BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
VII
C
49
NAPOLI

Auctor Hatalis Argo=
nensis [illegible]
Bonaventura

Argerme (Bernard)

DE OPTIMA LEGENDORUM ECCLESIÆ PATRUM METHODO

In quatuor Partes tributa,

Ex Gallico in Latinum Sermonem translata, & nonnullis annotationibus illuſtrata,

INTERPRETE J. F. R.

SACRÆ THEOLOGIÆ DOCTORE.

Ne tranſgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt Patres tui. Proverb. C. 22. ℣. 28.

AUGUSTÆ TAURINORUM. MDCCXLII.

EX TYPOGRAPHIA REGIA.

Superiorum permiſſu.

"VITTORIO EMANUELE III" - BIBLIOTECA NAZIONALE

NAPOLI

PRÆFATIO INTERPRETIS.

QUUM ſaniora Theologiæ Studia ex incorruptis Scripturæ, & Traditionis fontibus petita, atque duriſſimo, quo dudum oppreſſa fuere, Pſeudo-Scholaſticæ imperio ſoluta, novum in dies incrementum accipiant, Sanctorum iccirco Patrum lectio, quos Chriſtiana Religio veluti locupletiſſimos Traditionis teſtes veneratur, ac ſuſpicit, iis omnibus, qui ad Eccleſiaſticæ Scientiæ acquiſitionem contendunt, poſt Divinas Literas perneceſſaria eſt: dicente Hieronymo Epiſtola decima, „Poſt Scrip- „ turas Sanctas Doctorum Hominum

„ *Tractatus lege.* „ *Atque illud quanti ponderis ſit, tum cultiſſimæ Nationes aliæ, tum præſertim Itala adprime novit; ut argumento ſunt quamplurimæ Sanctorum Patrum Editiones, quæ undique prodeunt, noviſque in dies Typis cuduntur.*

Verum quia ſuſpicari quis poſſet, ne juniores Theologiæ Cultores, qui exactis Studiorum curriculis ad hoc Scientiæ genus animum appellere debent, vel nimia ſuſcepti oneris magnitudine deterreantur, vel non ſatis inde fructus percipiant, propterea quod aut ordo quidam, & methodus neceſſaria deſideretur, aut præviis cognitionibus careant, quibus ſublatis, nulla profectus ſpes eſſe poteſt; rem iccirco non inutilem facturum me eſſe putavi, ſi Opuſculum DE OPTIMA LEGENDORUM ECCLESIÆ PATRUM METHODO, *quo tum illorum lectionis neceſſitas oſtenditur, tum planiſſima indicatur via ad Eccleſiaſticæ Scientiæ acqui-*

ſitionem

ſitionem, in illorum gratiam, quibus Sermo Gallicus parum perſpectus eſt, in Latinum translatum, & pauculis quibuſdam Annotationibus illuſtratum in lucem proferrem. Quam ego quidem provinciam libenter ſuſcepi, non ob utriuſque Sermonis, Gallici, & Latini peritiam, non ob Eruditionem Eccleſiaſticam, quæ quidem novi quam tenuia in me ſint, quam exilia, ſed quia per otium, quo ſingulari Superum Immortalium beneficio largiſſime fruor, id facilius perficere poſſe viderer.

Quanta vero ſit hujuſce Operis utilitas, quin longius dicendo perſequar, vel una illius lectio abunde compertum, perſpectumque facere poterit. Quod ſi eruditiſſimos, æquiſſimoſque rerum æſtimatores conſulere cuiquam libeat, perſuaſum illi profecto erit, plurimum in eo eſſe judicii, ejuſdemque exquiſitiſſimi; illius Auctorem, quod ſibi propoſuerat, accuratiſſime abſolviſſe, ſaniores, perfectioreſque re-

gulas adhibuiſſe, ac demum ampliſſimis juxta, ac ſpinoſiſſimis ſtudiis viam paraſſe. Teſtem appello omnium integerrimum, graviſſimumque Patrem Mabillonium, qui in ſuo de Studiis Monaſticis *Tractatu hujus Operis ſummarium exhibet, ejuſque lectionem omnino commendat.*

Lutetiæ Pariſiorum hactenus vulgatum fuit, omiſſo Auctoris nomine. Quo tamen legentibus fiat ſatis, quorum alii curioſitate quadam, alii grato animo ducti, Auctorum nomina ſcire cupiunt, quis fuerit hujuſce Tractatus Auctor paucis indicamus. NATALIS ARGONENSIS *illi nomen, Lutetiæ ortus eſt, Cauſidicum egit ad annum uſque ætatis octavum, & vigeſimum: Carthuſianum deinde inſtitutum amplexus ab emiſſa profeſſione* BONAVENTURÆ *ſibi nomen adſcivit. Electus autem Carthuſiæ Sancti Juliani Rhotomagenſis Vicarius, hunc Tractatum edidit anno milleſimo ſexcenteſimo octuageſimo*

geſimo octavo; vita demum functus eſt anno milleſimo ſeptingenteſimo quarto in Carthuſia Gallionenſi, annos natus novem, & ſexaginta.

Opuſculum hoc duabus primum Partibus, ſecunda nimirum, & tertia conſtabat; anno autem milleſimo ſexcenteſimo nonageſimo ſeptimo dimidio auctum fuit, addita nimirum prima, & quarta Parte, atque iterato editum, opera, & ſtudio Petri Belbeſtri, qui Franciſcanorum Pariſienſium Bibliothecæ præerat, licet nullo Religioſi Inſtituti vinculo adſtrictus; quod Opus ſecundo editum, Latinitate donatum in lucem ego proferendum ſuſcepi.

Duo præterea extant ejuſdem Auctoris Opera: alterum, cui titulus, Melanges de Litterature, & d'Hiſtoire *ſub nomine* de Vigneul de Marville: *cujus poſtremam Editionem anni milleſimi ſeptingenteſimi vigeſimi quarti emendavit quibuſdam in locis Abbas* Banier; *alteri vero*

titulus, l'Education, Maximes, & Reflexions de Moncade, avec un diſcours du ſel dans les ouvrages d'eſprit.

Neque vero mirum cuiquam eſſe debet a Monacho Carthuſiano lucubrata fuiſſe id genus Opera, quæ alioquin non mediocrem humanarum rerum notitiam poſtulant: quippe arctiſſima familiaritate junctus fuerat cum Viris ingenio, & eruditione præſtantiſſimis, antequam Carthuſianum Inſtitutum amplecteretur, literarum deinde culturam, ac priſtinam cum Viris eruditis conſuetudinem nunquam intermiſit. Hinc magna Epiſtolarum collectio, quarum aliæ de politioribus literis Gallico, aliæ de rebus Theologicis Latino Sermone conſcriptæ, in magna Carthuſia religioſe ſervantur, una cum altero ejuſdem Auctoris Opere in hoc Tractatu ſæpe laudato, quod Hiſtoriam Theologiæ continet tum Veterum, tum Recentiorum abſolutiſſimam.

INTERPRETIS.

Multa ſane commendatione digna eſt Carthuſianorum modeſtia, qui, ut popularem auram fugiant, neve inanem gloriolam captent, latere omnino, quam Librorum Auctores videri malunt. At non video tamen quid cauſæ eſſe poſſit, cur Opus a Monacho vita jam functo, aliiſque Libris jam editis celeberrimo conſcriptum, Literariæ Reipublicæ ſubducatur, a quo cæteroquin Viri ſtudioſi uberrimos fructus percipere poſſent.

MONITUM AD LECTOREM

Secundæ Editioni Pariſienſi præfixum.

SEcunda hæc Editio Opuſculi *de Optima legendorum Eccleſiæ Patrum Methodo*, priorem, quæ aliquot ante annos (*a*) prodiit, dimidio excedit. Neque enim ſatis eſſe duximus argumentis, atque exemplis ea firmare, quæ de rebus ad utilem adeo lectionem neceſſariis, ac de methodo ſervanda, ut bene, feliciterque ſuccedat, dicta fuerant; verum etiam conſentaneum nobis viſum eſt de auctoritate Patrum, deque illorum uſu, & fructibus, qui percipi poſſunt, ſingillatim diſſerere.

Equi-

(*a*) Nimirum novem annis.

Equidem res tanti momenti longiori ſermone pertractanda videretur; at quum id unum propoſitum nobis ſit, ut junioribus Clericis ad optima ſtudia contendentibus opem feramus, paucis hiſce contenti fuimus, alias plura dicturi, nimirum in Opere, in quo tum Veterum, tum Recentiorum Theologia exhibebitur (*b*).

Quem Juvenes inſtituendi amor cepit, recta ratio poſtulat, ne gravius illis onus imponat; quippe quum perdiſcendis hoc genus artium elementis plurimus labor impendendus ſit, &, ſi longior ea ratio fuerit, & via, haud ſatis ſcio, an ſit oneri ſuccumbendum. Deinde qui erudiri cupiunt, ipſi ſibi non deſint oportet: neque vero ſibi

in

(*b*) Quod Opus in magna Carthuſia ſcrupuloſe ſervatum nunquam in lucem editum eſt.

in animum inducant, in iis, quæ traduntur, Inſtitutionibus, omnia, quæ optare poſſint, præſidia contineri. Nonnihil illorum inveſtigationi, & induſtriæ relinquendum. Equidem Methodus ad parandam aliquam Scientiam multum adfert adjumenti; at in illa una poſita non ſunt omnia. Deſcribi quidem poteſt in tabulis via, quæ Romam, quæ Conſtantinopolim ducit; at illam carpere, longique itineris labores perferre, ſolius viatoris eſt.

Aſperiores ſemitas pro viribus explanavimus, ſpinis etiam flores identidem inſperſimus, Eccleſiaſticæ Eruditioni, ut fieri potuit, profanam miſcentes, veterum Eccleſiæ Patrum exempla ſecuti, quorum non modo Sententias, atque Doctrinam, verum etiam tractandi modum in hoc Opere imitari ſtuduimus.

INDEX
CAPITUM,

Quæ in hoc Tractatu de Optima legendorum Eccleſiæ Patrum Methodo *continentur.*

PARS PRIMA.

De Auctoritate Patrum Eccleſiæ.

CAPUT I. DE Patris *nomine, quo antiqui Eccleſiæ Doctores donari conſueverunt, de diverſis, quibus floruere temporibus, deque varia illorum auctoritate* pag. 1.

CAPUT II. *Quid ſentiant Hæretici de auctoritate Patrum Eccleſiæ.* - - - - - - 6.

CAPUT III. *Quid ſentiant Romanæ Eccleſiæ Theologi de auctoritate Patrum.* - - 12.

CAPUT IV. *Quid ſentiant de auctoritate Patrum ipſimet Eccleſiæ Patres.* - - - - - 17.

CAPUT V. *Quid ſentiat Vincentius Lirinenſis de auctoritate Patrum.* - - - - - 23.

CAPUT VI. *Quid ſentiat Eccleſia de auctoritate Patrum.* - - - - - - - - 28.

CAPUT VII. *Oſtenditur erroribus, antilogiis, aliiſve mendis, quæ apud Eccleſiæ Patres nonnunquam occurrunt, auctoritatem, quam illis adſerimus, illæſam manere, atque incorruptam.* 31.

CAPUT

CAPUT VIII. *Errata Patrum in Scientiis humanis nihil omnino detrahunt illorum auctoritati in rebus Fidei.* . . . . 42.

CAPUT IX. *Difficiles, atque ſpinoſæ, quæ apud Eccleſiæ Patres occurrunt, locutiones, eorum auctoritatem ne tantillum quidem lædunt* . 49.

CAPUT X. *Etiamſi Patres Eccleſiæ nonnulla ex Scripturis Sanctis loca falſo protulerint, in aliis etiam incurioſe ſe geſſerint, ſarta tamen eſt, & integra illorum in rebus Fidei auctoritas* . . . . 55.

CAPUT XI. *Libri Eccleſiæ Patribus ſuppoſiti illorum auctoritatem nequaquam lædunt* . 64.

CAPUT XII. *Mutationes, & errata, quæ notantur in Patribus, illorum auctoritatem nullo modo minuunt* . . . . 68.

PARS SECUNDA.

De rebus neceſſariis ad Eccleſiæ Patres utiliter legendos.

CAPUT I. *QUA mente legendi ſint Eccleſiæ Patres, quæve res poſtulentur ad eorum intelligentiam aſſequendam* - - pag. 73.
CAPUT II. *De varietate Linguarum, earumque in optimis ſtudiis uſu* - - - - - 79.
CAPUT III. *De Linguis ad perfectam Patrum intelligentiam aſſequendam neceſſariis, ac primo de Lingua Hebraica* - - - - - 86.
CAPUT IV. *De neceſſitate Linguæ Græcæ ad Eccleſiæ Patrum intelligentiam* - - - 90.
CAPUT V. *De neceſſitate Linguæ Latinæ ad intelligendos Eccleſiæ Patres* - - - - 93.
CAPUT VI. *Quanti interſit ſcire Linguas, ut Patres in fonte legantur* - - - - - 101.
CAPUT VII. *De re critica, ejuſque uſu in lectione Patrum Eccleſiæ* - - - . - 108.
CAPUT VIII. *Ad intelligendos Eccleſiæ Patres Gentilium Libri legendi ſunt* - - - 120.
CAPUT IX. *Quid conferre poſſit Scholaſtica ad lectionem Patrum Eccleſiæ* - - - - 129.
CAPUT X. *Quam neceſſaria ſit ad intelligendos Eccleſiæ Patres Sacræ Scripturæ lectio* - 138.
CAPUT XI. *Hiſtoriæ cognitio ad intelligentiam Patrum Eccleſiæ adprime neceſſaria eſt* 149.

CAPUT XII. *Digreſſio ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam, qua Patres Eccleſiæ ſpectat* . 156.

CAPUT XIII. *De ſubſidiis, quæ ad intelligendos Eccleſiæ Patres ex Hiſtoria profana peti poſſunt* . . . . 163.

CAPUT XIV. *Permagni intereſt Scriptores Eccleſiaſticos prius noſſe, quam illorum opera legantur* . . . . 170.

CAPUT XV. *Quodnam emolumentum adferre poſſint veterum Scriptorum Collectores intelligendis Eccleſiæ Patribus* . . . . 174.

CAPUT XVI. *De Editionibus Patrum, ac primo de Manuſcriptis* . . . . . . 182.

CAPUT XVII. *Quid opus ſit, ut ſanum, rectumque de veteribus Manuſcriptis judicium feratur* . . . . 188.

CAPUT XVIII. *De recentioribus Eccleſiæ Patrum Editionibus* . . . . . . 194.

PARS

PARS TERTIA.

De ordine, ac methodo, qua Patres Eccleſiæ magno cum fructu legi poſſunt.

CAPUT I. DE ordine in lectione Patrum ſervando . . . . 206.
CAPUT II. *Variæ legendorum Eccleſiæ Patrum methodi proponuntur* . . . . . . 212.
CAPUT III. *Omnes Patrum Tractatus ad quatuor ſuprema Capita referri poſſunt, nempe Scripturam Sanctam, Dogmata Fidei, Chriſtianam Morum Doctrinam, atque Diſciplinam Eccleſiæ* . . . . 221.
CAPUT IV. *De lectione Patrum Eccleſiæ in Sacram Scripturam* . . . . 225.
CAPUT V. *De Methodo, quam tenuere Patres in Sacrarum Scripturarum interpretatione* 229.
CAPUT VI. *De iis, quæ neceſſaria ſunt ad Eccleſiæ Patres in Sacram Scripturam cum fructu legendos* . . . . 238.
CAPUT VII. *De Patrum Eccleſiæ delectu, qui Scripturam Sacram expoſuere* . . . 246.
CAPUT VIII. *De lectione Patrum Eccleſiæ, qui Dogmata Fidei exponunt* . . . 252.
CAPUT IX. *De præcipuis Patrum Operibus ad Dogmata Fidei deligendis* . . . . 259.

CAPUT

CAPUT X. *De ordine ſervando in lectione Patrum de Fidei Dogmatis diſſerentium* - - 266.

CAPUT XI. *De regulis Critices ſervandis in lectione Patrum Fidei Dogmata exponentium* 273.

CAPUT XII. *Quomodo variorum hominum moribus, & ingenio ſe ſe accommodarent Eccleſiæ Patres in pertractandis Fidei Dogmatis* 283.

CAPUT XIII. *De loquendi modis, de vocibus, atque figuris, quas Eccleſiæ Patres adhibent in exponendis Fidei Dogmatibus* - - 294.

CAPUT XIV. *De lectione Patrum Chriſtianam Morum Doctrinam exponentium* - - - 307.

CAPUT XV. *Qua ratione comparare ſe debeat Lector ad perdiſcendam Patrum Eccleſiæ de Moribus Doctrinam, necnon de optimo quorundam hac in re delectu* - - - - - 314.

CAPUT XVI. *De lectione Patrum Diſciplinam Eccleſiæ exponentium* - - - - - - 320.

CAPUT XVII. *De Methodo ſervanda in lectione Patrum Diſciplinam Eccleſiaſticam exponentium* - - - - - - - - 327.

CAPUT XVIII. *De Ritibus, quos Eccleſia ex Judæis deſumſit, atque Paganis* - - 337.

CAPUT XIX. *De Conſuetudinibus Eccleſiæ, quarum origo evidenter non innotuit, atque erroribus, & laxamentis Diſciplinæ* - - 343.

PARS

PARS QUARTA.

De Uſu Patrum Eccleſiæ.

CAPUT I. *Magna Auctorum, & Librorum copia, quos ad acquirendam Eccleſiaſticam Scientiam hactenus propoſuimus, Lectorem deterrere non debet* - - - 348.

CAPUT II. *De tempore in ſtudiis inſumendo, quo utilis, & conſtans in iis opera collocetur* 352.

CAPUT III. *Quæ adhibenda ſit in Studiis accuratio, ac diligentia* - - - - - 357.

CAPUT IV. *Ab Antiquis, ut fieri poteſt, Studiorum methodus eſt repetenda* - - - 361.

CAPUT V. *Quis uſus Annotationum, & Collectionum* - - - - - - - - - 370.

CAPUT VI. *Quis adhibendus ſit modus in eorum uſu, quæ ab Eccleſiæ Patribus colliguntur* 380.

CAPUT VII. *Novas Patrum Editiones vulgare ad eos ſolummodo jure quodam ſpectat, qui in eorundem Patrum lectione diu, multumque ſe ſe exercuerunt* - - - - - - - - 383.

CAPUT VIII. *De Commentariis, Animadverſionibus, Diſſertationibus, Scholiis, & Notis, quibus Viri in lectione Patrum exercitati, eorum monumenta illuſtrare poſſunt* - - - 397.

CAPUT IX. *Vocabularia colligere, quæ ad antiquorum Eccleſiæ Patrum intelligentiam conducunt, illorum eſt ſolummodo, qui in eorundem lectione Patrum diu, multumque verſati fuere* 404.

CAPUT

CAPUT X. *Patrum Opera interpretari illorum eſt ſolummodo, qui in eorum lectione ſe dudum exercuerint* - - - - - - - - - 408.

CAPUT XI. *Qui in Patrum lectione ſe ſe exercuerunt, inſtituendæ tum Scientiis, tum Moribus juventuti prodeſſe poſſunt* - - 414.

CAPUT XII. *Qui in Patrum lectione verſati ſunt, Sacras explanando Scripturas Eccleſiam juvare poſſunt* - - - - - - - 420.

CAPUT XIII. *Theologiam docere ad illos jure quodam ſpectat, qui Patres dudum verſarunt* 426.

CAPUT XIV. *Qui legendis Patribus aſſueverunt rerum hiſtoricarum, necnon antiquitatum Eccleſiæ ſtudio de Chriſtiana Religione mereri plurimum poſſunt* - - - - - - 431.

CAPUT XV. *Qui Eccleſiæ Patrum Doctrinam funditus norunt, Populos Sacris Concionibus præ cæteris erudire queunt* - - - - - 435.

CAPUT XVI. *Qui perſpectos habent antiquos Patres, Scriptis ſuis Eccleſiam præ cæteris juvare poſſunt* - - - - - - - - 444.

CAPUT XVII. *Quibus facultas non eſt, vel voluntas docendi, atque ſcribendi, ii Sanctorum Patrum lectione ad ſuimet ipſorum inſtructionem ſummo cum fructu uti poſſunt* - - - 453.

EPILOGUS. - - - - - - - - - 458.

DE

DE OPTIMA LEGENDORUM ECCLESIÆ PATRUM METHODO.

PARS PRIMA

De auctoritate Patrum Eccleſiæ.

CAPUT I.

De Patris *nomine, quo antiqui Eccleſiæ Doctores donari conſueverunt; de diverſis, quibus floruere temporibus, deque varia illorum auctoritate.*

GRaviſſimum, Sanctiſſimumque *Patris* nomen, quo Veteres Patriarchæ appellabantur, utpote qui Patres-familias haberentur, atque Doctores, ex veteri Teſtamento in novum translatum eſt. Inſigni hoc titulo eos celebravit Eccleſia, qui primis duodecim ſæculis floruerunt, ſive ab Apoſtolorum temporibus ad Divum uſque Bernardum, qui *noviſſimus inter Patres* vocatur, non eam quidem ob cauſam, quod defe- *Nicol. Faber. Opuſc.*

cerint poſt ejus ætatem Doctores, ſed quod una cum ſcholaſtica diſputandi methodo, tunc recens invecta novi etiam tituli a Doctoribus fuerint uſurpati.

Novatores, quorum intereſt plurimum vitam, & imperium, ut ita dicam, Sanctorum Patrum coarctare, vix paulo poſt ſextum Eccleſiæ ſæculum illius fines producunt. Etſi enim ſequioribus ætatibus in Chriſti grege præſtantiſſimos fuiſſe Viros fateri cogantur, illos tamen tanquam ſophiſtas, atque ſerviles Romanæ Curiæ Patronos, tanto honore prorſus indignos, ex Albo Patrum expungunt. Verum qui vel oculos injiciat in libros *de Conſideratione* a Divo Bernardo ſcriptos ad Eugenium Papam, eoſque cum Divi Auguſtini monumentis conferat, intelliget profecto luculentiſſime, doctrinam Eccleſiæ duodecimo ſæculo & ſumma libertate defenſam, & omnibus præjudiciis immunem fuiſſe. Sed de his alias fortaſſe opportunius.

Interim vero univerſum illud Eccleſiæ Patrum imperium in tres ætates tribuendum eſt, quarum prima continet eos, qui tribus primis, altera, qui totidem proxime conſequentibus ſæculis, poſtrema, qui floruerunt ad tertium uſque ſupra decimum ſæculum, quo Scholaſtici in Scholis dominari cœperunt (1). Primæ ætatis Patribus pluri-

(1) In Eccleſia quidem Occidentali ſæculo dumtaxat decimo tertio uſurpari cœpta eſt methodus ſcholaſtica: in Eccleſia autem Orientali illius uſus obtinuit a ſæculo 8., quo florebat S. Johannes Damaſcenus.

plurimum reverentiæ debetur, eam præcipue ob cauſam, quod Apoſtolorum tempora proxime attigerint, ſive ad priſcæ Theologiæ fontes, ac veterum Traditionum originem propius accedant.

Neque vero minus colendi Doctores alterius ætatis, qui Fidei dogmata erudite ſimul, ac eloquenter exponunt, tuenturque. Quum enim id unum doceant, quod tradidere Majores, etſi antiquitate diſtent a priſcis Doctoribus, auctoritate tamen haudquaquam differunt.

Poſteriores vero, quanquam nec vetuſtate cum primis, nec eruditione, ac eloquentia cum aliis comparandi ſint, quum tamen ea dumtaxat colligant, quæ ab Antiquis ſparſa, & ſata fuere, eundem ac illi jure quodam hæreditario percipere fructum putantur.

Neque leviter ſane affirmandum, invectam ſemel corruptelam temporis decurſu in immenſum creviſſe. Nullo enim non tempore viguere Traditiones, quæ ſanioris doctrinæ firmiſſimæ baſes ſunt, atque fundamenta, immo vero ab his erroribus, in quos humana plerumque conditio nos ducit, facilius caverunt poſtremi Patres, quam priſci, qui & paucioribus ſubſidiis inſtructi erant, & ſibi perſuadere non poterant, in pravum aliquando ſenſum eſſe detorquenda, quæ ipſi bona fide, & abſque diligentiori cura proferrent.

Enim vero nullibi apud Patres poſteriores reperire eſt mendoſos, vel duriores loquendi modos, qui apud Veteres paſſim occurrunt, &

in omnium oculos inſiliunt. Omnis enim illorum cura, & ſtudium in eo verſabatur, ut puram, illibatamque fidem ſervarent in præcipuis fidei capitibus, parumve ſolliciti erant de tam accurato illam exponendi modo, ut ab ullo reprehendi non poſſent. Quamobrem errata, quorum redargui ſolent, parum attentæ potius, quam depravatæ illorum menti ſunt attribuenda.

Deinde agitur hoc loco de ſana, puraque Sanctorum Patrum doctrina, non autem corrupta, & falſa, quam inſtar zizaniorum in medio tritici ita ſegregat Eccleſia, ut hodiernis temporibus non diſtingui fere non poſſint reprehendendæ Veterum opiniones ab iis, quæ vel nullius prope momenti eſſe creduntur, vel tanquam catholicæ excipiuntur.

Itaque qui Patrum auctoritatem ex univerſali Eccleſiæ fide metitur, ita animo comparatus eſſe debet, ut perinde velit eos Eccleſiæ conſentientes ſequi, ac ab Eccleſia diſſidentes deſerere.

Equidem nonnihil tempori concedendum eſt: quamvis enim una ſemper fuerit, eademque Eccleſiæ doctrina, illuſtrandæ tamen veritati alia tempora aliis aptiora ſunt, atque accommodatiora. Recurrendum quandoque ad priſtina ſæcula, nonnunquam ad media, vel etiam ultima. Omnium vero tutiſsima via eſt, ad illam, ut fieri poteſt, ætatem accedere, qua pertractatæ quæſtiones, & dubia explanata fuere. Ita qui de ineffabili Trinitatis Myſte-

rio certior fieri velit, eos potius adibit Patres, qui poſt Arium, quam qui ante ſcripſere: quippe vetuſtiſſimis illis temporibus Eccleſiæ Doctores, omni ſemota diſputatione, illius Myſterii fide dociles, ſubmiſſos, ac in rebus fidei dubitare neſcios auditores inſtituebant.

Quæ quum ita ſint, nemo non videt, quam accurato judicio opus ſit in deligendis Patribus, in tribuenda quibuſdam majori præ aliis auctoritate, quum occaſio id poſtulat, in cavenda denique fucata veri ſpecie, qua decipiuntur ut plurimum, qui diligentiorem in eorum delectu criticen non adhibent.

Quanti vero illud interſit, operis decurſu liquido conſtabit, in quo Patres prodibunt modo, ut locupletiſſimi, certiſſimique Traditionis teſtes; tum ut Doctores, qui ſuum de rebus dubiis judicium proferunt; modo ut oratores, qui nihil certo definiunt; tum vero ut Philoſophi, qui in rebus ad fidem non pertinentibus proprias philoſophicas opiniones ſequuntur.

CAPUT II.

Quid ſentiant Hæretici de auctoritate Patrum Eccleſiæ.

QUum primum Hæretici animo ſibi propoſuiſſent priſcam, ac veram Eccleſiæ doctrinam funditus evertere, deferenda iccirco illis erat Sanctorum Patrum auctoritas, quæ mirandi hujuſce ædificii columen eſt, ac firmamentum. Hoc tamen in capite ut eſſent acri, ac turbulento ingenio, ſibi nunquam conſtiterunt, ſed varios humanarum rerum motus, mutationeſque pro temporum, & locorum diverſitate, (quæ maxima profecto eſt) conſiderantes, illorum auctoritatem nunc acceperunt, nunc exploſerunt, prout vel nobis adverſari, vel illis favere videbatur.

Ariani Patrum primæ ætatis patrocinio gloriabantur, quos ex leviſſimo verborum cortice ſibi conſentientes judicabant. Pelagiani Græcis Patribus nitebantur, qui nulla moti occaſione altius arcana gratiæ ſcrutandi, multa concedere viſi ſunt naturæ viribus, quibus Pelagii ſectatores cuncta referebant accepta. Severiani Eutychianorum ſoboles Dionyſium Areopagitam proferebant, tanquam eorum deliriis faventem, quam ob cauſam de Dionyſii fide dubitatum aliquandiu eſt apud Catholicos.

Eandem inierunt viam recentiores Sectarii: verum quantolibet impetu auctoritatem Patrum im-

imminuere conentur, illa tamen vel ad ſui defenſionem, vel ad catholicam fidem ſuſtollendam utuntur ſæpiſſime. Nihil extat omnino apud veteres illos Theologiæ Magiſtros, quod cum novatorum figmentis non pugnet; incredibile tamen, quot modis illorum verba diſtorqueant, ut ad eam tandem rationem illos componant, qua ſuam doctrinam firment, noſtramque fidem evertant. Exemplo ſunt maniſeſtiſſimo, quæ ad ravim uſque opponunt, ex Sancto Epiphanio argumenta, quamvis omnium Sanctorum Patrum in firmanda geſtis, & exemplis Catholicorum doctrina contra novatorum deliramenta facile princeps haberi poſſit.

Diu, multumque hæſit Lutherus, anteaquam Eccleſiæ Patrum auctoritatem exploderet, ac primis defectionis ſuæ temporibus horrendum æque, ac periculoſum eſſe affirmabat aliquid æquis auribus accipere, quod univerſali Majorum doctrinæ adverſaretur.

Calvinus vero, quum nullo uſus eſſet Magiſtro, quidquid theologicis in Scientiis profecerat, illud Eccleſiæ Patribus acceptum referebat, ſuamque novam doctrinam ex Auguſtino hauſiſſe prædicabat, qua in re turpiter eum aberraſſe demonſtrat eximie doctiſſimus Pater *Front* in libro Antitheſeon Auguſtini, *Aug. & Calv. Antith.* & Calvini. Sicubi vero Calvinus Græcos Patres repellit, ea ſolum mente id facit, ut iis ſufficiat Latinos, a quibus meliora ſubſidia per-

perperam expectat ad turbulentiſſimam ſuam doctrinam ſtabiliendam.

Quemadmodum vero in defendendis, ita in repellendis Patribus non veritatis ſtudio, ſed ſolo ſuarum novitatum amore ducuntur, argumenta undequaque congerentes, miſcenteſque, ut hac in re, quæ alioquin plurimi momenti eſt, perturbationem, confuſionemque maximam adferant.

Non omnes tamen pari animi æſtu feruntur. Nonnulli remiſſe, ac moderate ſe gerunt: alii vero improba quadam temeritate, ac intolerabili violentia Sanctos Patres hæreſeon patronos, fideique deſertores traducere non erubeſcunt. Teſtem habemus præ cæteris Miniſtrum *Dumoulin*, qui Divum Cyprianum Doctorem adprime ſpectabilem Anabaptiſtis impudentiſſime adnumerat, cujus acerrimæ calumniæ reprehenſionem meruit vel ab ipſis Sectæ ſuæ defenſoribus.

Apol. pro Can. Dom. Colom. Clau. Epiſt. Caſaul.

Nonnulli indignanter addunt, Patres fuiſſe homines ſine literis, & ingenio, præcipites, inconſideratoſque, atque adeo indignos, qui ſanæ mentis judicio cum quolibet profano ſcriptore comparentur; in divinarum Scripturarum expoſitione eos nihil conſecutos effutiunt, ac longe poſtponendos inclytis *Proteſtantibus*, qui eas noſtris temporibus explanarunt.

Quo in genere non inficiamur, profecto quoſdam ex Novatoribus multum profeciſſe. Veteres etiam Hæretici pari cum laude ſcripſerant,

rant,

rant, adeout trium, quatuorve ſæculorum ſpatio illorum emendationibus uti non dubitarit Eccleſia (2). Verum cuinam debent eruditionem, quam efferunt tantopere Novatores? nonne Sanctis Eccleſiæ Patribus, quorum lucubrationes novis inventis forte fortuna amplioribus locum dedere? quibus tamen jure, ac merito gloriari nemo poteſt, quin priſcos illorum fontes agnoſcat, ac veneretur. Revera ſi penitius expendantur, quæ Grotius, aliique recentiores Hæretici ſcripſere, compertum plane fiet, nihil ab eis novi inventum, ſed in meliori ſolum lumine collocata, quæ ex antiquis Catholicorum libris hauſerunt.

Sim. Rep. à quelqu. Theol. de Holl.

Quidam ex recentioribus Scriptoribus decem fortaſſe Veteres eruditionis ſuæ amplitudine exæquabit; verum decies majora præ Veteribus habuit commoda, & emolumenta. Itaque quum recentiores ſcripturarum Explanatores antiquis præſtare videntur, iis anteponendi non ſunt, eadem fere ratione, qua nefas eſſet præponere majoribus poſteros, qui longa annorum, & parentum ſerie illorum divitiis fruuntur.

Fontem. diſc. ſur les anc. & les moder.

Hac in re Novatores parumper temperare potuiſſent & animo, & verbis. Dallæus, qui tam vehementer Eccleſiæ Patres inſectatus eſt, vel ab ipſis Sectariis doctioribus, atque prudentioribus objurgari meruit. Et ſane quanquam

(2) Hæ nimirum ſunt verſiones Aquilæ, Symmaci, & Theodotionis. Vide notam 24.

quam Calviniſtæ, Galli, ac Presbyteriani librum Dallæi plurimi faciant; Anglicani tamen, vulgo Epiſcopales, minus rigidi, & paulo æquiores parvi omnino pendunt. Iſtum Dallæi fœtum minimum inter ejus opera locum tenere cenſent, atque hoc unum in animo habuiſſe inquiunt Dallæum, ut Patrum dignitatem, & veteris Eccleſiæ ſplendorem obſcuraret.

Colom. Bibliot.

Johannes *Fell* Oxonienſis Epiſcopus in præfatione Egregiæ, quam vulgavit, Sancti Cypriani editionis profitetur, ſe non modo ab eorum conſilio abhorrere, qui Patrum verenda nudare ſtudent, verum etiam niti velle, ut filium reverentem decet, quæ illis exciderunt, menda æterno ſilentio premere: digniſſimum ſane, piiſſimumque conſilium, quod ab egregio viro Vincentio Lirinenſi deſumſit.

Neque vero Minori ſtudio fertur doctiſſimus Eccleſiæ Anglicanæ Theologus Scrivenerus in defenſione Patrum, quam ſuſcepit in apologia contra Dallæum. In ea Sanctos Patres omnium aptiſſimos eſſe docet judices ad finiendas controverſias, quod præjudiciis vacui fuerint, quibus hodierna ætate cuncta refertiſſima ſunt, quodque optimo animo, & charitate non ficta ſcripſerint, neque de omnibus diſſerere, ut noſtris temporibus fit, libere adgreſſi ſint, ſed multo perfectiori intelligentia Sacros Codices, varioſque Scripturarum ſenſus ampliori cognitione aſſecuti fuerint.

Apolog. Patr.

Jacobus

Jacobus Uſſerius Armachanus in Hibernia Archiepiſcopus celeberrimus æquo animo eos ferre non poteſt, qui Eccleſiæ Patribus ſuccenſere audent. Grotius, Arminianæ Sectæ defenſor Sanctos Patres magno ſemper in honore habuit. Andreas etiam Rivetus, quum rigidioribus Calviniſtis ſeſe adjunxerit, in eos invehitur, qui priſcos Doctores graviſſimis injuriis afficiunt, quorum beneficio, ingratis eorum induſtria, & labore otioſe utentibus via explanata fuit.

Hic tamen Miniſter iis ſolum Patribus auctoritatem ineſſe fatetur, quos cum Scripturis Sacris conſentire manifeſtum eſt: „ Scripturæ, „ (inquit) credimus propter ſe, Patribus au„ tem propter conſenſum cum illa: ſunt enim „ (ſubdit) teſtes veritatis, eamque digito „ monſtrant: Scripturæ vero & Patrum, & „ noſtrum omnium judices „ Quam Riveti doctrinam temporis ſucceſſu pro certiſſimo dogmate tenuere Novatores.

CAPUT III.

Quid ſentiant Romanæ Eccleſiæ Theologi de auctoritate Patrum.

ROmanæ Eccleſiæ Theologi, qui de auctoritate Patrum ſcripſerunt, in varias abiere ſententias. Sunt enim inprimis nonnulli, qui eam cum auctoritate Prophetarum, divinorumque Scriptorum comparandam exiſtimarint; aliqui vero ita eam coarctarunt, ut quæ illis jure convenit, nulla fere ſit reliqua; alii demum mediæ viæ inſiſtentes, auctoritatem, quæ illis debetur, vindicarunt, quam vero nunquam iis tribuit Eccleſia, abjudicandam omnino cenſuerunt.

Primæ opinionis auctor vulgo creditur Abbas Fridegiſus ineunte ſæculo 9.. In eandem ſententiam conceſſit Interpres decreti, atque Sancti Auguſtini teſtimoniis omnino contrariis reponit, illius ſententiam plurimi faciundam fuiſſe, quo tempore ſcripta Patrum non habebantur authentica; poſtea vero, quam illa certæ fidei agnovit Eccleſia, ad unum uſque jota fidem iis adhibendam.

Adverſ. Hereſ. l. 1. c. 7. Ejuſmodi opinamentum irridet Alphonſus Caſtrenſis. Illud pari modo explodit Melchior *Loc. Theol.* Canus poſt Agobardum olim Lugdunenſem Epiſcopum, qui Fridegiſum maximæ ignorationis inſimulat, & riſu excipiendum traducit, propterea quod Scripturarum, neſcio quos, Interpretes

terpretes Prophetis, diviniſque Scriptoribus, Symmacum S. Paulo, & Didymum S. Joanni Evangeliſtæ æquare non erubuerit.

Excuſari fortaſſe poſſent Fridegiſus, & Interpres, quod adeo certam auctoritatem non omnibus indiſcriminatim Eccleſiæ Patribus tribuant, ſed nonnullis ſolummodo, iiſque præſtantiſſimis, nec quacunque de re diſputantibus, ſed de præcipuis dumtaxat fidei capitibus, de quibus tam apte, tamque accommodate ſcripſerunt, ut dignos exiſtimarit Eccleſia, quorum ſenſa optaret, ac ipſamet verba in ſanciendis Canonibus adhiberet.

Hac ratione Concilii Francofordienſis Patres dicere non dubitarunt, Eccleſiæ Doctores divinitus nobis datos fuiſſe, ut iis Inſtitutoribus & Fidei Myſteria edoceremur, & ad æternam ſalutem recta duci poſſemus. Eodem modo Balſamon in Codice, quem Synodus Trullana probavit, pari cultu proſequenda affirmat & Patrum dogmata, & Conciliorum Oecumenicorum decreta. *Epiſt. Synod.*

Secundam vero ſententiam de auctoritate Patrum tuetur Cardinalis Cajetanus, cujus hæc opinio eſt, in Sanctarum Scripturarum interpretatione, nullo virorum habito delectu, iis modo inhærendum eſſe, qui illarum ſenſum exponere, ac literam aptius explanare valent. „ Etſi quandoque occurrerit novus ſenſus Textui conſonus, nec a Sacra Scriptura, nec „ ab Eccleſiæ doctrina diſſonus, quamvis a „ torrente Doctorum alienus, æquos ſe præbeant *Præf. in Pentateuc.*

„ beant Cenſores. Meminerint jus ſuum uni-
„ cuique tribuere: ſolis Sacræ Scripturæ Au-
„ ctoribus reſervata eſt auctoritas hæc, ut ideo
„ credamus ſic eſſe, quia ipſi ita ſcripſerunt,
„ *Illos autem* (inquit Auguſtinus) *ita lego*,
„ *ut quantalibet ſanctitate , doctrinaque præ-*
„ *polleant , non ideo credam ſic eſſe , quia*
„ *ipſi ita ſcripſerunt*. Nullus itaque deteſtetur
„ novum Sacræ Scripturæ ſenſum , ex hoc ,
„ quod diſſonat a priſcis Doctoribus . Sed
„ ſcrutetur perſpicacius Textum, ac Contex-
„ tum Scripturæ , & ſi quadrare invenerit ,
„ laudet Deum : qui non alligavit expoſitio-
„ nem Scripturarum Sacrarum priſcorum Do-
„ ctorum ſenſibus , ſed Scripturæ ipſæ inte-
„ græ ſub Catholicæ Eccleſiæ cenſura . Alio-
„ quin ſpes nobis, ac poſteris tolleretur ex-
„ ponendi Scripturam ſacram, niſi transferen-
„ do (ut ajunt) de libro in quinternum.

Certe quidem Patrum dicta non ita ſcru-pulosè accipienda ſunt, ut iis quidquam proprio marte inventum adjicere nefas eſſe credatur. Verum in dogmatis Fidei, quæ Sancti Patres cum univerſa Veterum traditione exponunt, ab illorum ſenſu deflectere religio eſt; alioquin ſemel conſtituta veritas deficeret, atque ad fidem non pertineret, quod eam ſpectare aliquando creditum eſt.

Quis enim neget, & hodie a Deo Optimo Maximo ad illuſtrandam veritatem hactenus nonnihil ſubobſcuram hominum ingenia excitari poſſe? Quid ergo vetat, ne recentes pro-

deant

deant Scripturarum interpretationes, modo ratum ſit integram haberi, conſtantem, & unanimem Patrum traditionem? Quid ni eorum ſenſa firmari, clarius elucidari, ac fuſius explicari queant? eccur iis ducibus multa aperire non liceat? atque ſi uni, eidemque Patri duobus, vel tribus modis eumdem Scripturæ locum exponere tuto licuit, quid cauſæ eſſe poteſt, cur illud recentiori non liceat interpreti, dum ſarta, tectaque ſervetur fides, & religio?

Veritas ſecum ipſa non pugnat: neque ſi recentiori placuerit Interpreti, nomine panis quotidiani, de quo ſermo eſt in Evangelio, cibum corporeum intelligere, quem a Deo quotidie petimus; atque hæc expoſitio Antiquis ignota fuiſſet, iccirco diſſentire a Divo Hieronymo cenſendus eſſet, qui de cibo ſpiritali explicuit. Optime enim hæc duo ſecum invicem cohærent, atque cum univerſa fide nullo modo pugnant. Deinde in rebus dubiis, vel levioris momenti, ſalva, quæ debetur Eccleſiæ Patribus, reverentia, facultatem habet quiſque propriam, licet ab iis diverſam, opinionem proferendi; in conſtantiſſimis vero traditionibus, vel in dogmatis fidei illis concedere oportet, faſceſque ſubmittere.

Atque iſtud eſt, quod fatetur Cajetanus, quum a recentiori Interprete poſtulat, ut Eccleſiæ judicio, ac definitionibus ſeſe ſubmittat. Quæ res, ſi rite, &, ut par eſt, expendatur, eo recidit, nempe in rebus fidei diſce-

dendum

dendum non eſſe ab unanimi Patrum conſenſu, illorum videlicet, qui non ſingularia placita ex interpretatione Scripturarum, ſed Scripturæ ſenſum ex univerſa Eccleſiæ fide hauſerunt: ut enim optime ait doctiſſimus quidam Theologus „ Eccleſia columna eſt veritatis, quia „ cuſtos non modo veterum traditionum, ve„ rum etiam ſanioris Scripturarum expoſitionis. „ Atque quum veteres Patres docent, ad Ec„ cleſiam pertinere Scripturas, de illarum ſen„ ſu perinde, ac de ſacris Libris verba faciunt. „ Quamobrem Scripturarum auctoritate uten„ tes ad ſtabilienda fidei dogmata non uni „ dumtaxat verborum cortici hærent, verum „ etiam ſenſum intimius pervadunt; eumque „ ex communi Eccleſiarum fide definiunt, „ quarum fundamenta jecerunt Apoſtoli.

Sim. rep. a quelqu. Theol. de Holl.

Tandem, qui mediam tenent viam de auctoritate Patrum, ajunt, nonnunquam illorum ſententias pro conjecturis habendas, adeoque ad probabiles ſolummodo referri poſſe, quas cuique pro libito probare, vel rejicere fas ſit; ubi vero quidquam ad fidem pertinere unanimi conſentione definiant, illis æque firmiter aſſentiendum eſſe, ac cuilibet Spiritus Sancti oraculo; neque enim in unam, eandemque ſententiam, niſi Spiritu Sancto auctore, convenire uno animo poſſunt, qua in re tota veterum Doctorum auctoritas collocanda eſt.

Enim vero bifariam Sancti Patres ſpectari poſſunt, vel tanquam Doctores, qui proprias ſingulares ſententias proferunt, vel tanquam locu-

locupletiſſimi, & integerrimi veterum Traditionum teſtes. Utcunque vero conſiderentur, illud alta mente tenendum, quod ait doctiſſimus *Holden* „ ſervanda in neceſſariis unitas, „ in dubiis libertas, in omnibus charitas.

CAPUT IV.

Quid ſentiant de auctoritate Patrum ipſimet Eccleſiæ Patres.

Divus Auguſtinus ſexcentis in locis ita legendos eſſe tradit Scriptores Eccleſiaſticos, ut quantacunque polleant ſanctitate, & doctrina, indubitata fides iis non adhibeatur, niſi rectæ rationi, diviniſque Scripturis conſentire certum ſit, ac manifeſtum; adeo ut, iis ſublatis, illorum ſententiæ nullo fundamento ſubnixæ improbari, immo etiam repudiari poſſint. *Epiſt. 19., & 48. edit. nov.*

Addit idem Eccleſiæ Doctor, non ita legendos Sanctos Patres, ſicut Prophetæ, & Apoſtoli, de quorum doctrina vel dubitare nefas eſt: nulla etiam lege conſtitutum fuiſſe, ut omnia Patrum dicta certo credantur, immo jus cuique eſſe pro facultate ſua liberrimum de illis ferendi judicium.

„ Ego proinde fateor, (inquit amico ſuo Marcellino Doctor ille, tum ſcientia, tum „ humilitate clariſſimus) me ex eorum numero eſſe conari, qui proficiendo ſcribunt,

„ & ſcribendo proficiunt; unde ſi aliquid vel „ incautius, vel indoctius a me poſitum eſt, „ quod non ſolum ab aliis, qui videre id „ poſſunt, merito reprehendatur, verum etiam „ à me ipſo (quia & ego ſaltem poſtea vi- „ dere debeo, ſi proficio) nec mirandum eſt, „ nec dolendum, ſed potius ignoſcendum, „ atque gratulandum, non quia erratum eſt, „ ſed quia improbatum..... Vos autem, qui „ me multum diligitis, ſi talem aſſeritis ad- „ verſus eos, quorum malitia, vel imperitia, „ vel intelligentia reprehendor, ut me nuſ- „ quam ſcriptorum meorum erraſſe dicatis, „ fruſtra laboratis, non bonam cauſam ſuſce- „ piſtis, facile in ea me ipſo judice ſupera- „ mini.... Romani maximus Auctor Tullius „ eloquii, *nullum unquam verbum*, inquit de „ quodam, *quod revocare vellet*, *emiſit*. Quæ qui- „ dem laus, quamvis præclariſſima videatur, „ tamen credibilior eſt de nimium fatuo, „ quam de ſapiente perfecto..... Sed ſi in „ bonam partem accipiatur, ut quempiam „ talem fuiſſe credamus, qui cum ſapienter „ omnia loqueretur, nullum unquam verbum, „ quod revocare vellet, emiſit: hoc potius „ de hominibus Dei, qui Spiritu Sancto acti „ locuti ſunt, quam de illo, quem ſic Cicero „ laudat, ſaluberrima pietate credendum eſt. „ Ab hac ego excellentia tam longe abſum, „ ut ſi nullum verbum, quod revocare vellem, „ protulero, fatuo ſim, quam ſapienti ſimi- „ lior. Illius quippe ſcripta ſumma ſunt au-

„ ctoritate digniſſima, qui nullum verbum, „ non quod revocare vellet, ſed quod revo„ care deberet, emiſit. Hoc quiſquis nondum „ eſt aſſecutus, ſecundas habet partes modeſtiæ, „ quia primas non potuit habere ſapientiæ, „ quia non valuit omnia non pœnitenda dili„ genter dixiſſe: pœniteat, quæ cognovit, di„ cenda non fuiſſe.

Gregorius etiam Magnus exiſtimat, Sanctos Eccleſiæ Patres, quamvis in exponendis Scripturis fuſiori calamo ſcripſerint, quam ſacrorum Librorum Auctores, cum iis tamen comparandos non eſſe, e quibus, velut ex primis fontibus, univerſa iſtorum ſcientia manavit; aitque, illos falſa omnino laude celebrari, quum ea virtute, auctoritateque donantur, qua præditi nunquam fuerunt. *Moral. l. 26.*

Ecce, inquit Auguſtinus, oculos veſtros, & ſenſus iſtos corporis levatis ad nos, nec ad nos, non enim nos de illis montibus; ſed ad ipſum Evangelium, ad ipſos Evangeliſtas, quorum nomine verba facimus, oculos convertere debetis: ii quippe montes ſunt, e quibus cœleſtia Beneficia, ac divina chariſmata fluunt uberrime. *In Joh. tract. 1.*

Divus Hieronymus, qui ſuam cum Prophetarum auctoritate æquandam non eſſe cenſebat, de felici ſuſceptæ Bibliorum interpretationis exitu dubitabat magnopere. Fatetur, Patres nonnunquam erraſſe, atque bene multa ab antiquis Doctoribus imprudenter prolata, e quibus

ſucceſſu

ſucceſſu temporis improbi homines cudendis calumniis occaſionem arripuere.

Epiſtola vero 151. æquiſſimo, quo pollebat cenſoris judicio, carpit, ſuggillatque paullo vitioſas loquendi formulas, quæ Patribus Eccleſiæ nonnunquam exciderunt. Omnia, inquit ille, expendere in Scriptorum Eccleſiaſticorum hiſtoria ſibi propoſitum, adeo ut, quæ bona ſunt, & laude digna, defendat, cætera vero relinquat, nec, niſi ſecundum Fidei Catholicæ regulas, & documenta ferat ſententiam.

Hom. 2. in Ezec. Catech. 4. Epiſt. 67. l. 7.

Neque vero Origenes, Cyrillus Hieroſolymitanus, Ambroſius, aliique demum Græci, Latinique Patres plus æquo ſibi vindicant auctoritatis; verborum enim, quibus utuntur, genus, ac moderatio, ſi expendantur paullisper, perſpicue oſtendunt, ea, quæ conjectando dicebant, nunquam haberi voluiſſe pro immutabili ſententia, ſed hac ſolum mente protuliſſe, ut publici juris facerent animadverſiones, & ſenſa, quibus redundabant.

Quanquam vero tam moderate ſentiant, quum de unius, aut alterius ſingulari opinione agitur; attamen quum de unanimi, concordique omnium, vel fere omnium ſententia in fidei dogmatis loquuntur, nullum errori locum eſſe pronunciant, atque unanimem illam conſentionem certiſſimam regulam affirmant, quæ ſine totius religionis jactura violari non poſſit. Quamobrem inquit Divus Auguſtinus eum, qui ab unanimi Patrum conſentione diſcedit, ab univerſa etiam Eccleſia recedere.

L. 1. in Jul.

Ut autem refellat Julianum Epiſcopum, utitur tanquam invicto argumento, ſententia SS. Patrum de auxilio gratiæ, cujus vim omnem a natura repetebat Julianus. Quandoque Patres, inquit, abſque ullo Fidei detrimento, a ſe invicem diſſentiunt, nec inficiari quiſquam audeat, nonnullos præ aliis rectiorem, ſolidioremque ratiocinationem inſtituere, atque celerius ad propoſitum finem pervenire. Verum quid hæc ad præſens inſtitutum? agitur enim de fundamentis Fidei, in qua Sanctorum Patrum auctoritas graviſſimum pondus eſt, quod vos omnino opprimit, atque novitates, leviſſimaſque ratiunculas, quas nobis obtruditis, in pulverem redigit, quum nihil uſpiam docuerint, quod non invenerint in Jeſu Chriſti Eccleſia creditum.

In rebus Fidei non propria quiſque placita, ſed Sanctorum Patrum Traditionem, & ſenſa conſulere debet, inquit D. Clemens Papa. *Epiſt.1.* Veterum auctoritatem omni ſtudio tueri nititur S. Irenæus; ac D. Epiphanius ad univerſalem Eccleſiæ Doctorum conſenſionem in exponendis Scripturis provocat Sectarios. *Hær.61.*

A recto veritatis tramite aberrat, ait D. Clemens Alexandrinus, qui Scripturas Sacras ex Sanctorum Patrum Traditione non explicat.
„ Servemus (ajebat ad Gratianum Imperatorem
„ Ambroſius) præcepta majorum, nec hæredi-
„ taria ſignacula auſi rudis temeritate violemus,
„ ſive ſervemus ſanioris doctrinæ dogmata, tot
„ Confeſſorum prædicatione firmata, tot, qui

 nos

nos præceſſere, Sanctorum Martyrum ſanguine ſignata, atque ſacrata.

In Dan. 12. Quiſquis (ait Hieronymus) ab unamini Patrum conſenſione recedit, ad ſemetipſum periculoſiſſime accedit, ea præcipue ratione, quod & Doctorum Eccleſiæ ſcientia careat, & lumine gratiæ, quo Deus Optimus humilium animos illuſtrare ſolet, ſit deſtitutus. Divus Baſilius, & Gregorius Nazianzenus in Sacrarum Scripturarum explanatione non ſibi, ſed uni Veterum auctoritati, atque ſententiæ confidiſſe teſtantur.

Chariſius Presbyter Philadelphienſis Eccleſiæ adminiſtrator in libello, quem contra Neſtorium obtulit, Patribus Synodi Epheſinæ declarat, probum, honeſtumque Virum ita animo comparatum eſſe debere, ut dignam Patribus reverentiam, & fidem, quoties ſe prodit occaſio, teſtatam facere cupiat.

D. Cyrillus in ſuo ad idem Concilium Apologetico pro duodecim Capitulis contra Epiſcopos Orientales ait, a quocumque ſanæ mentis Viro Patrum ſententias omni ſtudio ſequendas eſſe, propterea quod ſapientiſſimi illi Paſtores, quum dogmata Fidei ex Scripturæ Sanctæ oraculis, & ex Apoſtolica Traditione finierint, velut Orbis lumina habendi ſunt, ac veluti naves excipiendi, quæ per univerſum terrarum orbem Verbum vitæ æternæ adferunt, diffunduntque. Et ſane, ut ait Lan-
„ francus, hæ Scripturæ, tametſi illam excel-
„ lentiſſimam auctoritatis arcem non obtinent,

qua

„ qua donatæ ſunt, quas Propheticas, ſive
„ Apoſtolicas nuncupamus, hoc tamen probare
„ ſufficiunt, quod hanc fidem, quam nunc
„ habemus, omnes Fideles, qui nos præceſſe-
„ runt, a priſcis temporibus habuerunt.

CAPUT V.

Quid ſentiat Vincentius Lirinenſis de auctoritate Patrum.

VIncentius Lirinenſis, celeberrimus quinti ſæculi Scriptor, quum ab Antiquis collegerit, quid de auctoritate Patrum Eccleſiæ ſentiendum ſit, fundamenti loco ponit, abſque dubitatione credenda, quæ Patres conſtanti, atque unanimi conſenſu perſpicue docuerunt.
„ Quidquid (ait) non unus, aut duo tantum,
„ ſed omnes pariter uno, eodemque conſenſu
„ aperte, frequenter, perſeveranter tenuiſſe,
„ ſcripſiſſe, docuiſſe cognoverit, id ſibi quo-
„ que intelligat abſque ulla dubitatione cre-
„ dendum.

Novatores, quibus hæc Vincentii doctrina non arridet, ut ab ejus Conſectariis ſeſe expendiant, ajunt inprimis, illius doctrinæ ſubſidio non omnes, ſed aliquas duntaxat hæreſes expugnari poſſe, eas nimirum, quarum auctores recenter nati, ſatis otii, & temporis non habuere, ut vetera, quicum pugnant, monumenta adulterarent. Quid enim juvat, inquiunt,

Traditionem proferre contra hæreticam opinionem, quæ altius jam in animis hominum inſederit, & ultimam obtendat antiquitatem.

Verum etiamſi hocce præſidio felicius naſcentes, quam adultæ, vel ſeneſcentes hæreſes refellantur, illud tamen certo affirmandum, nullum eſſe Hæreticorum inventum, quod ejus ope funditus non evertatur. In hoc autem negotio cavendum adprime, ut opportune, atque cum iis ſolum adhibeatur, qui tanti principii vim omnem, & robur intelligant.

Ita plerumque duro ſunt, ac pervicaci ingenio Hæretici, ut nullius Scriptoris auctoritate ad meliorem frugem adduci poſsint. Quamobrem, qui cum illis diſputat, ſatius habuerit ſoli Eccleſiæ definitioni inhærere, quam ſine ulla profectus ſpe acriorem cum illis pugnam inſtituere. Ubi vero ſpes aliqua emendationis affulgeat, non alia validius ratione urgeri poſſunt, quam propoſita Vincentii regula; eam quippe veluti machinam commolitus eſt Lirinenſis ad evertendas hæreſes ſua ætate naſcentes, quæ contra quamlibet deinceps prodituram feliciſsimo ſucceſſu adhiberi poteſt. Etenim quum Patrum traditio medium quodammodo locum teneat Sacras inter Scripturas, in quarum interpretatione verſantur difficultates, & turbulenta hominum ingenia, a quibus illæ excitari ſolent, ad expugnandas hæreſes omnium aptiſsimum, validiſſimumque præſidium reputanda eſt.

Inſtant

Inſtant Novatores, ajuntque, Lirinenſis ſententia labefactari potius, quam firmari auctoritatem Patrum, plus enim illi tribuit, quam par eſt, certitudinis, quum eam ab omni erroris ſuſpicione vindicet; itaque res omnium iniquiſſima foret controverſias Fidei ad eorum tribunal referre.

Aſt tolle jus Patrum: ecquod quæſo, reliquum erit tribunal, ad quod recurramus? nunquid Scriptura? Atqui origo illa eſt, & fons omnium, quæ vertuntur, difficultatum, quo fit, ut ea judice, nihilo certiores fieri poſſimus, ſed magis, magiſque potius fluctuemus, quum nonniſi confuſe, obſcureque controverſias definiat.

Statutam revera legem habemus, at interpres deſideratur, & judex, cujus beneficio legis ſenſus certo conſtet, evidenterque. Hunc Interpretem adprime neceſſarium eſſe nemo unus dubitat, ne adverſariis quidem exceptis, quibus admodum familiare eſt Trinitariis, Anabaptiſtis, & Socinianis auctoritatem Patrum opponere, nobis vero Prophetas quoſdam inſolitos, inauditoſque Paſtores, quos poſtremis hiſce temporibus tanquam nova quædam ſydera ad diſpellendas mentis noſtræ tenebras Deus præter morem excitavit.

Addunt præterea, Vincentium Lirinenſem nonniſi dubitando locutum, adeo ut ne ipſe quidem de illius principii veritate certus eſſe videatur. Deinde tot, ac tanta poſtulat ad certam Patrum auctoritatem, ut nunquam fere

ſere locum habere poſſit; quæ ſi concurrant omnia, iis fidere haudquaquam difficile erit: verum quum vix, ac ne vix quidem concurrere poſſint omnia, eas tanquam certas ponere perinde eſt, ac arenam pro fundamento locare.

Proh futilem, inanemque caviliationem! Quì enim fieri potuit, ut Vincentio perſuaſum non eſſet de illius ſententiæ veritate, quam ex communi Eccleſiæ ſenſu hauſerat, iiſque ſolum conditionibus proponit, quas recta ratio dictat, firmat, ac poſtulat a quovis Doctore divinitus miſſo? Revera quis fidem haberet propoſito religionis Magiſtro, quem nullus certiſſimæ veritatis character diſtingueret?

Illud ſaltem perneceſſarium eſt, inquit Lirinenſis, ut ſint Viri ſingularis exempli in tuenda Eccleſiæ fide conſtantiſſimi, qui nihil, niſi ab Eccleſia catholica acceptum profiteantur, qui demum in religione nihil definiant, quod ex legitima Traditione Patrum divinæ Scripturæ explanatorum non hauſerint.

Urgent demum adverſarii, ajuntque, a nobis verbo tenus commendari unanimem Patrum conſenſionem, revera tamen, ubi ſe præbet occaſio, deprimi, atque everti omnino. Quum enim altera ex veterum horumce Theologorum opinionibus optanda eſt, Eccleſiam adimus, cujus judicio alios probari neceſſe eſt, alios improbari.

Verum iſtud ad Eccleſiam perfugium æquiſſimum eſt, ac ſaluberrimum, eoque ne tantillum

lum quidem læditur Patrum auctoritas, immo magis, magiſque firmatur. Etenim Eccleſia Veterum perinde, ac Recentiorum judex eſt univerſalis, quæ parvi pendens præjudicatas ſingularium quorundam opiniones, in his, quæ fidem ſpectant, ſecundum communem Patrum ſententiam jus dicit, atque pronunciat.

Neque vero Novatoribus fas eſt hanc Eccleſiæ auctoritatem in dubium vocare, quum hac in re, teſte inſigni illorum Miniſtro, a Romanis catholicis haudquaquam diſſentiant, quanquam illud fortaſſe ſatis attente non conſiderant. Enim vero perpetuo opponunt Ubiquiſtis, Anabaptiſtis, Arminianis, atque Socinianis, contemtam ab iis Eccleſiæ vocem, & ſpiritum, quo regitur, ac gubernatur; indeque natos ajunt illorum errores, & ſchiſmata; quod Eccleſiæ ſanctionibus parere detrectent, unumque duntaxat tribunal agnoſcant, videlicet Sacrarum Scripturarum, quas pro ſuo quiſque modulo exponit, ſive potius pro libito contorquet.

Le Preſervatif. pacif. & Aubert de Versè Miniſt. de la R. P. R.

CAPUT

CAPUT VI.

Quid ſentiat Eccleſia de auctoritate Patrum.

TAM arcto nexu colligantur Patrum, & Eccleſiæ auctoritas in rebus Fidei, ut alterum ſine altero nec eſſe, nec cogitari poſſit: una quippe Fides eſt, atque unus, idemque ſpiritus, quo utraque auctoritas ſimul atque iis nixa Religio chriſtiana regitur, ac gubernatur. Et vero quid præſtant Eccleſiæ Patres in aliquod Fidei dogma una voce, unoque animo convenientes? nimirum doctrinæ in univerſa Eccleſia quavis ætate acceptæ, ut tradidere Majores, teſtimonium perhibent. Quid autem præſtat Eccleſia fidem ſuam in Conciliis exponens? nimirum firmat, atque indubitatæ fidei declarat teſtimonium, quod dederunt Patres, iiſdem dogmatibus in univerſa Eccleſia probatis, atque defenſis.

Deinde quomodo impleri poterunt verba Chriſti promittentis Diſcipulis ſuis, ubi duo, vel tres congregati eſſent in ejus nomine, ſe in medio eorum adfuturum, niſi quum Patres in unum convenientes de dogmatis Fidei ſententiam dicunt? teſtem appello Divum Auguſtinum, cujus ea mens eſt, unanimem Patrum conſenſionem in Fide omni erroris periculo vacare. Qua de re ſi dubitare paulutum liceat, ſponte fluit, Eccleſiam, amantiſſimam

alio-

alioquin Fidelium Matrem, cum illorum doctrinam probet, maximo in errore verſari, ſuoſque Fideles decipere; quo quid abſurdius, quid magis horrendum excogitari poteſt?

Nulla unquam fuit ætas, qua Chriſtiani concordi Patrum teſtimonio in rebus Fidei ultro non ſteterint, & ab eo diſſentire perinde non duxerint, ac Eccleſiæ refragari, ejus doctrinam contemnere, & ab illius communione recedere: quod uſque adeo verum eſt, ut Eutyches, vir omnium vaferrimus, idemque ſceleſtiſſimus hanc præcipue cauſam obtenderet, cur ab opinione ſua non diſcederet, quod Sanctorum Cyrilli, Athanaſii, aliorumque veterum Patrum auctoritate ſuffulta, abſque totius Eccleſiæ contemtu derelinqui non poſſet. Verum inſulſa omnino, atque temeraria excuſatio, utpote quod Concilii definitionibus contradicere non poſſet, quin una Sanctorum Patrum doctrinam repudiaret, cujus ope Canones ſanciebat Eccleſia in Concilio collecta.

Non credit in Dominum Jeſum, qui Sanctis fidem non habet, inquit Apoſtolus, cujus verba exponens Divus Hieronymus ait, eum ſincero corde in Deum non credere, qui fidem non habet Doctoribus, quibus tanquam inſtrumentis utitur Deus ad erudiendos Fideles. *Ad Philem.*

Atque idem ſemper fuit Eccleſiæ ſenſus; illudque adprime notandum in Synodo Conſtantinopolitana prima, in quam præcipui Sectariorum illius ætatis Epiſcopi convenerant, Nectarium Concilii antiſtitem hac ſolum via

eos

eos aggreſſum fuiſſe, vehementer urgendo, ut aperte dicerent, vellent nec ne ſtare judicio Patrum, qui ante floruerant, quam naſcerentur hæreſes, de quibus agebatur.

Neque alio Patres Synodi Epheſinæ primæ uſi ſunt præſidio, ut expoſitiones Symbolo Nicæno ab ingeniis turbulentis, & ſeditioſis affictas refellerent, quam teſtimonio Patrum, qui veram illius intelligentiam aperuere.

Eodem in Concilio lecta ſunt ex Majorum doctrina, quæ contra ſceleſtiſſimum Neſtorium dicta jam fuerant. In Concilio autem Chalcedonenſi una cum Symbolis Nicæno, & Conſtantinopolitano objecta fuit Eutycheti Sancti Leonis Epiſtola ad Flavianum, aliorumque Patrum loca, quibus illius errores damnabantur.

Conſtantinopolitanæ Synodi Patres contra Theodori Mopſueſteni memoriam Divi Auguſtini ſententiam de Sectariis ante, & poſt obitum damnatis ſtatuerunt. Sic Præſules Synodi Nicænæ ſecundæ, Oecumenicæ ſeptimæ ab exemplis, & auctoritate Patrum argumentum duxere, quo Sanctarum Imaginum cultum ad antiquiſſimam Traditionem cum Eccleſia ſimul ortum, atque compluribus miraculis firmatum, pertinere monſtrarent.

Quid, quod Sacri Conciliorum Canones ex Veterum monumentis totidem ut plurimum verbis excerpti ſunt? exemplum præbent evidentiſſimum Canones Concilii Arauſicani ſecundi, qui totidem Auguſtini diſputantis contra Semipelagianos verbis conſtant, atque ſententiis.

Denique

Denique Synodus Tridentina antiquorum Patrum doctrinæ, ſicuti aliorum Conciliorum epitome eſt, atque compendium; & quemadmodum Aquilejenſis ſingillatim Concilii Caput fuit Divus Ambroſius, ita omnium generatim, quæ recipiuntur, Conciliorum Eccleſiæ Patres indubitanter dici poſſunt duces, & auctores.

CAPUT VII.

Oſtenditur erroribus, Antilogiis, aliiſve mendis, quæ apud Eccleſiæ Patres nonnunquam occurrunt, auctoritatem, quam illis adſerimus, illæſam manere, atque incorruptam.

UT felici ſucceſſu diſpellantur tenebræ, quas collectis undique Patrum ſententiis offundere conantur Sectarii, miſcentes invicem cum dogmatis Fidei, quæ ad diſciplinam, quæ ad Philoſophiam, vel etiam Grammaticen ſpectant, ſuo quæque loco ſtatuenda ſunt, ac tot machinationibus laudatum Vincentii Lirenenſis, ſive totius Eccleſiæ Syſtema opponendum, quo vel uno primitus conſtituto, quidquid blaterent Novatores, falſum, ſibi non conſtans, atque fallacibus ſolum fucis illitum ſubito, ac perſpicue dignoſcetur.

Fatendum

Fatendum ſane, nonnullos ex antiquis Patribus in opiniones ab Eccleſia improbatas abiiſſe. Sic Papias, Juſtinus martyr, Irenæus, aliique Millenariorum inventa, ſic Clemens Alexandrinus Philoſophorum Gentilium placita optarunt. Arnobius pariter, atque Lactantius in nonnullis peccant, in quibus ſe Oratorum magis, quam Theologorum ſcientiam calluiſſe oſtendunt. Epiphanius in cæteris carpendis valde ſollicitus, ſuis & ipſe mendis non caret. Divus Hieronymus de providentia Dei, qua res omnes creatas, etiam infimas moderatur, atque gubernat, parum digne ſenſiſſe videtur (3). Auguſtinus etiam non pauca protulit,

[3] Hanc in D. Hieronymum cenſuram ſumſit auctor hujus primæ partis ex Dallæo, qui exprobrat Sancto Hieronymo, quod ſentiat comment. in Habacuc Cap. 1. ſumma Dei providentia curari quidem genus humanum, non autem creaturas ratione carentes. Quæ quidem cenſura iniqua prorſus eſt: non enim negat Hieronymus, divina providentia res omnes creatas, quæcunque tandem eæ ſint, regi, ac gubernari, ſed diſcrimen ſtatuit ſolummodo inter adminiſtrationem rerum ratione utentium, & earum, quæ carent ratione; quod videlicet erga res rationales providentia Dei paterna ſit, atque benevola, non item erga cæteras. En ejus verba „ Sicut igitur in hominibus etiam per ſingulos „ Dei currit providentia; „ ſic in cæteris animalibus „ generalem quidem diſpoſitionem, & ordinem, „ curſumque rerum intelligere poſſumus. Verbi „ gratia quomodo naſcatur „ piſcium multitudo, & „ vivat in aquis: quomodo reptilia, & quadrupedia oriantur in terra, „ & quibus alantur cibis. „ Cæterum abſurdum eſt „ ad hoc Dei deducere majeſtatem, ut ſciat per „ momenta ſingula quot „ naſcantur culices, quotve moriantur; quæ cimicum, & pulicum, & muſca-

tulit, quæ poſtea revocare coactus fuit. Sic denique Patres, qui primis tribus Eccleſiæ ſæculis floruere, de Myſteriis SS. Trinitatis, & Incarnationis parum caſtigate ſcripſiſſe videntur.

Illud etiam ingenue fatendum, non omnium in omni diſputatione unam eſſe ſententiam. Ita de die celebrandi Paſchatis pugnabant Aſiatici cum Romanis Epiſcopis; de rebaptizandis Hæreticis Cyprianus, aliique Præſules Africani cum Stephano Summo Pontifice; de Animarum autem origine aliter Auguſtinus, aliter ſenſit Hieronymus (4); ita demum familiares ſunt

„ muſcarum ſit in terra „ multitudo; quanti piſces in aqua natent, & „ qui de minoribus majorum prædæ cedere debeant. Non ſimus tam „ fatui adulatores Dei, ut „ dum potentiã ejus etiam „ ad ima detrahimus, in „ nos ipſos injurioſi ſimus; „ eandem rationabilium, „ quam irrationabilium „ providentiam eſſe dicentes.

[4] Conſulto dixit Auctor hujus operis in quæſtione de Animarum origine aliter ſenſiſſe Auguſtinum, aliter D. Hieronymum, non autem diſputaſſe. Quum enim intricatiſſima foret hæc quæſtio, quam D. Hieronymus „ maximam „ Eccleſiaſticam quæſtionem „ appellat, varie quidem ſenſerunt laudati Eccleſiæ Doctores; nimirum Hieronymus in eam magis propendebat ſententiam, quæ ſingulas ſingulis hominibus animas creari propugnat: Auguſtinus vero, præſertim poſt natos Pelagianos, eam magis probabat, quæ animarum propagationem defendit: at neuter tamen ita de ſententia ſua certus erat, ut oppoſitam condemnare auderet. Hinc Hieronymus ab Auguſtino ea de re conſultus, reſpondit „ unuſquiſque in ſenſu „ ſuo abundet „ Auguſtinus vero lib. de Gen. ad lit. Cap. 23. multis utrinque diſputatis, litem fere ſub judice relinquit „ niſi eo„ rum ſententia [ſubdit] qui

ſunt nonnullis Patribus ad exponenda Myſteria Trinitatis, & Incarnationis quædam voces; quas alii repudiarunt, propterea quod plura inde duci poſſunt conſectaria extra modum abſona, & abſurda.

Immo vero non ſolum a ſe invicem aliquando diſſentiunt, verum etiam nec unuſquiſque ſibi ſemper, & ubique conſtat. Quis enim inficias eat, quoſdam Patres ſucceſſu temporis, quæ primum defenderant, deſeruiſſe? quis neget, Divum Auguſtinum aliter Presbyterum, aliter Epiſcopum ſenſiſſe, atque locutum fuiſſe? Divum Hieronymum in exponendis Scripturis nonnunquam variaſſe? omnes demum generatim Doctores accuratius, multo dilucidius, atque nervoſius in dogmaticis tractatibus, quam aliis in locis mentem ſuam aperuiſſe?

Verum his, aliiſve id genus, ſi paullo accuratius, atque maturius expendantur, ne minimum quidem læditur Patrum auctoritas; tum enim, quæ obtrudunt Novatores, fere omnia ſano ſenſu exponere difficile non eſt, tum etiam quantocumque numero collecta ponantur, auctoritatem Patrum in præcipuis religionis capitibus labefactare nullo modo poſſunt. Itaque hoc unum defendendum eſt de illorum auctoritate, ſcilicet eam, ubi concors eſt Patrum conſenſio in rebus Fidei, ab omni erroris labe immunem eſſe; qua ratione fiet, ut

„ qui animas ex parentibus creari putant, de baptiſmo parvulorum præponderaret.

ut adverſarii, quum demonſtrare nequeant omnium, vel fere omnium defectionem a fide, aut falſam, & proprio marte confictam Traditionem, pro certa, conſtanti, & antiqua ab iis propoſitam, animo fracti hæreant, eorumque argumenta, licet innumera, tanquam vana ſophiſmata, quæ ad rem non faciunt, prorſus evaneſcant.

Neminem latet, Sanctorum Patrum nonnullos a recto tramite deflexiſſe, ita tamen, ut paucos admodum in ſuam traxerint ſententiam: ab Eccleſia vero palam, & publice damnati non ſunt, vel quod citra culpam, bonaque fide ea protuliſſent, vel ut benevola ejuſmodi moderatione facilius ad bonam frugem revocarentur, vel demum quod pauciſſimi iis excidiſſent errores, quos mixta ſanioris doctrinæ copia longiſſime ſuperabat, eamque, pauculis erroribus neglectis, ſalvam, & incolumem tueri longe præſtaret.

Certum eſt, atque indubitatum, quidquid cum unanimi Patrum conſenſu non cohæret (5), ad Eccleſiæ fidem minime ſpectare; quamobrem ſi quis in Religionis dogmatibus ab

[5] Adde: etſi illorum nonnullos patronos habeat, ac defenſores. Hinc bene multa Religionis capita, in quibus finiendis Eccleſiæ Patres diu, multumque diſſenſerunt, ſucceſſu temporis ab Eccleſia, quæ columna eſt, ac firmamentum veritatis, definita fuit vel publica declaratione, vel unanimi Fidelium ad priſtinam veritatem recurſu, quemadmodum contigit in quæſtionibus de millenario Chriſti in terris regno, & de baptiſmate Hæreticorum.

unanimi conſenſione defecerit, ab Eccleſiæ quoque ſenſu defeciſſe cenſendus eſt, quippe qui in ſola ſiſtit omnium, vel fere omnium (6), ut ait Lirinenſis, concordi, atque unanimi ſententia.

Atque Patres ut plurimum nonniſi in leviſſimis, vel hominum diſputationi relictis quæſtionibus diſſentiunt, ut optime de Auguſtino reponit Batavis quibuſdam Theologis recens Simon. Auctor, etiamſi de illius doctrina defendenda parum ſollicitus. „ Injuria (inquit), & immerito Auguſtini doctrina generatim ſpectata, & Pelagio oppoſita cum Traditione „ Eccleſiæ pugnare creditur; illud autem unum „ affirmari poteſt, ſingulares quaſdam opiniones (7) pleriſque Patribus, qui eum præceſſerant

[6] Videlicet non illorum ſolummodo, qui uno, vel altero ſæculo vivunt; ſed qui ab orbis redemtione floruerunt; ad poſtremam uſque ætatem, qua vertuntur quæſtiones. Neminem quippe latet, Eccleſiam multoties finiiſſe quæſtiones non ex majori illius ætatis Fidelium numero, ſed potius ex minori. Exemplo eſt definitio celeberrimæ diſputationis de baptiſmate Hæreticorum, in qua non Cypriani, ſed Stephani ſententiam ſecuta eſt, quanquam, teſte Auguſtino „ multi cum illo, „ cum iſto pauci fuerunt. „ Atque, ut cætera miſſa faciam, hujus rei luculentiſſimum præbet argumentum probabiliſmi laxioris condemnatio, qui ante decretum Alexandri VII. anni 1665. a pleriſque illius ævi Scriptoribus defendebatur acerrime.

[7] Quas Simon ſingulares vocat Auguſtini opiniones, aliud profecto illæ non ſunt, quam inconcuſſa gratiæ dogmata ab Auguſtino defenſa, & a Summis Pontificibus, præſertim Cæleſtino, & Hormiſda, nec non ab univerſa Eccleſia recepta. Atque illa Auguſtini doctrinæ oppoſitio cum

„ ceſſerant, ignotas ex propriis principiis de„ promtas ab eo defenſas fuiſſe; cæterum vero „ communis illi fuit cum totius Chriſtiani „ Orbis Eccleſiis Fides, atque Religio.

Si qua vero extat in Fide diſcrepantia inter Patres, in ſola locutionis varietate ſita eſt, aliis aliam ſeſe explicandi viam ineuntibus, ut, quam defendendam ſuſceperant, veritatem firmius, ſolidiuſque ſtabilirent; aliis aliter incedentibus, ut, quem metuebant, errorem ſtudioſius devitarent.

Hujuſmodi Antilogiis, quanquam paullo difficilior, ſpinoſaque reddatur lectio Patrum, ſarta tamen eſt, tectaque illorum auctoritas. Ergo ne rejiciendi erunt Patres, propterea quod ægre conciliari queant? id ne uſpiam factitatum eſt in Sacros Evangeliſtas? quis tamen ignorat, quam ardua, quamve laborioſa ſæpe res ſit illorum verba componere? Intelligi profecto non poteſt, qua fronte Novatores, qui in propriis Fidei confeſſionibus ſibi non

cum Traditione Eccleſiæ excogitata fuit ab hoſtibus gratiæ in opere, quod ſuppoſuere Launojo, quorum calumniam erudite detectam refellit P. Serry in opere, cui titulus: *Auguſtinus vindicatus*, atque damnavit Clemens XI. anno 1704. Quamobrem merito vapulat Simon ab Illuſtriſs. Boſſueto, quod debitam Patribus reverentiam non exhibuerit, atque Novatoribus, & Socinianis, ut alias pluries, ſic etiam in hoc capite ſavere videatur. Quocirca in exemplum quæſtionum, quæ leviores ſunt, vel hominum diſputationi relictæ, & opinionum iiſdem reſpondentium, parum apta videntur laudata Simonis verba.

non conſtant [quod tamen illorum intereſſet quammaxime] Patribus Eccleſiæ leviſſimas, nulliuſque momenti diſcrepantias paſſim objiciant.

Neque mirum videri debet, antiquos Patres ſecum quandoque pugnare, toti enim erant in perſcrutanda, illuſtrandaque veritate, quæ, jubente Deo, juſtiſſimis de cauſis, atque humanæ rationi imperviis, aliqua ſui parte obſcurata fuerat, ac præjudicatis hominum opinionibus, diſputationibuſque relicta.

Fuerunt inter Eccleſiæ Antiſtites, qui propter Traditiones, de quibus dubitari poterat, aliis non raro ſuccenſuerint. Omni tamen ſeposita contentione, de Vincentii Lirinenſis effato, tanquam de indubio, & inconcuſſo axiomate apud omnes conveniebat „ Quod ſi „ in ipſa vetuſtate duorum, aut trium homi„ num, vel certe Civitatis unius, aut etiam „ Provinciæ alicujus error deprehendatur, tunc „ omnino curabit, [Chriſtianus Catholicus] ut „ paucorum temeritati, vel inſcientiæ, ſi qua „ ſunt univerſaliter, antiquitus univerſalis Ec„ cleſiæ decreta præponat. Quod ſi tale aliquid „ emergat, ubi nihil ejuſmodi reperiatur, tunc „ operam dabit, ut collatas inter ſe Majorum „ conſulat, interrogetque ſententias, eorum„ duntaxat, qui diverſis licet temporibus, & „ locis, in unius tamen Eccleſiæ Catholicæ „ communione, & Fide permanentes, magi„ ſtri probabiles extiterunt; & quidquid non „ unus, aut duo tantum, ſed omnes pariter

uno

„ uno, eodemque conſenſu aperte, frequenter, „ perſeveranter tenuiſſe, ſcripſiſſe, docuiſſe, „ cognoverint, id ſibi quoque intelligat abſque „ ulla dubitatione credendum.

Quid, quod illa, quæ apud Patres nonnunquam occurrit, mendoſa obſcuritas ſuis & ipſa commodis non caret? neque enim *dies diei* ſolummodo *eructat verbum*, verum etiam *nox nocti indicat ſcientiam*, teſte Scriptura: ſive non modo quorumdam ſplendore aliorum lux augetur, verum etiam minus perſpicacium obſcuritate acutiora excitantur ingenia, ut aliquid illuſtrius proferant, quod perficere, niſi aliorum erroribus moniti, forte fortuna ne cogitaſſent quidem. Pſalm. 18.

In eadem fere navi verſantur veritatis interpretes, ac fodinarum foſſores; quorum quum omnes ſollicite exquirant, pauci tamen prætioſum metallum inveniunt. Ita tamen ſe res habet, ut perinde qui terroſam arenam, ac qui optatam micarum copiam adfert, ad commune bonum conferre cenſeatur, quod uterque eadem mente, etiamſi diſſimili fato laboret.

Non omnes Eccleſiæ Patres pari pollent ingenio, atque qui acutiori ſunt, ſuos & ipſi habent nævos, ſuoſque patiuntur manes, qui ab imbecillitate naturæ ſejungi non poſſunt: quamobrem nec tantillum nos movent, qui ajunt, Eccleſiæ Patres ſibi non conſtare, eos crebro mutaſſe ſententiam, nonnunquam priſtinam revocaſſe, vel ſapientiores poſtremis, quam primis vitæ ſuæ diebus viſos fuiſſe.

Quid enim hinc tandem colligitur? nimirum eos ab omni errore immunes nequaquam fuiſſe, & fidem, quum una ſit, quia tamen neque evidenti traditione, neque manifeſtis Eccleſiæ definitionibus in quibuſdam controverſiis in aperto poſita ſit, acutioribus etiam ingeniis dubitandi, fluctuandique occaſionem præbere: vel, ut paucis omnia complectar, in rerum Eccleſiaſticarum cognitione non ſecus, ac in aliis ſcientiis novos in diem progreſſus fieri poſſe, atque Deum Optimum Maximum, qui humiliter poſtulantibus ſapientiam pollicitus eſt, non in omnibus tamen ſtato quodam tempore, atque uno velut ictu oculi ſe daturum promiſiſſe; quæ quidem omnia ultro, libenterque concedimus.

In diſputationibus de gratia, de libero arbitrio, & de prædeſtinatione ſcribendo ſe plurimum profeciſſe fatetur Divus Auguſtinus: *De lib. arb. l. 1. c. 23.* „ Proficienter [ait] me exiſtimo, Deo miſerante ſcripſiſſe, non tamen a perfectione „ cœpiſſe: quandoquidem arrogantius loquor, „ quam verius, ſi vel nunc dico, me ad perfectionem ſine ullo errore ſcribendi jam „ in iſta ætate veniſſe „ Verum addit illud minimi intereſſe „ ſed intereſt [inquit] quantum, & in quibus rebus erretur, & quam „ facile quiſque corrigat, vel quanta pertinacia ſuum defendere conetur errorem.

Cuncta quidem Fidei dogmata uno, eodemque tempore divinitus Eccleſiæ commiſſa, ſed non omnia ſimul evoluta, explicataque

fuerunt

fuerunt (8). Quapropter a ſapientiſſimis illis animarum Paſtoribus obvolutam fuiſſe veritatem, & ſecus ac ſentirent, evulgatam, ab illis denique panem ſpiritalem iniqua ratione diſtributum, niſi calumniator impudentiſſimus, iniquiſſimuſque æſtimator, qui cuncta illis prudentiæ, atque judicii præſidia ſublata voluerit, nemo unus auſerit affirmare.

Chriſtianæ veritatis documenta nunquam ſubduxerunt Eccleſiæ Patres; illam ſi quando deſeruiſſe, vel non ex omni ſui parte, ac numeris explicuiſſe videntur, non voluntatis culpa factum eſt, quaſi fidem occulere, eamque deſerere vellent, ſed cognitionis defectu, quod eam probe perſpectam non haberent. Ecquis enim vero poſt Apoſtolorum ætatem Chriſtianæ Religionis dogmata candidius, quam egregii illi Antiſtites, quis ſtudioſius evulgavit, illuſtravitque? nunquid adulterata ab iis Symbola, vel alio, quam communi totius Eccleſiæ ſenſu expoſita? equidem prudens illi conſilium, & œconomiam quandam adhibuere, aliamque viam inierunt cum Judæis, aliam cum Gentilibus,

[8] Satius multo, & accuratius dixiſſet Auctor operi hoc modo: cuncta quidem Fidei dogmata uno, eodemque tempore divinitus Eccleſiæ commiſſa, ſimulque evoluta fuerunt a Spiritu Sancto, quo Doctore Apoſtoli ea didicerunt. Verum quanquã omnia pari religione ſervata in Eccleſia, non eodem tamen tempore, & modo, neque eadem perſpicuitate Fidelibus ſunt expoſita, ſed pro varia temporum occaſione, alia citius, alia ſerius, nonnulla manifeſte, cætera ſubobſcurius explanata fuere.

tilibus, aliam cum Cathecumenis, vel Fidelibus differentes. At nunquid eapropter damnandi? ecquis hactenus uſque damnavit Apoſtolos, qui omnia omnibus facti ſunt, ut omnes lucri facerent, atque ad veritatis cognitionem perducerent?

CAPUT VIII.

Errata Patrum in Scientiis humanis nihil omnino detrahunt illorum auctoritati in rebus Fidei.

VUlgo etiam dici ſolet, in humanis ſcientiis parum eruditos fuiſſe Eccleſiæ Patres, quæ ad Scripturas Sanctas explanandas, & Fidei dogmata firmanda plurimum utilitatis afferunt. Verum quid hæc cum illorum auctoritate, quæ artibus, & ſcientiis humana induſtria invectis non innititur? Plurimum quidem illæ juvant Auctorem vel ad exponendas Scripturas, vel ad eas cum primigenio Textu conferendas, cujus generis ſunt Dialectica, Grammatica, Chronologia, Geographia &c.: verum cujuſcumque utilitatis ponantur, non ita tamen neceſſariæ ſunt, ut, iis ſublatis, tota ruat, atque evertatur Religio (9).

Nunquid

(9) Immo vero qui avidius ejuſmodi ſcientias conſectatur, obeſt potius, quam proſit Religioni Chriſtianæ: quod ſane feciſſe videntur Novatores, qui in Sacra-

Nunquid enim, qui in ratiocinando quandoque peccat, in Fide Eccleſiæ labitur? ecquis ignorat, innumeros extare Viros, qui quum de illorum Religionis integritate dubitari non poſſit, tam prava utuntur ratiocinatione, ut quod palam, & publice profitentur, prorſus abnegare videantur? quid ergo intereſt, quod ab accuratioris Dialecticæ rudimentis nonnunquam aberrent Eccleſiæ Patres in colligendis Fidei concluſionibus, quo nihil facilius in longioris diſputationis æſtu, modo ratum ſit prima ſanioris doctrinæ capita ab iis firmiter defenſa fuiſſe?

Ita ne vero Dialectices regulis hærent Plato, Ariſtoteles, aliique omnes inſigniores Dialectici, ut ab iis nuſquam deflectant? profecto ſi cuncta illorum argumenta ad Dialectices trutinam revocanda forent, bene multa deficere dignoſcerentur. Deinde quot extant Sophiſtæ, qui falſis innixi principiis, firmius in illis perſtant, quam ingenuiores Philoſophi certiſſimis, atque inconcuſſis? Quod ſi Fidei puritatem ex aptiori diſputandi methodo metiri

Sacrarum Scripturarum explanatione, quo ſuam in humanis ſcientiis peritiam oſtentarent, tanto ſtudio conſectati ſunt, quæ ad Grammaticen, Chronologiam, Geographiam ſpectant, ut Chriſtianæ Religionis, ad quam tamen cuncta Spiritus Sancti verba collimant, pene obliti videantur, ut merito exprobrat Grotio Illuſtriſs. Boſſuetus in ſua contra eundem diſſertatione, nullumque fere invenire ſit diſcrimen inter Scripturas Sanctas ab iis expoſitas, & profani cujuslibet Scriptoris, Poetæ etiam, ſi lubet, hiſtoriam.

tiri lubeat, ſanior ſæpe foret Hæricorum, quam Catholicorum Fides.

Minus ſæpe rectam uſurparunt Eccleſiæ Patres differendi methodum, ex pluribus etiam, quibus uti poterant, argumentis minus valida, minuſve apta quandoque adhibuerunt. Quid tum? nimirum omnium hac in re mortalium ſortem ſubiere, qui utcunque in negotiis diligentes, atque exercitati, falluntur nonnunquam, ſatis laboris, ac induſtriæ impendiſſe rati, modo ſatis ipſi ſibi feciſſe videantur.

Ipſa quoque Sanctorum Patrum critice non omni mendo caret. Immo pleriſque Veteribus parum omnino perſpecta fuit hæc ſcientia. Neque vero Hieronymus, ea in arte alioquin cæteris exercitatior, in omnibus rei ſummam attigiſſe putandus. Hæret nonnunquam, unoque, vel altero vix preſſo veſtigio ſubſidet; atque inſtar hominis cæcutientis huc, illucque dubius fertur, & anceps.

Auguſtinus vero eruditorum linguas neſciebat, quarum maximus uſus eſt in re critices; neque mos uſquam fuit in diſputationibus de Sacri Textus hiſtoria, & literali expoſitione ad eum confugere. Quod etſi negari nequeat, audiendi tamen non ſunt, qui in diſceptationibus de Gratia Patrum Orientalium Traditionem, quorum exemplaria legere neſciebat, Auguſtino ignotam fuiſſe effutiunt.

Nam licet non ita Græce ſciret, ut eorum monumenta ſe ſolo intelligeret, florente tunc temporis Eccleſia Græca, illius doctrinam ab

ejuſdem

ejuſdem Epiſcopis, quicum amicitia conjunctus erat, ſciſcitari, & haurire potuiſſet. Deinde quis animum credere inducat, Divum Hieronymum Orientis incolam, cum quo eruditionis conſuetudinem habebat Auguſtinus, eum in hujuſmodi ignorantiæ tenebris deſertum? an non id potius ipſe ſponte feciſſet, ſi quidquam in re tanti momenti, in diſputatione, inquam, de Gratia, quæ non minimum erat illorum conſuetudinis argumentum, Auguſtinum latere putaſſet?

Fatendum tamen, ab Eccleſiæ Patribus neglectam ſæpe critices ſcientiam, nec nimium religioſa ſcrupuloſitate, præſertim in ſcrutanda verborum origine ſervatas ab iis Grammaticæ regulas. Atque illud in cauſſa eſt, cur in ſuſpicionem venerit Origenes levioris, exilioriſque in Hebraica Lingua peritiæ (10). Etenim in derivanda verborum origine ſæpe juſto liberior, ſæpe etiam falſus eſt. Quanquam multa ſit laude dignus, quod ethimologiam verbi *Satanas* a voce *Adverſarius* duxerit, non autem

[10] Hanc tamen ſuſpicionem amoviſſe videntur Euſebius lib. 6. Hiſt. Eccl. Cap. 16. S. Epiphanius lib. *de menſuris, & ponderibus*, & D. Hieronymus in Cap. 3. epiſt. ad Titum, qui omnes uno ore affirmant, Origenem Hebraica Lingua eruditiſſimum fuiſſe. Præterea ejus *Tetrapla*, *Hexapla*, *& Octapla* eum in Hebraico ſermone verſatiſſimum oſtendunt: quanquam in derivanda verborum origine nonnunquam (rariſſime tamen) memoria lapſus ſit.

tem a voce *Apoſtata*, ut immerito facit Juſtinus (11).

Eandem ob cauſam reprehenditur Optatus, qui nominis *Cephas* originem ex Græco verbo κέφαλη, quod *Caput* ſignificat, petit potius, quam ex Syriaca voce, quæ *Petram* ſonat (12), ut docet ipſemet Evangeliſta (13). Neque vero reprehenſionem fugit Divus Ambroſius, qui vocem *Paſcha*, apud Hebræos *tranſitum*, ex Græca voce, quæ ſonat *pati*, derivat (14). Illud autem magnopere mirandum, ipſum etiam Hieronymum, quum iſtam Patrum libertatem virgula notet cenſoria, in eundem ſæpe ſcopulum impegiſſe, quum nominum *Pauli*, *Philemonis*, *Oneſimi*, quæ certe Græca ſunt, vel Latina (15), ex Hebraico ſermone emendicet originem.

Verum

[11] *Satanas* quippe derivatur a radice שטן *Satan*, *adverſari*, *odio habere*. Juſtinus autem deduxit a radice סור *Sur*, *diſcedere*, *unde* סרה *Sara recesſio*, *Apoſtaſia*.

[12] *Cephas* enim fluit ex radice כיף, *Chiph*, unde fœmineum כיפה *Chepha*, *Petra*.

[13] Mat. Cap. 16., ubi refert ea Chriſti verba v. 18. *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam*.

[14] *Paſcha* enim originem ducit ex radice פסח *Paſach tranſivit*, unde פסח *Peſach*, *tranſitus*, Ambroſius autem derivavit ex Græca voce πάσχω *Patior*.

[15] Quod quidem attinet ad voces *Philemonis*, & *Oneſimi*, perſpicuum eſt, eas ex Græco ſermone proficiſci. Vox autem Pauli ex Græca voce παῦλος, latine *Puſillus* origi-

Verum in his, aliiſque, ſi lubet, gravioribus mendis, Chronologiæ inquam, & Geographiæ, quarum maxima eſt ad Hiſtoriæ Sacræ intelligentiam utilitas, immo neceſſitas; peccarint Eccleſiæ Patres, haudquaquam tamen loco moveretur illorum auctoritas, quæ aliis omnino innixa eſt fundamentis.

Chronologiæ ſtudia ætate ſua jacuiſſe fatetur Auguſtinus. Illius inopia Juſtinus in graviſſima errata lapſus eſt (16); eadem de cauſa plerique Patres antiqui de die natali Servatoris nonniſi dubitando locuti ſunt. Chryſoſtomus, & Auguſtinus vigeſimum quintum Decembris diem; Epiphanius vero ſextum ſtatuit Januarii; Clemens autem Alexandrinus aliorum refert ſententiam, ſuam non prodit, aitque, aliis decimum nonum, vel vigeſimum Aprilis, aliis vero vigeſimum Maii magis probari.

Quod ſi hodiernis ſaltem temporibus certo finitæ forent id genus quæſtiones, atque inter inſigniores Chronologiæ Scriptores nulla reliqua foret controverſia de mundi ætatibus, quæ aliter in Textu Hebræo, aliter in Græca interpretatione computantur, eſſet fortaſſe, cur Sancti

originem ducit, quod nomen ſibi Saulus adſciviſſe creditur, vel ut ſe minimum Apoſtolorum oſtenderet, vel a Paulo Sergio Proconſule, quem primum in Inſula Cypri convertit ad Fidem act. 13.

(16) Exempli loco ſit, quod ait in *Oratione ad Græcos*, Ptolemæum Philadelphum ab Herode Judæorum Rege Propheticos primum libros, dein doctiſſimos Interpretes petiiſſe, quum hi Principes ducentum, & amplius annorum ſpatio diſtent.

Sancti Patres ab hujuſmodi dicteriis vindicarentur. Aſt quum & hodie finitæ non ſint, ſatius multo videtur veterum Scriptorum exemplo in illis ſupputationibus mendum agnoſcere, atque id genus cauſam deſerere, quam ne ipſi quidem, ſi reviviſcerent, defendendam eſſe putarent.

Eadem eſt apud illos Geographiæ conditio, quam jejune admodum, exiliterque tractarunt. Sic Epiphanius fluvium Paradiſi terreſtris *Phiſon* confundit cum *Gange*, quo alluuntur Indi, aliique plures *Gehon* a *Nilo* non diſtinguunt, ut notant Scaliger, atque Petavius.

Quum longe obſcuriſſima ſit hiſtoria Paradiſi terreſtris a Moſe deſcripta, Antiqui juxta, ac Recentiores plura certatim conjectando dixerunt. At ſi Paradiſus terreſtris in eo loco ſitus erat, quem Tigris, & Euphrates in unum prope Apameam confluentes alluunt, ut cenſet Huetius, quot, amabo, illorum Interpretum conjecturæ a veritate alienæ, immo etiam riſu, & cachinnis excipiendæ comperientur?

Quid ergo de illis ſentiendum, qui in Cœlis, qui ſubtus terram, qui in novo orbe, vel alio quolibet (nullus enim jam locus eſt, quem non aliquis ſomniarit Interpres) Paradiſum terreſtrem locarunt? quid de tot, ac tam variis conjecturis? agnoſcenda videlicet in multis, quæ ſcire non refert, humanæ mentis ignoratio, quæ tamen dubitationis, vel erroris in Fide occaſio eſſe nullo modo poteſt.

CAPUT

CAPUT IX.

Difficiles, atque ſpinoſæ, quæ apud Eccleſiæ Patres occurrunt, locutiones eorum auctoritatem ne tantillum quidem lædunt.

QUum de rebus plerumque altiſſimis agerent Majores noſtri, multaque illorum ætate notiſſima forent, quæ poſtremis temporibus antiquata ſunt, ac demum, quibus utebantur, linguæ obſoleverint omnino, multa iccirco apud illos, quemadmodum apud antiquos omnes Scriptores occurrunt ſpinoſa, difficilia, intricataque.

Græce non omnes ſciunt, Latine etiam pauci perfecte; cum enim ampliſſimus eſt latinus ſermo, tum etiam plures pro variis ætatibus mutationes paſſus, atque ex patrio, ut ita dicam, ſolo apud exteras regiones migrare coactus fuit.

Vel una barbararum vocum cognitio difficillima eſt, quibus tamen familiariter utuntur Scriptores Eccleſiaſtici, vitioſam, adeoque obſcuriſſimam loquendi rationem plerumque conſectantes. Exempli loco ſit Tertulliani ſtylus, qui quum verbis reapſe latinis conſtet, ſingularis tamen adeo eſt in verborum delectu, atque diſpoſitione, ut Salmaſius verbo Grammatici jurare non dubitet, neminem unum

extare, qui ejus libellum *de Pallio* probe, atque perfecte cognitum habere poſſit. In eo enim Tertullianus ſtylum aſſumit Rhetorum antiquorum, quibus ſolemne erat inauditis ſententiis uti, vocabuliſque phaleratis, quo argumenta propoſita magis augerent, atque amplificarent.

Omnium moleſtiſſima res eſt, atque laborioſiſſima Viro ſemidocto in lectione Patrum alienum identidem capere conſilium, eorumque notitiam a vocabulariis emendicare, quæ didiciſſe non tam præclarum eſt, quam turpe neſcire. Quid me commendatis (ajebat olim lepide *D. du Cange* amicis de edito latino Gloſſario gratulantibus) quum id unum præſtiterim, ut barbaras, ineptaſque voces, a quibus omnes abhorrent, in unum colligerem? Et ſane Pater Vavaſſorius Latini ſermonis peritiſſimus, inquiebat extremis vitæ diebus, ſexaginta annorum curſu ſe in id unum incubuiſſe, ut verbis a *D. du Cange* collectis, ſermonem ſuum purgaret:

„ Non hic Romanæ Veneres, nec caſta
„ loquendi
„ Vincula: tu palmam hanc ludi magiſter
„ habe.

Vid. Spelm. Quid, quod & ipſæ interpretationes, quæ levandi lectoris gratia perfici ſolent, quum levationem adferre videantur, ſcrupulum graviorem injiciunt? Inſidet enim legentis animo dubitatio, ne eum fallat Interpres; nam revera pauciſſimæ extant interpretationes, quibus omni-

omnimoda fides adhiberi poſſit. Quæ ex Græco in Latinum ſermonem, parum accuratæ; quæ vero ex Græco in Gallicum, etiam ſi propter ſermonis analogiam (17) paullo accuratiores, quod tamen numero pauciſſimæ, exiguæ omnino ſunt utilitatis. Rem omnium utiliſſimam faceret Græco ſermoni, (ut ajunt æqui æſtimatores) qui fidiſſimis exemplaribus Græcis Gallicam interpretationem adjungeret, qua, ut veriori, ac perfectiori Græcæ linguæ exemplo, aptius multo, quam Latina, illorum dictionis venuſtas, elegantia, atque figuræ exprimi poſſunt.

Neque vero ſubſidio interpretationum, quamlibet accuratæ ſint, vel perfecta linguarum, quibus ſcribendo utebantur Eccleſiæ Patres, peritia, atque intelligentia tollitur omnis in illorum aſſecutione difficultas; adhuc enim perſcrutanda manet eorum doctrinæ natura; adhuc enucleandæ ſingulares, quas adhibent, loquendi formulæ, quas, Divo Hieronymo teſte, difficilius ſæpe eſt omnino perſpectas habere, quam quid ſentiant, quidve doceant.

Epiphanii opera, quod careant perſpicuitate, pauci ſunt, qui perfecte aſſequi valeant: Hilarii autem oratio, quum ventoſa ſit, turgidaque,

[17] Hæc autem ſermonis Græci cum Gallico Analogia, in elocutionis, ſive phraſis ſimilitudine ſita eſt, quæ ex Gallicæ linguæ proprietate proficiſcitur. Porro autem Latinus ſermo, quamvis e Græca lingua maxima ſui parte dimanet, propriam tamen ſingularem habet, & a Græca diverſam elocutionem.

cilibus, aliam cum Cathecumenis, vel Fidelibus differentes. At nunquid eapropter damnandi? ecquis hactenus uſque damnavit Apoſtolos, qui omnia omnibus facti ſunt, ut omnes lucri facerent, atque ad veritatis cognitionem perducerent?

CAPUT VIII.

Errata Patrum in Scientiis humanis nihil omnino detrahunt illorum auctoritati in rebus Fidei.

VUlgo etiam dici ſolet, in humanis ſcientiis parum eruditos fuiſſe Eccleſiæ Patres, quæ ad Scripturas Sanctas explanandas, & Fidei dogmata firmanda plurimum utilitatis afferunt. Verum quid hæc cum illorum auctoritate, quæ artibus, & ſcientiis humana induſtria invectis non innititur? Plurimum quidem illæ juvant Auctorem vel ad exponendas Scripturas, vel ad eas cum primigenio Textu conferendas, cujus generis ſunt Dialectica, Grammatica, Chronologia, Geographia &c.: verum cujuſcumque utilitatis ponantur, non ita tamen neceſſariæ ſunt, ut, iis ſublatis, tota ruat, atque evertatur Religio (9).

Nunquid

[9] Immo vero qui avidius ejuſmodi ſcientias conſectatur, obeſt potius, quam proſit Religioni Chriſtianæ: quod ſane feciſſe videntur Novatores, qui in Sacra-

Nunquid enim, qui in ratiocinando quandoque peccat, in Fide Eccleſiæ labitur? ecquis ignorat, innumeros extare Viros, qui quum de illorum Religionis integritate dubitari non poſſit, tam prava utuntur ratiocinatione, ut quod palam, & publice profitentur, prorſus abnegare videantur? quid ergo intereſt, quod ab accuratioris Dialecticæ rudimentis nonnunquam aberrent Eccleſiæ Patres in colligendis Fidei concluſionibus, quo nihil facilius in longioris diſputationis æſtu, modo ratum ſit prima ſanioris doctrinæ capita ab iis firmiter defenſa fuiſſe?

Ita ne vero Dialectices regulis hærent Plato, Ariſtoteles, aliique omnes inſigniores Dialectici, ut ab iis nuſquam deflectant? profecto ſi cuncta illorum argumenta ad Dialectices trutinam revocanda forent, bene multa deficere dignoſcerentur. Deinde quot extant Sophiſtæ, qui falſis innixi principiis, firmius in illis perſtant, quam ingenuiores Philoſophi certiſſimis, atque inconcuſſis? Quod ſi Fidei puritatem ex aptiori diſputandi methodo metiri

Sacrarum Scripturarum explanatione, quo ſuam in humanis ſcientiis peritiam oſtentarent, tanto ſtudio conſectati ſunt, quæ ad Grammaticen, Chronologiam, Geographiam ſpectant, ut Chriſtianæ Religionis, ad quam tamen cuncta Spiritus Sancti verba collimant, pene obliti videantur, ut merito exprobrat Grotio Illuſtriſs. Boſſuetus in ſua contra eundem diſſertatione, nullumque fere invenire ſit diſcrimen inter Scripturas Sanctas ab iis expoſitas, & profani cujuslibet Scriptotis, Poetæ etiam, ſi lubet, hiſtoriam.

tiri lubeat, ſanior ſæpe foret Hæricorum, quam Catholicorum Fides.

Minus ſæpe rectam uſurparunt Eccleſiæ Patres differendi methodum, ex pluribus etiam, quibus uti poterant, argumentis minus valida, minuſve apta quandoque adhibuerunt. Quid tum? nimirum omnium hac in re mortalium ſortem ſubiere, qui utcunque in negotiis diligentes, atque exercitati, falluntur nonnunquam, ſatis laboris, ac induſtriæ impendiſſe rati, modo ſatis ipſi ſibi feciſſe videantur.

Ipſa quoque Sanctorum Patrum critice non omni mendo caret. Immo pleriſque Veteribus parum omnino perſpecta fuit hæc ſcientia. Neque vero Hieronymus, ea in arte alioquin cæteris exercitatior, in omnibus rei ſummam attigiſſe putandus. Hæret nonnunquam, unoque, vel altero vix preſſo veſtigio ſubſidet; atque inſtar hominis cæcutientis huc, illucque dubius fertur, & anceps.

Auguſtinus vero eruditorum linguas neſciebat, quarum maximus uſus eſt in re critices; neque mos uſquam fuit in diſputationibus de Sacri Textus hiſtoria, & literali expoſitione ad eum confugere. Quod etſi negari nequeat; audiendi tamen non ſunt, qui in diſceptationibus de Gratia Patrum Orientalium Traditionem, quorum exemplaria legere neſciebat, Auguſtino ignotam fuiſſe effutiunt.

Nam licet non ita Græce ſciret, ut eorum monumenta ſe ſolo intelligeret, florente tunc temporis Eccleſia Græca, illius doctrinam ab

ejuſdem Epiſcopis, quicum amicitia conjunctus erat, ſciſcitari, & haurire potuiſſet. Deinde quis animum credere inducat, Divum Hieronymum Orientis incolam, cum quo eruditionis conſuetudinem habebat Auguſtinus, eum in hujuſmodi ignorantiæ tenebris deſerturum? an non id potius ipſe ſponte feciſſet, ſi quidquam in re tanti momenti, in diſputatione, inquam, de Gratia, quæ non minimum erat illorum conſuetudinis argumentum, Auguſtinum latere putaſſet?

Fatendum tamen, ab Eccleſiæ Patribus neglectam ſæpe critices ſcientiam, nec nimium religioſa ſcrupuloſitate, præſertim in ſcrutanda verborum origine ſervatas ab iis Grammaticæ regulas. Atque illud in cauſſa eſt, cur in ſuſpicionem venerit Origenes levioris, exilioriſque in Hebraica Lingua peritiæ (10). Etenim in derivanda verborum origine ſæpe juſto liberior, ſæpe etiam falſus eſt. Quanquam multa ſit laude dignus, quod ethimologiam verbi *Satanas* a voce *Adverſarius* duxerit, non autem

[10] Hanc tamen ſuſpicionem amoviſſe videntur Euſebius lib. *6.* Hiſt. Eccl. Cap. *16.* S. Epiphanius lib. *de menſuris, & ponderibus*, & D. Hieronymus in Cap. 3. epiſt. ad Titum, qui omnes uno ore affirmant, Origenem Hebraica Lingua eruditiſſimum fuiſſe. Præterea ejus *Tetrapla*, *Hexapla*, *& Octapla* eum in Hebraico ſermone verſatiſſimum oſtendunt: quanquam in derivanda verborum origine nonnunquam (rariſſime tamen) memoria lapſus ſit.

tem a voce *Apoſtata*, ut immerito facit Juſtinus (11).

Eandem ob cauſam reprehenditur Optatus, qui nominis *Cephas* originem ex Græco verbo κέφαλή, quod *Caput* ſignificat, petit potius, quam ex Syriaca voce, quæ *Petram* ſonat (12), ut docet ipſemet Evangeliſta (13). Neque vero reprehenſionem fugit Divus Ambroſius, qui vocem *Paſcha*, apud Hebræos *tranſitum*, ex Græca voce, quæ ſonat *pati*, derivat (14). Illud autem magnopere mirandum, ipſum etiam Hieronymum, quum iſtam Patrum libertatem virgula notet cenſoria, in eundem ſæpe ſcopulum impegiſſe, quum nominum *Pauli*, *Philemonis*, *Oneſimi*, quæ certe Græca ſunt, vel Latina (15), ex Hebraico ſermone emendicet originem.

Verum

[11] *Satanas* quippe derivatur a radice שטן *Satan*, *adverſari*, *odio habere*. Juſtinus autem deduxit a radice סור *Sur*, *diſcedere*, unde סרה *Sara receſſio*, *Apoſtaſia*.

[12] *Cephas* enim fluit ex radice כיף, *Chiph*, unde fœmineum כיפה *Chepha*, *Petra*.

[13] Mat. Cap. 16., ubi refert ea Chriſti verba v. 18. *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam*.

[14] *Paſcha* enim originem ducit ex radice פסח *Paſach tranſivit*, unde פסח *Peſach*, *tranſitus*, Ambroſius autem derivavit ex Græca voce πάχω *Patior*.

[15] Quod quidem attinet ad voces *Philemonis*, & *Oneſimi*, perſpicuum eſt, eas ex Græco ſermone proficiſci. Vox autem Pauli ex Græca voce παύλος, latine *Puſillus* origi-

Verum in his, aliiſque, ſi lubet, gravioribus mendis, Chronologiæ inquam, & Geographiæ, quarum maxima eſt ad Hiſtoriæ Sacræ intelligentiam utilitas, immo neceſſitas, peccarint Eccleſiæ Patres, haudquaquam tamen loco moveretur illorum auctoritas, quæ aliis omnino innixa eſt fundamentis.

Chronologiæ ſtudia ætate ſua jacuiſſe fatetur Auguſtinus. Illius inopia Juſtinus in graviſſima errata lapſus eſt (16); eadem de cauſa plerique Patres antiqui de die natali Servatoris nonniſi dubitando locuti ſunt. Chryſoſtomus, & Auguſtinus vigeſimum quintum Decembris diem; Epiphanius vero ſextum ſtatuit Januarii; Clemens autem Alexandrinus aliorum refert ſententiam, ſuam non prodit, aitque, aliis decimum nonum, vel vigeſimum Aprilis, aliis vero vigeſimum Maii magis probari.

Quod ſi hodiernis ſaltem temporibus certo finitæ forent id genus quæſtiones, atque inter inſigniores Chronologiæ Scriptores nulla reliqua foret controverſia de mundi ætatibus, quæ aliter in Textu Hebræo, aliter in Græca interpretatione computantur, eſſet fortaſſe, cur Sancti

originem ducit, quod nomen ſibi Saulus adſciviſſe creditur, vel ut ſe minimum Apoſtolorum oſtenderet, vel a Paulo Sergio Proconſule, quem primum in Inſula Cypri convertit ad Fidem act. 13.

(16) Exempli loco ſit, quod ait in *Oratione ad Græcos*, Ptolemæum Philadelphum ab Herode Judæorum Rege Propheticos primum libros, dein doctiſſimos Interpretes petiiſſe, quum hi Principes ducentum, & amplius annorum ſpatio diſtent.

Sancti Patres ab hujuſmodi dicteriis vindicarentur. Aſt quum & hodie finitæ non ſint, ſatius multo videtur veterum Scriptorum exemplo in illis ſupputationibus mendum agnoſcere, atque id genus cauſam deſerere, quam ne ipſi quidem, ſi reviviſcerent, defendendam eſſe putarent.

Eadem eſt apud illos Geographiæ conditio, quam jejune admodum, exiliterque tractarunt. Sic Epiphanius fluvium Paradiſi terreſtris *Phiſon* confundit cum *Gange*, quo alluuntur Indi, aliique plures *Gehon* a *Nilo* non diſtinguunt, ut notant Scaliger, atque Petavius.

Quum longe obſcuriſſima ſit hiſtoria Paradiſi terreſtris a Moſe deſcripta, Antiqui juxta, ac Recentiores plura certatim conjectando dixerunt. At ſi Paradiſus terreſtris in eo loco ſitus erat, quem Tigris, & Euphrates in unum prope Apameam confluentes alluunt, ut cenſet Huetius, quot, amabo, illorum Interpretum conjecturæ a veritate alienæ, immo etiam riſu, & cachinnis excipiendæ comperientur?

Quid ergo de illis ſentiendum, qui in Cœlis, qui ſubtus terram, qui in novo orbe, vel alio quolibet (nullus enim jam locus eſt, quem non aliquis ſomniarit Interpres) Paradiſum terreſtrem locarunt? quid de tot, ac tam variis conjecturis? agnoſcenda videlicet in multis, quæ ſcire non refert, humanæ mentis ignoratio, quæ tamen dubitationis, vel erroris in Fide occaſio eſſe nullo modo poteſt.

CAPUT

CAPUT IX.

Difficiles, atque ſpinoſæ, quæ apud Eccleſiæ Patres occurrunt, locutiones eorum auctoritatem ne tantillum quidem lædunt.

QUum de rebus plerumque altiſſimis agerent Majores noſtri, multaque illorum ætate notiſſima forent, quæ poſtremis temporibus antiquata ſunt, ac demum, quibus utebantur, linguæ obſoleverint omnino, multa iccirco apud illos, quemadmodum apud antiquos omnes Scriptores occurrunt ſpinoſa, difficilia, intricataque.

Græce non omnes ſciunt, Latine etiam pauci perfecte; cum enim ampliſſimus eſt latinus ſermo, tum etiam plures pro variis ætatibus mutationes paſſus, atque ex patrio, ut ita dicam, ſolo apud exteras regiones migrare coactus fuit.

Vel una barbararum vocum cognitio difficillima eſt, quibus tamen familiariter utuntur Scriptores Eccleſiaſtici, vitioſam, adeoque obſcuriſſimam loquendi rationem plerumque conſectantes. Exempli loco ſit Tertulliani ſtylus, qui quum verbis reapſe latinis conſtet, ſingularis tamen adeo eſt in verborum delectu, atque diſpoſitione, ut Salmaſius verbo Grammatici jurare non dubitet, neminem unum

extare, qui ejus libellum *de Pallio* probe, atque perfecte cognitum habere poſſit. In eo enim Tertullianus ſtylum aſſumit Rhetorum antiquorum, quibus ſolemne erat inauditis ſententiis uti, vocabuliſque phaleratis, quo argumenta propoſita magis augerent, atque amplificarent.

Omnium moleſtiſſima res eſt, atque laborioſiſſima Viro ſemidocto in lectione Patrum alienum identidem capere conſilium, eorumque notitiam a vocabulariis emendicare, quæ didiciſſe non tam præclarum eſt, quam turpe neſcire. Quid me commendatis (ajebat olim lepide *D. du Cange* amicis de edito latino Gloſſario gratulantibus) quum id unum præſtiterim, ut barbaras, ineptaſque voces, a quibus omnes abhorrent, in unum colligerem? Et ſane Pater Vavaſſorius Latini ſermonis peritiſſimus, inquiebat extremis vitæ diebus, ſexaginta annorum curſu ſe in id unum incubuiſſe, ut verbis a *D. du Cange* collectis, ſermonem ſuum purgaret:

„ Non hic Romanæ Veneres, nec caſta
„ loquendi
„ Vincula: tu palmam hanc ludi magiſter
„ habe.

Vid. Spelm. Quid, quod & ipſæ interpretationes, quæ levandi lectoris gratia perfici ſolent, quum levationem adferre videantur, ſcrupulum graviorem injiciunt? Inſidet enim legentis animo dubitatio, ne eum fallat Interpres; nam revera pauciſſimæ extant interpretationes, quibus omni-

omnimoda fides adhiberi poſſit. Quæ ex Græco in Latinum ſermonem, parum accuratæ; quæ vero ex Græco in Gallicum, etiam ſi propter ſermonis analogiam (17) paullo accuratiores, quod tamen numero pauciſſimæ, exiguæ omnino ſunt utilitatis. Rem omnium utiliſſimam faceret Græco ſermoni, (ut ajunt æqui æſtimatores) qui fidiſſimis exemplaribus Græcis Gallicam interpretationem adjungeret, qua, ut veriori, ac perfectiori Græcæ linguæ exemplo, aptius multo, quam Latina, illorum dictionis venuſtas, elegantia, atque figuræ exprimi poſſunt.

Neque vero ſubſidio interpretationum, quamlibet accuratæ ſint, vel perfecta linguarum, quibus ſcribendo utebantur Eccleſiæ Patres, peritia, atque intelligentia tollitur omnis in illorum aſſecutione difficultas; adhuc enim perſcrutanda manet eorum doctrinæ natura; adhuc enucleandæ ſingulares, quas adhibent, loquendi formulæ, quas, Divo Hieronymo teſte, difficilius ſæpe eſt omnino perſpectas habere, quam quid ſentiant, quidve doceant.

Epiphanii opera, quod careant perſpicuitate, pauci ſunt, qui perfecte aſſequi valeant: Hilarii autem oratio, quum ventoſa ſit, turgi-

 daque,

(17) Hæc autem ſermonis Græci cum Gallico Analogia, in elocutionis, ſive phraſis ſimilitudine ſita eſt, quæ ex Gallicæ linguæ proprietate proficiſcitur. Porro autem Latinus ſermo, quamvis e Græca lingua maxima ſui parte dimanet, propriam tamen ſingularem habet, & a Græca diverſam elocutionem.

daque, a communi recedit loquendi ratione; quam ob cauſam in ſuſpicionem venit de pluribus in Fide Chriſtiana erroribus (18).

Quorumdam Patrum eloquentia, inſtar fucati nitoris, legentis oculos ita perſtringit, ut vitia, quibus ſcatent in ratiocinando, eaque graviora plane non videant; aliorum autem menda apud mediocria, ac parum intenta ingenia tegit, ſubducitque eorum in differendo ſubtilitas. Tandem ignaris, atque infirmis graviſſimum onus eſt profana eruditio, qua permulta Veterum monumenta redundant.

Quoties vero contigit, ut Eccleſiæ Patres veritatem, cujus partem aliquam defendebant acerrime, ob nimium, quo ferebantur, animi æſtum, ex altera parte periculo exponerent? quum in hæreſim proterendam nituntur, eo ſæpius impetu alteri omnino oppoſitæ anſam præbent (19). Quocirca ſumma opus eſt mentis

[18] Tot tamen, tantiſque laudibus celebratur ab eruditiſſimis Viris Facundo lib. 1. Cap. 4., Caſſiodoro lib. de Inſtit. Divin. Cap. 17., & Hieronymo pluribus in locis, ut omnis de ſana illius fide ſuſpicio prorſus evaneſcat. Quod autem ſubobſcura ſit illius oratio; duo in cauſa ſunt. Primo, quod de rebus altiſſimis ageret, iiſdemque difficillimis. Secundo, quod quum inter latinos Scriptores omnium primus contra Arianos diſputarit, a Græcis Patribus multa deſumere coactus fuit, ut notat apposite D. Hieronymus in epiſt. 49. ad Paulinum, ubi ait,, Sanctus Hilarius Gallicano Cothurno attollitur; „ & quum Græciæ floribus „ adornetur, longis interdum periodis involvitur, „ & a lectione fratrum ſimpliciorum procul eſt.

[19] Hac in re non leviter hallucinatur Auctor operis, atque cenſura, qua notat hoc

tis acie, æquiſſimoque judicio, ut hæc omnia perſpicue, placideque expediantur..

In Polemicis veterum Doctorum operibus præcipua controverſiæ capita ab iis, quæ ſolius ſunt acceſſionis, cauſam ab ejus argumentis ſejungere, infiniti laboris eſt. His adde civilium, & Eccleſiaſticarum cujuſvis ſæculi conſuetu-

hoc loco Sanctos Patres, aliud profecto non eſt, quam teterrima calumnia ab adverſariis ſanctorum Patrum inventa. Nuſquam enim melius, accuratius, atque nervoſius Fidei myſteria expoſuere, quam ubi acerrimam illius defenſionem ſuſceperunt, quam quum in proterendas hæreſes totis viribus niſi ſunt. Equidem contingit aliquando, ut alteram veritatis partem defendentes, alteram ejus partem periculo exponere prima fronte videantur, revera tamen nuſquam exponunt. Quod autem eam periculo exponere videantur, non nimio, quo feruntur animi æſtui, non illorum inconſiderantiæ, ſed potius myſteriorum obſcuritati, vel etiam quandoque legentis perverſitati tribuendum. Sic tam involuta res eſt doctrina Eccleſiæ de gratia Chriſti, & humana libertate, ut „ quum defenditur Dei „ gratia, negari videatur „ liberum arbitrium „ inquit Auguſtinus lib. de *Gratia Chriſti* Cap. 45.. Hinc occaſionem arripuere Semipelagiani doctrinam Auguſtini, velut Manicheam traducendi; quum tamen ab hujuſmodi Sectariorum deliramentis diſtet toto Cœlo Auguſtini ſyſtema. Hinc Eccleſia, penes quam ſumma reſidet myſteriorum intelligentia, id genus conſectaria parvi pendens, cunctis Fidelibus eorum præcipue Patrum doctrinā credendam propoſuit, qui aliquod Fidei dogma defendendum acerrime ſuſceperunt, qui in aliquam hæreſim proterendam totis viribus niſi ſunt, ut Athanaſii contra Arianos, Cyrilli contra Neſtorianos, Leonis contra Eutychetem, Auguſtini contra Pelagianos &c.. Deinde confer, ſi lubet, hæc Auctoris verba cum Cap. 9. partis 3.

ſuetudinum notitiam, titulorum etiam, qui officiis, & dignitatibus Eccleſiæ, & imperii inditi erant, plurimarum denique rerum, quas ſcribendo denotabant; quæ omnia, quum ab ætate noſtra longiſſime diſtent, probe cognoſcere difficillimum eſt, indeque veteri Theologiæ plurimum obſcuritatis accedit.

Quæ hactenus dicta ſunt, dilucide ſimul, ac nervoſe propoſita continent adverſariorum argumenta, adeo ut jam conqueri non poſſint, illorum vim reticendo a nobis declinari. Quo tamen validius urgentur, eo infirmiora redduntur; nihil enim inde manifeſto colligi poteſt, niſi omnes nævos, qui in Eccleſiæ Patribus, velut graviſſima menda reprehenduntur, cum omnibus profanis Auctoribus, quorum explanatio in multorum deliciis eſt, illis eſſe communes.

Si enim ob multas, eaſque ſpinoſas, quæ apud Patres occurrunt, difficultates, omnem illi auctoritatem amittant, ſintque deſerendi, non ſolum humanis ſcientiis, Philoſophiæ, & Mathematicæ, verum etiam Scholaſticæ Theologiæ valedicendum erit; omniſque fides veteris, & novi Teſtamenti libris deneganda.

CAPUT

CAPUT X.

Etiamſi Patres Eccleſiæ nonnulla ex Scripturis Sanctis loca falſo protulerint, in aliis etiam incurioſe ſe gesserint, ſarta tamen eſt, & integra illorum in rebus Fidei auctoritas.

QUam levis momenti ſit accuſatio in Eccleſiæ Patres conflata de falſa Sacri Textus prolatione, ejuſque verborum mutatione, vel una invicte perſuadet veterum Scriptorum conſuetudo, quibus familiare fuit, ac receptiſſimum loca ex antiquioribus Auctoribus, ut eis in mentem venit, proferre, nulla verborum, ſed ſola ſenſus habita ratione [20]. Eccur enim id non præſtiterint Patres, quod in proferendis Scripturis facere conſueverunt Apoſtoli, ac Evangeliſtæ? ut enim ait Hieronimus „ in multis teſtimoniis, quæ Evangeli- *In Iſ. C. 7.*
„ ſtæ, vel Apoſtoli de libris Veteribus aſſum-
„ ſerunt, curioſius attendendum eſt, non eos

 ver-

[20] Ejuſmodi veterum Scriptorum conſuetudinem ſecutus fuiſſe videtur Auctor hujus operis, qui ex antiquis monumentis ſæpiſſime loca profert, ut in mentem ipſi venit, nulla verborum, ſed ſola ſenſus habita ratione. Quamobrem veniam dabit lector, ſi multa offendet Veterum loca aliis ab Autographo Exemplari verbis expreſſa.

„ verborum ordinem ſecutos eſſe, ſed ſenſum.
Scripturas aliquando Patres amplificant paraphraſi, quandoque contrahunt; ut plurimum vero non iiſdem referunt, ſed ſimilibus verbis, quibus tamen illarum ſenſus pateſiat, ac magnopere illuſtretur.

Quod autem ajunt, illos in operibus ſuis apocrypha quandoque monumenta licentius adhibuiſſe, futile prorſus eſt, & inane. Quum enim Apoſtoli illa uſurparint ad defendendam veritatem (21), aliqua ſaltem auctoritate donarunt, ut inter ſapientiores convenit Theologiæ Doctores (22).

Petav. de Incarn. l. 14. c. 4.

Nonnulli etiam libri, licet apocryphi a Patribus proferri potuerunt, donec Eccleſiæ judicio res finiretur, quippe quæ ſucceſſu temporis

[21] Ut Judas Apoſtolus in epiſt. ℣. 14., ubi inquit, *prophetavit autem, & de his ſeptimus ab Adam Henoch &c.*

[22] Non ita facile convenit inter ſapientiores Theologiæ Doctores de Auctoris noſtri ſententia, qua putat libros ab Apoſtolis prolatos, aliqua ſaltem auctoritate donatos fuiſſe. Immo vero maxima eſt inter Eccleſiæ Patres, & Theologiæ Doctores ea de re diſſenſio. Omnium autem tutiſſima via eſt, quam monſtravit Origenes præfatione ad Commentarios in Cantica, ubi ait, Apoſtolos divino Spiritu afflatos certo noſſe quid ex ejuſmodi monumentis deſumi, quidve juvare poſſet; cæteros autem Scriptores, divinis illis ſubſidiis deſtitutos, nec certo noſcere, nec ſine periculo uti poſſe. Quamobrem Sacrorum Scriptorum exemplo excuſari haudquaquam poſſunt Eccleſiæ Patres, apocrypha monumenta proferentes, niſi forte argumenta, ut ajunt, *ad hominem* inde promere, & urgere vellent. Quidquid tamen ſit, illæſa manet illorum auctoritas, quæ nihil commune habet cum hac operum genuinorum prolatione.

poris quaſdam Scripturas in Sacrarum Canonem retulit, quas ante, ut *divinas* ſolum *Scripturas*, vel, ut ajunt Patres Græci, *divinos ſermones* θείας γραφὰς Fidelibus proponens, illarum cenſui adſcribendas non eſſe putabat (23).

Atque hæc cauſa eſt, cur Divus Hieronymus librum Tobiæ, quem alibi traducit apocryphum, nonnunquam Sacrum appellet; cur Origenes iis ſolum accenſeat, qui legebantur Cathecumenis; Concilium vero Carthaginenſe, utut Rufinus expungendum credat, in libros Canonicos referat.

Ejuſdem generis ſunt libri Eſtheris, Sapientiæ, Eccleſiaſtici, Machabæorum, necnon Baruchi, ſi tamen in unum cum Jeremia volumen redactus ea ætate non erat. Hæc enim volumina primis Eccleſiæ ſæculis ut pia ſolummodo, atque ad populorum inſtitutionem aptiſſima cenſebantur, poſterioribus vero Divina, atque Canonica.

„ Plerique Veteres, (ut ait doctiſſimus quidam Criticus) non alios habebant Canonicos libros, quam ab Hebræis acceptos, a quibus priſci fœderis Canonem mutuati fuerant. Verum multi poſt Eſdræ Canonem a Judæis Helleniſtis conſcripti, ad Eccleſiam tranſ- *Remarq. ſur la Biblioth. de M. Dupin.*

tranſ-

[23] Hæc autem Eccleſiæ varietas in accipiendis, vel repudiandis quibuſdam Scripturis non de univerſa Eccleſia intelligenda eſt, quippe quæ ſicut in Fidei dogmatis, ita in ſtatuenda librorum canonicitate errare, vel mutari non poteſt; ſed de peculiaribus quibuſdam Eccleſiis, quarum aliæ citius, aliæ ſerius ſacra quædam volumina acceperunt.

„ tranſmiſſi ſunt, atque apud priſcos Fideles „ eundem honoris gradum obtinuerunt, quem „ cæteri in Græca LXX. interpretatione con- „ tenti. Deinceps vero Fidelium complures, „ quibus, Hebræorum cenſus innotuit, „ dubitare cœperunt, num par utriſque ineſſet „ auctoritas; neque invicem æquare auſi ſunt: „ aliis contra traditione nixis, eos divinitus „ inſpiratos reputantibus,

„ Res in eo ſtatu manſere, donec Africana „ Eccleſia poſtremos hoſce libros Canoni, quem „ confecit, Scripturarum inſeruit. Poſtea „ enim, quum diligentius quæſita aliarum Ec- „ cleſiarum traditio in eandem ſententiam „ conveniret, generatim accepti, atque in „ omnium Eccleſiarum Canonem relati ſunt „

Hinc plane liquet eum eſſe divinæ Providentiæ ordinem, ut quemadmodum Orbem univerſum, ita Eccleſiam variis lucis gradibus illuſtret, neque ſtatim, & illico, ſed paullatim, & pedetentim, quæ tenenda ſunt, edoceat; quam ob cauſam varietas opinionum apud Patres, non ab errore, ſed ab accurata veritatis inquiſitione, quæ lentius, ac maturius fieri debet, profecta eſt: nam Eccleſiæ Patres prudenti, ſinceroque judicio non minus in dubiis traditionibus accipiendis circumſpecti ſunt, quam in certis, atque univerſalibus defendendis acerrimi, fidiſſimique.

Pergunt adverſarii, atque audacius illis exprobrant, quod alii aliorum ſententias ſibi tacite adjudicarint. Verum quid inde derivari

poteſt

poteſt adverſus incorruptam Patrum auctoritatem, quippe quæ in communi, atque unanimi chriſtianæ Fidei Sectatorum conſenſione tota ſiſtit? qui, quum non omnes eodem tempore vixerint, mirum eſſe non debet, eandem, quam æqualiter omnes amplectuntur, doctrinam a Superioribus traditam, ab aliis deinceps Succeſſoribus defenſam fuiſſe.

Num vero vituperandi Patres Conciliorum exempla ſecuti, quorum antiquiſſimus mos eſt veterum Scriptorum verba, tacitis, immo nec etiam quæſitis illorum nominibus, ad cudendos Canones adhibere? ſatis enim eſſe putabant Antiquorum monumenta communiter ab Eccleſiis accepta, diligentiori omiſſo examine, Hæreticis opponere.

Immo veteri etiam conſuetudine receptum eſt apud Scriptores, ut quidquid e celebrioribus Auctoribus collegerant, inſitum operibus ſuis, omni prætermiſſa declaratione, in lucem ederent. Sic apud Horatium integra Græcorum, Latinorumque Poetarum loca occurrunt, quæ, ut erat perpolitus, in proprii nominis ſplendorem vertit. Idem de Cicerone, Quintiliano, Plutarcho &c. dicendum, qui ex Majorum ſuorum eruditione uberrimos clanculum fructus perceperunt.

Verum ſi quid eſt apud Patres, quod abſonum, ineptumque videatur, illud profecto, quod in operibus ſuis Auctorum teſtimonia uſurparint, de quorum fide dubitat Eccleſia. Et ſane hæret anceps quandoque lector, & gradum

ſiſtit,

ſiſtit, quum apud Divum Hieronymum integra Didymi, Origenis, & Apollinaris loca offendit. Animum tamen erigit, & recipit ſeſe, quum videat Hæreticos etiam pervicaciſſimos non omnem fidem deſeruiſſe, eoſque, qui ex una parte turpiter labuntur, ex altera ſtrenue, firmiterque conſiſtere.

Indeque mos in Eccleſia inolevit Scriptoribus adprime catholicis eorum, qui damnati ſunt, fragmenta nonnunquam inſerendi. Severus Antiochenus, quum Hæreticus in Eccleſia habeatur, in veteri quodam ſuper Evangelia commentario, quem refert Lambeccius, Sanctis Patribus conjunctus reperitur. Eandem iniit viam vetuſtiſſimus auctor Anonymus in Græcorum Patrum catena in Divum Johannem, *Bibliot. Imper.* eamque probat Cyrillus Alexandrinus in Epiſtola ad Eulogium, ea potiſſimum ratione, quod non omnia, quæ dicuntur ab Hæreticis, cenſenda ſint hæretica, multorumque Fidei dogmatum confeſſionem cum illis communem habeamus.

Bene multas videre eſt apud Hæreticos aperte, manifeſteque depravatas ſententias, quarum inſaniam honeſtus Vir ferre nullo modo poteſt. Nonnullæ intolerabilem audaciam, & improbam temeritatem ſapiunt, quæ, quum falſitati, atque periculoſiſſimis novitatibus viam parent, procul amandandæ ſunt. Verum non deſunt etiam adprime Catholicæ, quas non ſine maxima veriratis injuria condemnare poſſes; ſunt demum & aliæ, quæ, quum in ambiguo ver-

verſentur, recto ſenſu intelligi, atque in bonam partem accipi queunt.

Hæreticos debita laude cumulare quis poteſt, quin reprehenſionem ullam mereatur, quaſi illorum errores amplexus ſit, atque defenderit. Hoc fere modo de ſe ipſe loquitur D. Hieronymus in præfatione nominum Hebraicorum. Origenem, ut ſapientiſſimum Interpretem commendavi, cui plurimum gratiæ debeamus, non autem ut Doctorem, cujus ſententiis, tanquam Sacramento rogati ſubſcribere teneamur. Ipſius ingenii acumen admiror, non adeo tamen, ut pravam ejus doctrinam probandam exiſtimem.

Ad perfectiorem, cumulatioremque veritatis aſſecutionem nihil vetat, quin Hæreticorum, atque Gentilium eruditionem adhibeamus. Quis enim vero Hieronymum redargueret, quod Judæorum conſilio uſus ſit, ut abſolutiorem Linguæ Sanctæ notitiam compararet, & quaſdam notiones certius ediſceret, quibus Sacri Codices plurimum illuſtrantur, ſemotis Chriſtianæ Religionis principiis, præſertim quum ipſamet Eccleſia nonnullas Bibliorum editiones ab Hæreticis, ac Semijudæis elucubratas diu, multumque uſurparit? (24)

Quum

[24] Quos vocat Auctor operis Hæreticos, ac Semijudæos, ii ſunt, Aquila, Symmachus, & Theodotio, quorum interpretationibus uſa eſt Eccleſia Græca ad ætatem uſque Origenis. Aquila ex Judæo Proſelytus, inde Chriſtianus, ad Judaicam Religionem reverſus eſt; Symmachus primum Judæus, dein Chri-

Quum Eccleſiæ Patres Commentariis in Scripturam Auctores hæreſi notatos inſeruere, non ea id mente fecerunt, ut inde quidpiam auctoritatis illorum erroribus accederet, ſed ut varietas opinionum inter antiquos Interpretes dignoſceretur, uberrimuſque fructus ex iiſdem rebus perciperetur, quibus ignari homines, ingeniique expertes abuti potuiſſent.

Pari quoque modo, quum Divus Clemens Alexandrinus, aliique Patres libros Apoſtolis falſo ab Hæreticis adſcriptos protulere, nunquam genuinos Apoſtolorum fœtus eos haberi voluerunt, ſed iccirco uſurparunt, ut Hæreticos, quibus illorum auctoritas probata erat, acrius premerent, quum ipſamet Eccleſia in diſputationibus, & controverſiis, ſalva Fidei integritate, (quod in omni re ſummopere cavendum) illorum uſum permitteret.

Verum quod opponi poteſt, Eccleſiæ Patres hujuſmodi cum ſuſpectis Scriptoribus conſuetudine, ac familiaritate, nonnunquam eorum ſententiis, nimis, quam par eſt, addictos videri, illud attentionis defectu contigit, nec quidquam lædit communem, totieſque laudatam unanimem conſenſionem, in qua Patrum aucto-

Chriſtianus, tandem Ebbionis deliria adoptavit; Theodotio primum Marcionis, dein Judæorum inſtituta amplexus eſt, teſtantibus Irenæo l. 3. Cap. 24., auctore Synopſis, D. Athanaſio adſcriptæ, necnon Euſebio l. 6. Cap. 16., ac demum Hieron. præfat. in Danielem.

auctoritas in rebus graviſſimis ad Religionem pertinentibus tota ſiſtit.

Quod autem ad Gentilium libros aliquando recurrerint, illorum pondus, auctoritatemque non minuit. Perinde enim id facere poterant, ac Divus Paullus, qui in ſermone ad Athenienſes habito, profanos etiam laudavit Auctores (25).

Neque vero, quos Ethnicos proferebant, eos iccirco ſapientiæ, ac veræ Fidei lumine illuſtratos exiſtimabant, ſed mediis duntaxat in tenebris quandoque vera dixiſſe, quæ vulgaribus argumentis ad Chriſtianam Religionem firmandam adhiberi ſolitis appoſite conjungi poterant. „ Quum criticæ artis ea ætate nullus „ ferme uſus eſſet, (inquit Tillemontius) *Till. hiſt. des emp. t. 2.* „ eam ob rem, quæ veritati conſentanea vi„ debantur, fideles æquo, ac ſimplici animo „ excipiebant, iiſque ad refellendos Gentiles, „ apud quos id genus argumenta plurimum va„ lebant, proſpero ſucceſſu utebantur.

Potior videretur eſſe locus exprobrandi Divo Hieronymo, quod ſuppoſitas Senecæ Philoſophi ad Divum Paullum Epiſtolas, ut veras habuerit, atque genuinas; alioſque redarguendi, quod ſimilia ſæpe liberius in medium adduxerint, niſi perſuaſum omnibus foret, illos hac in re conjectura ductos fuiſſe, vel leviori quadam

[25] Nimirum act. 17. V. 28., ubi inquit, *ſicut & quidem veſtrorum Poetarum dixerunt, ipſius enim & genus ſumus*, quæ verba deſumta ſunt ex Arato Poeta.

dam in Ethnicos indulgentia, qui pro maxima, qua pollebant, ingenii altitudine, Chriſtianæ Fidei ſublimitatem nonnihil attingere videbantur.

CAPUT XI.

Libri Eccleſiæ Patribus ſuppoſiti illorum auctoritatem nequaquam lædunt.

PLerique librorum Eccleſiæ Patribus falſo adſcripti adeo ab eorum mente, ac ſtylo abhorrent, ut ne dum utilitatem ullam adferre queant, immo a genuinis eorum operibus ſecerni mereantur, quæ ſola æſtimationem Patrum, auctoritatemque ſtabilire valent.

Multa vero habentur ſuppoſitionum genera. Primum eorum, qui ob quandam indiligentiam, & nominum ſimilitudinem alicujus Scriptoris opus alteri ejuſdem ætatis, pretii, atque ſententiæ adtribuunt.

Alterum, quod, licet minus ſincere factum videatur, humaniori tamen venia dignum eſt, a quibuſdam Viris ſanctitate præſtantibus, recta cæteroquin mente uſurpatum fuit, vel quo majorem operibus ſuis auctoritatem apud populum conciliarent, præfixis magnorum Virorum nominibus, vel quo popularem auram effugerent, vel quo demum a graviſſima, moleſtiſſimaque inimicorum, quibus oppido fatigantur Auctores, invidia ſeſe liberarent.

Vigilius

Vigilius Tapſenſis refellendis Arianis, Neſtorianis, & Eutychianis intentus, clariſſima ſibi nomina induxit Athanaſii, Iſacii Clari, & Auguſtini, qui cum iiſdem Sectariis rem ante habuerant.

Atque ſi quis conjecturis locus eſt, ſuſpicari licet, Auctorem librorum, qui Dionyſio Areopagitæ dudum adſcripti fuere, non alia ratione ſibi clariſſimum hoc nomen induxiſſe, niſi ut majori reverentia legerentur, indeque uberius in Eccleſiam redundaret emolumentum.

Nonniſi quodam modeſtiæ ſtudio, & invidiæ declinandæ cauſa ſanctiſſimus Presbyter Salvianus *Timothei*, & Vincentius Lirinenſis *Peregrini* ſibi nomen adſciverunt. Verum quidquid ſit, in tuto manet auctoritas Patrum; neque enim in nomine ſita eſt auctoritas, ſed auctoritate potius Patrum nomen maximam in Eccleſia commendationem acquirit.

Fatendum tamen, ſimulatis id genus nominibus Auctorum ætatem, dignitatemque (quod apud teſtes Traditionis præcipue ſpectandum eſt) inverti non raro, atque confundi. Ita Symbolo Athanaſii plurimum auctoritatis detrahitur, ſi ab eo conſcriptum non ſit, ſed a Vigilio Tapſenſi, vel a Vincentio Lirinenſi, vel, quod longe pejus, ab Auctore Gallo decimi ſeculi, ut placet nonnullis (26).

Joan. Antel. nov. de Symb. Athan. diſquiſit.

Eſt

[26] Videtur etiamnum dubitare Auctor operis, an Symbolum, vulgo Athanaſii, ab eo conſcriptum non ſit. Illud quidem incertum eſt, obſcurumque, quis fuerit

Eſt & aliud ſuppoſitionum genus, quas Novatores *pias fraudes* appellant. Originem trahunt illæ ex immoderato imprudentum quorundam hominum ſtudio, qui de Eccleſia magnopere ſe merituros, Fideique dogmata in meliori lumine poſituros eſſe putantes, cuſas in ſuis officinis orationes, inclytiſſimis illis Scriptoribus prorſus indignas, eorum operibus, vel partim, vel integras etiam quandoque inſeruerunt.

Ejuſmodi *Sycophantas*, ut eos vocant, acriter, vehementerque inſectati ſunt emunctioris naris Critici. Eraſmus præ cæteris bilem continere non potuit præfatione in Divum Hieronymum, & alibi contra quendam ejus furfuris hominem, qui minutiſſimis ſordibus conſperſerat Patrum opera; præcipue vero Sanctorum Ambroſii, Hieronymi, & Auguſtini. Eo devenerunt audaciæ (inquit Vir eruditiſſimus) ut illos inſanire non injuria crederes; ejuſmodi autem fragmenta adeo inſulſa cernens adjecta, non aliud profecto eſſe diceres, quam viliſſi-

sit illius compilator, at genuinum non eſſe Athanaſii fœtum, nullus jam ſupereſt dubitandi locus. In eo quippe Neſtorii, & Eutycheris hæreſes 60. circiter annis poſt Athanaſii mortem invectæ damnantur; atque, quod magis etiam mirandum, nemo unus tanta hujuſce Symboli auctoritate uſus eſt ad refellendos Neſtorianos, & Eutychianos; quæ ſi mature conſiderentur, invicte perſuadent, Auctorem illius Symboli alium omnino eſſe a D. Athanaſio.

viliſſimos pannos, detritoſque, purpureis, iiſdemque præclariſſimis togis conſutos.

Quanquam in hoc negotio culpa non vacat Eraſmus, quod eam rationem obtendens, partem operum, vel etiam integros libros Patribus Eccleſiæ non ſine maxima quandoque injuria ſurripiat. Sic Divo Baſilio magnam eximii *de Spiritu Sancto* Tractatus partem detrahere auſus eſt; ac Divi Chryſoſtomi Commentarios in *acta Apoſtolorum* mutilavit, ejuſdemque homilias in ſecundam ad Corinthios rejecit, ut ſuppoſititias, quum tamen genuinos ejus fœtus eſſe certo conſtet apud omnes. *Bill. Obſerv. Sacr. l. 1. C. 9.*

Silentio prætermittimus hoc loco aliud quoddam genus fraudis, quæ non *pia*, ſed *impia* prorſus dicenda eſt; quum enim Hæreticos habeat auctores, a quibus plerumque vitiatæ ſunt Patrum editiones, ea nos uti velle, nemini in mentem venire poſſe crediderim. Verum eſt quædam *ſuppoſitio partis*, ut Juriſperitorum more loquamur, de qua, quum valde frequens ſit apud Scriptores Eccleſiaſticos, pauca dicenda ſunt. In eo autem ſiſtit, quod errore Amanuenſium unus, idemque liber pluribus ſæpe tribuatur Auctoribus. Inde maxima in Bibliothecarum indicibus oritur confuſio, quum nempe ſub variis Auctorum nominibus idem opus exhibetur. Exemplo ſunt *Johannes Rubus*, & *Johannes Buiſſonius*, qui ejuſdem Harmoniæ Evangelicæ Duaci primum editæ anno 1575., duo proponuntur Auctores, quanquam utrum-

utrumque illud nomen unius, ejuſdemque ſit Scriptoris, Gallice *Jean du Buiſſon*. At ſi nonnihil operæ, ac diligentiæ adhibeatur, facillime id genus errata emendari poterunt; quæ cæteroquin ab auctoritate Patrum ita ſunt aliena, ut non ſolum eam non evertant, verum ne leviter quidem labefactare queant.

CAPUT XII.

Mutationes, & errata, quæ notantur in Patribus, illorum auctoritatem nullo modo minuunt.

ETiamſi ab editionibus Patrum ſuppoſiti omnes tractatus, ut recta ratio poſtulat, expungerentur, iique omnes abjudicarentur, de quorum fide aliquis eſt dubitandi locus; qui tamen reliqui forent genuini, ad vindicandam eorum, quam defendimus, in rebus Fidei auctoritatem, abunde ſufficerent.

Maxima illorum etiam Tractatuum pars, quibus nihil ineſt non Orthodoxum, non ita neceſſaria exiſtimanda eſt, ut, iis ſecluſis, idcirco ruat Religio. Quamobrem modo concordem, atque unanimem priſcorum Patrum conſenſionem conſtanter tueamur, cætera ut-

cunque

cunque utilia videantur, ſine ullo prorſus periculo præteriri poſſunt.

Non illud ſane dolendum, quod celeberrimi illi Doctores externis ejuſmodi ornamentis exuantur, ſed quod tot, ac tantas paſſi ſint bonorum ſuorum jacturas, operum videlicet præſtantiorum, e quibus ad defendendam contra calumnias, atque profanas Hæreticorum novitates Eccleſiam quamplurimum præſidii peti potuiſſet.

Maxima enim ab iis utilitas percipi poſſet, ut eorum, quæ ſuperſunt, errata emendarentur, ſuumque in locum reſtituerentur ea, quæ deſiderantur, vel ob amanuenſium incuriam, vel propterea quod Patres non in omnibus quæſtionibus parem adhibuerint perſpicuitatem.

Interim vero pernicioſiſſimam tot librorum jacturam, qui ſuperſtites evaſerunt, & in omnium uſu verſantur, lenire quodammodo, ac reſarcire videntur. Quanquam enim Deus O. M. Paſtorum Scripta ſingulari providentia ſervaturum ſe non promiſerit Eccleſiæ, ita tamen eam impenſe diligit, ut ad ejus doctrinam, & traditionem tuendam neceſſaria amantiſſime ſervaverit.

Quamobrem permultæ licet factæ jacturæ in cauſa eſſe non poſſunt, cur adverſarii Patribus Eccleſiæ tanquam erronibus Fidem habere detrectent, utpote quod tam certa, ac ſtabilis auctoritas a nonnullis operibus injuria temporum amiſſis haudquaquam pendeat. Alioquin

quin nec ipſi Scripturæ Sacræ, (quod abſit) ſua conſtabit auctoritas, quum hodiernis temporibus complures illius libri deſiderentur.

Perierunt libri Bellorum Domini, atque Juſtorum; Prophetarum Nathanis, Gaddi, Semejæ, Addo, Ahiæ, & Jehu; liber etiam parabolarum, & geſtorum Regum Iſrael; liber Samuelis, oratio Oſai, necnon orationes Oſiæ ab Iſaia conſcriptæ, tres etiam mille Salomonis parabolæ, incredibilis numerus Canticorum, & plura volumina de virtute plantarum, & animantium; item deſcriptiones Jeremiæ, & Prophetia Jonæ, ut miſſa faciam, Commentaria Johannis Hyrcani, & libros Jaſonis, quæ omnia Divino aflante Spiritu fuerant exarata.

Quæ, quum ita ſint, quis nobis Scripta, Patrum, longa temporum ſerie deleta adhuc opponat? potiori multo ratione objici poſſent errata, quæ in illorum operum editiones irrepſere, quibuſque genuinus ſenſus omnino turbari videtur. Verum & illud minus firmum eſt, quam, ut auctoritatem Patrum evertat, quum paria non deſint errata in ipſo Sacrarum Scripturarum codice, quem unicam fidei ſuæ regulam ſequuntur Hæretici.

Deinde rarius fortaſſe lapſi ſunt, quam vulgo creditur, qua de re nec ipſos inter adverſarios convenit, & illorum alii quædam excuſant, vel etiam approbant, quæ ab aliis condemnantur. Sæpius malum ipſum augetur

parum

parum intento animo, doctrinæque, atque experientiæ defectu; quum illi, qui criticen factitant, accuratam ſtyli, uſus, & doctrinæ Patrum cujuſvis ſæculi cognitionem adepti quandoque non ſint.

Abſolutiſſima iſtarum omnium rerum non præhabita notione, difficile admodum quis errorem vitabit in reſtituenda exemplaribus priſca integritate. Maximi tamen momenti habendum id eſt, quippe quum ſine ullo plerumque delectu fidem adhibeat quiſque illis, qui caſtigatiſſimas editiones vulgare profitentur.

Eo noſtra hac tempeſtate præſtamus Antiquis, quod licet contentam in operibus Patrum puritatem affatim non aſſequamur, propter maximam tamen, quam ſapientiores Critici quotidie adhibent, induſtriam, ad eam propius accedere liceat, adeo ut nullus amplius querendi locus ſit adverſus temporum injuriam, vel amanuenſium negligentiam, qui turpiter ea corruperint. Quamobrem conſentaneum magis eſt, tot doctiſſimorum Virorum laboribus tranquille frui, quam de quiſquiliis vitilitigare, atque propter futiliſſimas nugas auctoritatem Patrum diſcrimini committere, quæ aliis omnino fundamentis nititur, quam Grammatices, & humanarum ſcientiarum, utpote quæ illi famulari quidem, nullatenus vero dominari debent.

Cæterum, quæ de auctoritate Patrum hactenus uſque diſſeruimus, non eo animo dicta ſunt, ut contentiones, & jurgia excitentur, ſed ut illa majori in lumine collocetur, aperteque, ut par eſt, omnium oculis pateat, qui veterum Doctorum Scripta legere adgrediuntur, vel ad proprios mores inſtituendos, vel ut laborum ſuorum, ac vigiliarum fructus in vulgus proferant.

FINIS

PRIMÆ PARTIS.

DE

DE OPTIMA LEGENDORUM ECCLESIÆ PATRUM METHODO.

PARS SECUNDA

De rebus neceſſariis ad Eccleſiæ Patres utiliter legendos.

CAPUT I.

Qua mente legendi ſint Eccleſiæ Patres; quæve res poſtulentur ad eorum intelligentiam aſſequendam.

JURE apud omnes receptum eſt, ut eadem, qua ſcripta ſunt, mente Patrum opera omnino legantur. Quiſquis ab optima, notiſſimaque hac regula diſcedit, genuinum rei ſenſum turbabit, eoque longius a forma veritatis aberit, quo confidentius erroribus depravata via progredietur.

Prudentem lectorem, qui de *Cedrorum medulla*, ideſt Eccleſiæ Patrum doctrina cibum *Ezech. c. 17.* ſumit

ſumit, in legendis eorum Scriptis charitate in primis, humilitate, rectaque mente inſtructum eſſe oportet; quæ ſi deſint, ſtudia omnia, quanquam ſpecie tenus ſanctiſſima, profana prorſus evadunt, omniſque Religionis expertia. Neque vero hæc omnia, licet præſtantiſſima, ſatis ſunt, niſi res aliæ comitentur, tum naturæ beneficio, tum labore, ſtudioque comparatæ.

Miranda quidem Deus efficere poteſt, efficitque nonnunquam; verum conſueta agendi methodo ineptis ſcientiæ donum haudquaquam largitur. Quamvis enim Chriſtus Servator, quo ſuam in Evangelii inſtitutione omnipotentiam manifeſtam faceret, rudes, atque ignaros homines primos conſtituerit Eccleſiæ Doctores, progreſſu tamen temporis præſtantiſſima ingenia, & ſapientiſſimos totius orbis Viros elegit, qui populi ſui curam gererent, Patrum partes, atque Paſtorum implentes.

Atque iſtud, quæ ſuperſunt eorum opera ſatis teſtantur, in quibus, vel mediocri judicio quiſque facile noſcit una cum cœleſtibus gratiæ beneficiis artem, & naturam feliciter conjunctas eſſe. Luderet ergo, qui omnis ingenii, & intelligentiæ expers, ad Eccleſiæ Patrum lectionem ſeſe conferret; nam eſto, dixerit Chryſoſtomus, multum differre Sanctorum opera a Scriptis Philoſophorum, quæ niſi perſpicaciſſimus, ſapientiſſimuſque aſſequi nemo valet, procul tamen dubio magna in primis ingenii amplitudine lector pollere debet, qua

notiones

notiones in Patrum operibus incredibili numero contentas complectatur; fortis inſuper ſit, atque magnanimus, ut ferendo eruditionis Eccleſiaſticæ ponderi parem ſe præbeat; acer judicio, ne a propoſito ſibi fine aberret; leni, atque tractabili ingenio, ut auctoris ſui mentem percipiat; ſolers, & induſtrius, ut omnes ejus greſſus ſequatur; rectus, & conſtans, ne ab ejus mente abludat; perſpicax, & intelligens, ut res funditus introſpiciat; acutus, ut ad finem uſque pertingat; prudens, ne ab illo excedat; exquiſitiſſimo judicio, ut negligenda prætereat, expendenda vero non omittat; laboris, ordinis, & conſilii amans, nec prævia erroris opinione imbutus, ne contra res, vel contra Viros propriæ ſententiæ pertinacem ſe præbeat.

Nihil præterea illorum ignoret, quæ ad auctores, quibus præcipuam operam navat, referri poſſunt: calleat linguas, criticen, philoſophiam, hiſtoriam, leges divinas, humanaſque, ac perſuaſum habeat, ad dilucidandas ſcientias, omnium aptiſſimam, tutiſſimamque viam eſſe ſcientias alias adhibere.

Atque hæc regia illa eſt via, qua celeberrimi Scriptores eo laudis, & gloriæ pervenerunt, ut vetuſtos Auctores tenebris conſepultos, & pulvere priſtino ſplendori reſtituerint. Hæc ſemita eſt omnium rectiſſima, eademque tutiſſima, qua magnus Onuphrius Panuinus dignus ſane, qui *parens hiſtoriæ* vocaretur, in altiſſimam ſeſe inſinuavit antiquitatem, atque

incly-

inclytiſſimus Baronius annalium Eccleſiaſticorum eruit fundamenta, ac plurimi demum doctiſſimi Interpretes antiquos Eccleſiæ Patres illuſtrarunt.

Scientiæ omnes arctiſſima ſecum invicem connexione junguntur, mutuam ſibi ferunt opem, & lucem, atque remotiſſimis ſæpe rebus elucidantur proximæ, quæ funditus cæteroquin dignoſci non poſſent. Sic Geometria Villalpandus ad Scripturarum Sanctarum explanationem commode uſus eſt; ſic Valeſius doctiſſimus Medicus Hiſpanus ex Phyſices elementis ea, quæ in Sacris literis ad rerum naturalium ordinem ſpectant, explicuit; ſic Levinus Lemnius allegorias Scripturæ ab arborum, & plantarum natura depromtas ex ſcientia Botanices expoſuit.

Ep. 5. De doct. Chriſt. lib. 2. Cap. 6. Hieronymus, & Auguſtinus explanandis Sacris literis Mathematicam prodeſſe fatentur. Nonnulla ſunt, quæ ex elementis Aſtronomiæ finit Eccleſia; quod liquido oſtendunt Concilia, Nicænum (1), Conſtanſienſe, Baſileenſe, & Decretum ſæculo proxime ſuperiori latum a Gregorio XIII. circa reformationem Kalendarii Romani.

Eadem ratione notitia Geographiæ, & morum, qui apud varias vigent Nationes, altiſſimis, atque ſanctiſſimis ſtudiis lucem præbent ab accurato lectore non contemnendam. „Nonnulli Theologi paullo faſtidioſiores (ut ait „ præclare D. Simon) quorum mos eſt, quid- *Remarq. ſur le voyage de Dund.*
quid

[1] In quæſtione de tempore celebrandi Paſchatis.

„ quid itineris nomen præfert, parvi pendere, „ præclara inde duci poſſe ſubſidia attendere „ deberent; atque itinera, præcipue vero „ Orientalia ad ſuperandas difficultates, quæ „ in Veterum hiſtoriis, immo etiam in Scrip„ turis Sanctis occurrunt, plurimum conferre.

Recens quidam Scriptor (2) computatione temporum ex rerum Sinenſium narrationibus ſumta, ad defendendam Græcorum ſeptuaginta contra Hebraicos Codices Chronologiam peropportune uſus eſt. Multa quoque reperiuntur in itineribus Olearii, Petri Vallenſis, & aliis notatu digna, aptiſſimaque ad reconditiores Sacræ Hiſtoriæ ſinus aperiendos.

Gardinus Eques, Viator celeberrimus adfirmat, plurium Scripturæ locorum intelligentiam ex Regionum Orientalium notitia pendere. „ Quum enim in ea mundi parte totius Sacræ „ Hiſtoriæ ſeries perfecta fuerit, atque Divi„ nus hic liber ad Orientalium morem con„ ſcriptus, figuriſque ornatus ſæpe ſit, probe „ iccirco intelligi nequeunt, quæ narrantur, „ niſi ante innoteſcant res, e quibus eæ figuræ „ petuntur; cujus generis ſunt proprietates „ naturales, ac conſuetudines Regioni peculiares.

Tourn. des voyag. du Chev. Chard. pref.

[2] Nimirum Pezronius Ciſterciensis Monachus, qui etiamſi non ita opportune uſus ſit ſupputatione temporum, ex rerum Sinenſium narrationibus ſumta, ut ſuam contra Hebraicam computationem ſententiam omnibus perſuaſerit; ſatis tamen felici ſucceſſu id præſtitit, ut magnam eruditiſſimi Viri exiſtimationem apud omnes ſibi compararet. Eum vero validiſſime refutarunt P. *Martianay*, & P. *Le-quien*.

„ liares. Cognitionis iſtius defectu pleroſque „ Scripturarum Interpretes aſſerit, iis uti lo„ cutionibus, quæ, quum locis, in quibus „ res geſtæ ſunt, non congruant, Textum „ perturbant, ac ſenſum ſæpe reddunt obſcu„ rum; eandemque ob cauſam, qui commen„ tarios ſcribunt, in turpiſſimos errores labi, „ atque ita plerumque ſcribere, ut potius di„ vinare, ac vadum tentare videantur.

Utinam inclytus iſte Viator fidem liberaſſet ſuam, ſcilicet commentarios edidiſſet in Orientalium conſuetudines, quæ ad Scripturam referri poſſunt. Ut enim præclare addit „ non „ eadem eſt in Aſia, quæ in Europa, conſue„ tudo veſtium, ædificiorum, hortorumque „ formam perpetuo mutandi. Orientis incolæ „ veterum Inſtitutorum tenaciſſimi ſunt; ea„ dem ratione ſecantur hodie, qua antiquitus „ veſtimenta; quod fidem facere videtur, in „ ea mundi parte eandem vigere etiamnum „ externam rerum ſpeciem, mores, & con„ ſuetudines, quæ ante bis mille annos, ſi „ nonnulla (numero ſane pauca) excipias, „ quæ mutavit religio.

Etſi parum adfinitatis habere videantur id genus ſcientiæ cum Sacris Codicibus, ſine illarum tamen præſidio nemo eos perfecte aſſequi valet. „ Non multa adjiciunt, ſed æque „ non erit totum, cui vel parva deerunt „ Itaque perfectam Patrum notitiam non acquiret, qui omnigena eruditione inſtructus non ſit. Quam ob cauſam impenſe nos monent Inſtitutores, ut

ut exiguis etiam, minutiſque ſtudeamus; nam quo uberiori quiſque cognitione præditus eſt, eo facilior ad ſcientiam aditus illi patet, quum nulla ſit, vel parva ſcintilla, quæ maximam incendii lucem proferre non poſſit.

CAPUT II.

De varietate Linguarum, earumque in optimis ſtudiis uſu.

ANteaquam Babelicæ Turris faſtigium in Cœlos efferre adgrederentur homines; univerſum genus humanum *erat labii unius, & ſermonum eorundem*. Verum orta inter eos diſ- *Gen. Cap. 11.* ſenſione, communis lingua multiplices loquendi formas accepit, vel in tot, tamque varias dialectos diviſa eſt, & literarum pronunciationes adeo diverſas, ut homines, velut externi, nulloque ſocietatis vinculo conjuncti, ſeſe invicem non intellexerint, & propterea diviſi, in varias terræ partes abjerint.

Neque vero hic malorum finis fuit: nam ex illis primigeniis linguis incredibilis aliarum numerus ortus eſt, quas novæ exceperunt; quum minima, vel fere nulla varietas ſummas hac in re mutationes, atque innumeras obſcuritates adferre valeat, quarum rationem ſi quæſieris, nunquam invenies; niſi (quod longe difficillimum eſt) plures invicem linguas, ne ipſis quidem ruſticanis ſermonibus

exceptis,

exceptis, invicem conferre, ac ſingula illarum verba colligere, & adamuſſim expendere velis.

Interea hæc linguarum diverſitas, quæ tantopere viget in Orbe, omnium maxima calamitas eſt; quum civili, ad quam nati ſumus, ſocietati, infenſa omnino ſit, atque inimica; facilius enim homines belluarum convictu utuntur, quam hominum, quorum ſermonem exploratum non habent. Verum, quum ita ſint animo comparati, ut ubique gloriam captare ſtudeant, omnem in eo collocant operam, ut maximam hanc turpitudinis notam in oſtentationis argumentum convertant. Suam quæque Natio linguam vehementer deperit. Summo cultu proſequitur, omneſque induſtriæ nervos intendit, ut eam modis, numeris, ſuaviſſimiſque veneribus exornet. Conſtitutæ dicendi leges apud pleroſque tanta religione ſervantur, ut divinas, humanaſque violare malint, quam illas vel leviter infringere, atque tyrannicus pro libito linguarum uſus confictus eſt, quem cæco impetu ſequi, invito etiam ſano ſenſu, rectaque ratione quiſque gloriatur.

Auguſt. de Civ. lib. 19. c. 17.

Victores populi maximæ ſibi laudi duxerunt victis, ſubactiſque linguæ ſuæ uſum, & communionem imperare, atque omnis Regio, ſicuti quævis ætas, complures homines effudit, qui ad linguarum ſtudium ſe totos contulerint, nec aliud plerumque emolumentum perceperint, quam magnam verborum ſcientiam, rerum autem fere nullam.

Varia

Varia iſthæc verborum permixtio imbecillium oculos capit, atque delectat. Verum ſapientes, ac bene cordati, quum probe intelligant, quantum humanæ ſocietati, ac ſcientiarum acquiſitioni adverſetur linguarum varietas, communem iccirco totius Orbis Nationibus linguam, qua in unum cogi poſſent, exemplo primævæ inſtitutionis eſſe ſtabiliendam exiſtimant.

Qua re motus Carteſius, linguæ univerſalis uſum cogitavit, propoſuitque, cujus aliquod ſpecimen dedit Wrenus Auctor Anglus, parum proſpero eventu. Aptiſſimus eſſe videretur latinus ſermo in univerſa jam Europa receptus: verum, etſi Aſiam inter, Africam, & Americam de eo conveniret (quod ſane credibile non eſt) bene multæ reliquæ forent difficultates, quæ ſuperari non poſſent; qua de cauſa æquo, vel iniquo animo veteri ſubeundum eſt jugo, & opportunis, qua fieri poteſt, rationibus leniendum potius, quam acriori intolerantia detrectandum (3).

Vie de Deſcartes 2. p. C. 8.

Gravius quidem, ac difficile linguarum ſtudium; attamen qui Chriſti religione ducuntur, plurimum inde promereri queunt; ad illud enim impellunt nos, acerrimeque movent ſeu pietas

[3] Mirum profecto eſt ulli mortalium in mentem venire potuiſſe hujuſmodi conſilium, quod adverſatur omnino ſummæ Dei providentiæ, contra quam *non eſt ſapientia*, *non eſt prudentia*, *non eſt conſilium*, Prov. 21. V. 30.

pietas, & cultus verbi Dei, quod abſque hujuſmodi præſidio nemo probe perſpectum habet; ſeu flagrans pœnitentiæ ſtudium, ſanctiſſimi cujuſdam Viri (4) exemplo, qui Hebraicam linguam ediſcebat, quo felicius domitas haberet libidines; ſeu demum (quod longe præſtantiſſimum eſt) charitas, atque voluntas de Eccleſia benemerendi.

Divus Paulus gratias agit, quod omnibus auditorum linguis loqueretur. Origenes annos natus triginta, ad Divinæ linguæ ſtudium animum convertit. D. Hieronymus Occidentis Origenes, Græcum, Latinumque ſermonem adprime doctus, quatuor uſus eſt Magiſtris, a quibus Hebraicam, & quinto, a quo Chaldæam linguam compararet, non erubeſcens, ut ait ipſemet, in hac lingua fieri auditor, quum in cæteris omnibus foret præceptor.

Auguſtinum rerum æſtimatorem æquiſſimum, & probandæ quavis occaſione veritatis ſtudioſiſſimum, toto vitæ ſuæ curſu pœnituit, quod linguas Orientales non didiciſſet; quamvis enim exiſtimaret utilius interpretari Scripturas, quam ſcire linguas, norat tamen optime unum ſine altero conſiſtere non poſſe, atque in Eccleſiæ Doctore linguarum, & interpretationis ſcientias conjunctas eſſe debere.

In ſuis etiam confeſſionibus idem Eccleſiæ Doctor peccati ſe inſimulat, quod a prima ætate Græcæ linguæ ſtudium neglexerit. Et ſane

[4] Nimirum D. Hieronymi.

ſane in doctiſſimo Auguſtino deſiderari peritia iſthæc videbatur. Ad eam niſus eſt provectiori ætate; ſed ita parum felici ſucceſſu, ut fateatur ipſe in libris *de Trinitate*, & *contra Petilianum*, nec loqui, nec ſcribere ſe Græce poſſe, atque, quod ejus linguæ norat minimum eſſe, ac fere nihil. „Ego quidem (inquit) „ Græcæ linguæ perparum aſſecutus ſum, & „ prope nihil. „ Tantum nihilominus in hoc ſtudio profecerat Auguſtinus, ut Græcos legeret Auctores, ſiquidem teſtis eſt ipſe in epiſtola ad Audacem 261. novæ editionis; „ Pſalterium a Sancto Hieronymo tranſlatum „ ex Hebræo non habeo; nos autem interpretati ſumus, ſed Codicum latinorum nonnullas mendoſitates ex Græcis exemplaribus „ emendavimus, unde fortaſſis fecerimus aliquid commodius, quam erat, non tamen, „ quale eſſe debebat; nam etiam nunc, quæ „ forte nos tunc præterierunt, ſi legentes moverint, collatis Codicibus emendamus.

D. Thomas Scholarum Angelus, Græcæ linguæ ignoratione laboravit, quod tamen ejus incuriæ tribuendum non eſt, ſed ignorantiæ, ac feritati ſui temporis, quo Græcus ſermo res omnium mōnſtroſiſſima habebatur, a qua ſibi omnes, veluti a ſcopulo cavere deberent; *Græcum eſt, non legitur.*

Neminem latet, quantum perturbationis attulerit præſtantiſſimis Eccleſiæ Latinæ Doctoribus octingentorum, vel nongentorum, quibus viguit, annorum ſpatio Græci ſermonis

ignoratio. Concilii Francofordienſis Patres, quum propriam, legitimamque vocum ſignificationem non intelligerent, quas adhibuerant Græci ad exprimendum genus quoddam adorationis dictæ προσκύνησις, illius, quæ ſoli Deo exhibetur, omnino diſſimilis, præpoſtero quodam ſtudio definitionem ſecundi Concilii Nicæni de Sanctarum Imaginum cultu exploſerunt.

Equidem Patres Francofordienſes (5) Latino hujuſce Concilii actuum exemplari decepti

[5] Patres Francofordienſes errore facti laborarunt in hac quæſtione [ut cenſent eruditiſſimi Viri Baronius, Bellarminus, Perronius, & alii] nec ſatis perſpectam habuerunt Synodi ſeptimæ ſententiam: quod indicant verba ſecundi Canonis ab iis Patribus ſanciti: „ allata eſt (inquiunt) in medium quæſtio de nova „ Græcorum Synodo, in „ qua ſcriptum habebatur, „ ut qui Imaginibus Sanctorum, ita ut Deificæ „ Trinitati, ſervitium, aut „ adorationem non impenderent, anathema judicarentur. „ Hic autem error facti inde ortum habuit, quod Patres Francofordienſes magis animum adverterint ad Conſtantini Metropolitani in Cypro Epiſcopi profeſſionem, in Latina interpretatione corruptam, quam ad definitionem Concilii. Sejunxerat enim Conſtantinus adorationem, quæ ſoli Deo, ab illa, quæ Imaginibus exhibenda eſt; interpres autem utramque inconſiderate conjunxit, atque confudit.

Præterire tamen non poſſum, non eandem fuiſſe Patrum Francofordienſium, cunctorumque illius ævi Antiſtitum Gallicanorum ſententiam cum Patribus Nicænis de cultu Sacris Imaginibus exhibendo. Etenim Patres Nicæni Sacras Imagines colendas eſſe decreverant; Francofordienſes vero damnabant quidem Iconomachos, qui eas comburebant, at colendas tamen non eſſe putabant, ſed in Templis ſolummodo ſervandis, quo rudes, & ignari Fideles facilius

cepti ſunt; at ſi Græcæ linguæ cognitione non caruiſſent, Latinum cum Autographo exemplari conferentes, erratum facilius potuiſſent emendare. Neque enim eos præteriiſſet maximum diſcrimen, quod Conſtanſienſis in Cypro Epiſcopus Conſtantinus, ſuam eidem Concilio profeſſionem exhibens, apponit inter adorationem, quæ Imaginibus, & eam, quæ ſoli Deo debetur.

Noſſent utique verbum προσκύνεω a Patribus hujuſce Concilii, quod eſt inter Oecumenica ſeptimum, ad ſimplicem potius venerationem, quam ad veram adorationem exprimendam uſurpatum, exemplo ſeptuaginta Interpretum, qui in Hebraici Textus interpretatione diſcrimen illud ſatis oſtendunt. *Vid. Simon. not. ad Apolog. Eccleſ. Orient. Gabr. Philadelph.*

Quod etiam Græcis Latini exprobrarunt, eos *Oblata* prius adoratione proſequi, quam conſecrarent, ſtatim ac nimirum in *Protheſi* afferuntur ad Altare Sacrificii, id nonniſi ex Græci ſermonis imperitia fecerunt, ac propterea quod, quum Græcorum Ritualia legerent, percipere non poſſent, verba προσκύνεω, & προσκύνησις latiori hoc in loco ſenſu ſumi, quam ubi de adoratione ineffabili Trinitati exhibenda.

Uno verbo dicam, liquido conſtat altiſſimam ignorantiam, in qua primævi Scolaſtici, necnon

---

ciliis inſtruerentur, & ad pietatem, atque virtutem excitarentur. Conſtant hæc tum ex eodem Conc. Francofordienſi, tum ex libris Carolinis, cum præcipue ex Concilio Pariſienſi anno 825.

necnon Recentiorum nonnulli verſati ſunt de Græcorum ordinationibus, non aliunde, quam ex illorum linguæ ignoratione ortam fuiſſe.

CAPUT III.

De linguis ad perfectam Patrum intelligentiam aſſequendam neceſſariis, ac primo de Lingua Hebraica.

Sac. lec. Tom. 1. DIvus Auguſtinus in eximio opere *de Doctrina Chriſtiana*, quod „ abſolutiſſimam „ continet „ Theologi inſtitutionem „ linguarum Hebraicæ, Græcæ, & Latinæ ſtudium, & ſcientiam magnopere commendat.

Omnes Eccleſiæ Patres Græce, vel Latine ſcripſerunt, ſi excipias Sanctum Ephrem Diaconum Edeſſenum, Barcepham Epiſcopum Syrum, alioſque pauciſſimos, qui, quum Arabice, Syriace, vel Æthiopice ſcripſerint, Græce redditi ſunt, nec ultra lingua apparuerunt primigenia (6), niſi in aliquot inſignibus Bibliothecis, qualis extat Lugduni Batavorum, ubi hæc antiquitatis fragmenta ſervantur. Negari tamen

[6] Poſt Auctoris tempora Syriaco, Latinoque ſermone editus eſt S. Ephrem opera, & ſtudio eruditiſſimi D. *Aſſeman*, cui hanc Provinciam demandavit Eminentiſſimus Cardinalis *Quirini*. Eſt autem illa omnibus numeris abſoluta.

tamen nequit, Hebraicæ linguæ cognitionem legendis Patribus eſſe neceſſariam propter Sacram Scripturam, cujus Textum antiqui Doctores verterunt, editiones emendarunt, ac literam explanarunt.

Primævos hoſce Criticos nemo, uti par eſt, intelliget, qui Hebraicis literis pluſquam mediocriter eruditus non fuerit; immo etiam aliquam calleat ex illius linguæ dialectis, ut exiſtimat eruditus quidam Scriptor, qui perfectam, abſolutamque Græci Synagogæ ſermonis, quem ſeptuaginta Interpretes, & novi Teſtamenti Scriptores adhibuerunt, intelligentiam ab eo, qui Syriace neſciat, haberi non poſſe cenſet.

Græcus ſeptuaginta Interpretum ſermo, ſi verba ſolum ſpectes, Græcus quidem eſt; ſin autem locutionem, ordinem, atque diſpoſitionem, Hebraicus, vel Chaldaicus, ut doctiſſimi ſentiunt æſtimatores. Ludovicus Capellus animadvertit, Græcis vocibus barbaras etiam admixtas eſſe, & a ſeptuaginta Interpretibus proprio marte conſutas: „ Quis neſcit (inquit) „ verba quidem eſſe Græca, immo plurima „ eſſe non Græca, ſed barbara ab ipſis effi- „ cta; alia Græca quidem, at non ejuſdem, „ quam apud Græcos, ſignificationis? „ Non illa tamen laudatis Interpretibus ignaris exciderunt, ſed ideo ab iis factum eſt, ut Ethnicorum ingenio, & ſtylo ſeſe accommodarent, quos informare in animo habebant.

Reſp. ad diſſert. art. 24. de ſept. Edit.

Leviſſimis etiam rebus detinetur, qui linguas ignorat. In nonnullis, e. g. Divi Hieronymi operum editionibus Hebraici paſſim occurrunt characteres, atque, ut res aliter ſeſe habeat in Autographo hujuſce Patris exemplari, qui Latinis characteribus Hebraicum Bibliorum Textum exſcribebat, ad eorum tamen, quæ leguntur, intelligentiam, etiamſi characteribus in margine appoſitis contentus ſis, Hebraicarum literarum ſubſidium invocandum erit, alioquin Latinorum characterum ope verba quidem facilius legere, at nuſquam intelligere poteris.

Antiquiſſimus mos eſt vulgaribus literis exſcribendi, quæ primitus Hebraice, vel Græce ſcripta ſunt. Novi Teſtamenti Scriptores, & Græci Patres Hebraica, vel Syriaca Scripturæ verba Græce deſcripſerunt. In Hexaplis Origenis Codex Hebraicus non Hebraicis ſolum, verum etiam Græcis characteribus eſt exaratus; atque Makercus librum Pſalmorum, Hymnorumque anno milleſimo centeſimo quinto Latinis literis ſcriptum ſe vidiſſe teſtatur. Quamobrem reprehendenda non eſt illorum ratio, qui in editionibus Patrum Hebraicis Latinos characteres adjiciunt, quum & Veterum nitatur exemplo, & plurimum adferat utilitatis.

Media literarum ætate linguarum Orientalium ſtudia jacuerunt, atque experientia compertum eſt, non inutiliter labente penultimo ſæculo Græci ſermonis ſtudia inſtaurata fuiſſe,

Hebraici

Hebraici vero ſæculo proxime ſequenti; ac demum, labente hoc ævo, Arabici ſuſcepta, qui, quum ampliſſimam habeat regionem, ad percipienda quædam eruditionis arcana, quæ ex ſapientis Græciæ reliquiis Arabes collegerunt, plurimum confert.

Revera ſi quid eſt honorificum Galliæ, quove optima ingenia ad linguarum ſtudia excitari debeant, illud profecto, quod ſcriptum reliquit *Colomiez* in opere *de Gallia Orientali*, in quo centum quinquaginta Gallorum exemplo ab Arnalgandi Medicinæ Doctoris, imperante Philippo Bono, temporibus, uſque ad Achillem *de Arlay*, *de Sancy* Conſtantinopolim à Ludovico XIII. legatum perſpicue probat, quantum laudis in hoc inſigni ſtudio inclyta noſtra gens ſibi valeat comparare.

Novatores quidem refloreſcentium in Europa linguarum Auctores haberi vellent; verum fateantur oportet hac in re, ſi quid præclari ſciunt, Catholicis Romanis acceptum referendum eſſe, qui eorum inſtitutores fuerunt, atque uberrimi fontes, e quibus quidquid optimum habetur hodiernis temporibus, quidquid perutile in linguis Orientalibus, manavit, & fluxit. *Sim. Rep. à quelqu. Theol. de Holl.*

Neque vero inficias ibo, Revelinum, quem plures credidere Lutheri ſectatorem, unum e principibus poſtremi ſæculi Viris fuiſſe, qui Hebraicæ linguæ ſcientiam cumulatiſſimam habuerint. Verum non unus fuit Revelinus in ea celebranda; plurimum etiam opis tulit Picus Miran-

Mirandulanus, ut Hebræarum literarum cultus per totum Occidentem diffunderetur. Ante præſtantiſſimos hoſce Viros floruerunt identidem laborioſi homines, qui ſe ad hæc ſtudia conferrent, ſed abſimili prorſus ratione, qua poſtremis temporibus, quibus, quum perſuaſum eſſet Criticis totam Occidentis doctrinam ab Oriente repetendam, omni ſtudio niſi ſunt, ut ejus linguæ peritiſſimi evaderent, qua in doctrinæ cognitionem venirent, quæ noſtræ baſis eſt, ac fundamentum.

CAPUT IV.

De neceſſitate Linguæ Græcæ ad Eccleſiæ Patrum intelligentiam.

QUI linguam Hebraicam negligunt, magno deſtituti ſunt præſidio ad intelligendos Eccleſiæ Patres, qui in commentariis ſuis, atque diſputationibus ad Hebraicum Codicem, & Judæorum eruditionem ſæpe recurrunt, ut nodos e multiplici forma Linguæ Sanctæ, quæ locupletiſſima eſt, ſubortos ſolvant, expediantque.

Verum, quum non omnes ampliſſimo ſint ingenio, ii, quibus Hebraicos adire fontes non licet, Græce ſaltem, Latineque ſciant, oportet. Haſce linguas ſi tollas (ait Voſſius) actum eſt de notitia antiquitatis, cuncta pereunt, ac ſcientiæ oblivione ſepultæ jacebunt,

Iſ. Voſſ. ad object. nuper. Crit. Sacr.

bunt; quidquid enim ſtudio comparari poteſt, apud Græcos, Latinoſque Scriptores continetur.

Eruditus quidam Scriptor nuperrime ſe ab altero non indocto accepiſſe adfirmat, intellectum non iri Patres Græcos ab eo, qui ſeptuaginta, Homerum, ac Demoſthenem autographa lingua non legerit. Hiſce fortaſſe addendum Iſocratem ſuadent Eraſmi argumenta. Aſt (ut verum fatear) inter profanos Scriptores ex Homero præ cæteris utilitatis, atque præſidii redundare plurimum poteſt, tum quod vel unus ipſe voces omnes, atque dialectos contineat, tum quod „ Græcæ linguæ regula, & „ exemplar haberi debeat.

Mabill. Etud. Monaſt.

Meth. Græc.

Græcorum Patrum Politiores exempla ſecuti ſunt Græcorum Auctorum, qui ad Sacros Codices ſeſe ipſi compoſuerant. Multa eſt, inquiunt Critici, Græcos inter Auctores, Sacroſque Scriptores ſtyli ſimilitudo; eadem apud Homerum, Herodotum, Hyppocratem in rerum narratione ſimplicitas; Solonis Elegiæ ad cohortationem Moyſis, ac Prophetarum plurimum accedunt. Eadem ſe prodit in tragicis Choris, & Pindaro, quæ in Canticis, vis, atque varietas. Græcorum elegantia, orationis ornamenta, omnis demum illorum eloquentia ab Hebræis deſumta eſt, quum illorum tempore Græci literarum imperiti adhuc forent, ſubagreſtes, & barbari.

Græcus antiquitus ſermo valde communis fuit. Ab Alexandri Magni temporibus pervaſit in omnes Orientis Provincias, quæ illius armis ceſſerunt, & Imperio ſubiectæ fuere. Ægyptii Græce loquebantur, ac præcipue in Alexandria, ubi eadem lingua utentes Judæi, *Helleniſtæ* dicti ſunt, ut ab Hebræis colentibus Paleſtinam, Syriace, vel Chaldaice loquentibus diſtinguerentur.

Per univerſum Romanum Imperium Græcus ſermo obtinuerat, atque Romani pueros ſuos Athenas mittebant, ut una cum Philoſophia, cæteriſque ſcientiis, Græcæ linguæ puritatem ediſcerent. Semigræcos vocat Romanos Svetonius, additque „ Ciceronem ad Præturam „ uſque Græce declamaſſe.

De Illuſtr. Grammat.

Idem mos convaluerat in Africa, & Galliis; ſunt etiam, quibus placet & hodie in Morea *Neapolim* inter, ac *Monembaſim* quatuordecim Civitates extare, quarum incolæ, vulgo dicti *Zacones*, veteri Græco ſermone utantur, qui a Grammaticali plurimum diſtat, quin tamen impedimento hoc illis ſit, ut Græce ad Grammaticæ regulas loquentes intelligant.

Brerewood de la diverſité des langues.

Primævi Romæ Epiſcopi Græce ſcripſerunt. (7) Canones Apoſtolis adſcripti, Conſtitutiones

[7] Sic Divi Clementis Epiſtolæ ad Corinthios Græco ſermone ſcriptæ ſunt; cæterum autem, ſi hunc Summum Pontificem origine Græcum excipias, difficile admodum erit alia huius rei proferre exempla, longeque vero ſimilius eſt, Romanos Pontifices Latine potius, quam Græce ſcripſiſſe.

tiones Apoſtolicæ, ac quidquid demum in Romana Religione antiquius, & auguſtius, Græcis literis conſignatum eſt, quæ apud præſtantiſſimos Viros magno ſemper fuerunt in honore.

Et ſane ſingularis nitor, ſuavitas, atque politiores dicendi veneres pulcherrimo huic, locupletiſſimoque ſermoni peculiares ſunt. Latinum arbitratus eſt Cicero uberiorem; verum diſſentiunt Lucretius, & Quintilianus, necnon Gregorius Nazianzenus, qui, quod ad res Theologicas ſpectat, plures in Latina lingua deſiderari voces aſſerit, quibus Græcorum vis, nervuſque perfecte reddatur. Revera exiſtimant eruditi Viri, verborum magis inopem eſſe Latinam, quam Græcam, atque iccirco Latini eidem ſæpe verbo plures notiones ſubjungere, atque etiam varia elocutione, vel verborum connexione, quod novas difficultates parit, ſupplere coguntur.

CAPUT V.

De neceſſitate Linguæ Latinæ ad intelligendos Eccleſiæ Patres.

AD Latinum ſermonem quod attinet, quum quinque, vel ſexcentum annis, valde anguſtis Regionibus circumſcriptus fuerit, ope commercii, & Romani Populi, Coloniis adjuvantibus longe, lateque diffuſus eſt,

vel,

vel, ſi magis Divi Auguſtini conjectura placet, illud Romanorum ambitione factum fuit, & ſumma cupiditate; cæterarum Nationum non modo fortunæ, ſed & linguæ dominandi, eo vel maxime, quod leges omnes, quibus Imperii Provinciæ regebantur, exceptis municipalibus lingua indigena exaratis, Latine deſcriptæ forent.

Imperante Auguſto, Hiſpani, Galli, Populique Pannoniæ loquebantur Latine; poſtea eidem linguæ aſſueverunt Angli, ac demum ejus uſus invectus eſt in Illyriam, pervaſit Septentrionem, iterumque, trajectis maribus, ita invaluit in Africa, ut ab ipſis etiam incunabulis addiſceretur „ Inter blandimenta nu„ tricum, & joca arridentium, & lætitias al„ ludentium „ ut inquit Auguſtinus in lib. *Confeſſionum*. In Græcia duntaxat, & Aſia parum incrementi cepit.

Varias Latinæ linguæ ætates diſtinguit Voſſius; puerili, ſub ditione Regum Romanorum balbutire cœpiſſe; juvenili, ſub Conſulibus plus ubertatis, leporis, ac virium adeptam; firma vero ætate, ſub imperio primorum Cæſarum ad ſummum perductam fuiſſe; ſed temporis ſucceſſu, iterum gradibus delapſam, plurimum elegantiæ, atque ſinceri candoris amiſiſſe adfirmat.

Et ſane ea eſt linguarum natura, ut primum in lucem prodeant, & formam qualemcunque ſubeant; deinceps poſt multas adhibitas curas in clariſſima luce verſentur, ac demum fœda-

tæ,

tæ, permixtæque, novis linguis originem præbeant, quæ, quum nihil commune habeant cum fonte ſuo, niſi perobſcuras ethymologias, atque radices implicatiſſimas, Criticorum, Grammaticorumque ingenia ſummopere torquent.

Ingenti ſervorum multitudine, cæterarumque Nationum irruptione, ac prava pronunciatione Latinus ſermo paullatim corruptus intercidit. Ætate jam ſua conqueri cœpit Cicero de Italorum pronunciatione; Brerevoodus fœdiſſimo huic vitio imperfectarum, quæ Latinam conſecutæ ſunt, linguarum originem aſſignat. Revera ita linguarum naturæ conveniens eſt pronunciatio, ut vel non accurate ſervata maximam, judicio ſaltem aurium, varietatem inducat.

Tanta olim ſollicitudine hæc ſermonis pars obſervabatur, ut qui in ea peccarent, barbari traducerentur. Atque hoc illud eſt, quod adfirmat Strabo, *barbaros* primum dictos, qui *Lib. 14.* balbutiebant, poſtea vero ad illos uſque translatum id nominis, qui laberentur in pronunciando, atque ob id a Græcis, qui ſcientia, & elegantia præſtantiſſimi erant, *barbaros* vocatos alienigenas, qui Græce loquentes, propria vocis inflexione carebant.

Quum primum Latini Patres floruere, Latinus ſermo contaminari jam cœperat; qui enim inter eos lingua præſtant, exeunte ſecundo ſæculo ſcripſere, qua ætate una cum imperio Latinus ſermo vergebat in interitum.

Neque

Neque vero ab illis Patribus pura, & integra Latinitas derivanda eſt: at Lactantius tamen Ciceronis, & Severus Sulpitius Salluſtii ſtylum proxime imitati ſunt. Sidonius etiam Apollinaris Symmachum, & Plinium juniorem imitando expreſſit. Boetium laudat Valla, quod latine eleganter locutus ſit, ut non inficete dixerit Scaliger; „ Valla docet „ Boetium Latine loqui, & Vallam Boetius „ bene ſapere. „ Iſidorus etiam Hiſpalenſis Latinus eſt, licet parum elegans, atque non immerito illum pluris facit Salmaſius, & Godefridus in ſua Latinæ linguæ verborum collectione, Varroni, Feſto, aliiſque nonnullis parem exiſtimat.

Sanctorum Paulini, Eucherii Lugdunenſis, atque Salviani Maſſilienſis ſtylus ſatis comprobat, nonnihil veneris, & puritatis Romanæ in Gallias translatum fuiſſe. Salvianus nihilominus aliter ſentire videtur: „ Ad hanc (inquit) ſe partem contulerunt Scriptores mundialium negotiorum, ut ea, quæ dicerent, „ aut comto, & blando carmine canerent, „ aut luculenta oratione narrarent. Omnes „ enim in Scriptis ſuis cauſas tantum egerunt „ ſuas, & propriis magis laudibus, quam aliorum utilitatibus conſulentes non id facere „ adniſi ſunt, ut ſalubres, & ſalutiferi, ſed „ ut ſcholaſtici, ac diſerti haberentur... Nos „ autem, qui rerum magis, quam verborum „ amatores, utilia potius, quam plauſibilia „ ſectamur, neque id quærimus, ut in nobis

Præf. ad Salonn.

inania

„ inania ſæculorum ornamenta, ſed ut ſalubria rerum emolumenta laudentur in Scriptiunculis noſtris, non lenocinia eſſe volumus, ſed remedia „. In quem locum notat doctiſſimus Baluzius improbari a Salviano non puritatem ſermonis, quum eo ſtylo uteretur ipſemet, qui *Scholaſticus*, ideſt multo ſtudio comparatus vocabatur, ſed corrupta illorum ingenia, qui puritate linguæ ad morum impuritatem utebantur: qua fere ratione Quintilianus Poetam Afranium arguit, qui turpiſſimas comœdias eleganter conſcribebat; noſque Petronium, & alios fabellarum Artifices reprehendimus, quorum effuſam, impudiciſſimamque libidinem ne ipſæ quidem chartæ ferre poſſint.

Alii præterea in medium adferuntur Patres, ac præſertim D. Hieronymus, qui Latini ſermonis munditiem ſingulariter retinuerunt; plerique tamen ætati ſuæ morem gerentes licentius ſcripſere: neque enim linguæ ſerviebant, ſed ea ad populorum inſtitutionem utebantur. Grammatices regulas præceptis charitatis poſthabentes, non verebantur barbaris quandoque vocabulis uti, vel etiam nova fingere, quum ad exponenda Religionis myſteria propter aliarum vocum inopiam neceſſarium exiſtimarent.

Quandoquidem diffuſo per Imperii Provincias Latino ſermone, vulgaris tamen non obſoleverat, mirum non eſt in iis Provinciis Latinam linguam non eandem, ac Romæ, puritatem adeptam, ubi primorum præſertim Cæſa-

rum temporibus nulli permixta vigebat. Qui florebant in Galliis, aliiſque Provinciis Patres, nonnihil in paterni hujus vitii tenebris verſati ſunt. His adde bene multos, etiam illius conſuetudinis jugo remoto, naturalem ſtylum reliquiſſe, ſe ſeque ad peculiarem proprio marte confectum convertiſſe. Atque in eo fortaſſe Africani ſermonis ſiſtit varietas, & inconſtantia: præter enim quam quod Græcis idiomatibus dialectus indigena refertiſſima eſt; plurimum etiam habet impetus, & vehementiæ illius Nationis ingenio peculiaris, quod ſane aſperum, & inæquale non eſſe non poteſt.

Accuratum lectorem hæc omnia noſſe oportet; calleat etiam quidquid firmi, aut infirmi linguis ineſt, varias illarum dotes, & uſus perſcrutetur, ſuoque ſtudio remotiſſimarum ætatum barbariem pervadat; verbis quippe non intellectis, res ipſæ percipi nullo modo poſſunt.

Juſtinianus Imperator, quum probe perſpectum haberet, quanti intereſſet ea agendi ratio in uſu legum, quæ de hominum vita, eorumque fortuna decernunt, peculiarem Digeſtis ſuis titulum inſeruit *de verborum ſignificatione*, a quo Juris Civilis ſtudia auſpicari forte fortuna præſtaret.

Nemo diligentius Jureconſultis verborum proprietatem ſervavit: quamobrem ad eorum laudem dictum eſt, Latinam linguam, ſi unquam deperdita fuiſſet, ex eorum monumentis perfecte inſtaurari poſſe. Non enim ſatis duxerunt notis, & commentariis leges illuſtrare,

ſtrare, verum etiam verba, quin & verborum compendia ſingillatim explicuerunt; quod præſtitum eſt ab Alciato, & Rebuffo, qui, quum optime agnoſcerent, quantum in eo veteres Juriſperiti alioquin præſtantiſſimi peccarint (8), ampliſſima Romani Juris vocabularia magno poſterorum commodo ediderunt.

Hujuſmodi conſilium animo jam præconceperat Julius Cæſar, neque Ciceronem præterire potuerat; verum nonniſi poſtremis temporibus ab Oldenpordio, Hottomano, Barnaba Briſſonio, & Johanne Calvino, Heidelbergenſis Lycei Profeſſore ſummo omnium plauſu executioni mandatum eſt.

Apud Mathematicos, Medicos, Hiſtoricos, & Geographos extant hodiernis temporibus vocabularia, neque vero ſuis carent Theologi. Græcis Patribus intelligendis inſervire poteſt *Theſaurus Eccleſiaſticus* Gaſparis Sviceri: atque utinam, quod ille in Græcos, idem alii facerent in Latinos Patres. Interea vero adhiberi poteſt *Lexicon Theologicum* Alſtedii, & Latinum *du Cange* Gloſſarium, quod innumeras res complectitur, quæ ad Eccleſiaſticorum mediæ, & infimæ Latinitatis Scriptorum intelligentiam conducunt.

Ridendus ſane foret, qui noſtri temporis imperitiæ parum conſulens, ad hoſce libros,

 quibus

[8] Sic veterum Juriſperitorum nonnulli Græcam vocem *antichreſis* pro *antiphona* ſumentes, illius vocabuli occaſione, de antiphonis plura dixerunt.

quibus linquarum ænigmata reſolvuntur, recurrere detrectaret. Dionyſius Godefridus, Juriſconſultorum celeberrimus ajebat, eos, qui hoc ſubſidium negligant, omnium ludibrio ſe ſe exponere; quod teſtatur illorum exemplum, qui, ut narrat Marcellinus, inertes, & imperiti, quum veterum quorundam Auctorum nomina audiſſent, eos vel raros piſces, vel exquiſitiſſimos cibos ſtulte, intepteque putarunt.

Ignaro turpe non eſt doctrinam quærere, ſed illud longe probroſum, quæ quiſque proprio ingenio aſſequi non poteſt, ab aliis diſcere nolle. In difficilibus, & dubiis rebus maximi etiam Doctores vocabularia conſulere non dedignantur. Omnia, quæ extabant temporibus ſuis, perlegit Photius, quin & ipſe compoſuerat ampliſſimum, teſte D. *Colomiés* in ſuis Miſcellaneis hiſtoricis „ vidi (inquit) in „ Batavia ampliſſimum Lexicon manuſcriptum, „ atque Odes Photii in Collegio Claromontano, „ quæ nunquam in lucem editæ fuerunt.

Scaligerum, & Caſaubonum nulla fugiebant vocabularia, quæ non legerent, ſuiſque annotationibus illuſtrarent. Eccur enim vero Eruditi rebus aliorum Sapientum labore collectis, atque compilatis uti negligant? Neminem dedecet hujuſmodi exercitatio, multo minus præ cæteris Virum Theologum, quum Theologia, utut altiſſima, in ſignis ſimul, ac rebus ſita ſit, atque ſignis, ideſt verbis res ipſæ noſcantur:

tur: „ doctrina (inquit Auguſtinus) vel rerum „ eſt, vel ſignorum, ſed res per ſigna diſcuntur. *De doctr. Chriſt.*

CAPUT VI.

Quanti interſit ſcire linguas, ut Patres in fonte legantur.

QUidquid in laudem interpretationum dicatur, nullam tamen adeo præclaram invenies, nullam adeo perfectam, ut nihil ei deſiderandum ſuperſit. Minima, vel fere nulla varietas ſatis eſt, ut autographum deturpetur exemplar, atque etiamſi tota res integra maneret, vel uno elocutionis vitio omnia fœdantur, depravanturque. Iſtud vero quis cavere poſſit, quum eorum pleraque, ut ajunt linguarum Inſtitutores, quæ in hac lingua laudem merentur, in altera veniam habere non poſſint, ac quæ in Græca voluptatem, faſtidium in Latina pariant legenti?

Jam diu animadverſum eſt in Græcorum Auctorum collatione cum interpretationibus Latinis, quidquid illic erat roboris, ac venuſtatis, infirmum iſthic, & inſulſum evadere. Hujus rei exempla manifeſtiſſima ſunt in pleriſque Latinis Sanctorum Baſilii, & Chryſoſtomi interpretationibus; nam illi etiam ipſi, qui nonniſi Latine ſciunt, quum adeo elumbes vident interpretationes, vel enervatam ab Interpretibus illorum Patrum eloquentiam,

vel eos Patres minus quam vulgo dicitur, diſertos fuiſſe autumant (9).

Rem profecto perraram eſſe oportet eximiam interpretationem, quum ne certo quidem conſtet, qua in re ſita ſit, ac virtutum ornamenta poſtulentur ab Interprete, quæ difficillime una concurrant. Calleat Interpres neceſſe eſt Auctoris, quem interpretatur, linguam, & eam, qua interpretatur; illarum vires, elegantias, & lepores funditus agnoſcat: ac demum in adeptæ cognitionis experimento diu, multumque ſeſe exercuerit, quæ venuſta ſunt, venuſte reddens, quæ figuris ornata, ornate; ne quid inſolitum, ne quid nimium, vel falſum in ejus dictione videatur.

Bill. Obſerv. Sacr. lib. 2. c. 1.

Multum Joachimo Perionio laudis debemus, quod plura Græcorum Patrum opera eleganti Latinitate donaverit; ſed majorem etiam haberemus gratiam, ſi ampliori Græcæ linguæ ſcientia inſtructus, accuratior in ſuis interpretationibus fuiſſet, atque emendatior. Ab Auctoris mente deflectit ſæpe numero, ſive in uſu vocum, quibus variæ ſubjectæ ſunt notiones, ſive in Græcis phraſibus, quarum alia eſt

[9] Quum Auctor hæc ſcriberet, nondum edita fuerant opera Baſilii a P. *Garnier*, & D. Chryſoſtomi a P. *de Mont-faucon*; quæ ſi legiſſet hujus operis Auctor, de amiſſa, vel enervata illorum Patrum eloquentia forte fortuna tantopere non quereretur. Etſi enim non eadem omnino vis, idemque ſpiritus vigeat in interpretatione, qui in Græco exemplari, ad illum tamen proxime accedit.

eſt a Latinis ſignificatio; vel etiam fallitur occaſione quorundam verborum, quibus unius literæ vel additio, vel detractio alienum prorſus ab Auctoris mente ſenſum adfert.

Præter verborum notitiam penitus etiam Auctoris ſui argumentum perſpectum habeat Interpres neceſſum eſt; in aliis quoque ſcientiis, quas ad operis ſui ornamentum bona præſidia Auctor adhibuit, verſatus ſit. Qui ex Græco Latine reddidit Euſebium Muſculus, ſatis Theologiæ ſciebat, ut ſuſceptum opus feliciter expleret: ſed quia in re critica, & cognitione antiquitatis ſat exercitatus non erat, in reddendis nominibus officii, & dignitatis falſus ſæpe eſt, atque de priſcis conſuetudinibus parum apte locutus. *Valeſ. not. ad Euſeb.*

Doctiſſimus Pater *Lamy* in ſuo tractatu *de Paſchate* exiſtimat, recentem antiquitatum Judaicarum Interpretem Gallum, qui præclariſſimo illo opere tantum laudis promeruit, in eruditione mere Judaica, quod ea ſatis excultus non eſſet, hærere ut plurimum.

Eadem fere cauſa fuit, cur Ambroſius *Camaldoli*, qui librum Hierarchiæ D. Dionyſio vulgo Areopagitæ adſcriptum ſumma cum laude convertit, parem non iniverit gratiam in ſua Diogenis Laertii interpretatione, quæ ſingularem veterum Philoſophorum doctrinæ notitiam poſtulabat; propterea quod iſta cognitio Ambroſio ab hominum convictu remoto minus fortaſſe, quam ſcientia myſtica innotuerat.

Eodem gradu, modoque, quo Auctorem vertere pergit Interpres, ad fontes, e quibus ille ſuam hauſit doctrinam, recurrat oportet. *Bibl. Obſerv. Sacr. lib. 2. Cap. 1.* Ribitus, qui Antonii Meliſſæ ſententias e Græco tranſtulit in Latinum ſermonem, quod præclaris judiciis de hoc compilatore latis a Geſnero paullo facilius ſteterit, nec quidquam operis inſumſerit in conſulendis Sacris, & profanis Scriptoribus, e quibus ea effata depromta ſunt, dignus ſane fuit, qui ob tantam incuriam indiligentiſſimus Interpres haberetur.

Neque vero hæc omnia ſatis eſſe arbitreris; accuratiſſime præterea inſpicienda ſunt exemplaris errata, quod niſi ſedulo perficias, longius inoffenſo pede non progredieris. Hervæus, vir ad antiquos Scriptores ſcite, feliciterque vertendos a natura compoſitus, in reddendis *Id. ibid. c. 2.* Theodoreti contra Hæreſes Scriptis erravit nonnunquam, quod exemplaris ſui menda non caverit.

Cæterum Interpres graviſſimo ſit, acerrimoque judicio neceſſe eſt, atque Auctoris ſui perſonam adeo ſubtiliter induat, ut nonniſi unus, idemque in duobus, ut ita dicam, ſimillimis corporibus vigere ſpiritus videatur. Verum ecquis ille eſt, cui tot, tantaque ſimul proſpere ſuccedant? ecquis occurrentes in tam ſalebroſo negotio diſcrepantias omnes conciliare valeat? qui ſuſceptam interpretationem hilaritate, & ſuaviſſima luce conſpergere laborat, fidus eſſe deſinit; qui vero fidem ſcrupuloſe ſervat, obſcurus fit, agreſtis, & barbarus: at fides tamen religioſe ſervanda,

præ-

præſertim in Auctorum Eccleſiaſticorum interpretatione; nam in divinis rebus licentia, quæ in errorem abire poſſet, confidentius uti ſummum nefas eſt.

Parum conſtantis moderationis plerique Interpretes tenent, alii ſervitutem optant, alii juſto liberiores ſunt. Qui opera Sancti Irenæi olim convertit, fidiſſimus fuit Interpres, ſed nimia ſcrupuloſitate in barbariem impegit, atque ſingulare quoddam dicendi genus adhibuit, quod, quum Græcum undique ſit, a Latinorum ſtylo prorſus abhorret. Contra Hieronymus Euſebii Chronicon, aliaque nonnulla Patrum ſcripta transferens, ea libertate uſus eſt, ut Ruffino juſtæ reprehenſionis locum præbuerit. Ipſe quoque Ruffinus Latinorum exempla ſecutus, qui quidquid ſibi non probatur, temere ſuſtollunt, omnia ſuſdeque vertit in Origene, cujus principia tranſtulit ad tegendos potius, ut videtur, illius errores, quam exponendam doctrinam.

Innumera ſunt, quæ hac in re adducuntur exempla; verum hiſce paucis abunde perſpectum ſit, quanti interſit ſedulam Orientalibus linguis operam navare, ſe ſeque ab Interpretum ſervitute vindicare, quos fidos duces non ſemper habemus, eo vel maxime, quod nihil tutius eſſe poſſit, quam ipſos adire fontes, præſertim, quum de rebus agitur proferendis in vulgus, cui noſtra non ſatisfacit incuria.

Cardinalis Baronius cautus cæteroquin, & diligens, in hoc ſatis curæ non habuit, quum incon-

inconſultis exemplaribus Latinam Euſebii interpretationem, auctore Chriſtophorſono, non omnium numerorum Interprete in ſuis annalibus ſecutus eſt. Omnibus ea in re fidere periculoſum. Plures Eraſmi celebritas nimium obſervata in errorem induxit. Abbas *de Billy* notat Eraſmum in ſua Tractatus *de Spiritu Sancto* D. Baſilii interpretatione, hujuſce Patris ſenſa vel non exprimere, vel omnino ſubvertere; in interpretatione autem octo priorum Divi Chryſoſtomi Homiliarum, *in ſecundam ad Corinthios* ita indiligentem fuiſſe, ut quinquaginta, & amplius locis caſtigationem mereatur.

Hac ſane de cauſa, qui primigenios Codices pervolvere nequeunt, vel incuria nolunt, in aliorum imprudenter errata deſcendunt, ac unius hominis vitium communis, & pene inſanabilis morbus evadit.

Audiendæ hac in re Eruditorum querimoniæ, quas & hodie fundunt de barbara agendi ratione, qua licentioribus interpretationibus ſuis Arabes, quinque, vel ſexcentorum annorum ſpatio meliores antiquitatis Scriptores fœdiſſime lacerarunt. Incredibile dictu eſt, inquiunt, quot errorum monſtra, mediis barbarorum turpiſſimis interpretationibus in literarum rempublicam irrepſerint. Quinimmo radices adeo altas egerunt, ut nonniſi immenſo labore evelli, atque eradicari poſſint; interpretationes nimirum cum fidiſſimis exemplaribus conferendo, quæ tum ignoratione, tum

Huet. de Illustr. Interpret.

tum cæca quadam, effrænique libidine deturparunt. Laudis, & gloriæ avidiſſimi, atque præſtare cæteris appetentes, innumerabili veterum librorum copia, quos ſibi adſcripſere, vel pro arbitrio tranſtulere, rati ſcientiarum una cum Græco Imperio pereuntium fragmenta colligere, ultimam iis perniciem attulerunt, eo graviorem, quo occultior eſt cauſa, ac plerisque Sapientibus minus nota.

Non ita tamen exemplaribus fidendum, ut ad interpretationes nuſquam recurratur. Si enim Interpres aptiſſimus quamcunque operam conferat, ut fidam, accuratamque perficiat interpretationem, labitur tamen quandoque; qua demum ratione lector ſæpe parum exercitatus, Auctoris mentem, quæ lynceos Interpretis oculos fugit, perfecte ſe aſſecutum gloriabitur? ecquis non jure metuat, quum hodiernos Criticos inclyto Valeſio (cui parem Interpretem reperias neminem) exprobrare audiat, quod Euſebii hiſtoriam non maxima ſemper fide tranſtulerit, & in quarto hujus Hiſtorici libro circa ſucceſſionem Epiſcoporum hallucinatus fuerit?

Quidquid id eſt, a Viris prudentibus, etſi linguarum peritis, nunquam negligendæ ſunt interpretationes, vel ut eas in dubiis conſulant, vel ut aliorum exemplorum teſtimonio de autographi Codicis integritate fiant certiores. Atque hæc quodammodo media tenenda eſt ſemita inter illos, qui cæco quodam modo ſe ſe interpretationibus addicunt, atque alios,

qui

qui eas indiſcriminatim reſpuunt. Hinc enim, qui primigenios Codices non legunt, procul dubio in errorem impingent; inde vero, qui interpretationes ſuſtollunt, magno in rebus difficillimis ſubſidio carebunt, ac demum omnis ad ſcientias via intercludetur, quibus, quod linguas neſciant, alius non patet ad eas aditus, quam interpretationum.

CAPUT VII.

De re critica, ejuſque uſu in lectione Patrum Eccleſiæ.

De doct. Chriſt. lib. 2. QUum Auguſtinus aliorum Eccleſiæ Patrum nomine dixerit, metuendas non eſſe Grammaticorum ferulas, ſed omnem in eo collocandam induſtriam, ut veritatis cognitionem aſſequamur; ſupervacaneum videtur ſermonem hoc loco de critica inſtituere, quæ præcipua Grammaticæ pars eſt. Si tamen expendantur, quæ de mendis inconſideratam rerum inveſtigationem conſequentibus alibi ſcribit idem Doctor, nemini abs re videbitur pauca a nobis dfferi de uſu critices, quæ in lectione Patrum Eccleſiæ adprime neceſſaria eſt, quum ad eos nonniſi ſumma circumſpectione accedere debeamus.

Critices vocabulum multis exoſum eſt, ſed immerito. Nam ſi criticæ artis naturam duntaxat conſideremus, vitii culpa caret; tota quippe

quippe ſiſtit in accurato judicio, quod ex quibuſdam regulis, experimento, optimaque ratione conſtitutis, de præclaris Eruditorum Scriptis ferre cuique licet. Quamobrem omni nominis ambiguitate ſublata, eaque in anteceſſum adhibita cautione, ut critice non in Spiritus Sancti ſenſum, quo reguntur Eccleſiæ Patres traditioni teſtimonium perhibentes, ſed in res feratur, quæ humanæ mentis facultatem non ſuperant, non magis periculoſum eſt Theologiæ Doctori operibus ſuis critices nomen indere, quam Medico dies criſeos, quibus de morborum eventu judicat, appellare *criticos*. Pravus quidem nonnullorum uſus odium in ejus nomen concitavit, ea fere ratione, qua *Tyranni* nomen primitus perhonorificum, poſteaquam Tyranni, qui ſupremi habebantur Nationum Principes, auctoritate ſua abuſi ſunt ad violentiam, & crudelitatem, execrandum evaſit.

Atque perſpicaciſſimorum Virorum opinio eſt, germanum Critices uſum, quæ vires omnes humanæ mentis judicii continet, ſitam eſſe in explanandis funditus Auctoribus, in efferendis illorum fœtuum virtutibus, vel vitiis, in ſecernendis denique legitimis, & genuinis a falſis, ſuppoſitiſque. Veteres Criticos, ſcribit Quintilianus, tanta ſeveritate uſos fuiſſe, ut non modo notarent calamo, quæ carpenda exiſtimabant, (quod apud Eruditos pro maxima infamiæ nota habebatur) verum etiam in Auctores ipſoſmet ſævientes, ex Li- *Inſtit. lib. 1. Cap. 4.*

teratorum

teratorum gradu eos dejicerent, depellerentque velut indignos, qui in tam illuſtrem ordinem cooptarentur.

In Auctorum lectione omnia expendenda ſunt, atque examinanda, caute tamen, prudenterque; periculoſum enim eſt vitilitigatorum morem ſequi, qui ſingulis rebus immorantes, nihil unquam probant; vel moroſorum, & amentium, qui, quum in libris nihil, præter obſcuriora ſcrutentur, ea, quæ longe clariſſima ſunt, videre detrectant. Moroſa ejuſmodi ingenia Cardinalis Perronius Verſipellium inſtar habet, qui lucem fugiunt, *lucifugæ Scripturarum*, qui obſcuritatem ſolum amant, atque caliginem.

Tert. de reſurrect. carnis.

Eſt & aliud Criticorum genus, quorum immoderationem, ac deliramenta ſedulo cavere debes. Ἀκριβόδικαιοι (10) illi vocantur a veteribus Jureconſultis propter ſummam, quam in ferendo judicio conſectantur ſeveritatem. Centena uſque, & millena enumerant menda, quæ in celeberrimis Auctoribus, quos redarguunt, per fas, & nefas reperiri volunt. Sic Meziriacus in interpretatione Plutarchi, auctore Amioto, quater mille recenſet errata; ſic Monachus quidam Benedictinus bis mille apud Baronium,

(10) Vox Græca Ἀκριβόδικαιοι ſignificat ſummum jus ab ἀκριβὴς, *ſummum*, & δίκη *jus*; quare eo nomine vocantur rigidiores cenſores, quaſi ſummum jus in ferenda cenſura conſectari velint.

ronium; alter vero Ariſtarchus (11) extra modum omnem ad ſex uſque graviſſimorum mendorum millia, quæ apud inclytum huncce annalium Parentem a ſe detecta gloriatus eſt, numerum incredibiliter auxit (12).

Duplex eſt Critice, utilis altera, & bona; vitioſa altera, & noxia. Hæc morbi genus eſt contagioſi, cujus peſtiferum virus, poſtquam Critici judicium invaſit, in aliorum nomen, & opera inſanabili pernicie graſſatur. Illa vero luminis inſtar ſuaviſſimi, quum mentem, ex qua ſumit originem, perfecerit, & Virorum ingenia, & res ipſas, quibus admovetur, mirum in modum illuſtrat.

Non Criticæ libri, ſed libris critice ſerviat oportet, ſive non ea mente cenſura ferri debet, ut reprehendamus, (quod nonniſi abjecti animi eſt, improbique ingenii) ſed quo major fiat ad ſcientias progreſſio, quo diſpergantur nubes, quo viæ ſpinoſæ, atque difficiles explanentur.

Quum obſcuriora Auctoris loca, atque myſteria inſpicimus, non aliorſum acies intendenda nobis eſt, ne argumento relicto cæco quodam, atque fanatico impetu ducti, licenter, & effrænate vagemur. Nubes, & inania captant quandoque Critici, ita ut ea non inquirentes,

(11) Nimirum Caſaubonus.

(12) Qua in re ſatis animo non advertiſſe videtur, Baronium venia dignum fuiſſe, quod viam inierit ignotam, nemine duce, ſcilicet omnium primus hiſtoriæ Eccleſiaſticæ annales in unum corpus compegerit.

quirentes, quæ Auctor ſcripſit, ſed quæ ſcribere potuiſſet, per ignotas regiones, vel ſaltem ab Auctore valde alienas diſcurrant.

Hoc vitio laboraſſe Salmaſium putat Doduvellus; perraro enim contigit, ut conſcribenda diu, multumque verſaret animo. Iſtud *doctrinæ monſtrum horribile* tenaciſſima memoria, feliciſſimoque ingenio præditum, vi mentis abripiebatur perſæpe; atque non omnia conſectaria, quæ inde duci poſſent, proſpiciebat. His adde illum libidine quadam in deliciis habuiſſe inſolitas opiniones ab omnibus rejectas, nulloque fundamento innixas tueri mordicus, atque defendere.

Sorbiek Lett. au P. Merſen.

Labuntur etiam ſæpe Viri præſtantiſſimi res inauditas dicendi ſtudio, cujus rei exemplum apertiſſimum dedit eruditus alioquin Rigaltius, qui, ut majorem inſolitæ eruditionis pompa ſibi laudem compararet, in id omne ſtudium ſuum convertit, ut quidquid ſpecie tenus Romanæ, in qua vivebat, Eccleſiæ ritibus contrarium ei obviam veniret, diligentiſſime notaret: periculo religionem committere non veritus ob nimiam gloriolæ cupiditatem, quæ nec illis quidem, quibus favere videbatur, probata fuit.

Remarq. ſur la Bibliot. de Dupin T. 1.

Res etiam aleæ plena eſt juſto ſubtilius dijudicare velle, quod notarunt Eruditi in eodem Rigaltio, qui in quintam decimam Sancti Cypriani epiſtolam fidenter adfirmat, ea ſolum mente antiquos Patres docuiſſe, decedentes in martyrio ſtatim æternæ Beatitatis participes

fieri,

fieri, ut Chriſtianos ad martyrium fortius ſubeundum excitarent. Quæ quidem annotatio Eccleſiæ Patres graviſſima afficit contumelia: quaſi vero Politicorum regulas magis, quam prædicandæ veritatis normam ſecuti fuerint. Eodem æſtu abreptus, ex loco Tertulliani ab ejus *Exhortatione ad caſtitatem* deſumto, temere aggreſſus eſt laicis in neceſſitate Euchariſtiam conſecrandi jus adſcribere; quod perniencioſiſſimæ diſputationi Catholicos Romanos inter, ac Novatores viam pandit, quin & ipſos invicem Novatores commiſit.

Omnia non raro corrumpit, qui nihil accipit, niſi emendatum; atque, ut res ſerventur antiquæ ſcrupuloſiſſima religione, præſentes perſæpe diſpereunt. Optima in omnibus moderantia. Æquitas enim poſtulat, ut regulæ, quæ ſucceſſu temporum obſoleverunt, immoderata vi non reſtituantur, atque humanæ infirmitati liberaliter nonnunquam detur venia.

Subtilius faſtidioſum eſſe, ac in aliis reprehendendis modum non ſervare, culpa non vacat; puerile etiam eſt, ineptumque delecta errata, quamvis turpiſſima, quæ obiter notaſſe ſufficiat, moleſtius, & ad ravim uſque urgere. Ad rem facit, quod narrat Svetonius, Grammaticum Pomponium Marcellum, quum diſputaret contra Caſſium Severum, eum ſolœciſmi, qui in æſtu diſputationis exciderat, merito, & jure reprehendiſſe. Verum bonum illum hominem ob id tantopere obſtrepuiſſe toties prolata cenſura, ut cauſam dederit ad-

verſario eum viciſſim irridendi, tanquam hominem a propoſito aberrantem, ſuæque cauſæ oblitum, ut rem nullius momenti proſequeretur redarguendo.

Ridendi denique ſunt, qui menda excuſatione digna notare audent, quum graviſſima ipſi committant; quæ res contigit Salmaſio in Solinum, ut notat Petavius, & Caſaubono in ſuis contra Baronium annotationibus; omnium autem ſtultiſſimi, qui nodum in ſcirpo quærunt, atque ad cæcitatem uſque temerarii, qui ea condemnant, quæ vitio carent, ſive ſe ſola res bona ſit, ſive ob adjuncta probari debeat.

Itaque, quum lector adeo inſolitas offendit apud Patres loquendi rationes, ut earum novitate percellatur, judicium cohibeat neceſſe eſt, donec conſtet, quo fine, quibuſve de cauſis ii præſtantiſſimi Viri ita ſe geſſerint. Exempli gratia Græca ὁμουσίᴕ vox, quam adhibuere Nicæni Concilii Patres ad exprimendam in myſterio Trinitatis *conſubſtantialitatem* Filii cum Deo Patre, ſi mihi faſtidium pareret, antiquitatem ipſam adirem, atque intelligerem profecto, hanc vocem principio non a Nicænis Patribus invectam, ſed ab Euſebio Nicomediæ, factione Ariano, qui, quum ea proprio marte (13) uſus fuiſſet in epiſtola ad

[13] Non proprio marte eam vocem ὁμουσίᴕ finxit, adhibuitque Euſebius; ſed quod bene noſſet eam eſſe Sanctorum Præſulum mentem, ut illa vox uſurparetur ad finien-

ad hoc Concilium inſcripta, Nicænis Patribus occaſionem dedit eadem contra illos utendi; qui

ſiniendam *conſubſtantialitatem* Filii cum Patre. Conſuli poteſt hac de re epiſtola D. Athanaſii de Nicænæ Synodi decretis, ubi ait, Epiſcopos plura collegiſſe Scripturæ Sanctæ oracula, quibus Filius Dei *vera potentia*, *imago Patris*, *ſimilis Patri*, *indemutabilis per omnia*, *inconvertibilis*, *æternus*, & *indiviſus in Patre* ſubſiſtere dicitur. Iſta quidem, inquit, ab Euſebianis accepta, ita tamen, ut deprehenderentur inter ſeſe muſſitare, nutus conferre, oculiſque ſibi invicem applaudere, quaſi illud, *ſimile eſſe*, & *in eo eſſe*, & *ejus potentiam eſſe*, communia Filio nobiſcum eſſent. Tum vero Epiſcopos conſiderata illorum hypocriſi, & vafritie, coactos fuiſſe ſcribere Filium *conſubſtantialem* eſſe Patri, ut non ſolum ſimilem ſimilitudine, ſed eundem ea voce, qua dicitur eſſe ex Patre, ſignificarent. Non itaque Euſebius eam vocem invenit, ſed inventam a Patribus adhibuit.

Neque vero D. Ambroſius auctorem facit illius vocis Euſebium. En ejus verba l. 3. de Fide cap. 7. „ Secundum impietatem igitur ſuam poſitum ſubſtantiæ verbum recipiunt Ariani: ſecundum pietatem autem Fidelium comprobatum repudiant, & refutant. Nam quid eſt aliud, cur ὁμοούσιον Patri nolunt Filium dici, niſi quia nolunt verum Dei Filium confiteri; ſicut auctor ipſorum Euſebius Nicomedienſis epiſtola ſua prodidit, dicens: *Si verum Dei Filium, & increatum dicimus*, ὁμοούσιον *cum Patre incipimus confiteri*. Hæc cum lecta eſſet epiſtola in Concilio Nicæno, hoc verbum in tractatu Fidei poſuerunt Patres, quod id viderunt adverſariis eſſe formidini, ut tanquam evaginato, &c. „ Hæc autem verba adhibitam ſolummodo probant, non vero inventam ab Euſebio vocem ὁμοούσιον. Equidem in libro *de divinitate Filii* illius vocis inventor dicitur Euſebius; verum liber *de divinitate Filii* genuinus non eſt Ambroſii fœtus, ſed ſuppoſitus, ut convenit inter Eruditos.

Ambroſ. de fide lib. 3. cap. ult. qui eam præbuerant „ ut tanquam evaginato ab „ ipſis gladio , ipſum nefandæ Caput hæreſis „ amputarent .

Præterea nihil intereſt, quod nova ſint verba, dum antiquam , veramque doctrinam nervoſe exprimant. Fatetur ipſemet Calvinus, iniquam fuiſſe Arianorum criminationem, qua Eccleſiam derelictæ Fidei antiquæ inſimulabant , propterea quod ad explicandum Trinitatis myſterium novis vocibus uteretur„ quan- *Inſt. l. 1. cap. 3.* „ do temere non inventa ſunt nomina, cavendum „ eſt, ne ea repudiando ſuperbæ temeritatis ar- „ guamur.„ Itaque in dogmate Euchariſtico non ſine improba temeritate Novatores vocem *tranſubſtantiationis* rejiciunt; quamvis enim non ſit fortaſſe vetuſtiſſima, myſterii tamen, quod continet, Fides pervetuſta eſt , perinde ac ipſamet Eccleſia.

Qui profanis aſſueti Scriptoribus (inquit Hieronymus) novitatis nos arguunt, noſtramque dictionem abjectam irrident, meminerint, amabo, Ciceronem in ſuis quæſtionibus academicis propter operis ordinem, atque, ut ea, quæ ex Græco in Latinum transferebat ſermonem, facilius intelligerentur, verbis eatenus uſque inauditis, ac Romanæ genti incognitis uti coactum fuiſſe.

Hæc niſi caveat, qui legit Eccleſiæ Patres, pluribus ſe ſe implicabit difficultatibus , nec ullum a laboribus ſuis fructum percipiet . *God. Hiſt. de l'Egliſe.* „ Grammatica (inquit eleganter præſtantiſſi- „ mus quidam Epiſcopus) fines ſuos præter-

gredi

„ gredi non debet, neque Sacrarium adire
„ divinarum Scripturarum, Auctorumque Ec-
„ cleſiaſticorum, ut ſupremam in eo dictatu-
„ ram exerceat, ut quidpiam pro libito addat,
„ vel detrahat, ut ſuas conjecturas, vel etiam
„ quandoque deliramenta fundat, tanquam
„ oracula, quæ ab omnibus ſint excipienda.

Novatores etiam, quum illis Patrum opponitur auctoritas, hanc adhibent artem, nimirum ad vitioſam criticen, velut ad ſcœnicum quoddam numen confugiendi, ut ab iis, in quas conjecti ſunt, difficultatum nodis callide, fraudulenterque ſe ſe expediant. Re quidem vera tantopere in ſuis controverſiis artem Grammaticam religionis negotiis miſcuerunt, ut niſi maxima, eaque diuturna adhibeatur diligentia, in hiſce tantis Grammaticorum tricis verum a falſo vix, ac ne vix quidem ſecerni queat. Nullum non moverunt lapidem Calviniſtæ, ut verba Euchariſtiæ pravum in ſenſum pertraherent, ſuumque quotidie torquent ingenium Sociniani, ut diſtinguant, quo relativa Sacri Codicis pronomina referenda ſint. *Vid. Joſ. Plac. diſput. adverſ. Socin.*

Duplicem ingredi poſſumus viam ad expendenda Auctorum Scripta, nimirum auctoritatis, & conjecturæ; tutior prima, præceps altera, & lubrica, quam fidenter ſequi valde periculoſum eſt. „ Correctores (inquit lepide Juſtus Lipſius, vir doctiſſimus) hoc difficilli- *Satyr. Menip.*
„ mo rei literariæ tempore, utibiles, neceſſa-
„ rioſque eſſe, non eos tamen promiſcuos,

„ non indoctos, Rupices, Petrones, ſed qui
„ conſilio, reque apſe juvare Scriptores pri-
„ ſcos poſſint.

„ Ea re Senatui placere, uti lex *annaria*
„ ſervetur : neu quis minor viginti quinque
„ annis correcturam petere, gerere poſſit: qui-
„ que aliter petierit, geſſerit, vitio creatum
„ videri, & correctiones ejus in acta non
„ mitti.

„ In ſenibus depontanis, quique majores
„ annis ſexaginta ſirempſe legem eſſe; utique
„ Cenſores M. Fabius Pomponius, Atticus
„ alter, ambove de doctrina, deque moribus
„ Peritorum cognoſcant, ſtatuant, judicent,
„ quos hiſce admiſerint probos eſſe, quos re-
„ jecerint repulſos, & reiculos.

„ Si quis e libris bonis, fidiſque correxerit,
„ laudi ſemper eſſe; ſi quis e conjecturis no-
„ xæ, niſi eæ claræ, liquidæ, certæ ſint.

„ Qui alitercumque divinationibus uſus, in
„ eo leges veteres, & edicta de Mathemati-
„ cis valere: Porcias, Fabias, Sempronias le-
„ ges non valere.

„ Itemque, quoniam duplex morbus cor-
„ rectores pleros teneat, litigium, & prurigo:
„ utrique rei Senatum proſpectum, præcau-
„ tumque velle.

„ De litigatoribus uti quicunque poſt hunc
„ diem cum altero velitari, præliari verbis,
„ ſcriptiſve auſus fuerit, eum, eoſque in ludi
„ gladium damnari, uti proximo munere
„ colligati inter ſe pugnent ſine miſſione.

De

„ De pruriginoſis, quos manum, ſtylumque „ abſtinere a nullo loco audiant ſano, ſive „ inſano, uti Cornelius Celſus ædilis diſpi- „ ciat, qui ex iis ſanari poſſint, quique non „ poſſint.

„ Qui poſſe videbuntur, eos deponi in tem- „ plo Æſculapii, quod in Inſula eſt, ibique „ ellebori bibere quantum ſatis erit; qui non „ poſſint, eos in exilium ad Ommerios de- „ portari, ubi lucem non videant, & libros „ non legant; ſi quis ambiguæ valetudinis „ erit, eum ad tempus relegari in Atlantidem „ inſulam, ubi memorantur, ſomnia non „ videri (14)

CAPUT

[14] Auctor operis differens hoc loco de re critica, in Grammaticam ſolum criticen incubuiſſe videtur, quæ in emendandis manuſcriptis verſatur; (quanquam in ejuſmodi Criticorum exemplum non monito lectore adducit Caſaubonum, cujus critice Grammatica dici non poteſt) verum eſt & aliud Critices genus, quæ non verba, ſed geſta, & opera perſequitur, eadenque ad deſcribendam hiſtoriam utiliſſima. Cujus ſtudioſi, quum ſuis & ipſi mendis non careant, rectoſque limites nonnunquam excedant, abs re non fuerit de illa perpauca adjicere.

Labuntur in ea utplurimum Critici, quod falſis præjudiciis ſeſe abripi ſinant. Sic Spanhemius fabellam Johannæ Papiſſæ, vel ab ipſis Novatoribus rejectā omni ſtudio tuetur; dum interim profectionem D. Petri Romam omnium Hiſtoricorum teſtimonio, & nuſquam interrupta traditione firmatam totis viribus pernegat. Sic, ubi de genuinis operibus agitur, non deſunt, qui pro variis præconceptis opinionibus alterum quidem opus vindicent, alterum vero abjudicent ab uno, vel plurib; Scriptoribus, etiamſi eædem utrinque militent rationes. Quæ critices menda

CAPUT VIII.

Ad intelligendos Eccleſiæ Patres Gentilium libri legendi ſunt.

IN dubium vocari non poteſt, Eccleſiam ab ipſis etiam primordiis Gentilium libros improbaſſe; quum enim Idolorum cultus adhuc vigeret, atque ex obſcura iſta caligine plerique Chriſtianorum recentiſſime prodiiſſent, alienum erat a recta ratione librorum uſum permittere, quorum lectio nonniſi lapſus occaſionem, offenſionemque præbere poterat.

A ſecundo tamen, & tertio ſæculo, qui defenſionem Eccleſiæ ſuſcepere, Juſtinus martyr, aliique Patres externis hiſce armis inſtructi, in arenam deſcenderunt. Illorum exempla ſecutus eſt Origenes; verum, quum eo uſque deveniſſet, ut in Scholis Chriſtianis literas traderet profanas, apud illos, qui liberam hanc docendi rationem Chriſtianæ Religionis puritati contrariam exiſtimabant, ſeſe purgare coactus fuit, ac propterea in veteri hoc Patre nonnulla eo in capite ſe prodit opinionum varietas, quum modo probet, modo condem-

net

ut evites, illud inprimis caveto, ut mentem præjudiciis omnibus vacuam ad ejuſmodi ſtudia appellas. Dein felici admodum ſucceſſu adhibere poteris regulas, quæ infra Cap. 15. ponuntur.

net Gentilium libros, præcipue quarta *in Exodum* Homilia, ubi cum tertia Ægypti plaga confert hoc genus eruditionis.

Id unum hac in re affirmare auſim, Eccleſiæ Patres Ethnicorum libris contra eoſdem Ethnicos uti potuiſſe. Æquiſſimum enim eſt ſalutem ab Adverſariis noſtris accipere, eoſque propriis illorum armis oppugnare; vel maxime, quod Chriſtianis moribus non obſit profanas in hiſce libris ſcientias ediſcere, dum id moderate fiat, honeſtoque fine. Origenes vult a Paganis id unum ſumi, quod perducendis ad notitiam veritatis Fidelibus neceſſarium eſt; atque Auguſtinus cenſet, iſthæc Ægypti ſpolia non in profanum uſum convertenda, ſed cultui, ac ornamento Sanctuarii tota dedicanda eſſe.

Opponunt nonnulli, extincta jam Gentilitate, fruſtra nunc recurri ad Gentilium libros, ut vana hæc ſimulacri ſpecies deleatur. Equidem non diſſentio; verum habemus & Scripta Patrum; ac qui Gentilium doctrinam, & conſuetudines probe perſpectas non habeat, in hiſce clariſſimis antiquitatis Eccleſiaſticæ monumentis plane cæcutiet; neque enim ſine hoc adjumento Patres primævi, ac præſertim veteres Apologiſtæ intelligi perfecte, planeque poſſunt.

Libros, quibus in hanc cognitionem venire poſſimus, ſingillatim indicare opus non eſt. Id ſatis norunt, qui in optimis literarum ſtudiis ſeſe exercuerunt. Hoc unum notaſſe ſufficiat,

ficiat, inter Philoſophos, quorum ſtudium præcipuum eſſe debet, primas tenere Platonem, cujus maxima eſt cum Patribus Eccleſiæ affinitas.

Primævi Fideles Platonis ſectam ſequebantur, ejuſque ſignis ſeſe omnes adjungebant; eundem in modum, quo poſteriorum temporum Chiſtiani, Ariſtotele duce gloriabantur; tum enim Plato Philoſophorum omnium acutiſſimus erat, tum illius principia pugnare non videbantur cum Chriſtianæ Religionis dogmatis, cujus præconceptam, ut ita dicam, notitiam habebat. Præterea, quum Philoſophia Platonica ab Judæis aliqua ſui parte fluxiſſet, ii, qui e Synagoga egrediebantur, Chriſtiani ab ea amplectenda minus abhorrebant.

Pleriſque perſuaſum erat, Platonem legiſſe libros Moyſis, vel ſaltem cum Sacerdotibus, ac Sapientibus Babylonis, Ægyptique Theologia Hebræorum inſtructis, ſtudiorum conſuetudinem habuiſſe.

Juſtinus martyr, Clemens Alexandrinus, & Euſebius Cæſareenſis quidquid de ideis ſcripſit Plato, a Scripturis Sanctis habuiſſe putant. Nullum unquam finem futurum, ait doctiſſimus quidam Recentior, ſi omnia referrentur loca, in quibus Moſes cum Platone conſentire videtur. In eandem abiit ſententiam Marſilius Ficinus, qui totus eſt in hujuſce Philoſophi de notionibus, & ideis commendanda doctrina; atque, quum Italus iſte Scriptor myſteria

Huet. Demonſtrat. Evang. Prop. 4.

ria in rebus etiam evidentiſſimis indagare ſoleat, Divum Paulum in Platone totum videre ſibi viſus eſt; ejus enim impenſiſſima voluntas in ſapientem hunc Paganum eadem erat propemodum, quæ Juſti Lypſii in Senecam, nimirum paulo fanatica.

Neque defuere, qui Platonem tanto in honore habuerunt, ut dicere non dubitarint, eum Jeremiæ Prophetæ conſiliorum ſocium, atque participem: quod erratum contra temporum rationem turpiſſimum (15) Auguſtinus irridet: alii vero ineptius in animum induxere, Chriſtum Servatorem Platonem pervolviſſe, atque præclarioribus ejus ſententiis Evangelium ſuum ornaſſe. Stultiſſimæ hujus opinionis redarguit Celſum Origenes. Revera plurimum juvat inſanientium id genus hominum impetus cohibere, qui apud Platonem nihil, ne ipſa quidem excepta Apocalypſi, non invenire ſe inaniter fingunt.

Ejuſmodi inſaniæ reos nos agunt nonnulli Novatores, temere aſſerentes, pleraſque Traditiones noſtras a Græcis, ideſt Gentilibus derivatas fuiſſe. Verum, ut ait recens Auctor, ſi funditus inſpiciantur Traditionum noſtrarum Capita, atque cum illis, quæ apud Judæos vigebant, conferantur, ab iſtis Traditiones noſtras,

Pelliſſ. 3. V. des Refl. sur les differ. de la Relig.

[15] Diſtant enim annis plus quam ducentis: etenim Jeremias obiit anno orbis conditi 3420., ante æram vulgarem 584.; Plato autem 3656., ante æram vulgarem 348.

ſtras, non autem a Paganis opinionibus fluxiſſe nullo negotio noſcetur. Luculentiſſimum exemplum ſuppeditat dogma Purgatorii, quod, quum certum haberetur, atque etiamnum habeatur apud Judæos, abſurdiſſime affirmat Juriæus, aliique Novatores, illud a Platone confictum fuiſſe; alias enim & Beatitatis æternæ, & Inferorum, de quibus vere, ac dilucide loquitur, Auctor haberi poſſet.

Hanc ſibi laudem jure quodam vindicat Plato. In Philoſophia erat ille, ut Paganus, perſpicaciſſimus, doctiſſimuſque; de divinis rebus divine loquitur, atque mirabili magnificentia, ac ſublimitate Scripta ſua exornat. Sermocinationis etiam ordo, quo utebatur, conjunctus cum linguæ venuſtate, honeſtique Viri ingenio ab ſcholaſticis altercationibus prorſus alieno, commendationis ei plurimum adfert.

Contra vero dici poteſt, ejus morem edendi dogmata mere Metaphyſicum, quum Fidei lumine ductus non ſit, facile in errorem inducere. Ex ejus Philoſophia quodam modo proſtante ingeniorum libidini, ortos Simonem, Valentinum, Marcionem, atque Manetem; Origenem, dum præruptum hunc callem ſequeretur, ex pingui caligine in craſſas tenebras delapſum, ac demum ex lutulento hoc fonte fluxiſſe Cabalæ fictorum deliria, atque inſana illorum, qui nova ſyſtemata cudunt, paradoxa.

Illud

Illud etiam Platoni injuriam facere videtur, quod, quum careat ordine, ac diſtributione, ejus doctrinam ad ſuprema quædam Capita referre difficillimum eſt. Recentior tamen Philoſophus in opere, cujus nonniſi fragmentum ſuperat, totam Platonis Philoſophiam ad ſex generatim tractationes pro numero rerum, quibus univerſus orbis conſtat, ſcilicet divinarum, intelligentium, animæ, naturalium, corporearum, atque humanarum reduci poſſe oſtendit. Antequam formam hanc proponeret D. *de la Chambre*, Johannes *de Serres* Gallica ſua hiſtoria notiſſimus, quum Platonis opera nova interpretatione donaret, ejus Philoſophiam Scholaſticæ methodo accommodare cogitarat; ſcilicet, ut acute notat *Fleury* „ illud facere propoſuerat, quod Plato, ut majorem ſibi gratiam compararet, ex induſtria non fecit„. Quamobrem omnium expeditiſſima res fuerit Platonem ipſum adire, neque ſibi ſollicitudinem ſtruere de redigendis ad certum quendam ordinem ejus ſcriptis, quem nec habent, nec habere poſſunt.

Trait. des Etud.

Ad alios quod ſpectat, Philoſophos, quæ fuerit illorum doctrina dignoſci poteſt; Veterum quidem, ex Diogene Laertio; Recentiorum autem, ex Eunapio, vel etiam utrorumque ex compendio Heſychii. Atque hæc fere ſatis ſunt ad percipienda Patrum Eccleſiæ loca, quæ Paganæ Philoſophiæ dogmatis aſperſerunt. In rem noſtram maxime cederet veterum Orientis Philoſophorum hiſtoria, quibus omnia ſua

debent

debent Græci ; verum illius nihil reliquum eſt, quod ſaltem indubitatam fidem facere poſſit.

Dolendum ſane, quod pleraque Varronis Romanorum ſapientiſſimi monumenta perierint; magnum inde lumen duci poſſet ad percipiendum Auguſtinum, alioſque Patres, qui de Gentilium religione ſcripſerunt. His deperditis, libri Ciceronis *de natura Deorum* legi poſſunt; Ovidii etiam *Faſta*, quæ plus continent eruditionis Paganæ, quam alius quivis liber antiquitatis profanæ; ac demum ad mythologias, quæ id genus argumenta pertractant, recurri poteſt.

Plutarchi lectio, Diodori Siculi, Herodoti, ac Titi Livii, quod in operibus ſuis Theologiam cum Politica, ac Religionem cum hiſtoria ſtudioſe conjungere ſoleant, multum prodeſſe poteſt.

Hiſce Auctoribus nonnullos Poetas Græcos adjicies, ut Heſiodum, & Homerum, qui ſe habent inſtar Theologorum Gentilitatis. Cæteri vero plerique propter obſcœna, quibus fabulas ſuas deturpant, repudiandi ſunt. Cavendum ab iis monet Divus Paulinus, tanquam ab ingruenti naufragii periculo, atque ob eam præcipue cauſam Clerus Conſtantinopolitanus facultatem petiit, impetravitque ab Imperatoribus Chriſtianis Græcos Vates Lyricos in ignem projiciendi, quibus ſuffecit poemata Gregorii Nazianzeni, quæ tamen elegantis ſtyli exemplaria habenda non erant:

qua

qua in re plus ſtudii ad morum caſtimoniam, quam rationis oſtenderunt ad politiorem literaturam ſervandam.

Gentilium vero Scriptorum lectionem, quorum eruditio verſatur in humanarum elementis Scientiarum, commendat D. Gregorius Nazianzenus, eoſque ſtultitiæ redarguit, qui illam de medio tollere vellent, quum uno tantum oculo utatur, qui eos ignorat.

Origenes in *Philocalia* familiarem ſuum Gregorium hortatur, ut notiones, quæ Chriſtianæ Religionis prælucium eſſe debent, colligat ex Philoſophia Græcorum, affirmatque, artium liberalium notitiam iis, qui Sacras Scripturas cognitione aſſequi cupiunt, neceſſariam eſſe; quum illarum ope exemplaria illuſtrentur obſcura, voces explicentur ambiguæ, corrigantur interpunctiones, atque ad rectum revocentur ſenſum, quæ ab illo declinare videbantur.

Divus Johannes Damaſcenus hæreſeos arguit Gnoſimachos, ideſt ætatis ſuæ fanaticos, qui ſcientias damnabant. Divus quidem Auguſtinus literas profanas piis de cauſis, quas in ſuis refert epiſtolis, liberales appellandas non eſſe cenſet; in ſuis tamen *de Doctrina Chriſtiana* libris fatetur, eas divinis explanandis Scripturis prodeſſe quamplurimum. *Epiſt. 131. antiq. Edit.*

Enimvero permulta ſunt in Sacris Codicibus, ac præcipue apud Prophetas, quæ ad hiſtoriam profanam qui non recurrat, ad fabulas etiam, atque ad conſuetudines Veterum,

aſſequi

aſſequi nemo valet. Optimi Interpretes noſtri, media antiquitatis Paganæ cognitione, innumera Scripturæ loca illuſtrarunt. *Thammuz*, nomen, quo vocatur apud Ezechielem Idolum, in *Adonidis* nomen tranſtulit Divus Hieronymus; quam interpretationem ob argumenta e fabulis petita, probat Theodoretus (16).

Lib. 2. Tom. 3. Iſ. 18. Divus Cyrillus hujus Iſaiæ loci: *qui mittit in mare legatos, & in vaſis papyri ſuper aquas*, explanationem promit ex hiſtoria Adonidis, cujus ſolemnia ſua adhuc ætate Cives Alexandrini (17) celebrabant. Cives, inquit, Alexandrini ſcriptam ad mulieres Biblos epiſtolam, quæ repertum Adonidis numen nuntiaret, inque

[16] Duæ autem præcipue movent rationes, ut *Thammuz* unum, idemque cum *Adonide* credatur Gentilium numen. Primo, eadem utriuſque colendi ratio: *& ecce ibi mulieres ſedebant plangentes Thammuz* in Hebr. Cod. Ezech. 8. V. 14.; quæ religio in Adonidis etiam cultu ſervabatur. Secundo, eadem tempeſtate, nimirum autumnali, ejuſmodi cultus *Thammuz*, & *Adonidi* exhibebatur.

[17] Quum ſeptuaginta Interpretes hæc habeant: *qui mittit in mare legatos, & epiſtolas papyrinas ſuper aquas*: ea propter D. Cyrillus exiſtimavit, Iſaiam meminiſſe ſolemnis ritus, quē referente Luciano obſervabant Ægyptii in Feſto Adonidis, quum miſſa per mare ad Phœniciæ incolas epiſtola inventum Adonidis numen illis nuntiarent. Verum, quum res aliter ſe habeat in Hebraicis Codicibus, eruditiſſimi Interpretes alii cenſent, hoc loco Prophetam verbum facere de Nuntiis ad Regem Ægypti miſſis ab Ezechia, quum ſe a Sennacheribo vehementer preſſum videret. Quidquid ſit, negari certe non poteſt, ad Scripturæ Sanctæ explanationem plurimum conducere profanæ antiquitatis notitiam.

inque fictili vaſe repoſitam mari permittebant, rati, vas illud, nemine juvante, ſtatutis anni diebus Biblos perventurum, ubi a mulieribus Veneri Sacris exciperetur, quæ ſemel repertis literis ceſſabant a lacrymis, quaſi cariſſimum Venus reperiſſet Adonidem.

CAPUT IX.

Quid conferre poſſit Theologia Scholaſtica ad lectionem Patrum Eccleſiæ.

T*Heologiæ Scholaſticæ* nomine intelligendum non eſt hoc loco ſubtile quoddam de unaquaque re diſputandi genus, moleſtum, & odioſum, non ſecus ac exile, aridumque; ſed vera, ſinceraque Theologia ratiocinationis robore fulta, & in eum ordinem digeſta, qui veritati perinde conſonet, ac ipſamet principia, quibus innititur.

Neque vero verſatur illa, ut effutiunt Hæretici, in ſubtili Fidei dogmatum compoſitione cum ſophiſmatis Ariſtotelis; ſed in continuata doctrinæ Chriſtianæ capitum ſerie, quæ, quum rationi congruat, ex Ariſtotele demonſtrari optime poteſt; utpote cujus doctrinæ ordo ne minimum quidem illi adverſatur. Nunquam enim ea fuit Scholaſticorum mens, ut Ariſtotelem in Scholas Chriſtianas introducerent ſingulari illius amore, & obſervantia;

(18) ſed uno tantum veritatis ſtudio, ſine qua viliſſimus omnium haberetur, tanquam conſilii, & rectæ rationis expers. Tum illud non ideo factum eſt, quod ejus ratiocinandi methodo ſubtilitas ineſſe videatur; qui enim unius veritatis ſtudio ducuntur, parvi pendunt ſubtilitatem; niſi forte hoc nomine veniat vividum, acutumque acerrimi ingenii lumen, quod propoſitum finem recta attingens, cavillatorum, atque ſophiſtarum technas ſolertiſſime vitat.

Nonnullos, eoſque non paucos eſſe Pſeudoſcholaſticos ingenue fatendum; verum ſunt & complures germani, ſummaque laude digni, quibus detrahere non ſine maxima rationis injuria poteris, uti liquido conſtabit, ſi prima rerum expendatur origo.

Fuere quovis tempore in Eccleſia Scholæ, quibus Sacræ Literæ traderentur, indeque *Scholaſtici* cognomentum ad nos manavit, quo veteres Theologi altiſſimo gradu inſigniti ſunt. Fortunatus in tertio de Sancti Dionyſii miraculis libro vocatur *Latinorum Scholaſticiſſimus*, atque Sedulius in veteri chronica, quam profert *du Cange*, ad maximam laudem *Vir Scholaſticiſſimus* appellatur.

Jam

[18] Hinc bene multi non infimæ notæ Theologi poſtremis hiſce temporibus, quibus plures, iique præſtantiſſimi Viri novos in rebus philoſophicis progreſſus fecere, vale dicentes Ariſtoteli, ſeu potius Ariſtotelis ſectatoribus, recentiores Philoſophos ad Theologiæ ſubſidium non infelici eventu accerſunt.

Jam vero, etſi ineuntis ætatis Scholaſtici in Platonem magis, quam Ariſtotelem propenſi videantur, non icciro tamen putandi ſunt, certam, accuratamque ratiocinationem dereliquiſſe, præcipue quum Sectarios adgrederentur.

In veterum Patrum Scriptis ſcholaſtica quædam elucet, ſeu, ut melius dicam, ratiocinandi methodus, quæ cum recentiori ſcholaſtica, ſive argumentandi ratione haudquaquam pugnat. Extant hujus rei non preſſa leviter, ſed fixa veſtigia apud Athanaſium, Baſilium, Gregorium utrumque, Nazianzenum, atque Nyſſenum. Logices rudimenta exaraverat Divus Auguſtinus; neque inficiari ullo modo poſſumus, poſt tertium ſæculum pleroſque Patres Dialecticos fuiſſe, ex illorum tamen numero, qui, quum prudenti, ſinceroque judicio ſint, quidquid abjectam cavillationem, & fallacem ſubtilitatem ſapit, conſtantiſſime repellunt.

Nihilo tamen ſecius, vel invehendæ novitatis amore ducti, vel inventis rebus nonnihil addendi cupidi alterius ætatis Scholaſtici, quum animadverterent, multa in antiquis Patribus confuſa, neque, ut par erat, diſtincta, quo illa in aptum adducerent ordinem, cogitarunt Theologiam per articulos variis ſub titulis diſtributam, ad ſuprema quædam capita revocare, ut multa illa, & lauta divitiarum ſupellex, quæ incompoſita nullius ferme utilitatis erat, prodeſſet omnibus in ordinem

 digeſta;

digeſta; quum ordo cognitionum omnium; atque ſcientiarum fons ſit, & origo.

Sæculo ſeptimo Tayonus Epiſcopus Cæſar-Auguſtanus Summam Theologiæ ex operibus Sanctorum Gregorii Papæ, & Auguſtini collectam elucubravit. Conſequenti ſæculo Johannes Damaſcenus, qui & majori ornatus erat ingenio, & multa lectione inſtructus, opus confecit, uno volumine comprehenſum, ſub titulo *de Fide Orthodoxa*, eruditione, atque doctrina cumulatius; illud autem in quatuor libros tribuit, quorum primus diſſerit *de Deo*, *ejuſque eſſentia*, *atque attributis*; alter *de creatione mundi*, *& de prædeſtinatione*; tertius autem, & quartus *de Myſteriis Trinitatis*, *& Incarnationis*, paucis *de Reſurrectione mortuorum* adjectis.

Novum iſtud inventum illuſtres fecit aditus recentiori Scholaſticæ, quæ tamen apud Latinos undecimo ſolum ſæculo exeunte lucem aſpexit, auctore Divo Anſelmo, qui de dogmatis Fidei ſcribere ſuſcepit. Quod enim nonnullis placet, ejus originem petendam a Lantfranco Anſelmi magiſtro, omni veri ſpecie caret; ſiquidem ex operibus ejuſdem Lantfranci, quæ ſuperſunt, judicandum ſit. Opera vero Divi Anſelmi eo, quo diſpoſuit ordine Pater *Gerberon* Congregationis Divi Mauri, ampliſſimum Theologiæ corpus conſtituunt, quo hodiernis etiam temporibus ſapientiſſimi Scholaſtici, tanquam fundamento uti non dubitant.

Sæculo

Sæculo autem proxime inferiori Petrus Lombardus Pariſienſis Antiſtes, Eccleſiæ ſuæ Paſtor, unaque Doctor Theologus (quales omnes eſſe deceret Epiſcopos, ſi antiquitatis jura ſervarentur) in quatuor libros, ſecundum Petri Abaelardi methodum, Theologiam ex Scripturis Sanctis, & Patribus, ac præſertim Auguſtino deſumtam edidit, quod magnum illi, præclariſſimumque *Magiſtri ſententiarum* nomen comparavit. Non ea erat Petro mens, ut veterem eliminaret Scholaſticam, quum illa veluti fundamento operis ſui uteretur; neque ut novam ab ea prorſus alienam induceret; ſed hoc unum ſibi propoſuit, quod & perfecit, nimirum aptiorem veteri Theologiæ formam præbere, & ſtudioſorum ingenia certo quodam ordine moderari, cui inhærentes non aberrarent in ſcientia dogmatum, quæ apud antiquos Patres obſcura erat, atque involuta.

Paullo ante Petrum Lombardum Hugo Victorinus idem opus conficiendum ſuſceperat; verum Hugone, atque Abaelardo ſapientior Petrus, vel felicior, communi omnium conſenſu palmam retulit; plerique enim Scholaſtici ejus *Sententias* vel ſequi, vel commentari magna contentione aggreſſi ſunt; adeo ut, Sacris exceptis Bibliis, nullus ſit fere liber majori, quam opera Lombardi, Commentariorum numero illuſtratus. Ea ratione Scholaſtica diſciplina, quæ primo in quarundam ſententiarum, ex Scripturis, & Patribus ſelectarum compoſitione ſita erat, brevi Theo-

logorum annotationibus magnopere exercevit, junctaque Dialectica, & Metaphyſica Ariſtotelis, novam omnino formam induit.

Opus abſolvit Divus Thomas, Alberti Magni diſcipulus, atque, quod alii tremula veluti manu adumbrarant, fortiter ipſe, ſtrenueque perfecit. Poſt multas diſputationes, annotationes, & ſcripta, doctiſſimus iſte Scholaſticus *Summam* elucubrare cœpit, quæ omnium ejus Scriptorum epitome, opus omnium perfectiſſimum eſt, & mira ingenii vi elaboratum, ſupra quam poſt invectum in Scholas Ariſtotelem, viſum unquam fuerit.

Verum, quum ea ſit infeliciſſima rerum omnium conditio, ut vix ad ſummum perductæ, ſtatim relabantur, Scholaſtica, principio tam laudabilis, in turpiſſimam cavillationem, Scholarum Chriſtianarum majeſtate prorſus indignam, turpiter abiit. „ Quamobrem (inquit doctiſſimus quidam Epiſcopus Gallus) Scho„ laſticos recentiores ſubtilitati rerum magis, „ quam firmitati ſtudentes, Divum Thomam „ ſuperandi cupidos, veritatem, quam illuſtra„ re ſuſceperant, omnino turbaſſe; Scriptu„ rarum, Patrum, ac Conciliorum ſtudia „ ſuſdeque vertiſſe, depravaſſe ingenia, ſua„ que explicandarum rerum exilitate pietatis „ ſpiritum in animis Fidelium paullatim ex„ tinxiſſe (19).

God. Hiſt. de l'Egl.

Melchior

---

[19] Animum intendit D. *Godeau* ad illa Apoſtoli verba 1. ad Theſſ. Cap. 5. *Spiritum nolite extinguere*.

Melchior Canus in opere *de Locis Theologicis* hocce infortunium miro prorſus modo conqueritur. Neque vero dubitat dicere, Cacodæmonis arte factum eſſe, ut Scholaſtici Sacræ Scripturæ, & Sanctis Patribus valedicentes, nec niſi vanas, futileſque ſubtilitates ex diſputandi prurigine ſubortas inepte conſectantes, contra Hæreticos in arenam deſcenderint, non ancipiti gladio, quem tantopere commendat Apoſtolus, ſed puerilibus arundinum armis inſtructi. Laudabile quidem eſſe fatetur ad Theologiæ expoſitionem uti Philoſophia; verum illud religioſe cavendum monet, ne Theologia undique Peripatetica, humanæ tantum ratiocinationi ſubnixa in Scholas intrudatur.

Nihilo tamen minus, quemadmodum præcipuæ Imperii leges contemnendæ iccirco non ſunt, quod in illud abuſus irrepſerint; ita neque ob Scholarum cavillationes repudianda Scholaſtica, cujus ignoratio litigioſa eſt, nequaquam vero ſcientia, ut inquit Cicero, loquens de Jure Civili. Et ſane Scholaſtica, ſi ſe ſola ſpectetur, nihil non habet laudabile, præſertim eo, quo reperitur ordine apud Divum Thomam. Quamobrem ejus *Summam* diligenter evolviſſe non inutile fuerit, ut inde Patrum lectioni penitus quiſquam incumbat. Nam licet alia ſæpe, quam Scholæ via ineunda ſit, ut veteres illi Doctores intelligantur, methodus tamen Divi Thomæ, ut accurato, quo carent in primis fontibus, ordine collo-

centur, juvare plurimum poteſt. Quum enim probe noſſet *Angelus* iſte *Scholarum*, extare apud Patres ordinem divinitus inditum, quamvis occultior ille ſit, aſſiduis meditationibus indagare nunquam ceſſavit, donec inventum, apertumque in clariſſimam lucem proferret.

Supervacaneum non fuerit addere in eorum gratiam, qui ſcholaſticam facultatem poſitivæ jungere vellent, duplici ratione perlegi poſſe Divum Thomam. Primam illi ſequuntur, qui ejus *Summam* obiter, & inconſiderate lectitant, eo fere modo, quo ſcripta in Scholis tradi ſolita, pravo nimirum, atque pernicioſiſſimo. Quæſtionis illi titulum ſeligunt, articulos percurrunt, ac velut ab improbo debitore, in lucro deputant, quantulumcunque acceperint. Quod ſi forte fortuna res bene ſuccedat, adeo ut difficultatem Logicam percipiant, aut unum, vel alterum, *diſtinguo*, enodent, vel ad Dialectices regulas ſyllogiſmum conficiant, epinicium canunt, jamque ſe in præſtantiſſimorum Theologorum numerum referendos arbitrantur.

Altera minus crebra, minuſve facilis, multumque judicii, acuminis, atque attentionis poſtulans eo tendit, ut Divi Thomæ doctrinam funditus aſſequatur, ejus originem, & fontes in Sacris Codicibus, & Sanctis Patribus ſcrutetur, inſpiciatque, quo pacto in proprium tranſtulerit uſum, ut ſuo ſyſtemati vim omnem, qua pollet, conciliaret. Cauſam quoque inveſtigat, quæ inſignem hunc Theolo-

gum

gum impulit, ut Ariſtotelem in ſcholaſticis diſputationibus adjutorem ſibi conjungeret; demum expendit, num recta ubique ſit Divi Thomæ ratiocinatio, atque ex præjactis principiis legitima conſecutione deducta.

D. Verjus Doctor Sorbonicus, ajebat, Divum Thomam, quum nervoſam in omnibus ratiocinationem inſtituere nitatur, ita quandoque Metaphyſicum evadere, ut e conſpectu evolet, atque perraro revertens, eodem in loco conſiſtat, unde digreſſus eſt. Qualiacumque tamen ea ſint, ſi eo, quem deſcripſimus, modo legeretur Divus Thomas, innumeris fortaſſe difficultatibus intercluderetur aditus, quæ inaniter ingenia torquent; ſeditioſæ quoque factiones comprimerentur, finem haberent inutilia commentaria, atque incredibilis altercationum numerus componeretur, a quibus Angelicus Doctor perinde alienus eſt, ac Sol a litigioſis Philoſophorum diſputationibus de quibuſdam effectibus, quos ipſe nullo modo producit.

Quum vehementia inflammantur ingenia, ſcintillas nonnunquam emittunt, quæ mediocribus inſolita lumina videntur; & quoniam, poſteaquam vires ipſi ſuas ſuperarunt, recipere ſeſe, noſtroque loquendi modo, quamvis rudi, & imperfecto ſe accommodare, vel novum excogitare coguntur, ob exiguam, quæ intereſt inter illorum cogitationes, & verba ſimilitudinem, offunduntur tenebræ, quæ licet nullius reapſe momenti, innumeris tamen

diffi-

difficultatibus, atque diſceptationibus originem præbent. Hinc jure, meritoque optabat Galenus, ut ſine verborum ſubſidio ſcientiæ tradi poſſent; quum enim verba inchoatam duntaxat, obſcuramque cogitationum noſtrarum ſpeciem referant, homines ignari, atque imprudentes de verbis ſolum diſputant, de rebus autem nuſquam conveniunt.

CAPUT X.

Quam neceſſaria ſit ad intelligendos Eccleſiæ Patres Sacræ Scripturæ lectio.

QUiſquis Patrum Eccleſiæ fidiſſimum ſe præſtare laborat diſcipulum, attentiſſime Divinas Scripturas pervolvat oportet, nec eas unquam e manibus dimittat. Diuturna exercitatio laborem minuit, facilioremque parat intelligentiam, ac mira demum ſuavitate, atque delectatione perfunditur animus, cum occurrentia Patrum loca ſtatim, nulloque fere negotio, quem in ſenſum referantur, percipere valet.

Ne autem error obrepat, videndum inprimis, ex quo Scripturæ libro teſtimonium, quod ſub oculos cadit, deſumtum fuerit; & num liber iſte, vel ejus locus in Judæorum, vel Chriſtianorum Canonem relatus. Multum quippe differunt auctoritate liber Canonicus,

Apo-

Apocryphus, & Eccleſiaſticus, qui, cum abeſſet a Canone, legebatur antiquitus in Eccleſia, ut documenta pietatis, vel alia quædam emolumenta ducerentur ad populorum inſtitutionem, atque ſalutem.

Apocryphi Codices, quos hæreſeos, vel mali exempli cauſa rejiciebat Eccleſia, nullius erant ponderis, nulliuſque auctoritatis. Eos quidem protulere nonnunquam Eccleſiæ Patres; aſt ea duntaxat ratione, ut illa deligerent, quæ recta videbantur, atque fere ſemper, ut Hæreticos eorundem, quos accipiebant, librorum auctoritate refellerent.

Inſpiciendum ſecundo, quinam libri, qui expenditur, Auctor, vel Scriptor, cur, quomodo, quando, & quicum loquatur. Si enim ignorentur cauſæ, quibus ad ſcribendum moti fuere Sacri Scriptores, ſi illorum ingenium lateat, ac conſuetudo loquendi, a genuino ſenſu longius recedes, quo propius eum attigiſſe putabis.

Tertio loco diligenter conſiderari debet prolati teſtimonii poſitio; videnda, quæ antecedunt, & conſequuntur. Inquirendum inſuper, num plura Scripturæ loca in illud referri poſſint, num eodem ſenſu; mores ne, an dogmata ſpectet; integrum ne, & de verbo ad verbum deſcriptum ſit, an non mancum, mutilum, nec propriis, ſed æqualibus verbis redditum: quod quidem Patribus admodum familiare fuit, qui Scripturæ loca memoriter proferebant, de verbis parum ſolliciti, dum

rem

rem ipſam ſartam, tectam, integramque ſervarent.

Divus Baſilius *in Aſceticis*, quæ nullius libri ſubſidio perſcripſit, fidenter, & libere eorum more, qui memoriam teſtem adhibere coguntur, Scripturam adducit. Juſtinus martyr, Cyprianus (20), aliique illorum temporum Patres Scripturæ loca commemorant, prout in mentem veniunt, & nonnunquam a LXX. omnino diſſentiunt.

Hujuſce rei cauſa peti poſſet vel ab exemplarium, quibus utebantur, varietate, vel ab Amanuenſium audacia, qui Gloſſam in margine poſitam textui inſeruerint, vel demum ab iiſdem Patribus, qui nullo habito delectu interpretationum, quibus utebantur Eccleſiæ, Scripturæ loca, quæ adducere libebat, ex Græco tranſtulerint. Probabiliter hæc omnia affirmari poſſunt; veri tamen ſimillimum eſt, ut notavimus,

[20] Memoria tantillum lapſus videtur hoc loco Auctor operis, quum D. Cyprianum ab editione LXX. Interpretum quandoque diſſentire pronuntiat; quaſi vero Græcis exemplaribus uteretur D. Cyprianus. Latine ſcripſit Carthaginenſis Antiſtes, atque non Græcam, ſed ejuſdem Græcæ latinam interpretationem adhibebat. Jamvero latinæ ejuſmodi interpretationes plures erant numero, atque a ſe omnino diverſæ, teſte Hieronymo, *Præfatione in Joſue*, ubi ait: „ Apud Latinos tot „ ſunt exemplaria, quot „ Codices, & unuſquiſ„ que pro arbitrio ſuo „ vel addidit, vel ſubtra„ xit, quod ei viſum eſt „. Quid ergo mirum, quod D. Cyprianus ab interpretatione Græcorum omnino diſſentiat?

vimus, ſollemne fuiſſe Eccleſiæ Patribus Scripturæ loca memoriter proferre.

Expendendum quarto loco, num vitiata ſint, atque corrupta exemplaria, quibus utuntur; quum enim tot ſæculorum decurſu in omnium manus venerint, haud difficulter potuit irrepere mendum; quandoquidem ex ſupputatione Lucæ Audomarenſis Decani in poſtremis vulgatæ editionibus, quantacunque fuerit duorum Summorum Pontificum cura, quatuor, & amplius mille reperta ſunt loca emendatione digna, quod Bellarminus, & Johannes Baptiſta *Bandini*, qui ſuſceptæ juſſu Clementis VIII. editioni præfuere, inficiari auſi non ſunt.

Notandum denique, ex quanam editione ſumtus fuerit locus in controverſiam adductus: num ex Hebraica, an ex Græca LXX.; num ex Vulgata, an alia qualibet. Illud autem hac in re principio ponendum, tot inter antiquas editiones, nullam generatim apud Patres magis in uſu fuiſſe, quam Græcam LXX.. Tum enim a Chriſto Servatore (21), & ab Apoſtolis uſurpata fuerat; tum etiam ab Eccleſia, ut certiſſimæ fidei habebatur: in conventu Fidelium vulgo legi ſolebat, ac demum a Judæis

[21] Non video ſane, quo fundamento nixus affirmet Auctor operis uſurpatam a Chriſto Domino Græcam LXX. interpretationem. Etenim Chriſtus Servator eodem cum Judæis ſermone utebatur, eandemque cum illis adhibuit Scripturam Sacram, ſcilicet Hebraicam, quibuſcumque demum characteribus ea ætate exarata foret.

Judæis etiam, licet nonnihil in ea reprehenſione dignum arbitrarentur; excipiebatur tanquam legitima. Quapropter Origenes, quum interpretationem LXX. adhiberet in ſuis ad Fideles cohortationibus, diſputans contra Judæos, editiones Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis adducebat, ut occuparet omnia nequiſſimorum hominum argumenta, qui criminari ſolebant interpretationem LXX., multis in locis ab Autographo, ſive ab Hebræo Codice diſſentire (22).

Alia quoque ratio Patres impellebat, ut LXX. Interpretes ſequerentur; ſcilicet perſuaſum illis erat, Hebraicum Codicem corruptum fuiſſe (23); Græcam vero LXX. interpretationem

[22] Parum omnino ſibi conſtare videtur Auctor operis hoc loco. Quum enim paullo ante dixerit Græcam LXX. interpretationem a Judæis tanquam legitimam acceptam fuiſſe, nunc ait Origenem contra Judæos diſputantem relicta LXX. interpretatione, protuliſſe editiones Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis. Verum hæc conciliari optime poſſunt, ſi diſtinxeris Judæos Helleniſtas ab iis, qui Jeroſolymam, vicinaſque Provincias colebant. Apud Helleniſtas, utpote per universas Alexandri ſucceſſorum Regiones diſperſos, atque Hebraicæ linguæ pene oblitos, maximo in honore habebatur Græca LXX. interpretatio, quam Judæi Jeroſolymam colentes parvi omnino pendebant. Itaque Origenes non contra Helleniſtas, ſed contra Judæos Jeroſolymorum incolas utebatur interpretationibus Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis.

[23] Nunquam perſuaſum fuiſſe videtur Eccleſiæ Patribus Hebraicum Codicem a Judæis corruptum. Equidem Juſtinus, Irenæus, & Origenes editas narrant ab Hebræis interpretationes a genuino Sacrorum Codicum ſenſu alienas; at vitiatum tamen ab illis exem-

nem unam eſſe tot inter, quæ extabant, editiones primigenio Codici conſentaneam, paucis exceptis, quæ demta, vel addita, vel obſcurius expreſſa fuerant, ne offenderetur Ptolemæus, aliique Gentiles, quorum in gratiam LXX. interpretationem hanc elaborarant.

Revera exiſtimabant, Patres illius interpretationis auctores divinitus inſpiratos, adeoque ab omni erroris ſuſpicione immunes fuiſſe. Hoc ſemel poſito, ajebat Ruffinus, interpretationem LXX. Eccleſiis, tanquam Fidei regulam ab Apoſtolis relictam fuiſſe, ac Divus Hieronymus Amanuenſium ignorationi, vel incuriæ aſſignat menda, quæ in hac interpretatione notantur; immo pro certo habet, non ſecus ac Auguſtinus, ea, quæ textui addidere LXX. a Spiritu Sancto auctoritatem habere. *Adverſ. Hier.* *Præf. in 2. Paralip.* *De Civ. l. 18. c. 43.*

Deinde diſputantibus contra Gentiles, qui Hebræam linguam ignorabant, plurimum proderat Græcam interpretationem proferre. Tum enim Verbum Dei, Græco ſermone illis conſueto, explicatum lubentius excipiebant; tum etiam ad eos proprie ſpectabat hæc interpretatio, in quorum gratiam fuerat exarata. Itaque Divus Chryſoſtomus dicere non dubitat, ſupremo Dei conſilio factum, ut Gentiles ejus Filium

exemplar Hebaicum nemo unus affirmat. Immo ſingulari Dei O. M. providentia factum fuiſſe videtur, ut intactas, & integras religioſiſſime ſervarint Scripturas Sanctas, vel iis etiam in locis, quæ illotum deliriis magis adverſabantur. Hinc Divus Auguſtinus eos *Capſarios, & Librarios noſtros* appellat in Pſ. 40., & 56.

logorum annotationibus magnopere exercevit; junctaque Dialectica, & Metaphyſica Ariſtotelis, novam omnino formam induit.

Opus abſolvit Divus Thomas, Alberti Magni diſcipulus, atque, quod alii tremula veluti manu adumbrarant, fortiter ipſe, ſtrenueque perfecit. Poſt multas diſputationes, annotationes, & ſcripta, doctiſſimus iſte Scholaſticus *Summam* elucubrare cœpit, quæ omnium ejus Scriptorum epitome, opus omnium perfectiſſimum eſt, & mira ingenii vi elaboratum, ſupra quam poſt invectum in Scholas Ariſtotelem, viſum unquam fuerit.

Verum, quum ea ſit infeliciſſima rerum omnium conditio, ut vix ad ſummum perductæ, ſtatim relabantur, Scholaſtica, principio tam laudabilis, in turpiſſimam cavillationem, Scholarum Chriſtianarum majeſtate prorſus indignam, turpiter abiit. „ Quamobrem (inquit *God. Hiſt. de l'Egl.* doctiſſimus quidam Epiſcopus Gallus) Scholaſticos recentiores ſubtilitati rerum magis, „ quam firmitati ſtudentes, Divum Thomam „ ſuperandi cupidos, veritatem, quam illuſtra- „ re ſuſceperant, omnino turbaſſe; Scriptu- „ rarum, Patrum, ac Conciliorum ſtudia „ ſuſdeque vertiſſe, depravaſſe ingenia, ſua- „ que explicandarum rerum exilitate pietatis „ ſpiritum in animis Fidelium paullatim ex- „ tinxiſſe (19).

Melchior

[19] Animum intendit D. *Godeau* ad illa Apoſtoli verba 1. ad Theſs. Cap. 5. *Spiritum nolite extinguere.*

Melchior Canus in opere *de Locis Theologicis* hocce infortunium miro prorſus modo conqueritur. Neque vero dubitat dicere, Cacodæmonis arte factum eſſe, ut Scholaſtici Sacræ Scripturæ, & Sanctis Patribus valedicentes, nec niſi vanas, futileſque ſubtilitates ex diſputandi prurigine ſubortas inepte conſectantes, contra Hæreticos in arenam deſcenderint, non ancipiti gladio, quem tantopere commendat Apoſtolus, ſed puerilibus arundinum armis inſtructi. Laudabile quidem eſſe fatetur ad Theologiæ expoſitionem uti Philoſophia; verum illud religioſe cavendum monet, ne Theologia undique Peripatetica, humanæ tantum ratiocinationi ſubnixa in Scholas intrudatur.

Nihilo tamen minus, quemadmodum præcipuæ Imperii leges contemnendæ iccirco non ſunt, quod in illud abuſus irrepſerint; ita neque ob Scholarum cavillationes repudianda Scholaſtica, cujus ignoratio litigioſa eſt, nequaquam vero ſcientia, ut inquit Cicero, loquens de Jure Civili. Et ſane Scholaſtica, ſi ſe ſola ſpectetur, nihil non habet laudabile, præſertim eo, quo reperitur ordine apud Divum Thomam. Quamobrem ejus *Summam* diligenter evolviſſe non inutile fuerit, ut inde Patrum lectioni penitus quiſquam incumbat. Nam licet alia ſæpe, quam Scholæ via ineunda ſit, ut veteres illi Doctores intelligantur, methodus tamen Divi Thomæ, ut accurato, quo carent in primis fontibus, ordine collo-

 centur,

centur, juvare plurimum poteſt. Quum enim probe noſſet *Angelus* iſte *Scholarum*, extare apud Patres ordinem divinitus inditum, quamvis occultior ille ſit, aſſiduis meditationibus indagare nunquam ceſſavit, donec inventum, apertumque in clariſſimam lucem proferret.

Supervacaneum non fuerit addere in eorum gratiam, qui ſcholaſticam facultatem poſitivæ jungere vellent, duplici ratione perlegi poſſe Divum Thomam. Primam illi ſequuntur, qui ejus *Summam* obiter, & inconſiderate lectitant, eo fere modo, quo ſcripta in Scholis tradi ſolita, pravo nimirum, atque pernicioſiſſimo. Quæſtionis illi titulum ſeligunt, articulos percurrunt, ac velut ab improbo debitore, in lucro deputant, quantulumcunque acceperint. Quod ſi forte fortuna res bene ſuccedat, adeo ut difficultatem Logicam percipiant, aut unum, vel alterum, *diſtinguo*, enodent, vel ad Dialectices regulas ſyllogiſmum conficiant, epinicium canunt, jamque ſe in præſtantiſſimorum Theologorum numerum referendos arbitrantur.

Altera minus crebra, minuſve facilis, multumque judicii, acuminis, atque attentionis poſtulans eo tendit, ut Divi Thomæ doctrinam funditus aſſequatur, ejus originem, & fontes in Sacris Codicibus, & Sanctis Patribus ſcrutetur, inſpiciatque, quo pacto in proprium tranſtulerit uſum, ut ſuo ſyſtemati vim omnem, qua pollet, conciliaret. Cauſam quoque inveſtigat, quæ inſignem hunc Theolo-

gum

gum impulit, ut Ariſtotelem in ſcholaſticis diſputationibus adjutorem ſibi conjungeret; demum expendit, num recta ubique ſit Divi Thomæ ratiocinatio, atque ex præjactis principiis legitima conſecutione deducta.

D. Verjus Doctor Sorbonicus, ajebat, Divum Thomam, quum nervoſam in omnibus ratiocinationem inſtituere nitatur, ita quandoque Metaphyſicum evadere, ut e conſpectu evolet, atque perraro revertens, eodem in loco conſiſtat, unde digreſſus eſt. Qualiacumque tamen ea ſint, ſi eo, quem deſcripſimus, modo legeretur Divus Thomas, innumeris fortaſſe difficultatibus intercluderetur aditus, quæ inaniter ingenia torquent; ſeditioſæ quoque factiones comprimerentur, finem haberent inutilia commentaria, atque incredibilis altercationum numerus componeretur, a quibus Angelicus Doctor perinde alienus eſt, ac Sol a litigioſis Philoſophorum diſputationibus de quibuſdam effectibus, quos ipſe nullo modo producit.

Quum vehementia inflammantur ingenia, ſcintillas nonnunquam emittunt, quæ mediocribus inſolita lumina videntur; & quoniam, poſteaquam vires ipſi ſuas ſuperarunt, recipere ſeſe, noſtroque loquendi modo, quamvis rudi, & imperfecto ſe accommodare, vel novum excogitare coguntur, ob exiguam, quæ intereſt inter illorum cogitationes, & verba ſimilitudinem, offunduntur tenebræ, quæ licet nullius reapſe momenti, innumeris tamen

diffi-

difficultatibus, atque diſceptationibus originem præbent. Hinc jure, meritoque optabat Galenus, ut ſine verborum ſubſidio ſcientiæ tradi poſſent; quum enim verba inchoatam duntaxat, obſcuramque cogitationum noſtrarum ſpeciem referant, homines ignari, atque imprudentes de verbis ſolum diſputant, de rebus autem nuſquam conveniunt.

CAPUT X.

Quam neceſſaria ſit ad intelligendos Eccleſiæ Patres Sacræ Scripturæ lectio.

QUiſquis Patrum Eccleſiæ fidiſſimum ſe præſtare laborat diſcipulum, attentiſſime Divinas Scripturas pervolvat oportet, nec eas unquam e manibus dimittat. Diuturna exercitatio laborem minuit, facilioremque parat intelligentiam, ac mira demum ſuavitate, atque delectatione perfunditur animus, cum occurrentia Patrum loca ſtatim, nulloque fere negotio, quem in ſenſum referantur, percipere valet.

Ne autem error obrepat, videndum inprimis, ex quo Scripturæ libro teſtimonium, quod ſub oculos cadit, deſumtum fuerit; & num liber iſte, vel ejus locus in Judæorum, vel Chriſtianorum Canonem relatus. Multum quippe differunt auctoritate liber Canonicus,

Apo-

Apocryphus, & Eccleſiaſticus, qui, cum abeſſet a Canone, legebatur antiquitus in Eccleſia, ut documenta pietatis, vel alia quædam emolumenta ducerentur ad populorum inſtitutionem, atque ſalutem.

Apocryphi Codices, quos hæreſeos, vel mali exempli cauſa rejiciebat Eccleſia, nullius erant ponderis, nulliuſque auctoritatis. Eos quidem protulere nonnunquam Eccleſiæ Patres; aſt ea duntaxat ratione, ut illa deligerent, quæ recta videbantur, atque fere ſemper, ut Hæreticos eorundem, quos accipiebant, librorum auctoritate refellerent.

Inſpiciendum ſecundo, quinam libri, qui expenditur, Auctor, vel Scriptor, cur, quomodo, quando, & quicum loquatur. Si enim ignorentur cauſæ, quibus ad ſcribendum moti fuere Sacri Scriptores, ſi illorum ingenium lateat, ac conſuetudo loquendi, a genuino ſenſu longius recedes, quo propius eum attigiſſe putabis.

Tertio loco diligenter conſiderari debet prolati teſtimonii poſitio; videnda, quæ antecedunt, & conſequuntur. Inquirendum inſuper, num plura Scripturæ loca in illud referri poſſint, num eodem ſenſu; mores ne, an dogmata ſpectet; integrum ne, & de verbo ad verbum deſcriptum ſit, an non mancum, mutilum, nec propriis, ſed æqualibus verbis redditum: quod quidem Patribus admodum familiare fuit, qui Scripturæ loca memoriter proferebant, de verbis parum ſolliciti, dum

rem

rem ipſam ſartam, tectam, integramque ſervarent.

Divus Baſilius *in Aſceticis*, quæ nullius libri ſubſidio perſcripſit, fidenter, & libere eorum more, qui memoriam teſtem adhibere coguntur, Scripturam adducit. Juſtinus martyr, Cyprianus (20), aliique illorum temporum Patres Scripturæ loca commemorant, prout in mentem veniunt, & nonnunquam a LXX. omnino diſſentiunt.

Hujuſce rei cauſa peti poſſet vel ab exemplarium, quibus utebantur, varietate, vel ab Amanuenſium audacia, qui Gloſſam in margine poſitam textui inſeruerint, vel demum ab iiſdem Patribus, qui nullo habito delectu interpretationum, quibus utebantur Eccleſiæ, Scripturæ loca, quæ adducere libebat, ex Græco tranſtulerint. Probabiliter hæc omnia affirmari poſſunt; veri tamen ſimillimum eſt, ut notavimus,

---

[20] Memoria tantillum lapſus videtur hoc loco Auctor operis, quum D. Cyprianum ab editione LXX. Interpretum quandoque diſſentire pronuntiat; quaſi vero Græcis exemplaribus uteretur D. Cyprianus. Latine ſcripſit Carthaginenſis Antiſtes atque non Græcam, ſed ejuſdem Græcæ latinam interpretationem adhibebat. Jamvero latinæ ejuſmodi interpretationes plures erant numero, atque a ſe omnino diverſæ, teſte Hieronymo, *Præfatione in Joſue*, ubi ait: „ Apud Latinos tot „ ſunt exemplaria, quot „ Codices, & unuſquiſ„ que pro arbitrio ſuo „ vel addidit, vel ſubtra„ xit, quod ei viſum eſt „. Quid ergo mirum, quod D. Cyprianus ab interpretatione Græcorum omnino diſſentiat?

vimus, ſollemne fuiſſe Eccleſiæ Patribus Scripturæ loca memoriter proferre.

Expendendum quarto loco, num vitiata ſint, atque corrupta exemplaria, quibus utuntur; quum enim tot ſæculorum decurſu in omnium manus venerint, haud difficulter potuit irrepere mendum; quandoquidem ex ſupputatione Lucæ Audomarenſis Decani in poſtremis vulgatæ editionibus, quantacunque fuerit duorum Summorum Pontificum cura, quatuor, & amplius mille reperta ſunt loca emendatione digna, quod Bellarminus, & Johannes Baptiſta *Bandini*, qui ſuſceptæ juſſu Clementis VIII. editioni præfuere, inficiari auſi non ſunt.

Notandum denique, ex quanam editione ſumtus fuerit locus in controverſiam adductus: num ex Hebraica, an ex Græca LXX.; num ex Vulgata, an alia qualibet. Illud autem hac in re principio ponendum, tot inter antiquas editiones, nullam generatim apud Patres magis in uſu fuiſſe, quam Græcam LXX.. Tum enim a Chriſto Servatore (21), & ab Apoſtolis uſurpata fuerat; tum etiam ab Eccleſia, ut certiſſimæ fidei habebatur: in conventu Fidelium vulgo legi ſolebat, ac demum a Judæis

[21] Non video ſane, quo fundamento nixus affirmet Auctor operis uſurpatam a Chriſto Domino Græcam LXX. interpretationem. Etenim Chriſtus Servator eodem cum Judæis ſermone utebatur, eandemque cum illis adhibuit Scripturam Sacram, ſcilicet Hebraicam; quibuſcumque demum characteribus ea ætate exarata foret.

Judæis etiam, licet nonnihil in ea reprehenſione dignum arbitrarentur, excipiebatur tanquam legitima. Quapropter Origenes, quum interpretationem LXX. adhiberet in ſuis ad Fideles cohortationibus, diſputans contra Judæos, editiones Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis adducebat, ut occuparet omnia nequiſſimorum hominum argumenta, qui criminari ſolebant interpretationem LXX., multis in locis ab Autographo, ſive ab Hebræo Codice diſſentire (22).

Alia quoque ratio Patres impellebat, ut LXX. Interpretes ſequerentur; ſcilicet perſuaſum illis erat, Hebraicum Codicem corruptum fuiſſe (23); Græcam vero LXX. interpretationem

[22] *Parum omnino ſibi conſtare videtur Auctor operis hoc loco. Quum enim paullo ante dixerit Græcam LXX. interpretationem a Judæis tanquam legitimam acceptam fuiſſe, nunc ait Origenem contra Judæos diſputantem relicta LXX. interpretatione, protuliſſe editiones Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis. Verum hæc conciliari optime poſſunt, ſi diſtinxeris Judæos Helleniſtas ab iis, qui Jeroſolymam, vicinaſque Provincias colebant. Apud Helleniſtas, utpote per univerſas Alexandri ſucceſſorum Regiones diſperſos, atque Hebraicæ linguæ pene oblitos, maximo in honore habebatur Græca LXX. interpretatio, quam Judæi Jeroſolymam colentes parvi omnino pendebant. Itaque Origenes non contra Helleniſtas, ſed contra Judæos Jeroſolymorum incolas utebatur interpretationibus Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis.*

[23] *Nunquam perſuaſum fuiſſe videtur Eccleſiæ Patribus Hebraicum Codicem a Judæis corruptum. Equidem Juſtinus, Irenæus, & Origenes editas narrant ab Hebræis interpretationes a genuino Sacrorum Codicum ſenſu alienas; at vitiatum tamen ab illis* exem-

nem unam eſſe tot inter, quæ extabant, editiones primigenio Codici conſentaneam, paucis exceptis, quæ demta, vel addita, vel obſcurius expreſſa fuerant, ne offenderetur Ptolemæus, aliique Gentiles, quorum in gratiam LXX. interpretationem hanc elaborarant.

Revera exiſtimabant, Patres illius interpretationis auctores divinitus inſpiratos, adeoque ab omni erroris ſuſpicione immunes fuiſſe. Hoc ſemel poſito, ajebat Ruffinus, interpretationem LXX. Eccleſiis, tanquam Fidei regulam ab Apoſtolis relictam fuiſſe, ac Divus Hieronymus Amanuenſium ignorationi, vel incuriæ aſſignat menda, quæ in hac interpretatione notantur; immo pro certo habet, non ſecus ac Auguſtinus, ea, quæ textui addidere LXX. a Spiritu Sancto auctoritatem habere.

Adverſ. Hier.

Præf. in 2. Paralip.

De Civ. l. 18. c. 43.

Deinde diſputantibus contra Gentiles, qui Hebræam linguam ignorabant, plurimum proderat Græcam interpretationem proferre. Tum enim Verbum Dei, Græco ſermone illis conſueto, explicatum lubentius excipiebant; tum etiam ad eos proprie ſpectabat hæc interpretatio, in quorum gratiam fuerat exarata. Itaque Divus Chryſoſtomus dicere non dubitat, ſupremo Dei conſilio factum, ut Gentiles ejus

Filium

---

exemplar Hebaicum nemo unus affirmat. Immo ſingulari Dei O. M. providentia factum fuiſſe videtur, ut intactas, & integras religioſiſſime ſervaſint Scripturas Sanctas, vel iis etiam in locis, quæ illotum deliriis magis adverſabantur. Hinc Divus Auguſtinus eos *Capſarios*, *& Librarios noſtros* appellat in Pſ. 40., & 56.

Filium agnoſcerent media Græcorum LXX. interpretatione, quæ inſtar viæ, & januæ ſit, qua ad eum itur.

Præterea, quum frequens eſſet Patribus occaſio diſceptandi cum Arianis, Macedonianis, & Neſtorianis, qui veterem hanc interpretationem cæteris omnibus anteponebant, neceſſe omnino erat, ut eandem & ipſi adhiberent.

Notatu tamen dignum, Eccleſiæ Patres, licet ea interpretatione, quam Sanctam habebant, Divinam, atque Canonicam, vulgo uterentur, ubi tamen veritatis elucidatio poſtularet, ad autographum Codicem provocaſſe. Qua in re ſecuti ſunt exempla novi Teſtamenti Scriptorum, qui relictis Græcis Interpretibus, ad Hebræos ſe convertebant, quum eorum Codices Spiritus Sancti mentem nervoſius exprimerent.

De Civ. l. 18. c. 43. Divus Auguſtinus, qui editionem LXX. omnibus aliis anteponendam exiſtimat, id tamen vult fieri, ſalva, quæ debetur Hebræo exemplari, honoris reverentia; neque enim antiqui Patres editionem LXX. unam eſſe putabant authenticam.

Extabant & aliæ editiones Scripturæ, ex quarum uſu Patres aliquid emolumenti capiebant. Ejus generis ſunt editiones Heſychii, Luciani martyris, & Origenis, quæ non tam novæ editiones, quam Veterum correctiones, ab antiquis hiſce Criticis ſuarum Eccleſiarum commodo factæ, dicendæ ſunt.

Judæi

Judæi vero videntes quantum ſubſidii peterent Chriſtiani ex LXX. Græcorum interpretatione, novas Bibliorum editiones Hebraicis illorum temporum (24) Codicibus magis conſonas, adeoque a Religione Chriſtiana magis alienas, vulgare aggreſſi ſunt.

Judæus Aquila, Theodotio, ac Symmachus interpretationes ſuas ediderunt. Prior ſe totum vocabulis ſerviliter addixit; alter verborum minus ſollicitus, ad Græcos LXX. magnopere acceſſit; poſterior ſumma cum libertate, nulla vocum habita ratione, ſolum Scripturæ ſenſum reddere ſatis habuit.

Eodem ſæculo ſub Imperium Caracallæ nova Bibliorum Græca interpretatio in lucem prodiit. Temporibus autem Alexandri filii Mammeæ in Urbe Nicopolis alia viſa eſt (25): ac demum ſeptima, quæ ſolum erat Pſalmorum Davidis.

Denique cum Græca LXX. interpretatio varias ab Amanuenſibus corruptiones paſſa foret, Origenes in ea reſtituenda, mediis optimis exemplaribus, quæ ſedulo exquiſivit, operam

[24] Editiones ſuſcepere Judæi non tam Hebraicis illorum temporum Codicibus conſonas, (quippe, ut nuper dicebamus, vitiata non fuere Hebraica exemplaria) ſed potius deliramentis ſuis magis faventes.

[25] Hæ duæ interpretationes, quinta nimirum, & ſexta detectæ quidem, repertæque temporibus Caracallæ, & Alexandri; ſed jampridem perfectæ fuerant. Prima, referente Origene apud Euſebium, in Urbe Jericho; altera in Urbe Nicopolis reperta fuit.

operam ſuam collocavit. Cautum inprimis habuit, ne quidquam adderet de ſuo; omnes enim additiones ex Theodotione excerpſit, ac veterum Grammaticorum *Obelis*, & *Aſteriſcis* diſtinxit.

Hæc omnia diligenter animadvertenda ſunt, quum loca Scripturæ ab antiquis Patribus prolata exquiruntur. Quamobrem, ut ſanum de illis judicium proferas, abs re non erit partem aliquam temporis inſumere in variarum Sacri Codicis lectionum inveſtigatione. Quod quidem ſummam diligentiam poſtulat, atque attentionem, ne diverſitas eſſe videatur, ubi nulla prorſus occurrit. Conſuli poteſt ea de re Ludovicus Capellus, qui varias Scripturæ lectiones ita collegit, ut nec illarum numerum nimis auxerit, nec earum laudes nimis celebrarit. Ex mille, & amplius lectionibus (ut notat recentior Criticus) quæ centum fere, & mille Evangelii Sancti Matthæi verſiculis ſubſunt, vix quinquaginta ſenſus varietatem inducunt; quinimmo illa diverſitas in iis rebus ſiſtit, quæ Religionem, & pietatem haudquaquam lædunt.

Varietas lectionum apud Eccleſiæ Patres originem principio ducit ex variis Scripturæ interpretationibus. Verum inde etiam oriri potuit, vel quod Patres quorundam Auctorum, qui nobis ignoti ſunt, emendationibus confiderint, vel quod ſuas ipſi correctiones ſecuti ſint. Tunc enim Bibliorum exemplaria liberius quiſque corrigebat, ſive quod librariorum

errata

errata notaret; ſive quod linguæ ubertas, cum varios ſenſus offerret, pluribus locum daret interpretationibus, quarum aliæ ab aliis quandoque diffidebant.

Quemadmodum Græci Patres Græca LXX. interpretatione utebantur; ita Latini veterem Vulgatam adhibuere, quæ Latina erat illius Græcæ editionis interpretatio.

Aliæ præterea habebantur innumeræ. Quamobrem Hieronymus, & Auguſtinus ſcripſerunt, innumerabilem eſſe illarum copiam, quum omnes fere, modo Latino, Græcove ſermone vel leviſſime inſtructi forent, novas interpretationes cudere aggrederentur. *Pref. in Joſ., & in Evang.* *De Doctrin. Chriſt. lib. 2. c. 11.*

Veriſimile admodum eſt editionem *Italam*, qua uſus eſt Auguſtinus, eandem eſſe, quæ a Hieronymo appellatur *Vulgata*. Attamen Divus Hieronymus, cui Veterum lucubrationes probatæ non erant, non modo priſcam Latinam LXX. interpretationem emendandam, verum etiam novam Hebræi Codicis Latinam interpretationem ſuſcepit. Quæ quidem multorum excitavit querelas, nec ab Eccleſia probari cœpit ante Divi Gregorii Papæ tempora (26), qui *Præfatione in Jobum* teſtatur, Sedem Apoſtolicam

[26] Sermo eſt hoc loco de univerſali iſtius interpretationis approbatione, ita ut Sedes Apoſtolica utraque Latina uteretur. Quod enim attinet ad peculiares aliquot Eccleſias, ante D. Gregorii tempora procul dubio probari cœpta eſt, quinto nimirum ſæculo in Galliis, ut conſtat exemplo Salviani ejuſdem ævi Scriptoris; in Hiſpaniis etiam, agente inprimis Lucinio,

ſtolicam utraque uti interpretatione, ac ſemetipſum utraque indiſcriminatim Vulgata, veteri, & nova uſum fuiſſe.

Nihilo tamen minus neſcio, qua de cauſa poſtrema iſthæc interpretatio honoratiorem locum occupavit: antiquæ vero nihil reliquum eſt, præter pauca apud Patres Latinos fragmenta, ex quibus Nobilius Flaminius, quo melius potuit modo, eam compilare niſus eſt, quæ deſiderabantur, marte proprio ſupplens haud infelici ſucceſſu. Quanquam hæc editio ſit reſtituta, non eadem certe eſt, quæ ante Divum Hieronymum; ſatis tamen inde dignoſci poteſt, quænam foret antiquitus, atque iis, qui diligentiorem Latinis Patribus operam navant, inutilis plane non fuerit.

Græca LXX. interpretatio primigenia lingua, ex vetuſtiſſimo manuſcripto, integro fere ex Vaticana Bibliotheca depromto, Typis impreſſa fuit Romæ juſſu Sixti V. anno 1587.. Anno autem 1628. Morinus Oratorii Presbyter novam eorundem Interpretum editionem aggreſſus, junxit una duos Textus, Græcum, & Latinum, eamque Flaminii Scholiis locupletavit, diſtinctis etiam ad modum Vulgatæ verſiculis.

cinio, & in Africa, teſtante D. Auguſtino, qui epiſtola 71. narrat, ab Africano quodam Antiſtite lectam in Eccleſia Prophetiam Jonæ, a D. Hieronymo latine redditam. Ipſemet etiam Auguſtinus eam ſæpe profert in librum Jobi.

CAPUT

CAPUT XI.

Hiſtoriæ cognitio ad intelligentiam Patrum Eccleſiæ adprime neceſſaria eſt.

QUemadmodum inconſultis Patribus completam, abſolutamque Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ notitiam aſſequi nemo poteſt; ita ſine Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ præſidio Patres perfecte, planeque intelligi nequeunt. Quis, exempli cauſa, Arianorum, Pelagianorum, & Donatiſtarum hiſtoriam probe ſciat, qui Sanctorum Athanaſii, Auguſtini, & Optati contra hoſce Hæreticos monumenta non legerit? & viciſſim quis doctrinam iſtorum Patrum ſtudioſe percipiat, qui Hæreticorum, contra quos pugnarunt, hiſtoriam ignoraverit?

Hæc animadverſio ſanæ mentis homines, atque in lectione Patrum proficiendi cupidos movere debet, ut ad Hiſtoriam Eccleſiæ ſedulo incumbant. Neque vim ullam facit, quod opponunt, duobus hiſce ſtudiis una junctis nimium diſtrahi mentem. Cum enim arctiſſima eſt iſtorum conjunctio, tum etiam major, quam vulgo creditur, humanæ mentis amplitudo; adeo ut variis rebus nullo negotio vacare poſſit; immo tantum abeſt, ut hac varietate laboret, quin potius reficiatur, atque relaxetur. Valde quippe moleſtius eſt, ac diffi-

cilius

cilius uni rei operam dare, quam in multis ſe ſe exercere.

Lud. Nonn. de re cibar. lib. 1. C. 2.

Eadem fere eſt in homine conditio mentis, ac corporis, ad cujus integram valetudinem, moderatam adhibere præſtat ciborum varietatem, quam unico affatim ſatiari; quo periculoſa cruditas oriretur. Exemplo ſunt apes, quæ non ex uno florum genere, ſed ex innumeris floribus, ſpecie, naturaque omnino diverſis, ſuaviſſimum mel effingunt.

Ariſt. lib. 8. Hiſt. animal. C. 31.

Hiſtoria nihil in ſe continet, quod magnopere jucundum, ac perutile non ſit; atque id ſibi laudis jure quodam vindicat, quod conditionem non ſequitur illarum ſcientiarum, quæ magnum in ſui cultorum delectu diſcrimen adhibent, quæque in illis excipiendis paullo ſunt faſtidioſiores. Subditis illa perinde, ac Principibus communis eſt ſcientia; mediocribus juxta, ac præſtantiſſimis ingeniis exercitationem præbet. Cicero in libro ſecundo de Oratore hæc habet: „ Erat enim hiſtoria „ nihil aliud, niſi annalium confectio: cujus „ rei, memoriæque publicæ retinendæ cauſa, „ ab initio rerum humanarum uſque ad P. „ Mucium, Pontificem Maximum, res omnes „ ſingulorum annorum mandabat literis Pon„ tifex Maximus, efferebatque in Album, & „ proponebat tabulam domi, poteſtas ut eſſet „ populo cognoſcendi, qui etiam nunc an„ nales maximi vocantur.

Apud Orientales alebantur Scribæ, ut acta colligerent, quibus gentis ſuæ univerſa hiſto-

ria contineretur. Eadem vigebat apud Ægyptios conſuetudo; penes Hebræos etiam huic officio deſtinabantur Scribæ, qui publicis actis ea conſignarent, quæ ſub Judicibus, & ſub Regibus geſta forent (27). Quum Joſue profligaſſet Amalecitas, mandavit Deus Moyſi, ut eam victoriam ſcriberet *ob monimentum in libro*. Auctor Chronices Alexandrinæ cenſet, libros *Paralipomenon* nihil aliud, quam ſummam actorum complecti, in quibus geſta Regum ſcripta fuerant; illud extra omnem dubitationis aleam ſitum eſt, Judæos poſt captivitatem collegiſſe quidquid actorum publicorum invenerunt, ſuiſque in Archiviis diligenter ſervaſſe.

Liquido hæc oſtendunt, quanto fuerit in honore quovis tempore hiſtoria, quippe omnium cognitionum ampliſſima; ita ut nulla ferme ſcientia pendere ab illa quodammodo non

[27] Apud Hebræos extitiſſe viros nonnullos, qui potiora Regum, & Populi geſta literis mandarint, inficias non ibo: aſt illos ab Hebræis ad ejuſmodi officium deſtinatos, juſto facilius affirmare videtur Auctor operis. Hæc autem ſumſit, ni fallor, a Richardo Simone Oratorii Presbytero, qui, ut Pentateuchum a Moyſe abjudicaret, totiuſque veteris Teſtamenti auctoritatem imminueret, ejuſmodi Scribas effinxit, quorum ſcripta temporis ſucceſſu in exiguum volumen redacta, ad nos tranſmiſſa putat ſub nomine Sacrorum librorum. Verum, utut a Viris eruditis premeretur, nullo unquam ſatis certo argumento opinionem ſuam firmare potuit. Vide inf. 4. part. not. 8.

non videatur. Religioni clariſſimam lucem adfert hiſtoria; & Traditio, cui innitimur, pars eſt hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. Hiſtoria duce omnes fere veteris Teſtamenti Prophetiæ explicantur. *M. de Meaux. Explic. de l'Apocalyp.* Nec ſine illius adjumento *Apocalypſis* liber undique myſticus, ac cœlitus immiſſa revelatio intelligi poteſt; nimirum abſque eorum notitia, quæ in Eccleſia, & Imperio ſtatim poſt hanc revelationem evenire cœperunt. *Lamy Entret. ſur les Scien.* „ Uno verbo tota Sacra Scriptura, univerſaque „ Theologia nihil aliud ambitu ſuo comprehen„ dunt, quam illorum, quæ Deus revelavit ho„ minibus, quæque Eccleſia quovis tempore „ credidit, hiſtoriam.

Cum Eccleſiaſticos Annales conficere infinito labore ſibi propoſuit Baronius, hoc unum in mente habuit, Theologiæ doctrinam factis potius, quam ratiocinationibus tradere, eoque modo Theologiam Eccleſiæ Catholicæ opponere Theologiæ Hæreticorum; quemadmodum Moyſes Theologiam Hebræorum contra Theologiam Ægyptiorum, & Chaldæorum ſtatuebat, qui chimerica, ac fabuloſa antiquitate gloriabantur.

Hiſt. Angl. Guillelmus Candenus, licet ex Novatorum grege, contendit, hiſtoriam Eccleſiæ pro luculentiſſimo, certiſſimoque Chriſtianæ Religionis monumento habendam eſſe. Henricus Valeſius in ſuis ad Euſebium annotationibus hanc ſcientiam aſſerit omnium aptiſſimam ad revincendos Hæreticos, qui, quum ob intolerabilem ſuperbiam adverſariorum argumentis

cedere

cedere nolint, ſecreto hiſtoriæ teſtimonio revincuntur; quippe in ea propriam cum priſcis Hæreticis eorum deceſſoribus damnationem legunt.

D. De-Flavigny Doctor Sorbonicus accepiſſe ſe a Caſaubono affirmat, quum legeret Bellarminum, de omnibus dubitare conſueviſſe; quum vero Baronium adiret, de Chriſtianæ Religionis veritate perſuaſum eſſe. Gaſpar Scioppius in literarum republica ob cenſuræ ſeveritatem celeberrimus, accepto lumine ab Annalium Eccleſiaſticorum parente, ab erroris via gradum revocavit, Lutheranorum Sectam deſeruit, & Catholicam Fidem amplexus eſt.

Virum Theologum, inquit Melchior Canus, *Loc. Theol.* cui Eccleſiaſticæ hiſtoriæ cognitio deſit, ex communi Eruditorum conſenſu, omnino contemnendum, ea præcipue ratione, quod illius ſcientiæ cognitione careat, ſine cujus ornamento inops quiſque cenſetur, & nudus, quibuſcumque demum aliis cognitionibus inſtructus ſit, atque exornatus.

Profecto, qui ignorant hiſtoriam, compluribus erratis obnoxii ſunt, atque haud immerito magna eorum pars, in quæ noſtri Eccleſiaſtici Scriptores lapſi ſunt, nimiæ hujuſce ſtudii negligentiæ adſcribitur (28).

Tur-

[28] Exemplo eſt Vaſquezius, vir cæteroquin eximius, & in re Theologica peritiſſimus, qui in recenſendis Monotheliſmi fautoribus, Sergio, Pyrrho, & Paulo adjunxit Typum, quaſi eo nomine quidam Mono-

Turpiſſima eſt Canonici Juris Peritis ignoratio antiquitatis. Yvo Carnotenſis, quanquam multa laude dignus, majorem ſibi fidem comparaſſet, ſi re hiſtorica magis inſtructus fuiſſet. Quam ob cauſam incomparabilis Cujacius, vir Canonico, ac Civili Jure eruditiſſimus, probe noſcens, quam neceſſaria ſit Canonici Juris Perito hiſtoriæ ſcientia, omnes induſtriæ nervos intendit, ut eam perfecte conſequeretur.

D. Godeau ſcribit „complures Scholaſticos, „ quod doctrinæ hiſtoriam ignorarent, in errorem lapſos fuiſſe, e quibus adverſarii eos „ ignorantiæ, vel malæ fidei inſimulandi occaſionem arripuere. Quum enim præſentibus toti „ occuparentur, ac dogmatum ſubſtantiam, quæ „ eadem ſemper fuit, a mutationibus vel explanando, vel finiendo conſecutis non diſtinguerent, recentioris Scholæ regulis ea, quæ pro „ temporum ratione diverſiſſima ſunt, accommodare ſtuduerunt.

Mirum ſane, quod tanta ſit utiliſſimis in rebus hominum incuria, tamque prava, & indiligens in iis meditatio. Nullius enim momenti eſt longam annorum ſeriem, ſæculorum, olympiadum, luſtrorum, epocharum memoria tenere; innumerabilia etiam Imperatorum,

Monothelitarum patronus vocaretur, quum *Typus* nomen ſit edicti ab Imperatore Conſtante lati, quo ſententiis contrariis de una, vel duabus in Chriſto voluntatibus indicit ſilentium.

ratorum, Regum, Pontificum, Conciliorum, Hæreticorum, Hæreſeon, & Schiſmatum nomina, niſi ab externa hac hiſtoriæ ſpecie interius ad eam penetremus; atque matura, prudentique conſideratione, occulta detegantur machinamenta, quibus moti homines, tam varias in univerſi orbis theatro geſſere perſonas.

Summa opus eſt mentis contentione, qua Principum, ac Populorum indoles, & ratio perſpiciantur, qua verum ſecernatur a falſo; veriſimile ab eo, quod omni veri ſpecie caret; qua diſtinguantur eventus caſu, ingenio, vel cupiditate profecti, ab iis, quos recta agendi ratio, quos Religionis, ac pietatis ſtudium produxit. Firmum ab infirmo ſejungendum; praxis a Theoreſi; ac demum, quæ divinando ſolum, ac conjectando dicta ſunt, ab iis, quæ auctoritate, ac fidiſſimis, authenticiſque monumentis nituntur.

CAPUT

CAPUT XII.

Digreſſio ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam, quæ Patres Eccleſiæ ſpectat.

QUanquam nobis animus non eſt in præſentiarum præcepta tradere, & quaſi vias indicare, quæ ad Eccleſiaſticam Hiſtoriam conducunt; obiter tamen dixiſſe juvat, optimam eam eſſe rationem, qua viatores imitemur, qui longiſſimas, vaſtiſſimaſque regiones peragraturi, eas primum in anguſtam tabulam contractas ediſcunt; tum ab itinere reverſi, injectis iterum in tabulam oculis, terras, & maria multis, diuturniſque laboribus perluſtrata, brevi tempore percurrunt.

Quod ut recte fiat, prudenterque, principio ſeliges optimum Eccleſiaſticæ hiſtoriæ compendium, quale Spondanus concinnavit; attente pluries, ſi opus ſit, perleges, antequam ipſos hiſtoriarum fontes adeas, qui compilationibus materiam præbent (29).

Ubi

[29] Quum bene multa hiſtoriæ Eccleſiaſticæ capita poſt ætatem Spondani, qui pleraſque Baronii mendas compendio ſuo inſeruit, diligentius tractata fuerint, atque illuſtrata; aptius iccirco, & opportunius adhiberi poſſe videtur aliquod aliud ſummarium poſterius evulgatum. Eiuſmodi præ cæteris eſt hiſtoria Eccleſiaſtica P. *Graveſon*, quæ univerſam rerum Eccleſiaſticarum ſeriem compendio, ſummaque accuratione ob oculos ponit.

Ubi prima iſthæc hiſtoriæ cognitio, atque ſufficiens rerum forma altius in animo conſederit, legi poterunt pro temporum ordine, inter Græcos quidem Euſebius, Socrates, Sozomenus, Theodoretus, Theodorus Lector, Philoſtorgius, Evagrius, Theophanes, & Auctores Bizantinæ: inter Latinos autem Gregorius Turonenſis, Beda, Annales Sancti Bertini, Divus Eulogius Cordubenſis, Flodoardus, Luitprandus, Ditmarus, Lambertus Scaphnaburgenſis, Hugo Flaviniacenſis, Sigebertus, Odericus Vitalis, Guillelmus Malbesburienſis, Matthæus Pariſius, & alii.

Hac præmiſſa lectione, Baronius, ejuſque Continuatores pervolvi jam poterunt, cujus Annales totum Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ corpus comprehendunt. Qui viam hanc inire ſtuduerit, notas duntaxat percurrens regiones, minus laboris, & operæ inſumet; cumque tabulas præ manibus habeat, rectam, abſolutamque de innumeris difficultatibus, quæ tam amplum, & arduum opus comitari ſolent, ferre poterit ſententiam. Quum vero Annalium Scriptores geſtis quibuſdam referendis, præjudicatas nonnunquam, quibus imbuti ſunt, opiniones ſequantur, & in lubrico verſentur, doctiſſimorum Criticorum opera utendum eſt, qui in illis caſtigandis diligentiam omnem poſuere.

Poſt hæc ad compendia, ſi placet, facillime gradus reduci poterit, ut rerum ſimpliciorum, contractiorumque præſentia aliarum, quæ compoſitæ

poſitæ ſunt, & ampliſſimæ, cognitio ad memoriam revocetur.

Qui primigenios evolvit Hiſtoricos, illorum ſingillatim ingenium ſcrutabitur, facultatem, religionem, mores, atque negotia; quam in partem rerum Eccleſiaſticarum hic, vel ille vocatus fuerit; quo ſæculo, qua ratione, quove fine ſcripſerit; num viris, & rebus, de quibus agit, coævus; privatus ne, an publicæ rei adminiſter; vere ne Auctor, an plagiarius, aliorumque compilator; num peculiares opiniones, an pervulgatas duntaxat tueatur; num ſit in honore apud homines; probatus ne, an ab Eccleſia damnatus?

Quem enim exempli cauſa latet Euſebium Cæſareenſem maxima in Origenem voluntatis inclinatione propenſum, atque ætate ubique pene Ariana vixiſſe, immo etiam de Hæreſi Ariana ſuſpectum; verſatili fuiſſe ingenio, callido, atque in animos hominum facile labenti, ſed gloriæ cupidum, atque ad omnia ſuſcipienda idoneum, ut finem ſuum aſſequeretur; quem, inquam, lateant hæc omnia, difficillime inſidias vitabit, quas poſteris inſtruxit fallaci ſcribendi modo, ad fucum faciendum eo aptiori, quo ſimplicior videtur, atque ampliſſima antiquitatis, rerumque Eccleſiaſticarum cognitione cumulatior.

Pari quoque ratione, cui nota non ſit ſumma Theodoreti cum Neſtorio neceſſitudinis conjunctio, fidem iis fortaſſe habebit, quæ ſcribit in laudem Theodori Mopſueſteni contra D. Cyrillum.

Item,

Item, qui Socratis, & Sozomeni errores ignoret, damnabit una cum iis Præſules adprime Catholicos, atque e contrario Cœlitibus adnumerabit Epiſcopos, quorum fides vitiata eſt, atque corrupta.

Re quidem vera Socrates nedum commendat Novatianos, quorum partes tutabatur; verum etiam in illorum gratiam mirificos ex induſtria confingit eventus peſſimo aſſentatorum more; iiſque adſcribit miracula nullo ſatis firmo innixa fundamento. Catholicis non aliam fuiſſe cauſam bellum indicendi Novato pronunciat impudentiſſime, quam ut oppoſitum effuſæ illorum libidini ab hoc præſtantiſſimo Viro aggerem diruerent: calumniatur, inquinat, laceratque Divum Chryſoſtomum, iniquo ferens animo abductas e Novatianorum manibus Sanctiſſimi Præſulis ſtudio nonnullas Eccleſias; eum impudentiæ inſimulat, effuſionis, atque ſuperbiæ; addit, Deo jubente, in ſcelerum mulctam e propria Sede pulſum fuiſſe. *Lib. 1. c. 9.* *Lib. 7. c. 17.* *Lib. 4. c. 21.*

Eodem impetu Supremos Pontifices Innocentium, & Zozimum inſectatur; neque Sanctum Cyrillum Alexandrinum minus aſpere tractat, quum Atticum Divi Chryſoſtomi Succeſſorem laudibus in Cœlum efferat, ut Divum Cyrillum Attici, qui Novatianis favebat, comparatione magis deprimat.

Quamobrem maxima circumſpectione veteres Eccleſiæ Hiſtorici pervolvendi ſunt, qui Hæreſeos labe contaminati fuere, vel in illius

ſuſpi-

ſuſpicionem venerunt: quin etiam ne Catholicis quidem Hiſtoricis temere fidendum, præcipue quum ea, quæ in medium adducunt, ſatis non expendiſſe videntur. Divus Johannes Damaſcenus in probandis hiſtoriis juſto facilior eſt; Divus autem Hieronymus in iis referendis non ubique accuratus.

Denique Lector, cui Græcorum ingenium, effuſaque illorum mentiendi libido comperta non ſit, fabellas plerumque pro certiſſimis factis, ac Metaphraſtes, ſive Scriptores, qui res, non ut revera ſunt, ſed ut comminiſci lubet, enarrant, pro ſinceris, fidiſſimiſque Hiſtoricis habebit: ex altera vero parte, qui Latinorum in credendo levitatem, facilitatemque ignoraverit, errabit facillime, ac multorum ſequetur exemplum, qui vulgi rumoribus, frivoliſque narrationibus Eccleſiaſticam Hiſtoriam referſerunt.

Quanquam vero poſtulet æqua ratio, ut graviores Hiſtorici inferioribus anteponantur; hi tamen contemnendi non ſunt, cum æquari nonnunquam illis primi ordinis, conferrique poſſint. Enimvero perſpicaciſſimum Virum decet, non modo meliores expendere, atque deligere Scriptores, verum etiam apud mediocres ſecernere legitima, atque ex illorum penu depromere, quæ ad illuſtrandam veritatem conducere poſſunt. Celeberrimum quippe eſt in re hiſtorica axioma; etſi non omnibus fides adhibenda, legenda tamen omnia, utcunque indigeſta, & agreſtia.

Ergone

Ergone propter ſtyli barbariem ea, quæ penes Hiſtoricos ſub horridulo hoc cortice bona ſunt, nequaquam colligentur? Quot numerare poſſemus viros, qui de optimis rebus peſſime ſcripſerunt; quorum fructus omnis amitteretur, ſi ob neglectam ſermonis puritatem ſtatim reſpuerentur? Quorſum evaderent Gregorius Turonenſis, ac plerique mediæ ætatis Hiſtorici, ſi ab iis antiquorum latinitas, & elegantia deſideraretur?

Neque vero patitur æquitas, ut Hiſtoricum aſpernemur, propterea quod vel contractior ſit, vel in ſupervacaneas narrationes juſto effuſior. Quæ enim hodie coarctata videntur, prope diem explicabuntur, vel illuſtrandis Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ capitibus proderunt, quæ apud meliores Scriptores ſatis elucidata non ſunt; quum nihil in univerſa occurrat Hiſtoria, ne ipſis quidem exceptis iterationibus, quod utilitatem aliquam adferre non poſſit.

Hiſtorici etiam Plagiarii, Eclogarii, & Compilatores ſua laude non carent. Enimvero contingere poteſt, ut a Plagiario exemplar emendatum fuerit, vel illuſtratum; & Compilator Auctores, quos collegit, quibuſdam in rebus conciliarit; vel compendium ſit exemplari perfectius, atque illius locum teneat, quod vel amiſſum eſt, vel mutilum, vel aliqua ſui parte vitiatum. Ita Euſebius Cæſareenſis exemplaris inſtar habetur vetuſtiſſimorum, quos collegit, Auctorum, quorumque fragmenta Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ inſerens, ab oblivione ſervavit.

Juſto quoque rigidior eſſet, qui damnaret Hiſtoricum, propterea quod ſcripſerit nonnulla ab Auctoribus coævis ſilentio præterita, vel ab aliis diſſentiat, vel in errore deprehendatur. Cum enim vel ſapientiſſimus quiſque ſuis in conjecturis quandoque fallitur, tum etiam pertinaciæ non ſemper adſcribenda eſt alterius ab altero diſcrepantia. Melius fortaſſe cauſa peti poteſt ex majore unius acumine, judicio, ac diligentia, vel ex Commentariorum diverſitate, vel alia quavis occulta, abditaque ratione. Cur Joſephus, exempli gratia, nonnunquam ab aliis in ſcribendo diſſidere videatur, in cauſa fuerit officioſa in Paganos indulgentia, vel quod alia in manus ejus forte venerint acta, quam vulgata, & omnibus nota.

Cæterum non valde nimis diffidendum eſt Hiſtoricis, qui, quum proprio judicio metiantur omnia, de rerum eventu quandoque decernunt; fieri quippe poteſt, ut vera divinent. Non ſemper etiam de Aulicis Scriptoribus perperam judicandum: nam ſinceri, bonæque fidei eſſe poſſunt, quales fuere Ville-hardovinus, & Join-villeus, quorum opera illuſtrandis ſuorum temporum Sacris expeditionibus plurimum proſunt. Immo vero illorum Teſtimonium majoris eſt ponderis, quum in rerum, de quibus agunt, partem vocati, multis, iiſque magnis inſtructi ſint præſidiis, quibus plerunque carent, qui ea nonniſi alienis oculis cernunt.

CAPUT

CAPUT XIII.

De ſubſidiis, quæ ad intelligendos Eccleſiæ Patres ex hiſtoria profana peti poſſunt.

IN Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſtudiis parum admodum proficere, atque valere poſſumus ſine hiſtoriæ profanæ præſidio. Mutuam ſibi lucem conferunt, ac ſi profana ignoretur, plerisque hiſtoriæ Eccleſiaſticæ difficultatibus ſolvendis nulla ſupereſt via. Quæ ſuperas colit ſedes Eccleſia, humanis Teſtibus opus non habet; quæ autem in terris degit, hominum, immo infenſiſſimorum etiam Hoſtium teſtimonio indiget.

Quid, quod plura in Sacris literis rerum apud Ethnicos geſtarum monumentis firmata ſunt, certiſſimeque probata? Ea nimirum ratione vindicata eſt nuperrime veritas hiſtoriæ Judith, quam nonnulli critici tamquam parabolam, & figmentum traducebant. Non enim Sacri duntaxat Hiſtorici, verum etiam optimi rerum Aſſyriacarum, Medorumque Scriptores in ea perfecte concordant. *Montfauc. hiſt. de Jud.*

Eccleſiæ Patrum teſtimonia profanæ hiſtoriæ auctoritate perſæpe nituntur. Divus Gregorius Nazianzenus in deſcribendis Juliani Apoſtatæ moribus, eum levi, & mobili animo fuiſſe ſcribens, Ammiani Marcellini, eandem omnino rem affirmantis, auctoritate fulcitur. Equi-

dem legebatur antiquitus in Ammiano *lenitatem* pro *levitatem*, quod alium omnino ſenſum adfert. Verum doctiſſimus Abbas *de Billy* hunc locum in *Sacris* ſuis *obſervationibus* appoſite reſtituit.

Non eſt cur moneamus Chronologiam, & Geographiam eſſe duo hiſtoriæ lumina, sine quibus apud Veteres perinde, ac apud recentes Scriptores nihil prorſus percipi poteſt. Plures in errorem lapſos notat Auguſtinus, quod in Chronologia probe verſati non eſſent. In eadem verſatur ſententia Melchior Canus, atque experientia ſatis liquet, antiquos in ſupputatione temporum falſos, perturbationem ubique, nec non denſiſſimas tenebras offudiſſe.

Joſ. Scalig. de emend. temp. l. 1. Ante Olympiades nihil in re chronologica certum reperitur apud Græcos; apud Romanos autem, qui ad hæc ſtudia ſero admodum ſe contulere, fabulis omnia referta ſunt uſque ad Conſulatum Bruti, cujus etiam tempus incertum eſt, quæcunque fuerit in illo detegendo Varronis induſtria. Atque eam ob rem Hiſtorici quum nihil certi affirmare poſſent, totum illud ſpatium, quod Auguſtum præceſſit, tria in tempora tribuerunt; obſcurum ſcilicet, quod ignoratione, altiſſimiſque tenebris ſepultum eſt; fabuloſum, quod fictionibus, atque allegoriis ſcatet; & hiſtoricum, quod revocatis ad quaſdam epochas geſtis, paullatim explicatur.

Græcos, qui Sacras Scripturas non legerant, univerſali hiſtoria leviſſime eruditos fuiſſe

fuiſſe ſcribit Joſephus. Idem affirmat Oroſius, hiſque Populis ignota prorſus ſubdit ea, quæ in univerſo terrarum Orbe ter mille, & amplius annorum ſpatio contigerunt. Et ſane nihil eſt in univerſa antiquitate, præter Sacros Codices, unde vera Chronologiæ principia derivari poſſint. Quin etiam, inde petita temporum ratio dubia omnino eſt, & incerta, defectu epocharum, quibus figantur ſupputationes, variæque eruditorum lites dirimantur. Reticentur quandoque in narrationibus Sacræ Scripturæ partes annorum, vel ſumuntur pro integris annis; atque, quod longe implicatiſſimum eſt, una recenſentur Filiorum regnantium anni, cum poſterioribus annis Patrum, qui eos in regni ſocietatem vocaverant.

Codex Hebraicus, & Græca LXX. interpretatio diſcrepant in computatione annorum ab Orbe condito uſque ad Chriſtum natum; ac mirari profecto ſubit, quod apud noſtros Auctores pluſquam 50. extent variorum Chronologiæ Scriptorum computationes, quæ ne minimum quidem inter ſe conveniant.

De hoc ampliſſimo argumento affirmat Baronius, acerrimas fuiſſe in Eccleſia diſputationes, & diverſas quavis ætate opiniones. Quum autem maxima illa dubitatione in re tanti negotii turbarentur eorum ingenia, qui primis Eccleſiæ ſæculis Patrum opera legebant, ut ſedaret Fratrum animos Julius Hilario

genus quoddam Chronices conſcribere coactus fuit, quam omnes poſtmodum in eadem re tractanda ſecuti fuere.

Neque vero recentiores Chronologi hoc eruditionis genere veteres multo ſuperarunt. Quum tot ſint numero, vix duos reperies in unam, eandemque rem conſentientes. Neminem latet, quot, & quam inutiles circa pleraſque Sacræ, & Profanæ Hiſtoriæ maximas Æras motæ ſint quæſtiones. Quis Interpretum certo novit verum tempus egreſſionis Iſraelitarum ab Egypto; hebdomadum Danielis; annum, menſem, & diem mortis Chriſti?

Dionyſius exiguus ſexto ſæculo Auctor vulgaris Epochæ Incarnationis Chriſti Domini, quod ejus ortum repetat ab anno 45. a reformatione Calendarii Julii Cæſaris, a Doctoribus Chronologis derelictus fuit. In eo deſerendo conſentiunt omnes; diſſentiunt vero a ſe invicem. Onuphrius uno anno; Baronius, & Scaliger duobus; Keplerius autem quinque ante annis natum fuiſſe cenſent.

Neceſſe tamen eſt cuilibet viro literato, ut Tabulas Chronologicas præ oculis habeat; immo etiam conſentaneum foret, ut univerſales, ac peculiares Auctorum Tabulas, quorum hiſtoriam perdiſcere vellet, ad ſuum quiſque uſum conficeret. Hanc tutiſſimam viam complures tenuerunt eruditiſſimi viri, ut videre *Annal. Cypr.* eſt in Oxonienſi Divi Cypriani Editione, ubi peropportuna extat ad hujuſce Patris Eccleſiæ intelligentiam Chronologia. Iſtud inven-

ventum genus quoddam dici poteſt memoriæ factitiæ, qua in cognitionibus noſtris non mediocriter confirmamur, quod illius ope ad certum quendam ordinem revocentur, ſine quo permixta ſunt omnia, atque confuſa.

Idem menti, & memoriæ præſtat Geographia. Sapientes antiquitatis, referente Strabone, Geographiæ cultui ſe totos dare conſueverunt. Eam Moyſes omnium, quos novimus, Scriptorum vetuſtiſſimus, ſuis in deſcriptionibus, qua majori potuit, accuratione ſervavit. Quum illius Elementa ignorarent Lactantius, & Auguſtinus, non eſſe Antipodas poſt Heraclitum, & Leucippum falſo putarunt: quo in errore verſantur etiamnum Cinenſes, qui Orbem terrarum inſtar diſci planum exiſtimant.

Bonifacius Moguntinus Archipræſul Hæreticum declaravit Vigilium Salisburgenſem Epiſcopum, quod crederet eſſe antipodas. Ejus ſententiam firmavit Summus Pontifex Zacharias illius ætatis Coſmographorum opinione ductus, qui Zonam torridam imperviam eſſe credebant; qua re poſita, ſi qui ultra eam viverent homines, non ab Adamo, ſed ex terra nati dicendi fuiſſent; quod Zacharias, & Bonifacius manifeſtiſſimæ Hæreſeos condemnabant.

Quot extant quotidie viri, qui ob ignorationem Geographiæ totum terrarum Orbem invertunt? Quot invenies etiam inter hujuſce ſcientiæ peritiſſimos, qui falſis conjecturis Regna, Provincias, & Urbes permiſcent; Montes in Fluvios convertunt; ſitum locorum mu-

 tant,

tant, & nova, quæ nunquam extitere ſuppo-nunt? Quidni igitur timeant qui Geographiam vel negligunt omnino, vel primoribus ſolum labiis attigerunt?

Vel una in tanto negotio difficultas innumeras parit diſceptationes. Ruffinus, quod in Hiſtoria Eccleſiaſtica Canoni Nicæno 6. haſce voculas *Regionum ſuburbicarum* adjecerit, ut exponeret, quas in Eccleſias, præ Patriarcha Alexandrino, Romanus Pontifex jus dicere poſſet, excitavit imprudenter incendium, quod inter utriuſque communionis Doctores circa Provinciarum Sæcularium, atque Eccleſiaſticarum diſtributionem etiamnum viget. Variæ ſunt hoc in capite Catholicorum Sententiæ; totidemque Novatorum.

De Eccl. Brit. Pr. Hinc anſam arripuit Jacobus Uſſerius Armachanus Archiepiſcopus ſentiendi, Eccleſiam Anglicanam a Romano Patriarchatu non pendere; quia cum ex ejus mente Anglia inter ſuburbicarias Provincias recenſenda non ſit, diverſa erat antiquitus Diœceſis.

Hæc exempla oſtendunt, quanti referat Geographiam veterem, & novam funditus noſſe, ut Sacri, Profanique Scriptores exponantur, atque innumeræ explanentur difficultates, quæ a ſemidoctis ſuperari nullo modo poſſunt.

Ad veterem Geographiam adhiberi poſſunt Strabo, Mela, Plinius, Ptolemæus, Dionyſius Africanus, & Stephanus Bizantinus. Ad recentem vero Ortelius, qui hanc ſcientiam plurimum illuſtravit, Mercator, & Cluverius,

qui

qui eam ordine quodam donarunt; Ferrarius, *Samſon*, *Duval*, *Robe*, *Baudran*, & *Lubin*, qui eam numeris omnibus abſolverunt. (30)

Hæc autem ſcientia magnopere perfici poteſt cognitione hiſtoriæ. Geographia quippe, & hiſtoria mutuam ſibi opem præbent, ita ut qui peccat in una, in altera facillime labatur. Notant appoſite Critici, Divum Hieronymum, quod in vertenda voce *No-ammon* apud Ezechielem non conſuluerit hiſtoriam, oppido erraſſe; non enim convertit in nomen *Thebes*, aut *Dioſpoleos*, ut LXX., ſed *Alexandriæ*, quæ quatercentum, & amplius annis ab impleto hoc vaticinio conſtructa fuit. (31) *Cap. 30.*

Magno etiam ſubſidio eſſe poſſunt hac in re *Imperii Romani notitia* cum annotationibus Panciroli, aliæque notiones Civiles, & Eccleſiaſticæ. Atque ob id, inquit Valeſius loquens de *notitia Imperii*, adoleſcentibus in optimis ſtudiis proficiendi cupidis pernecesſarium eſſe hoc opus præ manibus ſemper habere, quo quiſquis careat, difficillime percipiet Auctores, quippe quorum intelligentia, & explanatio *Hadr. Valeſ.*

[30] His addi poteſt Carolus a S. Paulo, cujus Geographia Eccleſiaſtica Holſtenii annotationibus locupletata, omnium perfectiſſima, cunctiſque numeris abſolutiſſima ab eruditis exiſtimatur.

[31] Impleta enim eſt hæc Prophetia Imperante Nabuchodonoſore, qui Ægyptum, vicinaſque Provincias devaſtavit; Urbs autem Alexandriæ ab Alexandro M. conſtructa fuit. Qui duo Principes, ſi non quater, ſaltem ter centum, & aliquot annis diſtant.

natio pendeat omnino a notitia regiminis; quo Romanum Imperium utebatur; nominum etiam, quo varii Magiſtratus vocabantur; item numeri, & diſtributionis Provinciarum, aliorumque ejuſmodi ſexcentum, quæ alioqui in Romanæ hiſtoriæ ſtudio Lectorem ſæpiſſime detinerent.

CAPUT XIV.

Permagni intereſt Scriptores Eccleſiaſticos prius noſſe, quam illorum opera legantur.

ETiamſi Eccleſiaſticorum Scriptorum notitia in univerſali Eccleſiæ hiſtoria contineatur, permagni tamen intereſt peculiarem illis operam dare; hac enim optima cognitione qui caret, in doctiſſimorum hominum numerum referri profecto non poteſt. „ Optime novi, eum certe doctum appellari non „ poſſe, qui poſtquam græcis, ac latinis li„ teris imbutus fuerit, in cognoſcendis Aucto„ ribus, & in evolvenda antiquitate non mul„ tum verſatus ſit.

Maref. Ep. Philolog.

Qui hæc ignorant, Scriptores invicem ſæpiſſime permiſcent, Veteres Recentibus, Hæreticos Catholicis, & viciſſim. Opera Dionyſii vulgo Areopagitæ, quum a Severianis prolata fuerint, Heterodoxi Auctoris fœtus aliquandiu habita ſunt. Librum *de Corpore, &*

San-

Sanguine Domini a Ratramno Corbejenſi Monacho perſcriptum, atque a Sectariis Germanis, velut ſectæ ſuæ faventem, Typis editum, plerique Catholici defectu Critices, prudentiſque judicii, tanquam hæreticum exploſerunt.

Quam ob cauſam illud ſemper cautum fuit, ut celebriorum Auctorum nomen, & opera perſpicue nota fierent. Diogenes Laertius in eximio, quem edidit libro *de Ingeniorum Hiſtoria*, Græcorum Philoſophorum vitam enarrat; atque quot ſint, & quales illorum fœtus, accurate recenſet. Plutarchus Cathalogum inſcripſit Rhetorum illuſtrium, eorumque confecit hiſtoriam. Dio Chryſoſtomus de Poetis græcis, eorumque poematis ſatis ample diſſerit; demum apud Suidam, Athenæum, atque Stobæum extant plerorumque græcorum, eorumque operum nomenclationes. *Menag.*

Inter Latinos ſcripſere de celebrioribus Oratoribus Cicero, de Poetis Varro, de Grammaticis, atque Rhetoribus Svetonius; Divus autem Hieronymus meminit etiam Santræ, Nepotis, & Hygini, eoſque hac in re plurimum laudis meritos fuiſſe affirmat.

Incredibilis extat hodiernis temporibus copia Cathalogorum, Nomenclationum, & Bibliothecarum univerſalium, ac particularium pro quovis artium, & ſcientiarum genere. Immo vero in re Theologica affirmari certo poteſt, nihil fere, quod magni

ſaltem

ſaltem momenti ſit, & pretii deſiderandum ſupereſſe.

Quanquam Euſebius Cæſareenſis, cujus acumen in diſtinguendis Auctoribus ſummopere commendatur, de Scriptoribus Eccleſiaſticis in ſua hiſtoria verba fecerit; attamen unus præ cæteris eminet Divus Hieronymus, qui omnium primus Græcorum, Latinorumque exemplar imitatus, abſolutum hoc in genere opus edidit. Quoniam vero ſinguli dies Auctorum, & Librorum copiam facerent, inceptum Divi Hieronymi opus, quod quarti ſeculi finibus continebatur, temporis ſucceſſu magnopere excrevit Auctoribus Iſidoro Hiſpalenſi, Ildefonſo Toletano, Honorio Auguſtodunenſi, aliiſque compluribus Scriptorum Eccleſiaſticorum Collectoribus, quos eruditiſſimus juxta ac laborioſiſſimus vir Albertus Miræus in unum Corpus redegit, noviſque commentariis ad præſens uſque ſæculum productis illuſtravit.

Iſtiuſmodi Scriptorum Cathalogi, præcipue quibus optimæ accedunt animadverſiones, permagni ſunt emolumenti. Quod ſi vero perlectis omnibus, vel ſaltem pleriſque, aliquos deligere placeat, tanquam fidiſſimos Duces, anteponendi videntur, qui de quaque ſcientia dixerunt iis, qui quum omnia ſimul promiſcue amplectantur, exiliter prorſus, ac perfunctorie deſcribunt.

Poſtulat etiam æqua ratio, ut inter illorum

rum Auctores antiquis recentes, quique Autographos textus legerunt, iis præferantur, qui publico ſolum rumore, & aliena fide ſcripſerunt. Inprimis enim recentiorum Cathalogi veterum indicibus perfectiores ſunt; deinde tutius illis adhibetur fides, qui legendis libris tempus inſumunt, quam qui in aliorum duntaxat titulis exſcribendis operam omnem ſuam collocarunt.

Plurimum ſibi vindicant laudis ea, quæ ſcripſit Bellarminus *de Scriptoribus Eccleſiaſticis*; ut enim ipſe teſtatur, opus eſt 40. annorum lectione comparatum. In eo quoque præſtat, quod ſtylum, & ordinem brevem adinvenerit, rei, quam tractat, longe accommodatiſſimum. Præterea etiam ingenuus eſt, nullo modo pertinax, atque ita ſubmiſſus, ut quum verum non novit, haudquaquam erubeſcat proferre *τὸ neſcio*, quod plerique tantopere faſtidiunt, atque ab antiquo quodam vocabatur *verbum ingenui pudoris*, ſive verbum, quo optime exprimitur, pudere viros probos ex iis, quæ ignorant, inanem gloriolam captare.

Multa quidem poſt Bellarminum inventa fuere, ac nova in dies inveniuntur. At quid vetat, ne prioribus poſtremæ jungantur cognitiones, ut factum eſt a Labbæo, qui eas pluribus locupletavit, iiſque eximiis additionibus depromtis, ut ajunt, ex ampliſſima Sirmundi, & Petavii hæreditate, quam adierat

ab

ab inteſtato ; quin iis ulla fiat meriti , vel pretii detractio . (32)

CAPUT XV.

Quodnam emolumentum adferre poſſint veterum Scriptorum Collectores intelligendis Eccleſiæ Patribus.

MAximas Scriptoribus gratias & agere , & habere debemus , qui colligendis , evulgandiſque Auctoribus , & Libris ſtrenuam operam navant . Sine præclaro hoc adjumento varii , ac pene innumerabiles ingenii humani fœtus , qui ſoboleſcunt in dies magis , atque procreantur , omni prorſus carerent ordine in anguſto mentis noſtræ ſpatio , & maxima temporis pars in iis perquirendis , quæ uno velut ictu oculi reperiuntur in copioſiſſimis Indicibus , inſumenda foret . Sublato hoc-

[32] Quum Auctor operis ſentiat, recentes Cathalogorum Auctores vetuſtioribus anteponendos, conſentaneum ducimus prolatis in hoc opere recentiores nonnullos Cathalogorum Auctores adjungere , qui magna cum laude ſcripſerunt . Ejuſmodi eſt inter Novatores Guillelmus *Cave* ; inter Catholicos autem *Dupin*, ac recentiſſime Remigius *Cellier* Monacus Benedictinus , omnium procul dubio accuratiſſimus ; qui ſuſcepti ab aliquot annis ampliſſimi operis ſub titulo *d' hiſtoire generale des Auteurs Sacrés , & Eccleſiaſtiques* , unum fere volumen quotannis in lucem edit .

hocce præſidio confuſa jacerent omnia, nec niſi difficillime apud Scriptores Eccleſiaſticos opera genuina a falſis, ſuppoſitiiſque, quæ maximo numero ſunt, diſtingui poſſent.

Auctor Conſtitutionum, quæ Divo Clementi Papæ dudum adſcriptæ fuerunt, vehementer conqueritur, ab Eccleſiæ primordio perniciofiſſimos Libros, ac veritati repugnantes ſub Moyſis, Enochi, aliorumque veteris Legis Patriarcharum nomine prodiiſſe. Quoſdam meminit Divus Epiphanius ſuæ ætatis Hæreticos turpiſſimis hujuſmodi fraudibus celeberrimos. Divus etiam Hieronymus *contra Vigilantium*, & Auguſtinus *de Civitate Dei* graviter, dolenterque conqueruntur de falſis ejuſmodi, atque impiiſſimis ſuppoſitionibus.

Notat appoſite *D.Simon*, primis Eccleſiæ temporibus pietate, vel alia quavis ratione ductos Scriptores Eccleſiaſticos, vel Apoſtolorum generatim, vel alicujus ſingillatim nomen operibus ſuis præficere conſueviſſe. Hinc Baſilides, & Valentinus, qui ſeſe Apoſtolorum Diſcipulos jactitabant, falſa, ſuppoſitaque monumenta vulgandi anſam arripuere. *Crit. du N. Teſtam. chap. 1.*

Idem contigit Patribus Eccleſiæ, ſub quorum, præcipue illuſtriorum nomine latet utplurimum aliquis occultus Hæreticus. Divo Cypriano adſcripta fuere ſæculo 4. Scripta Novatiani; conſequentibus autem ſæculis plures Neſtoriani Eutherii Sermones Divo Athanaſio; ipſiuſmet etiam Neſtorii Sermo Divo Chryſoſtomo, ac

Com-

Commentaria Pelagii *in Divum Paulum* Sancto Hieronymo.

Etiamſi occulta hæc mali labes quavis ætate graſſata fuerit, nunquam tamen ita convaluit, uti poſterioribus ſæculis, quibus Hæretici ſub veſtimentis ovium, non modo ab omnibus Scriptoribus, ſi quid ſibi adverſum videbatur, obliterarunt; verum etiam proprios fœtus Patribus, atque Auctoribus adprime Catholicis ſuppoſuerunt.

Scribit Sixtus Senenſis, vulgatos fuiſſe a Novatoribus Calvini Libros ſub nomine inclyti Alcuini; Librum Berengarii *contra Eccleſiam viſibilem* ſub nomine Sancti Athanaſii; atque opus Bucceri *contra merita bonorum operum* ſub nomine piiſſimi Cardinalis Johannis *Ficher*. Neminem etiam fugit, Socinum eo audaciæ progreſſum, ut ſuum *de Sacræ Scripturæ auctoritate* Tractatum impoſuerit Dominico *Lopez* Jeſuitæ, quem *Alegambes* in cenſum refert clariſſimorum Societatis ſuæ Scriptorum.

Non ſoli tamen Hæretici ſuppoſitorum Patribus operum Auctores habendi ſunt. Nonnulla enim Catholicis ipſis lucem, & originem debent; ſive optimo fine id fecerint, ſive imbecillitate quadam, ſive immoderato laudis *Genebr. ad ann. 651.* amore, ut contigit olim Theodiſco Hiſpalenſi Epiſcopo, & Hiſpaniæ Primati, qui inanis gloriolæ cupidus nonnullas lucubrationes ſuas Iſidoro ejuſdem Urbis Epiſcopo impoſuit; quum Sancti hujuſce Præſulis opera in Arabicam linguam converteret. Verum graviſſimas improbæ

bæ temeritatis pœnas luit: etenim Epiſcopi provinciales in Synodo Theodiſcum ab Eccleſia ſua ejecerunt, atque ad æternam probri memoriam ſedem metropolitanam ab Hiſpalenſi ad Toletanam urbem, in qua & hodie ſita manet, tranſtulere. Iſthæc Hiſpanorum Antiſtitum ſeveritas modum exceſſiſſe videretur, niſi compertum foret, nullam ab Eccleſia fraudem tolerari; eamque ob cauſam depoſitum a Divo Johanne Evangeliſta Presbyterum Aſiaticum, qui opera quædam Sancto Paulo Apoſtolo impudentiſſime ſuppoſuerat. *Hier. vir. Illuſtr. c. 17.*

Errore quandoque factum eſt, ut ſcripta nonnulla Patribus immerito aſſignarentur; ut plurimum tamen in cauſa fuit præpropera feſtinatio, ac parum omnino accurata inquiſitio. Quum enim primo ars Typographiæ inventa eſt, optima ſibi quiſque eſſe putans exemplaria, in lucem incunctanter edebat, non alio conſulto Judice, quam immodico laudis amore. Hinc millena errata, quæ Typographorum, ac Criticorum ingenia longiſſimo temporis ſpatio torquebunt.

Novæ in dies deteguntur, depelluntur que id genus fraudes; neque eadem obtinet hiſce temporibus, quæ ſuperioribus ſæculis credulitas, quibus quidquid typis mandatum erat, pro certo habebatur, & rato. Et ſane experientia docet, non librorum titulis, aliiſque notis externis legitima a ſpuriis operibus certo diſtingui, ſed accurata cujuſque ſingillatim Auctoris, ætatis, doctrinæ, ſtyli, & ingenii perquiſitione.

M Ope-

Operis ſuppoſitio ex tempore, quo exaratum fuit; tempus autem ex virorum illuſtrium nominibus, qui operis decurſu laudantur, dignoſci optime poteſt. Ita abs vero non abludet, qui animadvertens in tractatu *de Revelatione Capitis Sancti Johannis* Divo Cypriano vulgo adſcripto, ſermonem fieri de Theodoſio, Marcellino, & Pepino, illum ab hoc Eccleſiæ Patre, iis Principibus longe antiquiore, abjudicet.

Manifeſte quoque ſe prodit libri ſuppoſitio, quum profert Auctores eo tempore, quo perſcriptus fuit, recentiores. Ita merito, & jure ſuppoſitos cenſet Sixtus Senenſis quoſdam tractatus, qui quum Sanctis Ambroſio, Hieronymo, & Eucherio Lugdunenſi adſcribantur, fragmenta continent, ex libris moralibus Sancti Gregorii Papæ integro ſæculo recentioris, deſumtum.

Ejuſdem rei argumentum facit injecta rituum mentio, conſuetudinum, & cæremoniarum, quæ Auctoris, cujus nomen liber præfert, ætate ignotæ omnino erant. Hanc ob cauſam indubitatum eſt, librum *Hierarchiæ Eccleſiaſticæ* perperam Dionyſio Areopagitæ adſcriptum fuiſſe: meminit quippe conſuetudinum, quæ multo poſt primum Eccleſiæ ſæculum, quo vir iſte eximius florebat, invectæ ſunt.

Genuinum nequaquam eſt Auctoris opus, quod quæſtiones auctore recentiores, vel peculiarem continet verborum uſum, qui multo poſt Auctoris tempora adhiberi cœpit. Secundum æquiſſiſimam hanc regulam, *Reſponſa ad inter-*

ro-

rogationes Orthodoxorum ſub Divi Juſtini nomine falſo circumferri, affirmare certo poſſumus. Cum enim ibi multa proponuntur, quæ Sanctiſſimi Martyris ætate tractari non ſolebant, quibus illius ævi fideles haudquaquam detinebantur; tum etiam differit Auctor de Trinitate, & Incarnatione accuratiſſimis verbis, iiſque ante Arium, Neſtorium, & Eutychetem, qui horum myſteriorum fidem convellendam ſuſcepere, prorſus inuſitatis.

Legitimus etiam Auctoris fœtus judicandus non eſt, qui contraria illius doctrinæ dogmata profert. Quo circa Tractatus *in Leviticum* Divo Cyrillo Alexandrino attribui nullo jure potuerunt; quum errores Origenis contineant, quos alibi totis viribus refellit idem Cyrillus. Ejus generis ſunt exiſtentia animarum ante Mundi creationem, illarum in corporibus incluſio in pœnam criminum, quæ patrarunt in Cœlo, ſalus Dæmonum, aliaque id genus deliramenta.

Scribendarum etiam rerum ordo plurimum juvat, ut vera a ſuppoſitis opera ſecernantur. Perraro quippe tanta eſt inter varios Scriptores ſtyli ſimilitudo, ut nullum prorſus notari poſſit diſcrimen; quamvis ab erudito Scriptore ſtylum immutari poſſe, vel alienum exprimi non inficiemur.

Divus Auguſtinus epiſtolas de baptiſmate Hæreticorum legitimum eſſe fœtum Sancti Cypriani cognovit ex proprio ipſius ſtylo, quo a cæteris Scriptoribus nullo negotio diſtingui-

 tur.

tur. Contra Divus Hieronymus eodem utens lydio lapide, complura monumenta antiquis Patribus falſo adſcripta fuiſſe, probavit.

Omnium autem ſimpliciſſima ratio genuinos Patrum fœtus a ſpuriis ſegregandi illorum eſt, qui ad indices operum ab ipſismet Auctoribus inſcriptos recurrunt, vel ad eos ſaltem, quos ediderunt emunctioris naris critici, præcipue qui eorundem Auctorum ætate vivebant. Hac porro ratione Divo Ignatio ſuppoſitæ probantur quinque græcæ epiſtolæ, [33] quæ quum in ceteras ejus epiſtolas referantur, in cathalogis tamen Euſebii, & Hieronymi non recenſentur; ſi enim eo Auctore fuiſſent conſcriptæ, fieri non poſſet, ut ad Hieronymi, & Euſebii notitiam non perveniſſent. E contrario *Epiſtola ad Philippenſes* merito Polycarpi nomen præ ſe ferre creditur, quum Divus Irenæus, Euſebius, Hieronymus, & Photius illud teſtatum faciant. Quod enim opponi poſſet, hanc epiſtolam a Nicephoro rejectam, parvi omnino pendimus; recentior quippe eſt, ac levioris exiſtimationis Nicephorus, quam ut cum inclytiſſimis iis Scriptoribus comparetur.

Librum alicujus eſſe Scriptoris, ipſiuſmet declaratio indubitatum facit argumentum; verum ex

(33) Imo octo, nimirum *ad D. Johannem Evangeliſtam* duæ; *ad Beatiſſimam Virginem* Deiparam una; quarta *ad Mariam Caſſoboliten*; quinta *ad Tharſenſes*; ſexta *ad Heronem*; ſeptima *ad Antiochenos*; octava *ad Philippenſes*.

ex ejus ſilentio ab illo abjudicandum eſſe, oſtendi non poteſt. Ita quæ *in Retractationibus* ſibi adſcribit opera Divus Auguſtinus, ab eo exarata fuiſſe nemo dubitat; falleretur tamen, qui reliqua omnia, quorum non meminit, ab eo lucubrata fuiſſe negaret.

Eadem adhibenda eſt regula ad indicem operum hujuſce Doctoris ab ejuſdem Auditore Poſſidio vulgatum. Etenim dignoſci quidem poteſt ex hujuſce Diſcipuli teſtimonio, hoſce, vel illos libros Divi Auguſtini fœtus habendos eſſe; at cæteros a Poſſidio ſilentio prætéritos, Divo Auguſtino aſſignandos eſſe, nemo jure negaverit; præcipue ſi ſuppetant aliunde argumenta, quibus eidem vindicari poſſint.

Alia etiam teneri poteſt via, ut ſecernantur legitima a ſpuriis Patrum operibus, ſcilicet antiqui cujuſdam Scriptoris auctoritas, qui luculentum veritati perhibeat teſtimonium. Sic detecto aliquot ab hinc annis Mario Mercatore, *An. 1666.* cognitum fuit, atque perſpectum, opera nonnullis Patribus adſcripta antiquitus alios prorſus habuiſſe Auctores, quorum ne ſuſpicio quidem in mentem venerat.

Ac revera illius ope nobis innoteſcit, ſermonem vulgo Divi Chryſoſtomi in hæc Evangelii verba: *ſi filius Dei es, mitte te deorſum* a Neſtorio elaboratum; commentarios *in Divum Paulum* tributos Sancto Hieronymo, a Pelagio ſcriptos; ac ſermones *in varias hæreſes*, ab Eutherio Neſtoriano lucubratos fuiſſe.

Denique aſſidua Scriptorum lectione, eo-

rumque ingenii inveſtigatione optime diſtingui, ſecernique hæc omnia poterunt, quæ plus diligentiæ poſtulant, & æquitatis, quam ſubtilitatis, & acuminis. Plurimum juvat hac in re exercitatio una cum Doctiſſimorum Criticorum conſilio, ac vetuſtiorum, & melioris notæ exemplarium perquiſitione, quibus fidere multo magis conſentaneum eſt, quam cæteris quibuslibet, vel nullo nixis fundamento conjecturis. Propterea prudentiſſimo judicio uſi ſunt, qui hæreſeon indicem, in nonnullis Tertulliani editionibus ad calcem ejus tractatus *de Præſcriptionibus* appoſitum, ab eo minime factum notarunt; non enim invenitur in veteri Tertulliani operum manuſcripto Agobardi omnium perfectiſſimo, neque etiam in alio authentico, quod Rhenanus in primi hujuſce Auctoris Editione adhibuit.

CAPUT XVI.

De Editionibus Patrum, ac primo de Manuſcriptis.

UT faciliorem librorum intelligentiam aſſequamur, ex communi eruditorum conſenſu, eorundem lectio in primis plana, & facilis reddi debet; quod ut fiat, deligendi ſunt accurate conſcripti, vel optimis literis impreſſi; ne mens Lectoris fatigata oculorum acie a præcipuo ſtudio diſtrahatur, præſertim quum agitur de operibus Patrum Eccleſiæ, quæ omnium

nium virium intentionem, poſtulant.

Neminem latet, libros ſcribendo primum vulgari cœpiſſe: utque ſanum de libris editis judicium fiat, ad manuſcripta perſæpe recurrendum. Neque tamen omnibus fides indiſcriminatim adhiberi debet; ut enim aliqua indubitatæ, ita non deſunt quæ dubiæ, immo nullius fidei ſunt. Galenus ſcribit, Reges Ægyptios innumerabilem Manuſcriptorum copiam colligendi avidos, fraudulentis hominibus locum dediſſe viliſſimorum exemplarium pretia augendi, venundatis etiam, tanquam meliorum Auctorum monumentis, quibuſdam operibus, quæ ne legi quidem merebantur.

Tria præcipue poſtulantur in codice manuſcripto; primo ut vetus ſit, atque autographi ſaltem codicis ævo proximus. Auctoritas quippe manuſcripti ab antiquitate plerunque pendet; hæc autem antiquitas ex forma, & notis characterum dignoſci poteſt.

Optimis præterea literis ſit exaratus, ac demum mendis omnibus expurgatus. Ut enim optime repoſuit Cardinalis Toletus docto, ſtudioſoque Fulvio Urſino, qui veterem Terentium mendis undique ſcatentem ad uſque ſydera tollebat; mallem vel unum volumen abſque ullo mendo typis impreſſum, quam decem exemplaria corrupta, licet perantiqua, atque Sybillarum manibus deſcripta forent. Idemque prorſus ajebat Divus Hieronymus, eos irridens, qui ornamenta potius, quam fidem, & accurationem in Manuſcriptis conſiderant;

Praef. in Job. „ habeant, qui volunt, veteres libros, vel in
„ membranis purpureis auro, argentoque de-
„ ſcriptos, vel uncialibus, ut vulgo ajunt,
„ literis, onera magis exarata, quam codices:
„ dummodo mihi, meiſque permittant paupe-
„ res habere ſchedulas, & non tam pulchros
„ codices, quam emendatos.

Narrat Trithemius, in cœnobiis, in quibus vigebat ars ſcribendi, plurimum circumſpectionis adhiberi conſueviſſe; Monachorum præpoſitos unicuique pro viribus, & facultate peculiarem commiſiſſe provinciam; Theologis quidem, atque Doctoribus præſtantiora; minus Doctis vero minoris momenti Opera; viros præterea exercitatos recognoſcendis manuſcriptis addictos: optime quippe norant, cavendum inprimis, ne vulgo fucus fieret, ac bonæ fidei, qua ſibi oblata excipere ſolet, conſulendum eſſe. Ut enim plurimam ineunt gratiam, qui perhibendo veritati teſtimonio operam navant; ita, qui accurate ſcripta mendoſe exſcribentes contra eandem veritatem teſtimonium dicunt, acerrimam merentur reprehenſionem.

Leviſſima hac in re varietas plurimum parit confuſionis. Qui oculos vel obiter injiciat in opuſculum Henrici Stephani *de Origine Mendorum*, aliave ſimilia ejuſdem Auctoris, perſpicue intelliget, quot modis autographum exemplar Amanuenſium ignoratione, vel incuria vitiari queat. Id enim fit vel una litera initiali omiſſa, ut ſi ſcribatur *error* pro *terror*,

Caſtigat. in M. T. Cicer. locos quam plurimos Pſeudo-cicer.

ra-

ratio pro *oratio*; vel duabus, tribuſve literis abjectis poſt primam ſyllabam, vel in medio vocis: quemadmodum ſcriptum fuit *notio* pro *notatio*, *includere* pro *intercludere*; vel unius literæ detractione, ut *ingratis* pro *ingratiis*; vel additione unius literæ in principio dictionis, ut *placatiſſima* pro *pacatiſſima*; vel integra etiam ſyllaba in medio adjecta, ut *æquabiliter* pro *æqualiter*; vel unius literæ acceſſione in fine dictionis, ut *civitates* pro *civitate*; vel unius in aliam vocem mutatione, ut *ædes* pro *ſedes*.

Literæ vocales miſcentur facillime, multique Amanuenſium aliquando ſumſerunt *i* pro *e*, *dimittere* pro *demittere*, *diligere* pro *deligere*; *e* pro *i*, *affectum* pro *effictum*; *u* pro *a*, *trahuntur* pro *trahantur*; *u* pro *i*, *duxit* pro *dixit*; *a* pro *o*, *eteſias* pro *eteſios*; *o* pro *a*, *multos* pro *multas*; *i* pro *o*, *primo* pro *promo*.

Syllabarum etiam inverſio in literis plura turbavit; ut quum ſcriptum fuit *ſuſcipere* pro *ſuſpicere*, *examinare* pro *exanimare*; quod in monoſyllabis plerunque contingit; ſæpius enim inconſiderate ſcribitur *ut* pro *tu*, *jus* pro *vis* &c.

Omnia etiam confuſa fuere junctione literarum, quæ ſejungi debuiſſent; ſcribendo e. g. *reprobavit* pro *re probavit*, *etiam* pro *et jam*, *infirma* pro *in firma*, & contra *in firma* pro *infirma*, *et jam* pro *etiam*, *re probavit* pro *reprobavit* &c.

Denique innumera irrepſerunt errata in exemplaria, modo dictantium vitio, qui vo-

ces diſtincte, explanateque non proferebant; modo ſcribentium, qui ſatis attentas dictantibus aures non præbebant. Ea de cauſa nonnunquam ſcriptum reperimus *antiquam* pro *anticam*, *ſed Diis* pro *ſed iis*, *me ore* pro *more* &c.

Atque quum ignari quandoque viri ſupplendis majoribus literis ſe ſe immiſcuerint, quas Amanuenſes conſulto omittebant, ut eas alibi venuſtius, ac majori cum otio pingerent, nonnullas literas mutarunt depravato Auctoris ſenſu, ut videre eſt *in Vita Conſtantini M.* ab Euſebio conſcripta.

Valeſ. not. in l. 4. de vit. Imp. Cōſtant. cap. 22.

Quid autem de iis dicendum, qui ſæpius in exſcribendis libris dictiones, immo integras etiam periodos omittunt, mutant, addunt, vel invertunt; vel qui nullo adhibito diſcrimine interpunctionem omnem abjiciunt, paucis, ut iis libet, exceptis? Quanquam enim punctum leviſſima res ſit, ac parum neceſſaria, quum in remotiſſima antiquitate non adhiberetur; ex illius tamen omiſſione, vel prava collocatione, vel aliam in formam mutatione, falſiſſima conſectaria colligi poſſunt. Exemplo pluries fuerunt Hæretici, eoque ſane ſubſidio uſi ſunt Sociniani, & recentiores Præadamitæ ad defendenda ſyſtematum ſuorum deliramenta, quum nonnulla Sanctorum Johannis, & Pauli teſtimonia exponerent, quæ proprio loco ſpectata, iis nullo modo favere poterant.

Silentio prætereo varias lectiones, vel inconſultas emendationes ab Amanuenſibus cuſas, & annotationes, quæ in margine apponebantur

bantur, inſolita temeritate in textum illatas. Argumento evidentiſſimo hæc omnia ſunt, non leviter fidendum eſſe Amanuenſibus, atque haud immerito delectum antiquitus a Piſiſtrato Ariſtarchum, inter totius Græciæ Criticos acutiſſimum, ſapientiſſimumque, ut accuratum Homeri carminum exemplar haberet.

Iniquos illos Scriptores vehementer inſectata eſt univerſa antiquitas. Anaſthaſius Sinaïta acrius illis exprobrat, quod blaſphemiis Sanctorum Patrum opera referſerint. Divus Gaudentius ejuſmodi corruptores in totius orbis judicium vocat. Divus Irenæus per viſcera Salvatoris eos adjurat, ut libris ſuis parcant; ac Divus Hieronymus, quanquam obſecrandis hoſtibus parum aſſuetus, eos tamen enixe rogat, ut Euſebii Chronicæ interpretationem nequaquam dilacerent, atque deturpent.

Hinc orta veterum conſuetudo ad calcem librorum adjiciendi genus quoddam imprecationis, ut Amanuenſium temeritatem comprimerent. Refert Ariſtæus, poſt abſolutam græcam LXX. interpretationem, Demetrium perſuaſiſſe Judæis, ut adderent imprecationem adverſus eos, qui divino huic operi quidquam mutare, detrahere, vel addere nefarie auderent. Ad quæ notat Grotius Marcionis, aliorumque quorundam hæreticorum perfidiam, qui novi teſtamenti exemplaria vitiabant, liquido monſtraſſe, non ſine cauſa id genus imprecationum adhibitum fuiſſe.

Hujus rei authenticum habetur exemplum

in

in Apocalypſi Divi Johannis; quamvis enim ſentiat *Lively* ſolum eſſe adjurationem exſcriptoris, non ſecus, ac illam, quæ reperitur in nonnullis Divi Irenæi exemplaribus; (in quo nullam meretur fidem), perſpicue tamen oſtendit, quanta foret Antiquorum ſollicitudo, ut integrum, incorruptumque in exemplaribus autographis textum ſervarent.

CAPUT XVII.

Quid opus ſit, ut ſanum, rectumque de veteribus Manuſcriptis judicium feratur.

QUemadmodum intentos, fidiſſimoſque Amanuenſes, ſic etiam Lectores ſapientes, acutoſque eſſe oportet. Quamobrem perdiſcenda multiplex veterum Scripturarum forma. Tradit Smetius, ante Cæſarum Imperium apud Romanos literas valde ſimplices, ac ferc conſimiles in uſu fuiſſe; ab Auguſto uſque ad ſæculum Antoninorum adhibitos characteres quadratos aptiſſimæ partium compoſitionis; verum cunctis rebus una cum Imperio labentibus, deperditam concinnam hanc characterum Romanorum formam, obliquos primum, dein oblongos evaſiſſe, ac demum impolitos, & ruſticos paullatim effectos, in Gothicos tandem converſos fuiſſe.

Literæ ſolum majores primitus in uſu erant,

ut

ut videre eſt in vetuſtiſſimis inſcriptionibus; breviores vero poſterius multo in Amanuenſium commodum inventæ fuere. Hennius recens Auctor conſuetudinem exſcribendi græcum ſermonem exiguis characteribus ab Ægypti Monachis, qui a Coptis acceperant, inductum exiſtimat. Addit minutos characteres latinos a Longobardis repertos, atque ab occidentalibus Monachis adhibitos, propterea quod illis multum ſe brevi tempore progredi poſſe animadverterunt. Si qua fides eidem Auctori, Rabbanus Maurus Fuldenſis Abbas, dein Moguntinus Epiſcopus, tempore Caroli Magni, Germaniæ populis characteres dedit, quibus ſcribendo utuntur, ab iis, quos adhibent Typographi, longe diverſos.

Socrates in *Hiſtoria Eccleſiaſtica*, Ulphilæ Gothorum Epiſcopo quarto ſæculo literarum Gothicarum inventum tribuit. Præter hos characteres alii extant antiquiſſimi *Cyrilliani*, & *Hieronymiani* vulgo dicti. Communis opinio eſt, poſteriorum, qui cum græcis characteribus valde conveniunt, Auctorem eſſe Divum Hieronymum, qui eos Dalmatis dederit, una cum bibliis in eorum linguam translatis: aliorum vero Divum Cyrillum, qui eos ad uſum Illyricorum excogitavit. L. 4. c. 27.

Si quis diverſos variarum orbis nationum characteres noſſe cupit, conſulat Poſtellum *de Duodecim Linguis*, *Duret de Linguis*, & *Characteribus omnium linguarum*, *Tabulas Alphabeticas Variorum Characterum* editas Francofurti anno 1596.,

1596., & 70. literarum elementa Romæ anno 1616.

Ad eos vero generatim ſpectatos quod attinet, eſt apud Sigonium, Juſtum Lipſium, Vigenarium, Continuatores Bollandi, & Patrem Mabillonium, quo in re tam utili omnium ſtudio ſatisfiat. Mabillonius præſertim plurimi faciendus eſt ob altiſſimam, qua pollet, eruditionem, ac diuturnam experientiam. Quamvis enim (ut ipſe fatetur) valde diſtent characteres inſtrumentorum, de quibus maxime agit, ab Auctorum manuſcriptorum characteribus, mutuam tamen ſibi lucem præbent.

Lancelot meth. „ Abs re quoque non fuerit inquirere quodnam ſit literarum genus, quæve illarum invicem convenientia: perutile enim illud eſt ad analogiam, & originem verborum inveſtigandam; quarum quidem rerum cognitio ad veterum loca magis vitiata intelligenda, eaque ad veram ſignificationem revocanda plurimum conducit.

Hujus conſilii Auctor Lancelotus tabulas Ortographiæ deſcripſit, extricandis veteribus monumentis aptiſſima. Eadem de re plura ſcripſit Caſſiodorus; quum enim ſibi animo propoſuiſſet exemplaria bibliorum incorrupta ſervare, veterum Auctorum, qui de Ortographia diſſeruerunt, collectionem perfecit. Dauſquius, Voſſius, Scioppius, ac P. Sirmundus de *Columna Roſtrata* iſtud argumentum perſpicue, copioſeque tractarunt.

Auguſtus Imperator Pater Patriæ, cultio-

rum-

rumque literarum, ad hanc ſingillatim grammaticæ partem ſe ſe contulit. Eaſdem ſcribendo, quas loquendo ortographiæ regulas ſequi ſtudebat; cavebatque inprimis, ne verba in lineæ fine ſecaret, ac media ad ſequentem lineam remitteret.

Juriſconſulti, graviſſimis licet negotiis occupentur, Ortographiæ ſtudere non erubeſcunt; alii quoque, qui exiguis rebus immorari non ſuſtinent, vigiliis tamen ſuis exercitationem hanc nequaquam indignam exiſtimant.

Eandem ob cauſam perdiſci debent compendia ſcribendi, ſive *notæ vulgares*, ut eas vocat Divus Iſidorus, qui illarum originem petit ab Ennio. Hiſce notis refertiſſimi ſunt Juriſconſulti. Petrus Diaconus factam illarum collectionem dicavit Imperatori Conrado: Juſtus Lipſius, & Vigenarius omnes fere, quæ ab antiquis adhibebantur, expoſuerunt. Omnibus autem præſtant, circa vulgares Romanorum notas, Sertorii Urſati Patavini Juriſperiti commentaria, a quinque circiter, & viginti annis in eadem urbe typis impreſſa.

In ſupplemento Theſauri Gruterii inter notas, quæ Ciceronis liberto, & Senecæ adſcribuntur, extant notæ Eccleſiaſticæ, quas Divo Cypriano aſſignat Trithemius. Veroſimilius tamen videtur, ab hoc Eccleſiæ Patre auctum duntaxat illarum numerum, additis quæ apud Chriſtianos ſuæ ætatis in uſu erant.

Hanc per compendia ſcribendi Artem, quam

Divus

Divus Hieronymus vocat *verborum furtum*, primi exercuere in foro Actuarii, dum Judicum ſententias ſcriberent. Rhetores autem ſumto a Cicerone exemplo, libertos ſuos ad hoc exercitationis genus applicuerunt: atque veroſimile eſt, Tertullum, de quo ſæpe loquitur Sanctus Cyprianus, quendam fuiſſe inter libertos, quibus Sanctiſſimus ille Antiſtes ad ſcribenda Martyrum acta utebatur.

Aliæ etiam erant *notæ arçanæ* dictæ, quarum ope Chriſtiani ſua ſibi mutuo ſenſa confidentius, atque ſecurius communicabant. Hiſce notis diſtinguebantur Literæ Canonicæ in Eccleſia notiſſimæ, quibus addebantur teſſeræ ad indicandum genus, & religionem Chriſtianorum, ut ab una in aliam migrantes Eccleſiam hiſce honoris inſignibus ab iis exciperentur, apud quos hoſpitii jure potiebantur.

L. 1. c. 4.] Pacichelius in tractatu *de Jure hoſpitalitatis univerſo*, de hiſce teſſeris, ut vocant *hoſpitalitatis*, erudite differit; unde originem ducunt ea verba apud latinos Auctores frequentia, *teſſeram hoſpitalitatis confringere*, ſive jus hoſpitalitatis alicui familiæ renuntiare.

Rerum etiam antiquarum cognitio, necnon numiſmatum, atque nummorum ad varios veterum characteres noſcendos, atque Chronologiæ, & Hiſtoriæ nodos ſolvendos conferre poteſt; quum memoranda Magnorum Principum geſta, urbium, rerumque publicarum Epochæ in averſa numiſmatum facie ut plurimum inciſæ fuerint, ut fidem faciunt colle-

ctiones

ctiones *P. Noris*, *D. Vaillant*, Gaudentii Roberti, aliorumque antiquitatis ſtudioſorum.

Denique magno eſſe poteſt adjumento veterum inſcriptionum cognitio, quas veluti fontes hiſtoriæ dixeris, ac prima rudimenta. Dionyſius Halicarnaſſæus magnam Hiſtoriæ ſuæ partem antiquis inſcriptionibus acceptam refert. Ex iis hauſit Pauſanias, quæ de primis Græcorum temporibus narrat. Eiſdem uſus Titus Livius ad Romanam conſcribendam Hiſtoriam, indeque deſumſit Manethos, quæ de Regum Ægyptiorum Hiſtoria ſcripſit. Univerſa Ægyptiorum Hiſtoria marmoribus olim inſculpta erat, atque e vetuſtiſſimis columnis Phœnicum Hiſtoriam exſcripſit Sanchoniaton. Eximia, quæ ſibi contigerant geſta, in ſilice ſculpta reliquerunt Seth, Jacob, Abſalom; atque vetuſtiſſimis lapidibus hodierna etiam ætate inciſa leguntur decreta, leges, pactioneſque Græcorum Principum, & Populorum. *Prideaux ad marm. Oxon.*

Haudquaquam tamen neceſſe fuerit a Theologiæ Doctore omne ſtudium, omnemque curam in harum rerum inveſtigatione collocari, quarum uſu immoderato meliora etiam ingenia vitiari poſſent. Obiter delibaſſe ſufficiat, ac recreandi potius animi cauſa, quam novis ſtudiis obruendi. Hæc qui deſiderat, inveniet appoſite apud Reineſium, Gruterium, Lipſium, Scaligerum, Seldenum, alioſque, qui ejuſmodi collectiones optimis annotationibus illuſtrarunt.

CAPUT XVIII.

De recentioribus Eccleſiæ Patrum Editionibus.

QUod ſpectat Editiones Patrum a ducentum annis, ſive poſt inventam Typographiam confectas, principio ſciendum eſt, a Typographis in Germania, & Gallia literas Gothicas, in Italia vero rotundas adhibitas fuiſſe. *An. 1491.*

Conradus *Svueynehim*, & Arnoldus *Pannarz* natione Germani, Romæ in Æde Petri *de Maximis* opus Divi Auguſtini *de Civitate Dei* rotundis edidere characteribus; ac paullo poſt iiſdem uſi ſunt in Editione epiſtolarum Divi Hieronymi. Hoſce characteres Jodocus Badius anno milleſimo quingenteſimo Lutetiam Pariſiorum attulit, ubi ſuum inſtituit Typographæum ſub nomine *Prœli Aſcenſiani* notiſſimum.

Si de characterum varietate dignoſcere velis, oculos circumferre ſatis fuerit: ſin autem optimas a pravis, vel mediocribus Editiones ſecernere, multo plura deſiderantur. Illud autem inprimis expetendum in Editionibus Patrum, ut eas Viri docti, prudentes, accurati, nulloque modo Eccleſiæ ſuſpecti elucubrarint. De Hæreticorum, qui hæc aggrediuntur, fide, aliquis ſuſpicioni locus ſemper eſt; quanquam

non-

nonnulli, ut Savilius in D. Chryſoſtomi, & Hœſchelius in plurium Græcorum Patrum Editionibus omnem diligentiam, omnemque, quam poterant fidem, adhibuerint.

Advertendum etiam, cujus præli ſit Editio: eſto enim Typographi plerunque minimum in perficiendis editionibus Patrum locum habeant, pro majori tamen, vel minori ingenio, candore, & religione magis, vel minus opera ſua Reipublicæ prodeſſe poſſunt. Genebrardus in præfatione Latinæ Origenis Editionis ait, Typographos Gebennenſes ſuis temporibus in tantam corruptelam abiiſſe, ut fidei, virtutiſque omnis obliti, ſuæ, noſtræque Religionis libros adulterarint.

Poſſevinus, *Stapleton*, Medina, aliique quidam Critici detegendis fraudibus hoc in genere adhibitis fauſto admodum ſucceſſu adlaborarunt. Ingenium ſuum exercuerunt, & quotidie exercent, non ſine multo fructu, ſummaque laude, celeberrima Athenæa, & religioſæ Societates, ut antiquos Patres priſtino candori reſtituant, & puritati, quæ in omnibus fere priſcis editionibus temerata fuerat.

Poſtremo denique ſæculo, quum primum magna illa rerum confuſio, atque perturbatio deprehendi cœpit, remedia illico quæſita fuerunt. Doctiſſimi icci rco accerſiti Typographi, eximii characteres fuſi, nullaque omiſſa diligens cura, quæ ad tantum opus feliciter perficiendum conferre poterat. Pius IV. tunc tem-

poris Eccleſiæ caput manum operi admovit, atque in Vaticano præclariſſimum Typographæum inſtituit, cui Paulum Manutium, Aldi filium, ſingulari eruditione, non ſecus a Patre ſuo commendatiſſimum præfecit. Etenim priſci Typographi & linguarum Orientalium ſcientia, & omnigena eruditione inſtructi erant. Exempla vel emendabant ipſimet, vel emendanda peritiſſimis duntaxat Viris committebant, qui ad publicam utilitatem ultro ſuam præbebant operam. Campanus in Typographia Uldarici, Johannes Andreas Epiſcopus Aleriæ in Typographia *Suveynheim*, ac *Pannarz* Romæ inſtituta, Federicus Sylburgus apud *Chreſtien*, & Andream *Vvechels*; Ludovicus Saurius Lugduni apud *Frelons*; & Sigiſmondus Gelenius in Germania apud *Frobens*, correctorum officio fungi dedignati non ſunt, quod noſtra tempeſtate viliſſimum habetur.

Neque vero illorum temporum Typographi vulgaribus de trivio hominibus accenſebantur. *Daniel Bombergue*, a quo edita fuit Venetiis Polyglotta, a nonnullis *Editio Rabinica* dicta, Hebraicæ linguæ peritiſſimus erat, ejuſque rudimenta magna cum laude tradebat. Jodocus Badius docebat Pariſiis Græcum ſermonem, quem Ferrariæ a Baptiſta *Guarini* didicerat; omnes etiam Grammaticæ partes callebat, ac optima dedit hac in re ſpecimina, illius ſcientiæ cultoribus longe utiliſſima. Tandem, qui ex Colinæ, Moreli, Turnelii, Stephani familiis floruerunt, aliique permulti,

nedum

nedum corrigentes, edenteſque optimis characteribus libros, verum etiam eos perſcribentes, maximam nomini ſuo laudem, & exiſtimationem compararunt.

Atque hanc ob cauſam olim Librarii *Clericorum* ſibi nomen adſciſcebant, ſive, ut ait *Nicod*, Virorum omnibus diſciplinis inſtructiſſimorum. Quatuor & viginti præſtantiores ab Athenæi Pariſienſis Rectore admittebantur, qui jurejurando coram eodem Rectore (unde & *Librarii jurati* dicti ſunt) ſe ſe adſtringebant ad ſervandas ſanctiones latas de vendendis libris, commodandiſque mediocri pretio, nulloque vitio affectis.

Verum ſplendidiſſimus hic nitor quam citiſſime obſcuratus evanuit. Medio ultimo ſæculo Conradus Geſnerius de Typographorum incuria, eorumque, ſcilicet præcellentium, paucitate conqueri cœpit. Eodem fere tempore Henricus Stephanus graviſſimas fudit querelas in Satyra, quam ſoluta ſcripſit oratione, ubi triſtem inducit Typographiam cum luctu, gemituque, illatæ a pravis Typograhis injuriæ, atque violentiæ pœnas a Superis petentem. *Bibliot. univer.* *Art. Typogr. Querim.*

Quid porro diceret Vir iſte, qui elegantiam, & gloriam artis ſuæ tanto ſtudio proſequebatur, ſi noſtri temporis Librarios videret ab antiqua nobilitate degeneres, in politioribus literis rudes omnino, & ignaros; ac negotiationi, & quæſtui unice inhiantes? Atque hæc quidem depravatio muſis maxime

exitialis eſt; nam Correctores mercenarii, ac pretio conducti nunquam tanto ferri poſſunt amore, quanto Typographus in ea, quæ edit opera; quum enim ipſius quodammodo fœtus ſint, proprium una cum Auctoris nomine ſervare, & vindicare tenetur.

Atque ſi Correctores nec ignari ſint, nec inconſiderati, magno eſſe poſſunt emolumento; ſi vero inepti, ſi præcipites, qui demant, lacerent, addant, transferant, omniaque invertant pro libito, tales profecto viros horrendos, execrandoſque averſantur Auctores. „Oh fas! „ oh fides! hæc fieri bonis bono ſemine „ natis.

Juſt. Lipſ. Sat. Menip.

Non minus acriter, acerbeque Leo Allatius in *ſecunda de Græcorum Ritualibus diſſertatione*, pravos Correctores inſectatur; neque mitius eos habet Henricus Stephanus, pulcherrimam, ditiſſimamque ſuam Typographiam deſcribens, ubi veterum Auctorum deflet infortunium; qui tam barbaras in manus miſerrime incidunt.

Eam ob rem doctiſſimus Goltzius hujuſce ſcopuli metu, propriis ſumtibus Typographiam ſuis in ædibus inſtituit, ut ea, qua Pater amantiſſimus uti ſolet in filios, quos ab omni vitii labe incolumes ſervat, accuratione, & diligentia emendaret ipſemet collecta Imperatorum numiſmata ab Julio Cæſare ad Quintum Carolum uſque, quo imperante florebat.

Præter Typographæa, e quibus prodeunt Editiones Patrum, ad exemplaria quoque animus

mſſs convertendus eſt; quibuſcum editiones collatæ, & emendatæ fuerunt.

Percrebuerat olim fama, indubitatæ fidei manuſcriptos Codices Romæ ſervari. Quarto jam ſæculo Divus Athanaſius, & Antiſtites Ægypti ad Summum Pontificem Marcum recurrerunt, ut Canonum Nicænorum, qui nullibi ea integritate ſervati fuerant, exemplar haberent (34). Sexto autem ſæculo Divus Gregorius Papa ad Anaſtaſium Antiochenum exemplar Epheſinæ Synodi emendatiſſimum miſit, cujus Canones ab Hæreticis magna ex parte adulterati fuerant (35).

Si

[34] Quæ ſcribit Auctor de Canonum Nicænorum exemplari a Summo Pontifice Marco ad Athanaſium miſſo, deſumſit ex epiſtola ejus nomine inſcripta *ad Athanaſium, & univerſos Ægypti Epiſcopos*, quæ ab Eruditis tanquam ſuppoſititia exploditur. Tum enim Conſulum nomina in ea falſo notantur, tum etiam ponit Ægyptios diram ab Arianis perſecutionem paſſos, quod ætate Marci Summi Pontificis, anno ſcilicet 336., imperante adhuc Conſtantino, profecto non contigit. His addes Athanaſium eo anno jam exulem in Galliis, ſcribere non potuiſſe ab Urbe Alexandria ad Marcum Romanum Pontificem; ac demum in ſuppoſita Marci epiſtola 70. recenſeri Canones Nicænos, quum Codex Alexandrinus a D. Cyrillo miſſus ad Africanos Antiſtites, viginti ſolummodo contineat.

[35] Exemplar etiam Epheſinæ Synodi miſſum ad Anaſtaſium, quo fundamento affirmet, plane non video. Porro id certum eſt apud omnes Patriarchales Eccleſias ſervari conſueviſſe accuratiſſima Conciliorum Exemplaria, atque ad ea in difficillimis quæſtionibus Epiſcopos recurrere conſueviſſe.

Si qua fides inſcriptioni, quæ legitur in Bibliotheca Vaticana, antiquiſſima illic aſſervari manuſcripta indubium eſt; monet enim inſcriptio, libros, quibus prodigioſa iſthæc Bibliotheca conſtat, a primis Eccleſiæ temporibus ad hodiernam uſque ætatem collectos fuiſſe. Launojus tamen ſe accepiſſe refert ab inclyto *Holſtein* Bibliothecæ Vaticanæ Præfecto, in illa ampliſſima librorum collectione nihil eſſe perantiquum „ Romæ tunc fuiſſe anti„ qua nulla, media dubia, nova tota.„ Quod tamen nullam meretur fidem, præſertim quum ejuſmodi Bibliotheca ex optimarum Europæ Bibliothecarum reliquiis, ac immenſa manuſcriptorum undique collectorum copia, a longiſſimo jam tempore augeatur, atque amplificetur.

Joan. Laun. Elog.

Qualiacunque tamen ea ſint, Hilarius Papa, teſte Anaſtaſio, ex more illuſtrium Eccleſiarum, quibus propriæ erant Bibliothecæ, ad ſervanda una cum Sanctis Bibliis Conciliorum acta, duas in Fonte Baptiſmali Sancti Johannis Lateranenſis Bibliothecas conſtruxerat. „Eccleſiarum Bibliothecis fruere „ inquit D. Hieronymus. Hinc *Sacræ* dictæ ſunt iſtiuſmodi Bibliothecæ in actis Concilii Nicæni ſecundi, quæ Imperator Conſtantinus, ejuſque Mater Irene ad Adrianum Papam miſere.

Poſtea quam Eccleſiæ Romanæ libri ex Laterano, ubi dudum manſere, in Vaticanum translati ſunt, eorum numerus induſtria, ac munificentia Summorum Pontificum Nicolai

V.,

V., & Sixti IV., magnopere excrevit. Sequenti ſæculo Sixtus V. extruxit, ſacravitque ampliſſimæ hujus Bibliothecæ ædificium, cui præclariſſimam junxit Typographiam, ut recentes, & accuratiores Scripturæ Sanctæ, & Eccleſiæ Patrum Editiones perficerentur. Verum magnificentiſſimus iſte apparatus parum omnino profuit, quum pleræque editiones Romanæ non omnium, quæ hodie extant, pulcherrimæ ſint, & emendatiſſimæ.

D. Le Fevre in epiſtola ad Frontonem Ducæum, loquens de Romana Divi Ambroſii editione, affirmat, ſi omnia ejus menda notare vellet, infamiam ei potius, quam laudem illatum iri. „ Quamobrem (inquit) hac in re „ ſtylum compreſſi.

Prudentem etiam Virum decet ex Editionibus Patrum eas potius deligere, quæ cum emendatiſſimæ, tum etiam Scholiis, atque annotationibus aptis, eruditiſque illuſtratæ ſunt; præterquam quod enim ejuſmodi annotationes lucem præbent extricandis compluribus nodis, quibus inſueti, ac parum exercitati Lectores diutius detineri poſſent, ampliſſimam præterea omnigenæ eruditionis meſſem nullo colligendam labore exhibent, qua ſuaviter ad hæc ſtudia, difficillima cæteroquin, ſpinoſaque alliciunt, & ſumma cum voluptate perducunt. Caute tamen, conſulteque deligendi ſunt annotationum Scriptores; tam enim acutis, tamque faſtidioſis ſunt naribus hoc in

capite

capite hodierni literarum Cultores, ut nec illos quidem, qui ingenio, & eruditione pluſimum poſſunt, ad ſolvenda dubia idoneos exiſtiment, quod ſtatutos prudenti judicio limites plerunque excedant.

Nihil tamen metuendum iis, qui generatim probatæ apud omnes virtutis Scriptoribus fidunt. Hujus generis ſunt *Billy*, Sirmundus, Petavius, Garnerius, Menardus, Dacherius, Mabillonius, Baluzius, *Guſſanville*, &c., qui illuſtrandis Eccleſiæ Patribus naviter, feliciterque adlaborarunt.

Novatores quoque optimis annotationibus (ſi errores excipias, ac prævias opiniones) Græcos, Latinoſque Patres locupletarunt: iis prudentes Viri, & pii ad veritatis inveſtigationem uti poſſunt; veritas quippe non a ſuis duntaxat defenſoribus, verum etiam ab infenſiſſimis hoſtibus ſplendorem accipit, Deo ſic jubente, ut quod hinc afferunt detrimentum, inde quodammodo ſarciant, ac demum veritas parta victoria triumphum agat.

Sanum hiſce de rebus judicium docebunt tempus, & uſus; in utriuſque autem locum ſufficere poſſumus hiſtoriæ literariæ lectionem, ſelectiſſimarum etiam Bibliothecarum, atque doctiſſimorum Hominum iis præfectorum conſuetudinem, qui illarum veluti ſpiritus, parati ſemper eſſe debent, ut expoſcentibus rationem reddant. Neque iis ſatis eſt Eruditorum linguas ſcire, omnigenam eruditionem callere,

ſuiſque

ſuiſque vigiliis innumeros noſſe Auctores, & libros; verum etiam in alios eruditionem, quam ex Antiquis tenent, velut publici fontes munifice effundant oportet.

Codex Theodoſianus, qui Præfectorum Bibliothecæ munia aptiſſime exhibet, principio ponit, ut cum Viris eruditis conſuetudinem habeant, iiſque conſilia ſua, & peculiaria inventa communicent. *D. Dupuy*, qui Regiam tractabat Bibliothecam, ætatis ſuæ nemini ſecundus, hac laude præcipue donatus fuit, ipſius domum cunctis literarum ſtudioſis patuiſſe, iis ſolummodo exceptis, quorum puerile ingenium, corruptique mores ſcientiæ dignitati non reſpondebant. Etenim illud in primis cavendum, ut muſas religio, bonique mores comitentur. *Leg. 2. de ſtud. liberal. Urb. Rom.* *Henr. Valeſ. Elog. Petr. Put.*

Apud cultiores Nationes Bibliothecæ Præfectura piiſſimis, præſtantiſſimiſque Viris quavis ætate commiſſa fuit. Apud Hebræos hoc officio fungebantur Sacerdotes. Idem munus obivit Alexandriæ inclytiſſimus Demetrius Phalereus LXX. Græcorum temporibus. Romæ, antequam publicæ haberentur Bibliothecæ, Ædiles archivia curabant: ac Julius Cæſar Varroni Romanorum ſapientiſſimo, piiſſimoque mandavit, ut Codices manuſcriptos colligeret, qui multarum Imperii Bibliothecarum prima fuerunt initia. *Dan. Georg. Morhof. Polyhiſt.*

Qui Vaticanæ Bibliothecæ præerat, Cancellarii nomine olim inſigniebatur. In celebrioribus

Hemer. de Acad. Parif. Cap. 6. ribus Eccleſiis hoc officium primis Capitulorum gradibus commendari ſolebat. In Pariſienſi autem Eccleſia Cancellarius Scholarum, atque librorum Præfectus erat; quum enim hæc duo arctiſſime ſibi cohæreant, conſentaneum videbatur, ut eodem in loco, atque ſub unius Viri regimine collocarentur.

Nam ſi primam Scholarum, atque Academiarum originem indagare velimus, ex Bibliothecis repetendam eſſe comperiemus; quum in eas nempe convenirent ſtudii cauſa literarum cultores, de iis, quæ occurrebant difficultatibus, inter ſe colloqui cœperunt. Qui autem cæteris doctrina præſtabant, audientiam ſibi facientes, aliis quam citiſſime prælectiones tradiderunt, & normam. Quum vero temporis ſucceſſu Auditorum numerus augeretur, Gymnaſia ad Bibliothecarum levamen conſtructa fuere. Ægyptiorum Reges Bibliothecis ſuis junxerunt Academias, in quibus ſapientes Viros alerent, qui tanquam juvenum parentes haberentur, atque Imperii luminaria.

Utinam quot ſunt hodierna ætate ad ſcientias omnes, atque artes liberales perdiſcendas Academiæ, tot eſſent in Galliis ad cujuslibet facultatis commodum Bibliothecæ. Nam cuncta ſcientiarum volumina in unum locum cogere amplum nimis eſt, arduum, ac perdifficile: atque incepta ejuſmodi nunquam fere perficiuntur; libri etiam diu permixti, con-

fuſique

fuſique jacent, propterea quod Bibliorum Præfecti omnes Auctores ſatis perſpectos habere nequeant, ut in eum ordinem adducant, quo ſtudioſos Lectores allicere, atque juvare poſſint.

FINIS
SECUNDÆ PARTIS.

DE

DE OPTIMA LEGENDORUM ECCLESIÆ PATRUM METHODO.

PARS TERTIA

De ordine, ac methodo, qua Patres Eccleſiæ magno cum fructu legi poſſunt.

CAPUT I.

De ordine in lectione Patrum ſervando.

MAximam, eamque fere communem tam modici in lectione Patrum progreſſus cauſam eſſe crediderim legentium incuriam, qui eorum opera, ut in manus veniunt, nullo rerum ordine ſervato, nulloque habito delectu pervolvunt. Num enim Pater Theologum agat, an Philoſophum; diſciplinæ, an ſcripturæ caput exponat; auditor ne ſit, an magiſter; num accuſet, an defendat; Cathecumenos ne inſtruat, an Hæreticos urgeat; hoc floruerit,

ruerit, an illo ſæculo, parvi omnino pendunt: Eccleſiæ Pater dixit, ſatis eſſe creditur.

Quantum reprehenſione digna hæc incuria ſit, nemo non videt; veruntamen ad eam plerique inconſulto labuntur, adeo ut omne vitæ curriculum conficiant progreſſionis ſuæ originem, ac terminum, quove impetu ferantur, omnino ignorantes. Equidem colligere ſe ſe, atque in viam redire poteſt, qui diu, multumque erravit; verum perraro illud contingit, præſertim quum ea ætate fieri deberet, quæ mutationes hujuſmodi ægre admodum patitur, ſive quod prava conſuetudo altas egerit radices, ſive quod fallaciſſima eruditionis opinio plerunque ſenum judicia corrumpat, omnemque reſipiſcendi aditum intercludat.

Hinc liquido patet, quanto ad id ſtudio incumbendum ſit, ut mature ſubeamus neceſſario huic oneri certum in ſtudiis ordinem tenendi, quo facilior ad ſcientiarum aſſecutionem, & planior via reddatur. „ Illud a me „ accipiatis volo (inquit Auguſtinus) ſi quis „ temere, ac ſine ordine diſciplinarum, in „ rerum cognitionem audet irruere, pro ſtu„ dioſo illum curioſum, pro docto credulum, „ pro cauto incredulum fieri.

De ord. lib. 2. Cap. 5.

Qui uberem variarum cognitionum copiam, nullo digeſtam ordine comparavit, ubi primum eas proferendi ſe præbeat occaſio, quum illæ certatim erumpere nitantur, aliæ alias comprimunt,

primunt, detinentque; vel aperto perinde ac torrentes itinere, loquentem per omnium ora traducunt, eo turpius, quo evidentius oſtendunt in ejus poteſtate non eſſe, quæ memoriæ mandavit.

Præſtat longe perpauca ſcire, eaque optimo delectu, & ordine, quæ nobis in promtu ſint, quam plura incompoſita, quæ popularis inſtar turbæ ſeditioſæ, ac tumultuantis ſine capite, omnique jugo ſolutæ, menti noſtræ inſideant. „ Omnia (inquit Auguſtinus) quanto magis „ moderata, & ſpecioſa ordinata ſunt, tanto „ magis utique bona ſunt „. Neque enim in rerum multitudine, ſed in ordine, & methodo, qua poſitæ ſunt, earum præſtantiam collocat Auguſtinus.

Plerique Eccleſiæ Patres, qui in edenda doctrina nullum fere ordinem ſervant, res ut eis in mentem veniunt, literis tradunt. Atque etiamnum Græci veterum conſuetudinum præ cæteris tenaciſſimi in rebus Theologicis valde confuſi videntur, & obſcuri, quia verborum delectui, accuratæque ratiocinationi, ut in Scholis fieri ſolet, nequaquam adhibent operam.

Nullum in libris *Stromatum* modum tenet Divus Clemens Alexandrinus. Origenes quidem in *Periarchon* Theologiam ad ſuprema quædam capita revocare conatur, atque Tertulliani liber *de Præſcriptionibus* proprio non caret ordine; plerunque tamen Eccleſiæ Patres, fluviorum adinſtar, quibus certus non

eſt

eſt alveus, proclivia quælibet loca inundant, alluuntque.

Divus Auguſtinus, quum præ cæteris quandam adhibuerit methodum, non lento tamen, & æquo gradu ubique incedit; quam ob cauſam, inquit celeberrimus quidam Scriptor, „ab „ illo cordis potius, ſive charitatis, quam mentis „ ordinem ſervatum; quippe non tam inſtituendis, quam inflammandis auditoribus ſtudebat; qui rerum ordo in eo præcipue verſatur, ut ad ea omnia ſermonem convertat, „ quæ ad finem referri poſſunt, ut eundem perpetuo indicet, atque commonſtret. *Penſ. Paſc.*

Præterea Patrum opera tot numero ſunt, ut ſine gravi, diuturnaque lectione progreſſus in illis fieri omnino nequeat. Quare quendam neceſſario adhibendum eſſe ordinem, magis, magiſque monſtratur; quippe qui unanimi prudentum, ſapientumque Virorum judicio legendis libris via eſt omnium breviſſima: „ Omnia enim breviora reddit ordo, & ratio, & modus „ ait in ſuis *Inſtitutionibus* Quintilianus.

Duplex diſtinguendus eſt ordo: univerſalis unus, ſingularis alter. Prior in legendis Auctoribus ætatem, vel dignitatem; poſterior, pro variis argumentis, varios Auctoris Tractatus perſequitur; ſæpe in uno, eodemque Patre majorem fortaſſe, quam in pluribus diverſitatem comperies, nec ſane quinque, aut ſex ſpiſſa volumina ſine intermiſſione verſari debent, propterea quod unius ſint, ejuſdemque Aucto-

ris opus, ſi de multis rebus omnino diſſitis verba faciat.

Eandem ubique vim, & efficaciam habet Auguſtinus; quia tamen pro variis, quicum agebat, hominum conditionibus, tot formas commutare coactus fuit, atque nunc Theologum egit, nunc Philoſophum; modo Oratorem, modo Grammaticum; hic Interpretem, illic elementorum Fidei, vel controverſiarum Doctorem; eam ob rem, qui nulla adhibita diſtinctione (uti mos erat, anteaquam Monachi Benedictini opera Divi Auguſtini vulgarent) illius monumenta legere vellet, operam profecto perdere cenſeretur. Eruditiſſimi illi Monachi, quum animadverterent id moris invaluiſſe, ut nullo habito delectu Patrum opera ab initio ad finem uſque legerentur, in ſuis Divi Auguſtini Editionibus viam hanc explanarunt, quæ aſpera, & difficillima erat, multiſque, ut ita dicam, tranſverſis diviſa.

Bibliot. lib. 4. Qua in re hujuſce Patris mentem unice ſecuti ſunt. Vult enim ille, teſte Sixto Senenſi, ut in ſuorum operum lectione argumentorum varietatis, ac ordinis temporum, quibus ſcripta fuere, ratio ſervetur: „ Neque „ illud (inquit Senenſis) hoc loco prætermittendum arbitror, quod ipſe Auguſtinus in „ lectione Opuſculorum ſuorum voluit a lectoribus obſervari, nempe varietatem, & ordinem quadruplicem temporum, quibus ea „ ſcribi contigit.

Utinam

Utinam illuſtriores Scriptores opera ſua legendi methodum tradidiſſent ipſimet, vel ſapientiſſimi ſaltem Critici eam ſuppeditaſſent; quo fere modo Galenus ſuos diſpoſuit libros, vel Juriſconſulti Codicem, & Digeſta, ope Paragraphorum, quibus & lectionem juvant, & ordinem, ac rerum connexionem altius menti infigunt. *Galen. de libr. propr. liber. Id. de ordine libror. ſuor. ad Eugenianum.*

Conſueverant etiam Antiqui vel initio, vel ad calcem operum ſuorum notas apponere, ac qualia eſſent, & quot numero indicare; quæ res Lectorem ordinis amantem summopere delectat: „ eſt enim hæc quoque ſtudioſis non injucunda cognitio „ inquit Plinius junior in Epiſtola, in qua petenti Amico de Plinii ſenioris Avunculi ſui operibus rationem reddit. *David Hoeſch. ad hiſt. Bizant.*

Conſtantinus Porphyrogenetes, qui immenſam librorum copiam coegerat, cavit in primis, ut Auctores in claſſes tribueret, quo lector præclariſſima illa ordinatione, rerum intelligentiam maturius acquirere poſſet.

CAPUT II.

Variæ legendorum Eccleſiæ Patrum methodi proponuntur.

Pet. de ſur. Poet. QUædam reperire eſt lectiſſima, præſtantiſſimaque ingenia, quæ rebus inventis facile non egeant, ut vel ſcientiarum lumine mentem illuſtrent, vel eam longa exercitatione confirment. Ejuſmodi ingenia Plato vi quadam divina concitata vocat, quæ res portentoſas ſine arte, ac ſine meditatione concipiunt, producuntque. Videntur id genus homines in lucem prodiiſſe omnibus perfecte rebus, nemine docente, instructi, quum oraculis, ſive magiſtris opus non habeant, ut ſapientes evadant.

Galenus vir ſane dignus, qui in eorum cenſum referatur, ſe ſolo omnia inventa ſua excogitaſſe teſtatur: quod quidem incredibile non eſt, ſi a vero non abludit quorundam Philoſophorum opinio, qui omnes cognitiones noſtras nonniſi reminiſcentias eſſe putant, atque ſcientias, & artes nihil aliud cenſent, quam rerum a ſpiritibus memoriæ inditarum ſpecies, & imagines, quibus eædem res ab hominibus perdiſcendæ vivide exhibentur, ac ſedula meditatione reapſe diſcuntur.

Hac de re non convenit Ariſtoteles, e contrario ſcientias non cum hominibus natas, ſed

uno

uno ſtudio comparatas exiſtimans. Conſuetam ſaltem hanc eſſe viam negari nequit; non enim omnibus ſufficit ad conſequendam veritatem, coercitis cupiditatibus, univerſalem rationem conſulere, quam cuncta ſequuntur ingenia, & a qua rationis uſum accipiunt.

Theologum ſola non facit meditatio, etiamſi plurimum juvet, atque præſtanti, ſublimique opus ſit ingenio, ut ad Divinitatis contemplationem ſe ſe erigere valeat. Hanc ob cauſam, ait Plato, ad divinas multo majora, quam ad cæteras ſcientias ingenia poſtulari, quod in illis ſe ipſe homo ſuperare debeat.

In Theologia Chriſtiana meditationi Verbi Dei neceſſario jungenda eſt lectio Patrum Eccleſiæ. Quum enim magiſtri ſint, vel, ut ait Auguſtinus, fidiſſimi *Æternæ Sapientiæ monitores*, Religionis capita illuſtrarunt, eorumque conſectaria pro naſcentium difficultatum, vel graſſantium Hæreſeon occaſione planiſſime explicuerunt.

Aſt, ut verum fatear, veterum horumce Doctorum lumina parum omnino proderunt, niſi illorum doctrina in ordinem menti accommodum adducatur; præcipue quum res ſingillatim, accurateque expendendæ ſunt. Quamobrem dubitare non licet, an aliquis in lectione Patrum, ſed quis ſervandus ſit ordo, ac in quo ſiſtat.

Nonnulli ſæculorum, ac temporum, quibus floruerunt, ordinem præferunt, quod methodum hanc ad colligendas accurate, & pro tem-

porum ſerie Traditiones Eccleſiæ, aptiſſimam exiſtiment.

Alii cenſent, nulla temporum habita ratione, primum Græcos Patres legendos, dein Latinos, quia illorum ſermonis veneres, ac eloquentia ad iſtorum lectionem, qui magis quidem docte, ſed minus ornate ſcribunt, ſenſim ſine ſenſu præparant. Alii contra petendum a Latinis Patribus initium ducunt, ac ponendum in Græcis finem; quod experientia teſte, qui Græco lepori aſſueverant, ad Latinorum Patrum, a quibus tamen multo plura diſcere potuiſſent, ſimplicitatem reverti nunquam potuere.

Quamobrem nonnullis magis probatur diurni temporis partitio Latinos inter, & Græcos; quo utrorumque amor ſervetur, atque in ambabus linguis utiliſſima fiat exercitatio.

Qui verſantur in hac ſententia, haudquaquam neceſſum affirmant, ut omnes Græci, Latinique Patres volvantur, ſed ſatis eſſe, ut præſtantiores ex iis deligantur; ita tamen, ut ad alios, ubi ſe præbeat occaſio, recurratur. Quum hæc via omnibus ſit fere frequentior, recta ratio poſtulat, ut antequam amplior alia proponatur, aptiorem, qui in ea teneri poteſt, procedendi modum in medium afferamus.

Principio ponendum, eandem fere eſſe librorum, quam amicorum rationem, maximam ſcilicet in illorum delectu adhibendam diligentiam, ne ullus deinceps pœnitentiæ locus

ſubſit.

ſubſit. Qui enim cæco quodam impetu fertur, ubi vel leviſſima ſe offerat difficultas, pergravi hærebit faſtidio, vel maxime quod in ſuis conjecturis erraſſe pudebit. Quod ſane multorum exemplo docemur, qui, quum ad legendos Patres ardenti ſtudio, inconſideratoque ſe ſe contuliſſent, eadem paullo poſt, qua cœperant, levitate ab opere ceſſarunt, atque ad contemtiſſimos quoſdam Scriptores ſe converterunt, e quibus ad explendam errantis ingenii libidinem inania peterent argumenta.

Deinde quemadmodum a lectione librorum, qui vires noſtras ſuperant, abſtinere debemus, ne pœnitendi cauſam poſtmodum habeamus: ita cavendum a magnificis, ut ita dicam, ſeu potius fucatis lectionibus, quæ ingenii noſtri facultati, atque amplitudini non ſatisfaciunt. Methodum hanc acerbe carpit Auguſtinus: „ non valde curo (inquit) ſuperborum, im„ peritorumque judicia, qui ſimiliter in le„ gendos libros, atque in ſalutandos homines „ irruunt: non enim cogitant quales ipſi, ſed „ qualibus induti veſtibus ſint, & quanta „ pompa rerum, fortunæque præfulgeant.

Eam ob rem in delectu Patrum accurate ſecernentur, qui operum ſuorum amplitudine, magnitudineque altiſſima ſtudia juvare poſſunt, ab iis, qui, quum ejuſdem conditionis non ſint, parem afferre nequeunt utilitatem. Pluris faciendi ſunt Patres primæ ætatis; nemo tamen unus eſt inter eos Scriptor tam longo

annorum decurſu, qui Virum paullo laborioſum totum detinere queat; nam neque Divus Clemens, nec Divus Ignatius, nec Polycarpus, nec Divus Juſtinus, nec Sanctus Irenæus, nec Sanctus Clemens Alexandrinus, nec Origenes, ut eſt hodiernis temporibus (1), nec Tertullianus, nec Divus Cyprianus ſeſe quiſque ſolo ſufficit, ut amplum diuturnæ, validæque meditationi præbeat argumentum. Legi poſſunt, ſi lubet, vel, ut melius dicam, legi debent omnes, ſed reapſe hi Patres aliis majoris ſubſellii, licet poſterioribus, comites adhibendi potius ſunt in via, quam duces, & capita.

Multi Tertulliano, ac Divo Cypriano ſe totos addicunt, neque eos e manibus ſibi eripi paterentur. Conſulant ipſi ſibi, parvi refert. Procul tamen dubio quiſquis tam arctis limitibus ſe ſe circumſcribit, in doctrina Patrum Eccleſiæ ampliſſima parum omnino proficiet. Non deeſt Tertulliano doctrina, immo etiam, Morum, ac Juriſprudentiæ, quibus Periti commode uti poſſunt, præceptis abundat. Cyprianus eleganter, atque etiam ingenioſe, acuteque ſcribit: at quum in diſciplinam magis Eccleſiaſticam hi Doctores, quam in altiorem incu-

[1] Poſt Scriptoris noſtri ætatem, aliam omnino induit formam Origenes, opera, & ſtudio Benedictinorum, qui eum nuperrime ediderunt. Nihilo tamen minus ob crebros Origenis errores, nimiumque frequentes allegorias, res aleæ plena foret præcipuum illius lectioni locum præbere.

incubuerint Theologiam, de illis tantum, non vero de aliis rebus, non ſecus ac cæteri ejuſdem primæ ætatis Scriptores conſulendi ſunt.

Enimvero quarto duntaxat Eccleſiæ ſæculo aperiri cœperunt uberrimi Theologiæ fontes, e quibus quidquid luminis habent, & eruditionis, hauſere poſteriorum temporum Doctores.

Divus Athanaſius omnium facile princeps, de altiſſima Theologia appoſite, eruditiſſimeque diſſerens, exemplum cæteris dedit, qui poſt eum ineffabilis Trinitatis myſterium pro viribus explicare ſtuduerunt.

Eodem ſæculo Sancti Baſilius, Gregorius Nyſſenus, Gregorius Nazianzenus cæteris omnibus præſtitere. Baſilii doctrina recondita eſt, ac prorſus divina. Gregorius Nyſſenus una ſimul Oratoris, Philoſophi, atque Theologi munere fungitur. Gregorius Nazianzenus, quum ſummo polleat, præſtantiſſimoque ingenio in exponendis Fidei myſteriis, dicendi veneres, atque lepores unacum argumenti firmitate, & excellentia aptiſſime conjungit.

Eodem labente ſæculo in Morum diſciplina excelluit Divus Chryſoſtomus, ac licet altiores Theologiæ quæſtiones pertractare aggreſſus non ſit, ubi tamen ſe præbet occaſio, eruditorum more difficultatem expedit, acuteque potius præterit, quam perſequatur moleſtius. Eodem ævo Cyrillus Alexandrinus Metaphyſicam ſcientiam adprime doctus, cum iis, qui ſubtilitatem amant, ſubtilius diſputat. Theodoretus

doretus multa ſcripſit utilius; cum enim locupletiori inſtructus erat eruditione, tum etiam majori in ſcribendo perſpicuitate, aptiorique ordine, & methodo utebatur.

Quod ad Patres Latinos attinet, ſi uberiores ſulummodo fontes recenſere velimus, præſtat in omnibus Divus Hieronymus, ſive Traditionem Eccleſiæ quæras, ſive Scripturæ Sanctæ explanationem, quæ duo habentur maxima totius Chriſtianæ Religionis fundamenta.

Ejuſdem ſæculi Doctor Ambroſius preſſis, acutiſque ſententiis redundat. Prophetarum more ſubobſcure diſſerit, ac fere omnia ſumma rerum Capita ſtabilit, quæ ab Auguſtino fuſe tractata reperies.

Divus Auguſtinus Ambroſium proxime conſecutus, ampliſſimo eſt, ac mirum in modum acuto ingenio. Ejus feracitas finem non habet; rationibus, & argumentis plurimum valet, in diſputando accerrimus, in Chriſtianæ Religionis dogmatis verſatiſſimus, ac mirabili in omnibus, quæ tractat, gratia ornatiſſimus: uno verbo, Auguſtinus Theologorum in Occidente parens eſt, atque magiſter, cunctorumque, qui eum ſequuntur, columen, decus, & ornamentum.

Sexto ſe prodit ſæculo Divus Gregorius Papa, ſapientis inſtar Paſtoris, qui doctrinam Deceſſorum, ex qua optimos fructus percepit, ovibus ſuis probe digeſtam apponit. Ejus ſcientia ſummam pietatem continet, abſque nimia ſublimitate; atque, quod ad mores

ſpectat,

ſpectat, dignus profecto cenſeri debet, qui cæteris pleriſque Eccleſiæ Doctoribus anteponatur.

Ubi maximos hoſce Theologos inſpexeris, expenderiſque, quænam tibi cum præſtantiſſimis illis Viris eſſe poſſit comparatio in eruditionis, ac ingenii facultate, unius, duorum, vel plurium, pro modulo tuæ ad ſtudium, atque laborem propenſionis, delectum facere poteris.

Neminem latet, eos, qui Eccleſiæ utiliter inſervire conati ſunt, Chryſoſtomum inter Græcos, Auguſtinum inter Latinos unice delegiſſe. Habent enim inter ſe maximam, ſi non in omnibus doctrinæ capitibus, in vulgi ſaltem exiſtimatione ſimilitudinem, quum Chryſoſtomus Græcorum Auguſtinus, & Auguſtinus Latinorum Chryſoſtomus ſemper habitus fuerit.

„ Deus Optimus Maximus (ut recens ait *Herm. vie de S. Chryſoſt.*
„ Hiſtoricus) duo maxima luminaria, quæ
„ ab Apoſtolorum temporibus Occidentem,
„ atque Orientem illuſtrarunt, Chryſoſtomum,
„ & Auguſtinum eodem fere tempore excitavit. Illuxerant jam in Oriente Athanaſius,
„ Baſilius, Gregorius Nazianzenus; in Occidente autem Cyprianus, Hilarius, & Ambroſius, ſed arctioribus terminis, ſive nominis ſui fama, ſive librorum copia, ſive
„ ſectatorum numero circumſcripti erant. Contra vero voluiſſe videtur totum Theologiæ
„ Theſaurum, atque clariorem, perfectioremque Sacrarum Scripturarum intelligentiam

unacum

„ unacum moralibus cohortationibus, iiſque „ diſertiſſimis, vehementibus, aptiſſimiſque „ ad perſtringendos animos ad puritatem di„ ſciplinæ, ac morum reformationem in am„ pliſſimis Divi Chryſoſtomi voluminibus: „ Latinæ vero, Apoſtolicæque Theologiæ di„ vitias omnes, unaque Romanam, & Eccle„ ſiaſticam eloquentiam in multis, ſublimi„ buſque Divi Auguſtini operibus contineri, „ mirumque prorſus in modum exponi. Atque, „ ut manifeſtum fieret, divino magis conſilio, „ altioribuſque multo de cauſis, quam ob il„ lorum operum multitudinem, atque præſtan„ tiam hæc contigiſſe, tantam duobus hiſce „ præſtantiſſimis Eccleſiæ Doctoribus exiſti„ mationem comparavit, ut inter Græcos, „ qui poſt Chryſoſtomum floruerunt, Iſidorus „ Peluſiota, Divus Nilus, Theodoretus, Jo„ hannes Damaſcenus illius diſcipuli fuerint, „ & ſectatores; quemadmodum inter Lati„ nos, Patres omnes, Maximique Romani „ Pontifices ſummæ ſemper laudi duxerunt „ Auguſtinum ducem habere, atque ma„ giſtrum.

Fatendum tamen cum iſtius comparationis Auctore plura eſſe apud Auguſtinum principia, magiſque connexa argumenta, quam apud Divum Chryſoſtomum; Divum autem Chryſoſtomum in exponenda Morum doctrina; atque Chriſtianis veritatibus Auguſtino præſtare.

Si duobus hiſce Græcæ, & Latinæ Eccleſiæ Patribus addatur Hieronymus, ſatis erit fortaſſe, quo ex Veterum mente idoneus informetur Theologus.

CAPUT III.

Omnes Patrum Tractatus ad quatuor ſuprema Capita referri poſſunt, nempe Scripturam Sacram, Dogmata Fidei, Chriſtianam Morum Doctrinam, atque Diſciplinam Eccleſiæ.

LAudatur ſummopere illorum ſobrietas, qui paucis Eccleſiæ Patribus ſe ſe addicunt; non enim faſtidio quodam, ſed recta ratione ſobrii eſſe putantur, atque, ut ingenio eo plus valeant, quo arctioribus, ſuæque mentis facultati magis accommodatis limitibus concluduntur.

Unius, ut ajunt, *libri Vir* magnam ſemper habuit exiſtimationem, auctoritatemque. Et ſane, quum humanum ingenium non valde late pateat, multo aptius erit ad inſpiciendas res, eaſque comprehendendas, ſi certos intra fines contineatur, quam ſi per immenſa ſpatia licenter vagetur. Utcunque vero juvet uni hærere Auctori, nunquam tamen, ſi ea ratione ſcripſerit, qua e. g. Auguſtinus, omni ſui

parte

parte probe intelligi poterit, niſi abſolutam Sanctorum Patrum, qui præceſſere, & conſecuti ſunt, notitiam habeamus; ſola quippe Auguſtini collatione cum aliorum doctrina per maxima Theologiæ Capita, ſingularis ejus facultas in altiſſimis argumentis funditus pertractandis dignoſcetur.

Quæ de Auguſtino, eadem potiori jure de tota generatim Eccleſiaſtica ſcientia intelligenda veniunt; quum enim in plurimos Scriptores ramos diffundat, plerique ſaltem conſulantur oportet; pauciſſima quippe ab uno dicta ſunt, quæ non alii dixerint, alio ſaltem modo, quæve illuſtrandis aliorum operibus non proſint.

Immo vero quorundam Patrum intelligentia ab iis, qui præceſſerunt, quodammodo pendet. Tertullianum antea legerit oportet, qui Cypriani ſenſa perquirit; hic enim Tertullianus emendatus quodammodo dici poteſt; eademque tenenda methodus ad illos, quos Deceſſorum ſuorum doctrina uſos fuiſſe compertum eſt.

Divus Chryſoſtomus, & Divus Hieronymus Origeni perinde, ac Sanctus Iſidorus, Sanctus Nilus, & Theodoretus Divo Chryſoſtomo plurimum debent. Auguſtinus a Tertulliano, a Sanctis Cypriano, Hieronymo, Ambroſio; quemadmodum Sancti Gregorius Papa, Proſper, Fulgentius, Anſelmus, atque Bernardus a Divo Auguſtino plurima acceperunt.

Verum

Verum ne ulla in tanta Patrum multitudine, qui tam variis modis ſcripſerunt, oriatur confuſio, illorum opera ad quandam unitatis ſpeciem referenda ſunt, cunctaque ſimul æque habenda, ac ſi unum corpus varias in partes tributum componerent: vel potius æque ac unum opus, cujus diverſi tractatus ad quatuor Capita reduci poſſunt, nempe Interpretationem Scripturarum, Dogmata Fidei, Chriſtianam Morum Doctrinam, ac Diſciplinam Eccleſiæ.

Eo cæteris præſtat ordo iſtiuſmodi, quod non in unius tantum Patris, verum etiam in multorum lectione ſervari poteſt: quum nullus ferme ſit, ſaltem inter præſtantiores, qui de omnibus fere numeratis Capitibus non diſſeruerit.

Difficillimum fortaſſe quiſpiam crediderit res, quæ apud Patres tantopere confuſæ videntur, ex ordine collocare. Verum non illud proponimus, ut ſingula ſcrupuloſiſſime examinentur, minimaque etiam Patrum de quaque re teſtimonia expendantur; ſed ſolum, ut ad inſigniores de rebus majoris momenti tractatus ex ordine recurratur, ita ut lectori incumbat cura notandi ea, quæ animadverſione digna deprehendit, dum præcipuos ſtudiorum ſuorum Auctores pervolvit. Sic enim quotidie uſu venit, ut, qui libros Phyſiologiæ, Morum, & Hiſtoriæ legit, aliarum ſæpe diſciplinarum quæſtiones ex induſtria non quæſitas offendat, quibus obiter uti poteſt; qua fere ratione ſtudioſus viator in perficiendo itinere, quæ hinc-

hinc inde in campis notatu digna ſunt, obſervat, quin a recto unquam tramite deflectat.

Parum accommoda fortaſſe videbitur hæc methodus, quod certo non figat unum ex quatuor hiſce Capitibus, unde Patrum lectio inchoari debeat. Verum hac in re videat quiſque quanta ſit ingenii ſui vis, & cujus rei opus habeat; ac demum inutile non erit, eundem, quem hic tenemus, ordinem ſequi, quin tamen illo, tanquam communi lege quiſpiam adſtrictus cenſeatur.

Rectæ rationi conſentaneum eſt ab interpretatione Scripturæ ordiri; in ea quippe verſantur ſtudia Eccleſiaſtica: inde ad Dogmata progredi, quæ Scripturæ, ac Traditionibus Patrum auctoritate firmatis nituntur. Ad doctrinam Morum quod attinet, certo collocari ordine nequit, nullo enim non tempore ad eam incumbendum. Non abs re tamen fuerit, ſi Dogmatum ſtudia conſequatur, quorum pars quædam merito, & jure dici poteſt. Diſciplinæ autem Eccleſiaſticæ ſtudium cæteris omnibus poſtponendum eſt; quum nempe eam intelligentiam jam ſibi Lector paraverit, qua ſe ſolo innumeras difficultates, quibus iſtud eruditionis genus pluſquam ſatis abundat, ſuperare valeat.

CAPUT

CAPUT IV.

De lectione Patrum Eccleſiæ in Sacram Scripturam.

UNanimis Patrum ſententia eſt, errorem ab eo vitari non poſſe, qui propriam rationem ducem ſequitur, in Sacræ præſertim Scripturæ interpretatione. „ Memini (inquit „ Abbas Joſephus apud Caſſianum) quum me „ adhuc adhærere conſortio fratrum ætas ju„ nior hortaretur, hujuſmodi nobis intelli„ gentiam vel in moralibus diſciplinis, vel „ in Scripturis Sacris frequenter inſertam, ut „ nihil ea verius, nihilque rationabilius cre„ deremus. Sed quum in unum convenientes „ ſententias noſtras promere cœpiſſemus, quæ„ dam communi examinatione diſcuſſa, pri„ mum ab altero falſa, ac noxia notabantur, „ mox deinde ut pernicioſa communi pronun„ ciata judicio damnabantur.

Quamobrem nefas eſt ita ſibi fidere, ut aliorum deieratur, vel negligatur conſilium. Ecquis enimvero hanc ſibi licentiam impune uſurpare queat, quum Divus Paulus, qui & vas electionis, & magnus ille Apoſtolus, in quo Servator ipſemet loquebatur, Jeruſalem ſe veniſſe fateatur hac ſolum mente, ut cum aliis ſeorſim Apoſtolis conferret Evangelium, quod prædicabat in gentibus, quodque a Deo

 ipſo

ipſo per revelationem Jeſu Chriſti acceperat?

Divus Clemens Romanus Pontifex in exponendis Scripturis, Patrum mentem ſequendam eſſe docet. Divus Irenæus inquit, Sacras Literas ab Epiſcopis, atque Presbyteris, quos erudierunt Apoſtoli, perdiſcendas. Tertullianus in *Scorpiaco* aperte pronuntiat, in Eccleſia ſolum Chriſti, atque ab illius Diſcipulis genuinum Scripturæ Sacræ ſenſum hauriri poſſe. Denique Auguſtinus eadem ratione, qua ab Eccleſiæ Patribus, explanandas a nobis Scripturas Sanctas affirmat.

Serm. de Verb. Dom.

Baſilius, & Gregorius Nazianzenus, teſte Ruffino, Sanctarum Scripturarum intelligentiam non ex propriæ mentis penu, ſed ex Veterum Traditione promebant. Damaſus Papa, quum nodis quibuſdam in explanandis Scripturis detineretur, Divum Hieronymum conſulere non erubeſcebat; Divus autem Hieronymus, quum nec ipſe ſibi fideret, eum ſæpe mittebat ad veterum Doctorum Commentaria. Neminem latet, Divum Paulinum ad S. Auguſtinum confugere ſolitum, ac Divum Bernardum Scripturæ textui addictum, Patres tamen Eccleſiæ conſulere nunquam deſtitiſſe.

Manifeſtum hac in re turpiſſimæ hallucinationis exemplum dederunt Hæretici, ſe ipſos prædicantes Verbi Dei Interpretes contra probatum, & conſtantem totius Eccleſiæ ſenſum: quum Patribus omni ætate ſpectatiſſimis mulierculas ſufficiant, infantes, ac homines de trivio, & compitis, quorum facultas, & intelli-

telligentia in vaticino quodam furore, & pertinaci deliramento tota ſiſtit. Utut enim effutiant, Scripturam ſe ſola exponi, atque quod iſthic obſcurum eſt, alibi illuſtrari; clarum tamen ab obſcuro ſecernere vulgus non valet. Itaque ſibi ipſi relictus incertus, & dubius fluctuabit in omnibus: ubi enim nullum præſidium, neque conſilium, ibi nulla firmitas, ac certitudo haberi poteſt.

Atque propterea, nec inter ipſos convenit ſectarios de modo exponendi Scripturam. Alii ab Hebraicis, Græciſve fontibus repetendam cenſent; alii vero oculis, ſenſuque communi contenti ſunt; nonnullis placet, ſumenda ſolum in Scripturis perſpicua, atque clariora, aliis e contrario frequentes hujus Libri difficultates ad Philoſophiam, atque rationem revocantibus. Sunt etiam, qui non aliam ad Sacrarum Literarum expoſitionem, quam ad rerum naturæ explicationem, methodum probant; alii vero humanum Spiritum unum eſſe putant Judicem, qui verax ſit verbum Dei interius, & ſpiritale; non autem Scripturam, *Literam*, ut ajunt, *mortuam*, infantibus, non vero adultis conſcriptam.

Catholici autem Romani ſtudioſiſſimi veritatis cultores, aliam prorſus ab elatis hujuſmodi, & ad ſuperbiam accommodatis hominum inventis ineunt viam in explanandis Scripturis, nimirum traditionem adeunt, atque unanimem Eccleſiæ conſenſum. Hac ratione ea ſolum amplectentes, vel reſpuentes, quæ

amplectitur, vel reſpuit Eccleſia, ab omni erroris periculo longiſſime abſunt: niſi dicere quiſpiam malit, nullum eſſe Fidei in religione Chriſtiana certum principium, nullamque agendi normam, quod omni veri ſpecie caret.

Quum de Patrum conſenſu agitur, unanimis, & conſtans illorum ſententia intelligitur, qua ſublata erroris immunes dici non debent. Quum omnes, vel plerique ſaltem uno ore, unaque voce loquuntur, tunc illis refragari ſummum nefas eſſet. (2) Quum vero, ut privati Doctores ex penu ſuo depromtas opiniones proferunt, iis acquieſcere nemo tenetur; immo etiam illos ſequi aliquando non licet, ſive humana erraverint imbecillitate, ſive illorum opera Hæreticorum protervia corrupta fuerint, ut conqueruntur Pamphilus Martyr, Didymus, & Ruffinus de Origenis, ac Sancti Clementis Alexandrini operibus.

Eam ob cauſam antequam Patres Eccleſiæ legantur, conſuli debet Auctor aliquis, qui hac de re ſcripſerit, ut liber quintus, & ſextus

Bi-

(2) Intellige nimirum, quum Sancti Patres exponunt Scripturas „ in rebus Fi„ dei, & morum ad ædi„ ficationem Doctrinæ per„ tinentium „ ut loquuntur Patres Tridentini ſeſſ. 4. Quod enim ad rem criticam attinet, ac eruditionem, nefas profecto non eſſet recentiores Scripturæ Interpretes illis quandoque præponere; quippe quum potiorem præ antiquis in hac ſcientia operam, & ſtudium collocarint. Vide caput V.

Bibliothecæ Sixti Senenſis, ubi ſcite, prudenterque notantur complures falſæ, vel perperam intellectæ Scripturarum Interpretationes in Patrum Scholiis, & Commentariis. Quod tamen doctiſſimus iſte Criticus non eo animo fecit, ut antiquis Interpretibus notam, vel ſuſpicionem inureret; ſed ut auxiliarem manum ſtudioſis præberet, qui quum ingenio, & intelligentia ſatis non valeant, in hiſce rebus legendis vel errare poſſent ipſimet, vel aliis occaſionem erroris præbere, ea, quæ legerunt, bona fide, & inconſiderate proferentes.

CAPUT V.

De Methodo, quam tenuere Patres in Sacrarum Scripturarum Interpretatione.

DUplicem tenuere modum Eccleſiæ Patres in exponendis Scripturis, Hiſtoricum unum, Myſticum alterum. Primo modo literalem, altero ſpiritalem explicant ſenſum. Spiritalis autem ſenſus pro varietate temporum, præteriti videlicet, præſentis, & futuri, in Allegoricum tribuitur, Tropologicum, & Anagocicum. Allegoricus enim figuras, & prædictiones ſpectat veteris Teſtamenti; Tropologicus Hiſtoriam, ac Scripturæ verba præſenti morum inſtitutioni accommodat; Anagogicus

ad cœleſtem, æternamque Beatitudinem, quæ poſt hanc vitam nos manet, mentem extollit.

Stylum allegoricum magni ſemper fecerunt, & faciunt etiamnum Orientales. LXX. Græcorum ætate, & ſæculis conſequentibus Judæi ad rituum Legis, Traditionum, atque allegoriarum inveſtigationem omnem operam ſuam conferebant. Philo Judæus Interpres mere allegoricus, Heſſenos omnium primos fuiſſe exiſtimat, qui allegoriis ad Sacrarum Scripturarum explanationem uſi fuerint. Porphyrius auctorem facit Origenem: Chriſtiani vero a Chriſto Servatore, & a Divo Paulo illarum uſum repetunt.

Plura adducuntur exempla ex Novo Teſtamento petita, præſertim vero ubi Chriſtus Dominus differens de Johanne Baptiſta, ut in eo Præcurſoris Sanctiſſimi officium indicet, ait, Eliam venturum eſſe, immo jam adveniſſe. Illud etiam afferri ſolet Divi Pauli, qui in *Epiſtola ad Galatas* ea, quæ in Libro *Geneſis* de duobus Abrahæ Filiis dicta ſunt, duobus Teſtamentis Veteri, & Novo accommodat.

Tropologicum etiam a Servatore adhibitum fuiſſe aſſeverant, quum Ninivitarum Hiſtoriam, ac exemplum Reginæ Saba adduxit, quo Judæorum mores caſtigaret, eorumque incredulitatem redargueret; quemadmodum Divus Paulus ad emendandos Corinthiorum

mo-

mores exemplo utitur Hebræorum, qui perierunt in Deſerto.

Denique ſenſum Anagogicum eorumdem exemplo innixum oſtendunt, Chriſti Domini in pluribus Evangelii locis, Divi autem Pauli, quum in *Epiſtola ad Hebræos*, quæ dicta ſunt de Terra promiſſionis, cum futura, & cœleſti Patria confert, quam Sanctiſſimi Patriarchæ vehementer expetere nunquam ceſſarunt, & ſolicite expectabant, ut veram ſui manſionem, æternæque tranquillitatis, & requietis ſedem.

Cæterum nullus eſt Scripturæ locus, qui vel literali, vel alterutro ex myſticis ſenſu explanari non poſſit: neque deſunt, quæ duobus, vel tribus, immo quandoque omnibus pateant ſenſibus. Exemplo ſunt aquæ de quibus in Geneſi: in primis enim ad literam, *Geneſ.* 1.
ut notat Eucherius, earum nomine aquæ naturales intelligi poſſunt; deinde tropologice aquæ afflictionum, & ærumnarum; tertio allegorice aquæ Baptiſmatis; demum anagogice Angeli, ſive cœleſtis Beatitudo. *Ezech.* 36. *Jerem.* 2. *Pſal.* 48.

Non convenit omnino hac de re Auguſtinum inter, & Eucherium; ab utroque etiam diſſentire videtur Hieronymus. Verum reapſe una eſt horum Doctorum mens, neque diſcrepant niſi in numerandis methodi partibus, quam tamen omnes perinde ſervant, quum D. Eucherius in quatuor, Divus autem Hieronymus in tria partiatur membra, quæ Divus Auguſtinus ad duo ſolum revocavit.

Divus Hieronymus Hiſtorici ſolum, Allegorici, & Anagogici meminit; Divus Auguſtinus Hiſtorici duntaxat, & Allegorici, quem rurſus tribuit in Allegoricum proprium, in Tropologicum, & Anagogicum, quod ad eandem cum Hieronymo, & Eucherio licet alio modo expreſſam Sententiam conducit.

Quamvis Eccleſiæ Patres Sacræ Scripturæ Literam non neglexerint, ſpiritum tamen ſæpius ſecuti ſunt: tum enim excitandis Auditorum animis præcipue ſtudebant, tum etiam conſentaneum non erat iis temporibus Populos Critices, atque Grammatices quæſtionibus detinere, quibus nec meliores, nec ſapientiores fieri potuiſſent, quum plerique huic eruditionis generi parum apti viderentur.

In Scholis duntaxat, atque diſputationibus hæc ſtudia adhibebant, vel quum oſtendendum foret, literam Allegorici ſenſus baſim eſſe, ac fundamentum.

Hinc tria nobis operum genera in Sacram Scripturam reliquere Sancti Patres, ſcilicet Scholia, ſive notas Sapientibus perutiles; Commentaria in eorum gratiam, qui rebus cœleſtibus, ac divinis magis addicti erant; ac demum Homilias, vel Sermones inconditis Populi auribus accommodatos.

Homiliæ dicebantur plerunque poſt Sacri Codicis lectionem, quem Epiſcopus, vel ejus juſſu Presbyter per ſingulos verſiculos explanabat, ut videre eſt apud Auguſtinum *in Evangelium Sancti Johannis*, & apud Divum

Chry-

Chryſoſtomum *in Evangelium Sancti Matthæi*, & *Epiſtolas Divi Pauli*.

Hiſce vero Sermonibus aderant non modo Cathecumeni, Fideles, ac Pœnitentes; verum etiam Pagani, Judæi, & Hæretici, quos libenter excipiebant Paſtores: experientia quippe norant, complures eorum Concionibus motos ad veram fidem ſe ſe recepiſſe.

Atque hanc præcipue ob cauſam tanta deprehenditur in Homiliis Patrum diverſitas: in omne enim latus circumagebant ſe ſe, ut variis Auditorum ingeniis, & conditionibus ſe accommodarent. Nunc altiſſimam petebant Theologiam, ac reconditiſſima Myſteria explicabant; modo præteribant ſilentio, vel ſubobſcure tantum perſtringebant; plerunque tamen de morum doctrina, utpote communi cibo, atque neceſſario longius diſſerebant.

Et ſane præcipua Religionis Capita antiqui Patres non niſi in explanationibus Scripturarum exponunt, ut ejuſmodi operibus pacato, & vacuo animo lucubratis eos aptius erudirent, qui Chriſtianam veritatem perfecte conſequi cupiebant.

Ad ætatem uſque Diodori Tharſenſis Epiſcopi, ejuſque Auditoris Divi Chryſoſtomi, qui primum literali ſolum ſenſui incubuiſſe videntur, Patres Eccleſiæ, vel Chriſti Domini, & Apoſtolorum exemplo ducti, vel ingenii ſui vi, ſuæque ætati morem gerentes, nihil fere proferebant, quod myſticis coloribus, atque ſignificationibus non exornarent.

Quum

Quum enim alloquerentur Ethnicos, qui myſticis Poetarum fabellis aſſueverant, Helleniſtas Platonicorum ideis imbutos, Chriſtianos in Fide parum adhuc exercitatos, atque nutantes, ne vileſceret illorum oculis Chriſtiana Religio, ſpiritali ſenſu Scripturam exponere cogebantur. Quippe litera durior eſt ſe ſola, atque ſpinoſior, quam ut ejus ope in illorum animos ſe ſe inſinuarent, atque apud eos Fidem noſtram in exiſtimationem adducerent.

Suam obtinet unaquæque conſuetudo ætatem, & Imperium: ac quemadmodum iniquus foret, qui Recentioribus exprobraret, eos allegoricum ſtylum veteribus ſacrum deſeruiſſe; ſic injuria, & immerito reprehenderentur Veteres, quod Religionem allegorice expoſuerint, ut iis temporibus mos erat communi auctoritate firmatus.

Quoniam vero, ut æquum de antiquitate ex ejuſdem antiquitatis monumentis judicium fiat, plus ei tribuendum non eſt, quam res, & veritas ipſa concedat, inficiari non poſſumus, in exponenda funditus Scripturæ Litera nonnihil neceſſariæ eruditionis antiquis Patribus deſiderari. Ut enim Auguſtini exemplo utamur, indubitatum eſt, quantacunque polleret ingenii vi, plura ad tantum opus ei defuiſſe; indeque literalem Geneſeos Interpretationem aggreſſus, propria ſe imperitia contrahi ſenſit. Quamobrem Divus Hieronymus hac in re æſtimator æquiſſimus ajebat, Myſticam præ

li-

literali Divinæ Scripturæ explicationem, ludum eſſe puerilem.

Præter haſce varias exponendæ Scripturæ Methodos, extat alia, quæ Theologica dici poteſt, quod Scripturam ad Theologiæ formam, & Eccleſiæ Fidei ſenſum explanat. Elucet hic ſenſus Theologicus præſertim in Polemicis Patrum operibus, ac præ cæteris in Auguſtino contra Hæreticos diſputante, & Fidei Eccleſiæ rationem reddente.

Iccirco ante Pelagianorum Hæreſim veriti Patres, ne Populi ſaluti indiligenter conſulerent, niſi ſatis aptas vires in humana libertate tuerentur; ea præſertim ætate Gentilibus proxima, ac recenter fœdata Gnoſticorum, & Manetis erroribus, qui fato cuncta tribuebant; eam, inquam, ob cauſam Scripturam, quotieſcunque duplicem ſenſum habere poſſet, eo exponebant, qui ad firmandam contra ejuſmodi errores libertatem magis conduceret.

E contrario poſt exortam Pelagii Hæreſim, quæ liberi arbitrii vires plus æquo augebat, eaſdem Scripturas, quibus ad refellendos Gnoſticos, atque Manichæos aptiori ſenſu uſi fuerant, alio ſenſu perinde legitimo expoſuerunt, qui liberum hominis arbitrium juſtis limitibus concludens, aggerem, ut ita dicam, de medio tollebat, aperiebatque ſpatioſum fluenti Servatoris Gratiæ curſum, ut illius ævi poſtulabat occaſio, quo Gratiæ Salvatoris triumphus inprimis neceſſarius erat, ut Pelagianorum ſuperbia deprimeretur.

Bi-

Bina hæc ratio, quæ prima facie improbanda videtur, abſurda non eſt, ſi animadvertamus, Eccleſiæ Patres rem habentes cum infirmis, atque imbecillibus viris, eorum conditionibus, quæ pro varietate temporum variæ fuerunt, obſecundare debuiſſe; neque enim nefas eſt in arduis eventis tandiu lancem in hanc, vel alteram partem, quum id poſtulat æquitas, deprimere, donec paribus libretur ponderibus, quo cuncta demum vota contendunt.

Turpiter itaque aberrant, qui duplex in Theologia Patrum Traditionis genus agnoſcunt: alterum Eccleſiæ Græcæ, quod faveat Pelagio, ut ipſe effutiebat; alterum Latinæ, quod Græcis Patribus adverſetur: nec ſine maxima injuria affirmari poteſt, modo ſublatam a Patribus Gratiam, ut liberum extollerent arbitrium; modo everſam libertatem, ut Gratiæ neceſſitatem commendarent. Nunquam enim eorum mens fuit hinc Fidem peſſundare, ut eam inde tuerentur, atque firmarent. Fatendum potius, pervigiles iſtos Paſtores eo ſe majori ſtudio contuliſſe, quo periculi gravioris occaſio ſuberat, interea ad id ſemper paratos, quod minus eo tempore periculoſum, & lubricum videbatur.

Alia eſt quibuſdam in locis Græcorum a Latinis Patribus loquendi ratio; eadem tamen quovis tempore fuit Fides, atque Doctrina: adeout certo credendum ſit, Græcos, Latinoſve Patres, ſi in unum tandem omnes

Con-

Concilium conveniſſent, unam, eandemque accepturos fuiſſe in rebus Fidei Sententiam, atque in intricatioribus quæſtionibus conſenſuros certa quadam via, modoque, qui licet propter hominum fortaſſe proterviam etiamnum lateat, optari tamen, & expectari debet ex ſumma Dei clementia, qui hominum mentes, & corda pro lubito flectit, & movet. (3)

In eorum tamen laudem affirmari debet, ſi omnes una ſumantur, præſtantiſſimum nobis in Scripturas Sacras Commentarium exhibere; quum unuſquiſque quidquid habebat ingenii, & virium ad tantum opus contulerit. Neque vero inficiandum, recentiores proſpero ſucceſſu ad Scripturæ Literam incubuiſſe, ac Deo opitulante in poſteriorum temporum ſterilitate, & inopia novis eam inventis illuſtraſſe. Verum omnibus rite perpenſis nihil forte fortuna invenietur, quod non ab antiquis fontibus vel palam, vel ſecreto manarit. Immo veri admodum ſimile eſt, ſi innumera pene Veterum Patrum Commentaria, Scholia, atque Annotationes ſupereſſent, quæ temporum injuria periere, nullum fore invidis quibuſdam homi-

(3) Typis impreſſum fuit anno 1739. Opus, cui titulus: *Concordance des SS. Peres de l'Egliſe, Grecs, & Latins*, auctore D. Bernardo *Marechal* Monacho Benedictino; quod, quum opiniones Sanctorum Patrum ſpecie tenus diverſas conciliet, liquido commonſtrat, unum eſſe, eandemque Sanctorum Patrum Doctrinam de *Fide*, & *Moribus*: quidquid effutiant Sectarii immo etiam nonnulli Catholici.

minibus locum recentiores Interpretes anteponendi priſcis illis Doctoribus, qui rerum ſemina poſteritati mandarunt, quarum fructus nonnulli hac tempeſtate intolerabili ſuperbia, ac parum omnino grato animo ſibi arrogant.

CAPUT VI.

De iis, quæ neceſſaria ſunt ad Eccleſiæ Patres in Sacram Scripturam cum fructu legendos.

SIxtus Senenſis, Poſſevinus, Bellarminus, & Crovæus Anglus Cathalogos ediderunt Auctorum, qui in Sacra Biblia ſcripſerunt, quorum tam ingens eſt multitudo, ut nunquam omnes legi poſſe videantur; cum enim labor incredibilis foret, tum etiam inutilis, præſertim in pluribus, qui omnem operam ſuam in aliis vel exſcribendis, vel colligendis collocarunt. Immo quidam inter eos nullum omnino locum merentur, nullamque commendationem, niſi forte peculiaris aliqua illorum expoſitio obiter, & raptim quæratur. (4) In-

[4] P. *Le Long*. Oratorii Presb. hujus generis Cathalogum edidit ſub nomine *Bibliothecæ Sacræ*, qui, quum ſit numeris omnibus abſolutus, cæteris prætermiſſis, conſuli, & evolvi poteſt.

Inter vetuſtos itaque Interpretes iis duntaxat immorandum eſt, qui vel in Sacra generatim Biblia, vel in aliquam ſingillatim illorum partem accuratius præ cæteris ſcripſiſſe exiſtimantur.

Antea vero nonnihil incumbendum criticis Patrum operibus, quæ ad Sacrarum Literarum intelligentiam viam ſternunt. Magnum profecto adferret ſubſidium, qui omnia fragmenta huc, illucque apud antiquos Interpretes diſperſa colligeret, atque in unum Volumen redacta præberet; quæ res quum deſideretur, poteſt quiſque ſe ſolo tam varias partes, non inani ſtudio ad quandam ordinis formam revocare, pro ut ad propoſitum librum, caput, vel verſiculum Scripturæ referri poſſunt.

Quatuor inveniuntur apud Patres Critices genera. Primum ad generalem totius Bibliæ lectionem præparat; alterum in unumquenque ſingillatim librum quaſdam veluti præfationes exhibet; tertium difficiliora Sacri Codicis vocabula exponit; poſtremum varias Theologiæ, Philoſophiæ, & Chronologiæ, quas noſſe oportet, quæſtiones dilucidat.

Prima in claſſe recenſentur *Philocalia* Origenis, in qua viginti ſeptem capitibus de auctoritate, ſtylo, ac interpretatione Scripturæ diſſeritur, & quatuor libri *de Doctrina Chriſtiana* editi ab Auguſtino, præcipue ſecundus, & tertius, qui maximo eſſe poſſunt emolumento.

In Libro primo Divus Auguſtinus Theolo-

logo, quem inſtituit, linguarum Orientalium ſtudia commendat; eum ſummopere hortatur, ut diverſas Bibliæ Interpretationes conſulat; res naturales, quæ comparationibus, atque figuris Sacri Codicis materiem præbuerunt, ſolerter indagare ſtudeat, & ſcientias, atque artes calleat, quæ ad Scripturæ Sacræ cognitionem conducunt.

In altero dubia quædam enodat ex punctis, ac virgulis naſcentia, quorum varia poſitio totum Scripturæ ſenſum nonnunquam invertit. Ubi hæc dubitatio occurrat, ad Fidei regulam recurrendum cenſet, atque ex duobus, qui eidem loco ſubeſſe poſſunt ſenſibus, eum, qui evidenter falſus eſt, atque Hæreticus, rejiciendum; quod ſi uterque ſenſus ſit Orthodoxus, illum anteponendum docet, qui cum textu magis cohæret; ſi demum uterque cohæreat, perinde Lectori, quem maluerit, eligendum relinquit.

Regulas etiam exhibet, ut figuratus a proprio, vel etiam a figurato ſecernatur: quippe nonnunquam eadem figurata locutio duas diverſas res, immo & contrarias ſignificat.

Modum quoque tradit, quo loca obſcura clarioribus explanentur, quæve ad nonnullas difficultates enucleandas inſtitui debeat ratiocinatio.

Hiſce poſitis legi poterit *Synopſis* Divi Athanaſii, quæ totius veluti Scripturæ ſummarium continet, in qua de nomine, & titulo cujuſque Scripturæ Libri rationem reddit,

dit, atque diverſos Sacrocrum Scriptorum characteres deſignat.

Veteris Teſtamenti Libros ſecundum Hebræorum Canonem enumerat, meminit etiam libri *de Doctrina Apoſtolorum*, libri *Paſtoris*, aliorumque, qui quum Canonici non ſint, legebantur nihilominus Catechumenis, quod iis non mediocriter prodeſſe poſſent.

Quæ ſcribit ille de græcis Veteris Teſtamenti interpretationibus, Lectoris attentionem merentur; atque abs re non erit in ejuſdem Cathalogum Scripturæ Sanctæ Librorum, qui perierunt, oculos injicere.

Dubitant quidam eruditi, num poſtrema hujuſce *Synopſis* pars alium habeat ab Athanaſio Auctorem: multa quippe in eo ſunt adnotatione digna. Præ cæteris loquitur Auctor de Hiſtoria Mulieris adulteræ, quam plerique Græci Patres ſilentio prætermiſerunt: atque Canticum Salomonis appellari affirmat *Canticum Canticorum*, quod ex aliis compluribus ejuſdem Auctoris Canticis delectum ſit, ut vel ipſe titulus indicare videtur. (5) *Vide Biblioth. Cæſar. T. 1.*

Synopſi hujuſce Doctoris addendus Gelaſii

Q Papæ

[5] *Dubitant quidam eruditi*, nec ſolum dubitant, verum etiam negant, & jure quidem, meritoque hanc *Synopſim* ab Athanaſio conſcriptam. Tum enim eam non profert Hieronymus Athanaſii opera recenſens, tum etiam contraria continet Paſchali ejuſdem Athanaſii Epiſtolæ in recenſendis Sacris, vel dubiis Scripturis.

Papæ *Tractatus* [6], una cum ejus Decreto de Libris Canonicis, & Apocryphis, ne quidquam in tanto negotio deſiderandum ſuperſit.

Quod ad criticen ſecundæ claſſis ſpectat, quæ in Divinas Scripturas quaſdam veluti præfationes exhibet, in promtu eſt primo loco præſtantiſſima Divi Hieronymi *ad Paulinum Epiſtola*, in qua Libros Sacros dinumerat, atque quam difficile ſit illorum ſpiritum, ac ſenſum genuinum deprehendere, paucis oſtendit; de omnibus ſpeciatim Libris fuſe diſſerit, eorumque Auctores graphice, atque ad vivum omnino depingit.

Scripſit etiam Epiſtolam inſtar præfationis ad Pentateuchi interpretationem, quam ſuſceperat, ut græcam LXX., quæ valde vitioſa ei videbatur, quodammodo emendaret; habentur præterea undeviginti in tertio hujus Doctoris volumine Epiſtolæ, quæ totidem ſunt, veluti præfationes in Libros *Joſue*, *Regum*, *Paralypomenon*, *Eſdræ*, *Nehemiæ*, *Tobiæ*, *Judithæ*, *Eſtheris*, *Jobi*, *Proverbiorum*, *Eccleſiaſtis*, *Cantici Canticorum*, *Iſaiæ*, *Hieremiæ*, *Ezechielis*, *Danielis*, duodecim Prophetarum minorum, ac quatuor Evangeliſtarum.

Epiſt. ad Deſider.

Ex-

[6] Non video ſane quid intelligat Auctor operis nomine *Tractatus* Gelaſii Papæ; nullus enim extat hac de re Gelaſii Tractatus, ſed Index ſolummodo, & Decretum, ab eo, ut vulgo creditur, latum in Concilio Romano, cui aderant 70. Epiſcopi anno 494.

Extant pariter Præfationes Theodoreti in univerſam Scripturam, Tractatus Divi Gregorii Nyſſeni, atque *Epiſtola* Divi Athanaſii *ad Marcellinum* de inſcriptionibus Pſalmorum. Oſtendit eo loci Athanaſius, quæ comparatio Pſalmorum Davidis cum priſci fœderis Hiſtoria, quove pacto omnia, quæ Chriſtum Jeſum ſpectant vaticinia contineant. Quilibet Pſalmus ſub proprio ſibi titulo diſpoſitus eſt ſive ad Hiſtoriam, ac Prophetiam; ſive ad informationem morum, pietatem, atque orationem referatur.

De Novo autem Teſtamento Euſebius Cæſareenſis Literam ſcripſit *ad Carpianum*, una cum Canonibus, qui decem columnis quatuor Evangeliſtarum concordiam exhibent. Huic vulgandæ occaſionem dedit Concordia Ammonii, cujus tamen ordini, ut teſtatur Theodoretus ibidem, ſe noluit addicere.

Præ cæteris vero legenda *Evangeliſtarum Concordia* Auctore Divo Auguſtino: mirum enim quantum adferat ſubſidii ad plures, eaſque graviſſimas difficultates ſolvendas, quibus percellitur, ac perturbatur quiſquis eo ingenio, & eruditione præditus non eſt, ut tot, ac tantas ſpecie tenus Antilogias conciliet; quum Evangeliſtæ ad ſuum quiſque modum verba, & geſta Chriſti Jeſu deſcripſerint.

Hiſce addes Tractatum *de Catechizandis Rudibus*, quo perfecte docemur, qua ratione ad intelligentiam Novi Teſtamenti Vetus adhiberi poſſit. Tractatum etiam *de Religione*, & *de*

Moribus Eccleſiæ, nec non *de Sermone Domini*, ubi Auguſtinus quamplurima notat de difficultatibus, quæ ex Sacri Codicis obſcuritate naſcuntur.

Ad tertiam quod attinet claſſem, quæ in exponendis difficilioribus verbis verſatur, legenda inprimis, quæ ea de re ſcripſit Hieronymus: ſcilicet *Epiſtola* 130. *ad Marcellam*, in qua exponit quid ſint *Ephod*, & *Theraphim*; Epiſtola 137. de notione vocum *Alleluia*, & *Amen*; 138. de voce Hebraica *Sela*, a Græcis reddita *Diapſalmos*, & 142., 143., & 145. ubi Oziæ Hiſtoriam explanat, agitque de vocabulis *Sanctus*, & *Oſanna*. Hiſce accedent Tractatus ejuſdem Doctoris, in quibus Alphabetum Hebraicum explicat: nomina etiam propria Virorum, Provinciarum, ac Urbium, quas memorat Scriptura: neque omittenda Hebraicarum Traditionum collectio, vel quæ diſcrepantias Hebraicum inter Codicem, & Græcum LXX. recenſet.

In eandem claſſem referri debent, quæ ſcripſit Epiphanius de *Nummis*, *Ponderibus*, *Menſuris*, & *Notis*, quas adhibebant ſuæ ætatis grammatici in Græcorum Bibliorum Editionibus.

Etiamſi non adeo feliciter ſucceſſerit Epiphanio *Phyſiologiæ* Tractatus, ubi animalium, quæ commemorat Scriptura, proprietates recenſet, ejuſque Tractatus *de Duodecim Lapidibus Pretioſis Pectoralis Summi Pontificis* non omnibus numeris abſolutus ſit, prudentibus tamen

Viris,

Viris, qui veterum hac in re cognitiones ab eruditione recentiorum ſecernere norunt, ejuſmodi operum lectio nunquam obeſſe poterit.

Huc etiam advocanda, quæ Divus Auguſtinus de modo loquendi in ſeptem prioribus Scripturæ libris, totidem libris perſcripſit. Addi poſſent *Formulæ Spiritales* Divi Eucherii *ad Veranum*, ſed minoris ponderis videntur, præcipue in ejus myſticis conſiderationibus in varias Sacri Codicis loquendi rationes.

Idem ferme judicium ſit de illius *Inſtitutionibus*, quæ plurimum etiam juvare poſſent, ſi quædam Populorum nomina, Urbium, Fluviorumque, quorum involuta ad nos pervenit notitia: item quæ de Feſtis, de Idolis, de Veſtibus Judæorum, de Ponderibus, eorumve Menſuris cum iis Græcorum, Latinorumve comparatis paullo accuratius dixiſſet.

Inter poſtremæ claſſis Criticos, qui ſcripturæ quæſtiones dilucidant, eminet etiam Divus Hieronymus, qui bene multas perſpicue, & erudite definivit. Optima hoc in genere ſunt ejus reſponſa ad quæſtiones Damaſi Papæ de quinque difficultatibus in Geneſim: item *ad Evagrium*, ubi quærit quis eſſet Melchiſedech: aliud etiam reſponſum, in quo de annis Salomonis, ac Regis Achazi: necnon quinque, vel ſex ipſius Epiſtolæ, præſertim vero duæ, quas *ad Hedibiam* ſcripſit, & *Algaſiam*, ubi plures Antiqui Teſtamenti nodos reſolvit.

Alia extant nonnulla apud antiquos Patres

 cri-

critices opera, quibus Lector in tam præclaro ſtudio tanquam ducibus, uti poteſt, una cum ſingulis Scripturæ Libris Patrum opera jungens, quæ ad eos referri queunt. Ita Prophetarum lectionem antecedent duo Sancti Johannis Chryſoſtomi Sermones, in quibus de obſcurioribus Scripturæ vaticiniis rationem reddit, & qui Acta Apoſtolica legere cupit, eundem Doctorem conſulet, qui ad hujus Libri undique divini intelligentiam maximam lucem præbet, & ſic de cæteris.

CAPUT VII.

De Patrum Eccleſiæ delectu, qui Scripturam Sacram expoſuere.

QUum partem aliquam temporis in ſtudio critices Patrum, qui Scripturas Sanctas explanarunt, contriverit Lector, convertet ſe ad ea, quæ ſuperant Scholia, & Commentaria piiſſimorum, ſapientiſſimorumque Interpretum.

Ut autem recto procedatur ordine, ex cordatiorum hominum mente Novi Teſtamenti intelligentiam perſequetur, antequam Veteris, cujus finis Chriſtus eſt. Verum ad Vetus gradum reducens non prætermittet Novum, maxime vero in lectione Prophetarum, quibus hiſtorici libri conjungi debent, quum ſacrorum Vatum intelligentia ex cognitione Hiſto-

riæ,

riæ, cujus maxima pars ſunt, multoties pendeat.

Hiſce principio poſitis inquiret ſedulo, quinam inter Patres præſtiterit cæteris in exponendo tum literali, tum myſtico, ſive ſpirituali Scripturæ Sacræ ſenſu.

Unicuique copia ſit, quem libuerit magis deligendi: verum ad ſcientiam literæ quod attinet, plurimi faciundus Hieronymus, qui eam perſpicue, eruditeque exponit; ſenſus vero myſticus, & ſpiritalis ab Origene repetendus. Quamvis enim Origenes in allegoriis modum paulliſper exceſſerit, dignus tamen eſt, qui ab initio ad finem uſque legatur: uberrimos quippe continet fontes, unde Ambroſius, ac poſteriores Interpretes hauſerunt ea mentis inventa, quibus priorum Eccleſiæ ſæculorum auctores tantopere delectabantur.

Origeni adde, ſi placet, doctiſſimum Philonem, qui licet Judæus genere, exemplum tamen iis omnibus dedit, qui priſca ætate per allegorias ſcripſerunt. Omnium vetuſtiſſimus hic Scripturæ Interpres gravibus cogitationibus affluit, atque eloquentia, & doctrina ad Platonem magnopere accedit, qua in re (ut putat Photius) cum Judæis non ſemper convenit.

De Tropologico ſenſu, ſeu morali adeat Lector Chryſoſtomum, Auguſtinum, & Gregorium Papam, qui omnes illius copias, omneſque divitias uberrime continent.

Jam vero Latinis ne Græci, an Græcis Latini in hoc delectu anteponendi ſint, differere non immoramur. Præterire tamen non poſſumus eruditorum aliquot Criticorum ſententiam, qui de libris Novi Teſtamenti græce primitus exaratis conſulendos putant Græcos præ Latinis, in eorum ſermone leviter admodum exercitatis: verum reponi poteſt, Divum Hieronymum, qui ut Latinus græce tamen perinde ſciebat, ac Græci indigenæ, quos pene exſcripſit, Latinorum partes impleviſſe, qui ad Evangelicæ literæ expoſitionem minus quam Græci incubuerunt.

Quin ergo diutius hoc Latinorum, Græcorumve Patrum diſcrimine detineamur, ubicunque uberior ſe ſe offeret ſeges, meſſem colligemus.

Novum inprimis Teſtamentum excurramus, cujus initium facit D. Matthæus. De Literali hujus ſenſu locupletiſſimas habemus Homilias Chryſoſtomi: de Morali vero, atque Genealogia Hilarium Pictavienſem: de grammatica demum eruditione Hieronymi annotationes.

In Divum Lucam Commentaria ſcripſit Ambroſius: in Divum Johannem ad ſenſum Myſticum, & Spiritalem adhiberi poſſunt Homiliæ Origenis: ad Moralem Chryſoſtomus: ad Doctrinam autem Hilarius, & Auguſtinus.

Quod attinet ad D. Marcum, quem Patres molli admodum brachio, leviterque tractarunt, Græcorum Catenas nimirum ſumere fas erit, vel Theophilum Antiochenum, atque

que Theophilactum, Chryſoſtomi Eclogarium, eo fere modo, quo D. Marcus S. Matthæum in epitomen coegit.

In Acta Apoſtolorum præſto ſunt Homiliæ Chryſoſtomi: in Epiſtolas Divi Pauli informandis moribus apta ſcripſit idem Chryſoſtomus. Addi poteſt Theophilactus, in quem totius Eccleſiæ Græcæ vox convenit, quum Doctoris gentium ſenſa explicanda ſunt, atque proferenda. Literam exploravit Theodoretus; Doctrinam autem expreſſit Auguſtinus Commentariis *in Epiſtolam ad Romanos*, & *ad Galatas*, Sermonibus *de Verbis Apoſtoli*, pluribuſque contra Pelagianos libris, quos nonnulli eruditi totidem fere de Gratia Commentarios exiſtimant.

Ad Epiſtolas Canonicas quod ſpectat, quibus antiqui Patres exiguam, vel fere nullam operam dederunt, uti poterit lector Commentariis Didymi, Homiliis Auguſtini *in primam S. Johannis*, necnon compilationibus Œcumenii, & Venerabilis Bedæ.

In Apocalypſim reliqua ſunt Commentaria Victorini, Andreæ Cæſareenſis, Primaſii, atque illud, quod vulgo adſcribitur Auguſtino, & Donatiſtæ Tyconio, quod aliud revera non eſt, quam Primaſii, Victorini, & Venerabilis Bedæ collectio, Homiliarum ſtylo donata.

Ad Vetus ſecundo loco Teſtamentum quod ſpectat, in Myſticum, & Spiritalem Pentateuchi ſenſum legi poteſt Origenes una cum Gla-

phyris

phyris Cyrilli Alexandrini, in Moralem vero Chryſoſtomus omnium hoc in capite Princeps.

In Hexaemeron ſingillatim Ambroſius, vel Baſilius; ſufficit autem alteruter, quippe Ambroſius Divum Baſilium, quem velut Magiſtrum colebat, exſcripſit.

De Libris *Joſue*, & *Judicum* conſulendæ *Quæſtiones* Auguſtini, atque nonnullæ, quæ ſuperſunt Origenis Homiliæ.

In Libros *Regum* ſcripſit Gregorius Papa, vel potius ejus collector, forte fortuna Eucherius Lugdunenſis Epiſcopus.

Ejuſdem Gregorii *Moralia in Job* fere ſufficiunt, niſi quis forte Græcorum Catenas ea de re perſcriptas malit adire.

In Pſalmos Davidicos eruditionem ſecutus eſt Hilarius, morum doctrinam Auguſtinus, utramque Theodoretus, vel Caſſiodorus, qui Auguſtinum, alioſque Patres in ſummam redegit; nec prætermittendæ duæ, & viginti Baſilii in totidem electos Pſalmos Homiliæ.

Eccleſiaſtis ſenſa moralia expoſuit ſuis in Paraphraſibus Gregorius Thaumaturgus. Accedunt octo Gregorii Nyſſeni Homiliæ, in quibus ſumma pietas una cum ampliſſima eruditione conjuncta eſt.

Plures quoque laudatus Doctor omnino allegoricas in *Canticum Canticorum* Homilias elaboravit: expoſuit etiam divinum hoc opus Divus Gregorius Papa, & Apponius, qui legi poterunt, una cum Divi Bernardi in tria priora capita Sermonibus.

Iſaiam

Iſaiam Baſilius, ac Cyrillus Alexandrinus, Hieremiam Origenes, Ezechielem Gregorius Papa, omnes demum majores, & præcipue minores Prophetas ſumma cum laude Hieronymus, explanarunt.

Ubi vero alicujus Scripturæ voluminis Commentaria deſint, evolvendæ Quæſtiones Theodoreti, Hieronymi, & Auguſtini, Epiſtolæ Iſidori Peluſiotæ, necnon Collectiones Venerabilis Bedæ, & Rabbani Mauri, qui ex veterum animadverſionibus plurimum fructus perceperunt.

Quanquam alia multa ſunt Patrum opera in Scripturam, ea, quæ hactenus laudavimus, pluſquam ſatis eſſe poſſunt; ita tamen ut in rebus dubiis, quæ ab iis vel ſilentio præteritæ, vel ſatis explanatæ non fuere, conſulantur cæteri: immo nec omnes, quos laudavimus, legere neceſſe fuerit, unus, vel alter in ſingulos Scripturæ Libros cujuslibet ſtudio ſatisfacere poterit, prout hujuſcemodi lectione magis, minuſve delectabitur.

Verum nulla iis lex ſtatui poteſt, qui ſupra vulgus ſe attollentes Sacrarum Literarum ſtudio ſe totos addicunt: cuncta ab iis evolvenda ſunt Commentaria, Homiliæ, Scholia, Annotationes, Epiſtolæ, Præfationes, atque aſſiduo, & nunquam intermiſſo labore conferendi Auctores Auctoribus, vocibus voces, res denique rebus, ne quid eorum diligentiam effugiat.

CA-

CAPUT VIII.

De Lectione Patrum Eccleſiæ, qui Dogmata Fidei exponunt.

SEctarii, quorum mos eſt nobis continuo illudere, Theologiam Patrum, qua tantopere gloriamur, nihil præter ætatem, rugaſque ſeniles ſingularis habere, eoſque ludicrum aliquid facere dicunt (ipſiſmet Patribus aſſeverantibus) qui in rebus Fidei aliud docere conantur, quam quod Deus in Scripturis Sanctis Eccleſiæ ſuæ revelavit.

Verum facile eſt reſpondere, Baſilium, atque Dyoniſium Areopagitam ſimilia ſcribentes id unum docere voluiſſe, in rebus Fidei nihil proprio marte cudendum; quemadmodum Sectarii conſuevere, qui Dogmata pro libito fingunt, nequaquam explorato germano Scripturæ ſenſu, a Patribus ſecundum antiquiſſimas, atque in univerſa Eccleſia probatiſſimas Traditiones expoſito; noſter enim antiquitatis amor optimam eſſe, quam tuemur, doctrinam inviictiſſime demonſtrat, vel ob id ſolum, quod eadem quovis tempore fuerit. Et ſane, ut olim ajebat Epiphanius Eunomianis, qui Catholicos irriſionis cauſa appellabant *Antiquarios*: eo major eſt Fidei noſtræ certitudo, quo altior ipſius antiquitas: una ſemper, eademque fuit, & erit quacunque ætate Fides noſtra: neque enim

enim a tempore pendet, ſed mediis Sanctorum operibus, quorum alii acceperunt ab aliis, veluti totidem vehiculis, ad nos uſque integra, incorruptaque devenit.

Labente temporum curſu, eadem omnino ratione, qua in lucem prodierunt, interibunt, & concident hæretici. Quonam abjere veteres Sectarii recentiorum parentes, atque Magiſtri? Floruerunt olim, ut florent noſtris temporibus illorum ſucceſſores, horumque memoria non ſecus ac illorum evaneſcet, ſi quando maluerit Deus O. M., in ſcelerum mulctam, alias ab Eccleſia pœnas repetere. Quid enim aliud profecto hæreſis eſt, niſi præteriens novitas, quæ torrentis adinſtar magno fragore ruentis, pluribus hinc inde rebus everſis, devaſtatiſque, miſerrime perit?

Tertullianus cum bona, ſanaque mente vigeret adhuc [neque enim certum adeo eſt, atque perſpicuum, ut opinantur nonnulli, Librum *de Præſcriptionibus* poſt defectionem a Fide conſcriptum fuiſſe] (7) Tertullianus, inquam, hoc argumento tanquam omnium validiſſimo contra Hæreticos utebatur, opponens

(7) Immo vero graviſſimæ ſubſunt rationes, quibus invicte demonſtratur, Librum *de Præſcriptionibus*, a Tertulliano exaratum, antequam deficeret a Fide. In primis enim ne minimum quidem Montani hæreſeos veſtigium in eo reperitur. 2. Communem in eo ſibi Fidem eſſe affirmat cum omnibus Eccleſiis Apoſtolicis. 3. Demum ſaniſſima Fidei Catholicæ principia in illo opere exponit, quibus hæreſis quæcunque, vel ſchiſma funditus convellitur.

nens ſcilicet eorum doctrinæ novitati, Fidei noſtræ, quam ab ipſo fonte Chriſto Servatore petit, antiquitatem.

Vincentius Lirinenſis perſpicue demonſtrat, non aliam fuiſſe hæreſeon originem, quam contemtum antiquitatis, cujus limites impudenter excedunt Sectarii, ut inane novitatis phantaſma conſectentur. At mirari profecto ſubit, Novatores, qui tantopere nobis ſuccenſent, priorum nihilominus, quinque, vel ſex ſæculorum Patres, eorumque auctoritatem admittere, immo etiam ad poſteriores nonnunquam, recurrere, e quibus aliquod cauſæ ſuæ ſubſidium expectant.

Quid, quod errorum ſuorum a Catholicis Doctoribus originem inquirere, eorumque auctoritate ad cæteros Sectarios ſibi adverſantes refellendos, uti non erubeſcant? Tertulliano nititur Servetus, ſtatuitque contra Calvinum; Calvinus viciſſim huic hæretico opponit Juſtinum Martyrem, quanquam eum fortaſſe non lateret, *Expoſitionem Fidei*, quam profert, Juſtino vulgo adſcriptam, genuinum illius opus non eſſe, ſed a Recentiore Scriptore ad refutandos Arianos elucubratam.

Anglicani vulgo Epiſcopales repetitam toties exprobrationem natæ illorum Eccleſiæ ex ſchiſmate Henrici VIII. iniquo animo ferentes, illius ſemina apud Patres trium, quatuorve priorum ſæculorum reperire ſe gloriantur.

Diſſ. ... Eam ob rem Dodvellus Veterum horumce Doctorum ſapientiam, & miniſterium tanto-

pere

pere extollit, ut illud Spiritus Sancti donum appellet, decantetque cum Apoſtolica dignitate, atque miraculorum, & prophetiæ dono comparandum: quemadmodum ait Apoſtolus, Jeſum Chriſtum dediſſe Eccleſiæ ſuæ Apoſtolos, Prophetas, Evangeliſtas, & Doctores. Præſtantiſſimam hanc Doctoris dignitatem, quam ex Synagoga translatam putat in Eccleſiam, ad ætatem uſque Cypriani integram, illibatamque manſiſſe contendit, ſcilicet ad tertium uſque ſæculum jam provectum, tum vero una cum cæteris donis periiſſe communi prædicatione confuſam, permixtamque.

Nos quidem ſepoſita Dodvelli opinione, qui Doctores, ac Fidei Chriſtianæ Expoſitores fatetur quatuor fere ſæculorum ſpatio divinitus afflatos, omnium ætatum Patres accipimus, quum univerſali Eccleſiæ Fidei conſentiunt; quanquam enim omnes generatim Patres veneremur, nemini tamen ſingillatim tantum auctoritatis, quantum omnibus ſimul tribuere audemus, neque ſingulas illorum ſententias totidem habenda eſſe putamus oracula, quibus neceſſario adhibenda ſit fides.

Hiſce Doctoribus pro rei veritate Traditioni, atque Eccleſiæ Fidei teſtimonium reddentibus refragari ſumma temeritas foret: proprias autem opiniones, ac ſingulares conjecturas exhibentibus aſſenſum cohibere, donec rationis, vel auctoritatis pondere de Orthodoxâ eorum, quæ proferunt, veritate conſtet, nulla ſit injuria. Non enim ob id eorum ſententiis

aſ-

aſſentimur, quod ipſi dixerint, ſed quia cum Eccleſiæ ſenſu præclare cohærent, nec reſpui poſſunt, quin ſumma Veritas, Deus ipſe nimirum optimus maximus reſpuatur.

Nicetas Bizantinus in Apologetico Synodi Chalcedonenſis inquit, Patres quibuſdam uti loquendi modis metaphoricis, ambiguis, & ſæpe numero contrariis, qui eos in erroris ſuſpicionem adducere poſſent, niſi nota foret Veterum indiligentia in dictionibus, atque verborum delectu.

Theodoretus in Dialogis contra Hæreticos advertit, Eccleſiæ Patres nonnunquam exceſſiſſe, ſuiſque locutionibus accuratam Dogmatum Fidem prætergreſſos, ſive nimio id fecerint ſtudio, ſive quod humana mens, dum in ſublime fertur, ſatis otii ſibi non ſumat, ut ad diligentius examen oportet; ac qui adverſarium ad incitas redigere tentat, nonnihil periculo exponit, ut plenam, abſolutamque victoriam reportet.

Auguſtinus cum Ario diſputans, parcit Sabellio; quum vero adoritur Sabellium, fœdus iniiſſe cum Ario videtur. Quum Pelagianos inſequitur, ad Manichæos illum accedere velle diceres. Sic Theodoretus vindicans ſe contra Cyrillum, Neſtorianorum hæreſi minus diffidit, quod metueret errorem ab Eutychete paullo poſt invectum: contra Cyrillus fortiter obſiſtens Neſtorio, ab imperito Lectore Apollinarii ſectator fortaſſis habebitur.

Multa ſunt exempla Patrum, qui arborem in-

inflexam in latus oppoſitum inclinant, quo eam recorrigant, atque rectam ad lineam reducant: quod quidem prudentiſſimi Paſtores non ita fecere, ut in unum impegerint ſcopulum, quo alium vitarent, ſed eo quod experientia duce noſſent, id genus æquipondia adhiberi poſſe; ut e præcipitio homines alioquin æternum manſuri retraherentur. [8]

Deinde neminem latet, quædam fuiſſe tempora, quibus cuique liberum erat multis de rebus pro arbitrio ſentire, quæ quum ab Eccleſia finitæ non eſſent, hominum judicio, ac diſputationi relinquebantur. Eapropter in lectione Patrum, ut habet regula juris, videndum quot numero, & quales ſint, qui loquuntur, quæ rerum, de quibus agitur, natura, quo tempore in controverſiam venerint, quæ demum verba ad illas ſignificandas adhibita ſint.

Præterea prudentis Lectoris munus eſt ea, quæ Patres proprio Marte, ab iis ſecernere, quæ poſt alios præſertim dubiæ Fidei Auctores

[8] Quæ ſcribit hoc loco Auctor Operis de immoderato Patrum æſtu in defendendis quibuſdam Fidei Dogmatis, parumper caſtiganda videntur: nihil enim aliud continent, quam querimonias ab invidis obtrectatoribus Patrum fundi ſolitas; quæ quidem iniquæ prorſus comperientur, ſi Patrum doctrina paullo intimius pervadatur, ut egregie oſtendit de D. Auguſtino Eminentiſſimus *De Noris* in *Vindiciis Auguſtinianis*, & Bullus Anglicanus in *Defenſione Patrum Anteniccanorum*, quos malevoli quidam Critici Arianis faviſſe autumabant. Vide notam 19. primæ Partis.

res ſcripſerunt. Exempli loco ſit Divus Hieronymus; etſi enim affirmet contra Ruffinum, diligenter ſe in Commentariis ſecreviſſe ſuas ab opinionibus Origenis, aliorumque, qui in hæreſeos ſuſpicionem venerant, non ita tamen accurate id præſtitit, ut nihil omnino ſuperſit difficultatis, ac confuſionis.

Maximum Lectori faſtidium parit, haud certo noſſe quis loquatur, & cui præbeat aurem. Ad id ſatis ſtudii non attulerunt Antiqui, atque, fatente Hieronymo, difficultas, quæ in intelligendis Prophetis occurrit, inde paſſim oritur, quod illos fere non diſtinguat Scriptura, quos ſuis in dialogis colloquentes inducit. Humanius forſitan acceptus fuiſſet Liber Eccleſiaſtis, ſi diſtinxiſſet Salomon, quæ dicit ipſemet, ab iis, quæ in hoc opere dicentes inducit homines nequam [9]. Facilius etiam fortaſſe perciperentur Pſalmi Davidis, ſi Cantorum, qui alternis quandoque canunt, nomina recenſerentur: multoque magis delectaret *Canticum Canticorum*, ſi Actores omnes notati fuiſſent. Hinc

[9] Præcipue vero contra immortalitatem Animæ cap. 3. ℣. 19., & cap. 9. ℣. 5. quæ tamen nonniſi impiorum nomine profert; quum cap. 12. ℣. 7. eandem animæ immortalitatem ſtatuat evidentiſsime, inquiens, *& revertatur pulvis in terram ſuam unde erat, & ſpiritus redeat ad Deum, qui fecit illum.* Nihilo tamen minus propter priora loca, Librum Eccleſiaſtis Sectarii bene multi rejecerunt, & complures Rabbini perniciofum traduxerunt. Nonnulli autem ſceleſtiſsimi homines iiſdem locis impie abuſi ſunt ad immortalitatem Animæ de medio tollendam.

Hinc Pſellus divinum hoc epithalamium explicare aggreſſus, de Actoribus primum diſſerit, ut ejus ſenſus perfectior, ac facilior fiat intelligentia.

CAPUT IX.

De præcipuis Patrum operibus ad Dogmata Fidei deligendis.

QUamvis innumera Patrum opera vel injuria temporum, vel immani hoſtium Eccleſiæ protervia interierint, qui non hominibus modo, ſed & libris bellum indixerunt; attamen quæ ab exitioſa illa pernicie evaſerunt, laborioſiſſimis etiam Viris exercendis, altiſſimiſque ſtudiis promovendis abunde ſufficiunt. Immo pauci omnino ſunt adeo laboris amantes, ut omnia, quæ ad nos pervenerunt, de Fidei Dogmatis Patrum monumenta valeant accurate pervolvere.

Plerique ſæculi ſui moribus ſervire ſatis habent, eas nimirum quæſtiones, quæ agitari ſolent ætate ſua, in Patrum ſcriptis ſcrutantur; quum enim primum nova quædam in Eccleſia excitatur contentio, ubi major apparet animorum vis, & maximus perſtrepit tumultus, eo quiſque contendit, tantoque fertur impetu, ut cæteras quæſtiones, quanquam majorem ſæpe utilitatem adferant, facillima oblivione prætereat. Quicunque tamen in

Eccleſiaſtica ſcientia progredi cupit, aliam ineat viam, oportet, ac certis quibuſdam Patrum operibus per ſingula præcipua capita ſe ſe addicat, eaque ex propoſito ſibi ordine in claſſes diſtribuat.

Patres, quibus merito, & jure perſuaſum erat, Supremi Numinis conſilium primitus non fuiſſe, ut ejus veritas ope librorum innoteſceret, & univerſum terrarum orbem pervaderet, de Myſteriis Fidei tunc ſolum ſcripſere, quum inſolita exorti cujuſdam in Eccleſia tumultus occaſio poſtularet, eoque potiſſimum fine, ut populo ab eis Fidei defenſionem expoſcenti indulgerent.

Fleur. Hiſt. de l'Egl. l. 2. „ Apoſtoli, eorumque Diſcipuli [inquit „ *D. Fleury*] nunquam ad ſcribendum manum „ admovere, niſi quum occaſio ſubeſſet, ac „ ſumma neceſſitas. Arbitrantur nonnulli, ea „ ſolum mente conſcriptum a D. Luca Evan- „ gelium, ut Chriſtianorum animos ab Evan- „ geliis, quæ illius ætate ſupponebantur, ab- „ duceret, ac Pſeudo Apoſtolos Divo Paulo „ adverſantes comprimeret. Poſtremis vitæ „ ſuæ annis Evangelium ſcripſit D. Johannes; „ ad illam uſque ætatem viva voce docuerat, „ nec niſi a pleriſque Epiſcopis Aſiæ roga- „ tus, atque a pluribus Eccleſiis huic rei ge- „ rendæ præfectus ad ſcribendum adduci po- „ tuit. Antequam vero illud ordiretur, publi- „ cum jejunium, & orationem fratribus ſuis „ indixit; in animo quippe habebat Sectarios, „ qui Chriſti Domini divinitatem ſuſtollebant, „ refellere.

Quo

Quo primum tempore nova errorum monſtra prodibant; Divina Providentia recentes excitavit Doctores, ad Eccleſiæ defenſionem comparatos, atque non tantum impenſo tuendæ veritatis amore, verum etiam ingenii acumine, ſummaque eruditione cæteris omnibus longe præſtantes. In noſtro autem ſtudiorum curriculo illi, quos in pertractandis Theologiæ quæſtionibus plurimis præſidiis inſtructos deprehendimus, cæteris anteponere debemus, qui ejuſmodi adjumento deſtituti, eaſdem res obiter duntaxat, atque jejune attigerunt.

Præclariſſimus iſte ordo, ſicut in Patrum delectu, ita in variis etiam ejuſdem Patris operibus deligendis teneri debet. Nam ratione duce conſentaneum magis eſt ea loca conſulere, quibus Auctor dedita opera, & diligenter, quam ubi generatim, ac ſine penitiori inveſtigatione argumentum aliquod tractat: ſic Auguſtinus in Epiſtolis, & Tractatibus, quibus reſpondet abſolutiorem rerum cognitionem petentibus, accuratius diſſerit, atque attentius, quam in Sermonibus, ubi nonnulla duntaxat profert pro arbitrio, quæque ad rem primo propoſitam ſolummodo referuntur.

Pleraque Patrum opera de Fidei Dogmatis, vel Catecheſes ſunt, vel Homiliæ, vel Sermones, vel Epiſtolæ ad modum tractatuum, vel Tractatus ad modum epiſtolarum, quum Patres hos indiſcriminatim titulos lucubrationibus ſuis præfigerent.

Divus Epiphanius Tractatui *de Anchorato*

Epiſtolæ nomen dedit; revera enim Clero, & Magiſtratui Suedriæ in Pamphylia reſponſum ferebat, a quibus rogatus fuerat, ut Doctrinam Myſterii Trinitatis dilucide exponeret. Tractatum *de Lapſis* a D. Cypriano conſcriptum, epiſtolam vocat Pacianus, eodemque nomine donat Auguſtinus ejuſdem Cypriani Tractatum *de Unitate*, quem Cyprianus ipſemet librum appellat. Divus Hieronymus Sancti hujus Martyris Epiſtolas, unaque ſuas commemorans, nunc libros, nunc epiſtolas nominat. Syncellus autem in diſtributione operum Divi Cypriani, Sanctiſſimi hujus Africani Antiſtitis Epiſtolas a Tractatibus ſecernit; quod argumento eſt, Patres Eccleſiæ hac in re liberrime ſe geſſiſſe, ut mos erat profanis Auctoribus, qui literæ, vel epiſtolæ nomen operibus alterius plerunque generis ſine diſcrimine imponebant, Afranio teſte, qui comœdiam ſub epiſtolæ nomine vulgavit, perinde ac ſi literam ſcripſiſſet ad vulgus cum delectatione erudiendum.

Juſt. Lipſ. Epiſtolic. Inſtit. c. 1.

Fieri etiam poteſt, ut exterior illius ætatis Epiſtolarum forma, quæ multis paginis tanquam libelli conſtabant, occaſionem dederit Librum, vel Tractatum appellandi epiſtolas, quæ paullo longiores viderentur: vel etiam (quod vero ſimilius eſt) quum de rebus Theologicis nonniſi rogati plerunque ſcriberent Patres, epiſtolarum nomine donabant reſponſa, quæ copioſas cæteroquin eruditionis Eccleſiaſticæ tractationes complectebantur.

Quid-

Quidquid id eſt, innumerabiles extant Patrum Epiſtolæ, qui hujuſmodi ſcribendi genus præ cæteris ſecuti ſunt, utpote Paſtoribus convenientius, qui de conſtanti Eccleſiæ Fide omnibus hominibus, Clericis, Laicis, Catechumenis, Fidelibus, Infidelibus, Judæis, & Hæreticis reſpondere tenentur.

Omnia fere Divi Athanaſii opera ad modum epiſtolarum ſcripta ſunt. Divus Baſilius univerſam pene Theologiæ ſuæ doctrinam literis comprehendit, ac Divi Auguſtini Epiſtolæ omnium ejus librorum, ejuſque doctrinæ ſummam exhibent, atque compendium [10]. Quidquid demum apud Patres exquiſitiſſimum occurrit, in eorum Literis continetur, adeoque præ cæteris eorum monumentis verſari debent, ſed certo quodam ordine, eaque methodo, qua in nova Auguſtini Editione diſpoſitæ fuerunt, ubi Fidei Dogmata ab Hiſtoria, & Morum, ac Diſciplinæ Doctrina ſejuncta inveniuntur.

Catecheſes autem Patrum duplici ſunt in claſſe: aliæ ad Catechumenos in Paſchate bapti-

[10] Multum quidem ſibi vindicant laudis, plurimumque adferre poſſunt utilitatis Epiſtolæ D. Auguſtini, in quibus e. g. agit de Gratia, ut *Epiſtola ad Vitalem &c.* non eſt tamen, cur tantopere commendentur, adeo ut præ cæteris omnibus Auguſtini monumentis verſari debeant. Qui enim in quæſtionibus de Gratia, & de Eccleſia, inconſultis reliquis Auguſtini Tractatibus, ſolis ipſius Literis hæreat, is profecto nonniſi jejune, exiliterque tractabit difficillimas ejuſmodi quæſtiones.

tizandos per aliquot dies habebantur, aliæ dictæ *Myſtagogicæ* ad recens baptizatos per ſollemnis hujuſce Feſti Octavam.

In Catecheſibus, quum Patres nihil augerent; immo Fidem e contrario aperte, ſimpliciſſimeque proponere ſtuderent, tota veteris Eccleſiæ forma perſpicuo exhibetur.

Pauciſſimæ ſuperſunt Catecheſes apud Cyrillum Jeroſolymitanum, Gregorium Nyſſenum, & Gaudentium Brixiæ Antiſtitem. Earum paucitatis præcipua cauſa eſt, quod tribus prioribus ſæculis plerique Patres ex tempore loquentes, Sermones ſuos exſcribi non ſinerent; & ſane ſequioribus ſolum temporibus conceſſere Catechumenis Baptiſma petentibus, ut quæ ex publicis eorum Sermonibus memoria tenere poterant, literis mandarent.

Duplicis etiam generis ſunt Homiliæ Patrum: aliæ ad Fideles ſolummodo, aliæ vero ad Infideles etiam habebantur. In illis Patres de Myſteriis Religionis aperte, in iſtis vero ſubobſcure, ſummaque moderatione, ac circumſpectione dicebant.

Tractatus vero Patrum vel mere ſunt Theologici, vel Polemici. In prioribus veteres iſti Doctores ludimagiſtrorum inſtar, ſemota diſputatione docentium, Religionis Dogmata explanant; in poſterioribus autem tanquam ſpiritales Athletæ, veritates Fidei tuentur acerrime contra infenſiſſimos Eccleſiæ hoſtes, qui eas pervicaciter impetunt.

Hujuſce generis Tractatus majora poſtulant in-

ingenia, ampliorem que facultatem in Eccleſiæ Doctrina, quam quæ tyronibus ineſſe ſolet: ſi quid enim difficile, & arduum, ſpinoſumque apud Patres, illud profecto dici debet, quod contra hæreſes ſcripſere. Hoc in capite Principes fuerunt Ignatius contra Simonem, Menandrum, & Ebbionem (11); Irenæus contra Valentinum, & univerſam Gnoſticorum ſobolem; Tertullianus contra Marcionem; Cyprianus, ac Pacianus Barcinonenſis in Novatianos; Athanaſius, Hilarius Pictavienſis, Ambroſius, & Auguſtinus contra Arianos; Baſilius Magnus, atque Gregorius Nazianzenus in Eunomianos; Optatus, & Auguſtinus contra Donatiſtas; Theophilus Alexandrinus in Origenem; Hieronymus contra Jovinianum, Helvidium, Vigilantium, & Pelagium; Titus Boſtrenſis, & Auguſtinus contra Manichæos; idem Auguſtinus contra Joviniani, & Pelagii ſectarios; Cyrillus Alexandrinus contra Neſtorium; Leo Papa adverſus eundem Neſtorium, Eutychetem, & Priſcillianiſtas; Sophronius Joroſolymitanus, & Divus Maximus contra Monothelitas; Johannes Damaſcenus, &

---

[11] Animum intendit Auctor operis ad Epiſtolam D. Ignatii *ad Smyrnenſes*, in qua Sanctiſsimus Martyr veram Incarnationis Fidem ſtabilit. Pauca etiam hac de re ſcripſit in Epiſtolis *ad Epheſios*, & *ad Trallenſes*. Quæ quidem a Sanctiſsimo Martyre ſcripta ſunt contra Simonem, Menandrum, & Ebbionem, primos illius Catholici Dogmatis hoſtes infenſiſſimos.

& Theodorus Studita contra Iconomachos; Divus Anſelmus contra Græcos; ac Divus Bernardus contra ſuæ ætatis Hæreticos.

CAPUT X.

De Ordine ſervando in lectione Patrum de Fidei Dogmatis diſſerentium.

Rationi admodum conſentaneum videtur, in lectione Patrum de Fidei Dogmatis initium ducere ab eorum contra Paganos operibus; a quibus ad præcipua Fidei Capita illuſtranda maximum peti poteſt ſubſidium. Hoc ſcribendi genere excelluerunt Juſtinus Martyr, Origenes, Tertullianus, Minutius Fœlix, Arnobius, Auguſtinus, & alii: apud eos mixtum eſt utile dulci; & quamvis (excepto Auguſtino) plus revera apud hoſce Apologiſtas niteat eruditionis, & eloquentiæ, quam altioris Theologiæ, in eorum tamen ſcriptis non deſunt luculenta veterum Traditionum teſtimonia, quæ colligere, atque ſervare plurimum refert. [12]

Hiſce

[12] Rem, ut arbitror, non inutilem feciſſet operis Auctor, ſi inter antiqua monumenta contra Judæos, & Paganos, *Præparationem*, & *Demonſtrationem Evangelicam* Euſebii Cæſareenſis retuliſſet. Immo vero illud magnopere miror, omiſſum ab eo hoc loco tanti ponderis monumentum, quod teſtibus æquiſſimis rerum æſtimatoribus, ſolum pene ſufficeret ad demonſtrandam contra Paganos

Hiſce Apologiis addi poterunt ejuſdem argumenti tractatus, quos reliquere Clemens Alexandrinus, Cyprianus, Lactantius, Julius Firmicus Maternus, Athanaſius, Gregorius Nazianzenus, Chryſoſtomus, Cyrillus Alexandrinus, & Theodoretus contra Gentiles.

Poſt hæc gradus fiet ad Tractatus Patrum contra Judæos; hujuſmodi ſunt *Dialogus* Divi Juſtini *contra Tryphonem*, Tractatus Tertulliani *adverſus Judæos*; *Liber primus de Teſtimoniis* Divi Cypriani *ad Quirinum*, Sermones Divi Chryſoſtomi, Tractatus, & Epiſtolæ Divi Auguſtini de eodem argumento.

Hujuſmodi contra Judæos, atque Paganos operum lectione eo uberior comparabitur Polemicæ Sanctorum Patrum Doctrinæ intelligentia, quo plerique Sectariorum a veteribus hiſce Doctoribus refutati Semipagani ſunt, vel Semijudæi, qui doctrinæ ſuæ dogmata, ne dicam deliramenta, ex Gentilium, ac Judæorum cœno hauſerunt, indeque odioſam, ac plane ridiculam farraginem conflarunt.

His poſitis, inquiret Lector apud Patres præcipua Theologiæ capita ex ordine Magiſtri Sententiarum, Divi Thomæ, vel alterius Scholaſtici, niſi forte peculiarem quiſque methodum ſibi proponere malit. Ita-

---

ganos Fidei noſtræ veritatem. Continet autem inprimis univerſam Theologiam Ethnicorum, deinde omnia Chriſtianæ Fidei veritatis argumenta. Equidem paullo infra illius, tanquam præludii, aut præfationis lectionem commendat; ſed potiorem locum mereri videtur; neque enim præparare ſolummodo valet, verum etiam perficere Lectorem.

Itaque ne quis ulli ſcrupuloſius ordini ſe addicat, Sermones evolvere poterit D. Chryſoſtomi *de Incomprehenſibili Natura Dei*, Tractatum *de Divinis Nominibus* adſcriptum Dionyſio Areopagitæ, librum de *Monomachia* auctore Juſtino, Tractatus Theodoreti, ac Divi Chryſoſtomi *de Providentia*, unà cum iis, quæ ſuperſunt Lactantii *de Creatione*, & *Excellentia Hominis*.

Tum ad Myſteria Fidei propius accedens, aſſumet Tractatus D. Athanaſii *de Trinitate*, ejuſdem Homilias in hæc Evangelii verba: *omnia dedit mihi Pater*; ejus *ad Serapionem*, *ad Adelphicum*, & *ad Maximum* Epiſtolas: pervolvet etiam Sanctorum Hilarii, & Auguſtini opera de eodem Myſterio, Ambroſium *de Fide* contra Arianos, *Theſaurum* Cyrilli Alexandrini, Libros Vigilii Tapſenſis, Homilias, & Epiſtolas D. Baſilii *de Ineffabili Trinitate*, atque ejuſdem Patris opera *contra Eunomium*.

Omnibus hiſce Tractatibus addere juvat Sermones D. Gregorii Nazianzeni, & Tractatum D. Gregorii Nyſſeni *de Divinitate Filii*, & *Spiritus Sancti*, Librum Didymi *de Spiritu Sancto*, opus Baſilii *ad Amphilochium*, Sermonem D. Chryſoſtomi *de Conſubſtantialitate*, ac duas Hieronymi ad Damaſum Epiſtolas *de Hypoſtaſibus*.

De Myſterio Incarnationis adeat, quæ ſuperſunt Athanaſii ſcripta, præcipue Epiſtolam ad *Epictetum*, duos Gregorii Nyſſeni contra Apollinarem Tractatus, ejuſque Sermonem *de*

Na-

Nativitate, pleraque Cyrilli Alexandrini monumenta, plurium Orientis Antiſtitum Epiſtolas in collectione Lupi, Epiſtolam D. Leonis *ad Flavianum*, una cum reliquis ejuſdem de hoc argumento Epiſtolis, Auguſtini etiam *ad Voluſianum*, ejuſque Tractatum *de Dono Perſeverantiæ*, ubi quæ ad Prædeſtinationem Chriſti Jeſu referuntur, exponit, Epiſtolam D. Bernardi ad Innocentium II. contra Petrum Abaelardum *de Satisfactione Salvatoris*, *& Redemtione humana*, Tractatum denique Tertulliani *de Carne Chriſti*.

De Prædeſtinatione vero, Gratia, & Libero Arbitrio præſto eſt Auguſtinus tomo 7. poſtremæ ejus operum Editionis; Divus Proſper *in Collatorem*, ejuſdem reſponſa ad argumenta Vincentii; Fulgentius, & Bernardus, ubi de rebus iſtis altiſſimis, intricatiſque ſcite, eruditeque diſſerunt.

Abs re fortaſſe non erit hiſce omnibus anteponere Tractatus D. Gregorii Nyſſeni, & Sancti Auguſtini *de Beatitudine*, *Immortalitate*, *& Quantitate Animæ*; alterum *de Natura Hominis* auctore Nemeſio Epiſcopo, atque Paulini opera *de Lapſu Hominis*; *& Meritis Jeſu Chriſti*.

De Reſurrectione Mortuorum Gregorius Nyſſenus, & Johannes Chryſoſtomus, Tertullianus etiam, & Athenagoras in ſuis *de Reſurrectione* Tractatibus legi poſſunt.

Quod ſpectat Sacramenta Eccleſiæ, ſeptem Auguſtini Libros conſulat Lector *de Baptiſmate contra Donatiſtas*, cæteros etiam editos con-

contra Parmenianum, duos Baſilii *de Baptiſmate*, Tractatum Divi Ambroſii *de Initiandis*, Homiliam Divi Chryſoſtomi octogeſimam tertiam *in Matthæum*, Epiſtolas Paciani, atque Tractatus *de Baptiſmate*, Sermones Divi Gaudentii, Epiſtolam Divi Fulgentii *ad Ferrandum* de baptiſmo Æthyopis morientis, Tractatum Tertulliani *de Pœnitentia*, Fulgentium *de Remiſſione Peccatorum*, & Catecheſes Cyrilli Jeroſolymitani de Euchariſtia.

Ad Eccleſiam vero quod attinet, Cyprianum adeat *de Unitate Eccleſiæ*, omnes pene ejuſdem Patris Epiſtolas, & quidquid reliquum eſt Auguſtini, Optati, aliorumque Patrum contra Donatiſtas, & Græcos, una cum Irenæi, Tertulliani, & Vincentii Lirinenſis operibus ad defendendas Traditiones.

Præter hoſce Patrum Tractatus alii plures extant adinſtar præludii, & præfationis univerſo Theologiæ curriculo, cujus ſpecimen quoddam hactenus exhibuimus.

Eorum in numero ſunt Libri *de Præparatione*, & *Demonſtratione Evangelica* auctore Euſebio Cæſareenſi, quibus addendi Tractatus D. Auguſtini *de Vera Religione*, *de Moribus Eccleſiæ*, *de Catechizandis Rudibus*, *de Fide Rerum Inviſibilium*, *de Fide*, *&* *bonis Operibus*, *de Utilitate credendi*, *Enchyridion ad Laurentium*, ac Liber D. Fulgentii *de Fide ad Petrum*, qui quatuor continet regulas permagni hac in re momenti.

Puriſſimi ſunt hi, atque genuini Theologiæ fon-

fontes, quibus accedent veterum Symbolorum expoſitiones, quas Eccleſiæ Patres, ac præſertim Auguſtinus, & Ruffinus Aquilejenſis perfecerunt.

Non inutile fuerit eodem ordine legere Africanorum Præſulum Fidei profeſſiones, Gregorii etiam Thaumaturgi, & quotquot extant in Conciliorum Collectionibus; haberi enim debent veluti totidem amplificationes, ſive expoſitiones Symboli ab univerſi orbis Eccleſiis accepti.

Ut tamen contrariis contraria luceſcant, legendæ quoque ſunt Confeſſiones Fidei veterum Hæreticorum collectæ a Doctiſſimo *Garnier* Societatis Scriptore in ſuis ad Marium Mercatorem, quas ampliſſima eruditione locupletavit, Annotationibus.

Hiſce Fidei Confeſſionibus Hæreticorum accedent eorum Retractationes, præ cæteris illa, quam exhibuit Monachus Leporius, quæ extat in Sirmundi operibus. Utinam integram id genus operum collectionem haberemus; aptiſſima quippe ſunt ad detegendam Hæreticorum indolem, eoſque ex proprio ore judicandos, & malæ fidei revincendos.

Magnum quoque nobis afferrent ſubſidium contra pervicaces Sectarios cætera eorum ſcripta, ſi præ manibus haberentur, ad bene multas enucleandas difficultates apud Patres, quæ ut certius finiantur, omni ex parte ſunt inſpiciendæ. Verum a Sectariis tantopere abhorruit quavis ætate Eccleſia, ut propterea

nulla

nulla fere eorum ſcripta reliqua ſint. Ex innumeris Origenis operibus ſi pauca excipias, quæ Latini ſervarunt, nihil pene ad nos pervenit integrum, abſolutumque: etenim Græci deſpicientes quidquid hæreſeos ſuſpicione laborabat, Codices autographos vel ſuppreſſerunt, vel neglexerunt omnino.

Quo abierunt opera Gnoſticorum, Manichæorum, Arianorum, Neſtorianorum, Eutychianorum, & Pelagianorum, qui ſeſe univerſi orbis Doctores jactitabant? Ea omnia [exceptis aliquot Homiliis Neſtorii, antiquos inter Hæreticos præcipui, quæ in Catholicorum Scriptorum monumenta irrepſerunt] ea, inquam, omnia quaſi evanuerunt, & a Fidelibus contemta, quod iis perſuaſum eſſet a vera Scientia deficere, quiſquis a Fide deflectit, atque Hæreticorum Scripta pro rudium, ſtultorumque hominum lucubrationibus habendas eſſe. Hoc ſignificare voluiſſe videtur Irenæus, quum libris ſuis contra Hæreſes nomen dedit *Detectionis, & Everſionis falſo cognominatæ Agnitionis*: indigitans hoc titulo aptiorem Pſeudo Doctorum notam, quos refellendos ſuſcipiebat.

Neque vero ſatis eſt legenti Patrem ejus adverſariorum ſcripta evolvere; conſulendi ſunt præterea ad unumquenque Tractatum cæteri ejuſdem Tractatus, immo aliorum etiam Patrum opera, quibus propoſitum Dogma, atque vocabula ad illud pertinentia explicantur. Ita ſi Athanaſium, vel alium quemvis Græcum Patrem de ineffabili Trinitatis My-

ſterio

ſterio legere velim, Gregorium adibo Nyſſenum, qui de ſignificatione agit, & vi verborum, quibus Græci uſi ſunt ad enodandam, ut fieri poteſt, Eccleſiæ de tanto, tamque auguſto Myſterio Doctrinam.

Verum qui religionis Dogmata addiſcit, a Patribus Hiſtoriam inprimis Hæreſeon iis Dogmatis adverſantium perquirat, oportet. Qua de re fuſe differunt Irenæus, Epiphanius, Theodoretus, & Auguſtinus. Circumſpectione nonnunquam utendum erga illos, ac potiſſimum erga Epiphanium, qui ſane non omnino eſt accuratus; ac demum præſto ſunt Recentiores, qui res hiſtoricas perfectius diſtinxerunt; qui enim perfecte non cognito quæſtionis ſtatu, controverſiis ſe ſe immiſcet, poſt multos labores pauciſſimos faciet progreſſus.

CAPUT XI.

De regulis Critices ſervandis in lectione Patrum, Fidei Dogmata exponentium.

QUi Eccleſiæ Patris Tractatum de aliquo Fidei Dogmate legere aggreditur, exploret inprimis oportet, num ab eo conſcriptum eſſe certa fide conſtet, ne forte fortuna unum pro altero ſumens Auctorem, falſam illi nullo jure doctrinam adſcribat, vel etiam

Catholicam, quæ illius ætate nondum finita foret.

Hoc fere modo dignoſci facile poteſt, Symbolum ſub Damaſi nomine circumferri ſolitum, ejus opus haudquaquam eſſe, quum in eo legatur, Spiritum Sanctum a Patre, Filioque procedere, quæ res licet veriſſima ſit, attamen Damaſi temporibus nondum communibus Fidei Confeſſionibus inſeri conſueverat. (13)

Eadem ratione conjiciunt eruditi, *Opus Imperfectum in D. Matthæum* Johanni Chryſoſtomo diu falſo adſcriptum fuiſſe, ne dicere fas ſit, Chryſoſtomum, una cum Arianis docuiſſe Spiritum Sanctum Miniſtrum Filii Dei, atque Doctrinam de Conſubſtantialitate Hæreticam eſſe, quod veritati vehementer repugnat. (14)

Profecto niſi adhibeatur critice in lectione Patrum, plura eis opera immerito adſcriben-

[13] Illud Symbolum editum fuit inter opera Divi Gregorii Nazianzeni; nonnihil etiam invenitur apud Auguſtinum Serm. 235., quod argumento eſt, illud Symbolum ex variis SS. Patrum operibus conflatum fuiſſe poſt tempora *Damaſi*.

[14] Hanc quidem rationem adducunt Viri eruditi, ut *Opus Imperfectum in Divum Matthæum* Chryſoſtomo falſo adſcriptum oſtendant. Quia tamen Sixtus Senenſis, Savilius, & alii eam eludunt, reponentes id genus ſententias a Sectariis intruſas fuiſſe, malim alias adducere rationes; puta, quod Auctor illius operis Vulgata interpretatione latina utatur; quod Libros apocryphos proferat, ut Librum *Seth*, *Ezechiæ*, *Itinerarium Clementis* &c., quæ quidem ab uſu Chryſoſtomi quam longiſſime diſtant.

bentur, quanquam illis fortaſſe non indigna, vel etiam ſupponentur alia non ſine ſummo eorum dedecore, atque infamia. Tractatus ex. gr. *de Spectaculis*, *de Pudicitia*, *ac de Singularitate Clericorum* vetuſtiſſima ſunt, atque utiliſſima monumenta, quæ (ſi excipias ſtylum) Divo Cypriano ſine injuria aſſignare poſſis: ſecus vero, ſi Tractatum *de Monte Sion*, *& Sina*, Tractatum *de Cæna*, alioſque nonnullos, qui nihil continent tanti Patris ingenio dignum, ipſi adſcribere velis.

Neque vero ſatis eſſe putandum in lectione Patrum expendere, num hæc, vel illa opera eorum fœtus jure dicantur; obſervandum inſuper, num ſingularibus quibuſdam præclare geſtis in Eccleſia ſint commendandi. Quantumvis enim *Patris* nomine antiqui generatim Eccleſiaſtici Scriptores donentur, non omnes tamen æquales, & pari laude digni cenſendi; ſed quemadmodum in Cœlis Stella differt a Stella in magnitudine, & claritate, ita præſtantiſſimi illi Viri differunt ſæpe numero inter ſe ſe.

Ubi difficilius aliquod antiquitatis caput ingenium Lectoris torqueat, æquum eſt, ut antiqui recentioribus teſtibus anteponantur, atque a ſæculo ad ſæculum, ab ætate ad ætatem conſcendamus, uſque dum rei quæſitæ fons, & origo aperiatur. Itaque ſi lubeat explorare, quænam fuerit quavis ætate Eccleſiæ Fides de Baptiſmate Hæreticorum, conſiſtendum non erit in Cypriano, licet perantiquo,

ſed altius res repetunda; & exquirendum præcedentibus ſæculis, num in Eccleſiis Africanæ antiquioribus, cujuſmodi eæ ſunt, quæ in Græcia ab Apoſtolis; vel Viris Apoſtolicis inſtitutæ fuerunt, num, inquam, Traditio, quam Cyprianus obtendit, altior non ſit, atque vetuſtior pro contraria ſententia. (15)

Præterea quum aliqua Doctrinæ quæſtio funditus inveſtigari debet, recta ratione duce Patres, qui Theologos magis, quam Oratores agunt, vel Philoſophos, præ cæteris ſunt conſulendi. Quamobrem in altioris Theologiæ concertationibus adprime cavendum, ne Arnobius, Lactantius, Clemens Alexandrinus, aliique Auguſtino præferantur, neve ejuſdem Auguſtini Sermones, in quibus leviter ſolummodo perſtringit quæſtiones, anteponantur Tractatibus Polemicis, ubi acute, ſapienterque res dubias ſolvit, & difficultates enodat.

Conſentaneum etiam fuerit illos deligere, qui toto vitæ ſuæ tempore in Eccleſiæ Fide ſtrenue, conſtanterque ſteterunt, præ aliis, qui vel nutarunt quandoque, vel in turpiſſimos demum

[15] Ad defendendam opinionem ſuam Cyprianus, non tam Traditione, quam Scripturis Sanctis, & rationenitebatur. Optime enim norat, Traditionem Stephano magis, quam ſibi favere; non enim altius, quam ab Agrippino ſententiæ ſuæ Traditionem repetebat Cyprianus; quum D. Stephanus univerſam proferret antiquitatem. Quamobrem Cyprianus ad alia confugiebat præſidia, reponens interim Divo Stephano de antiqua illa Traditione. „ conſuetudo ſine veritate vetuſtas erroris eſt.

mum errores abierunt. Iccirco quamvis multa laude digni habeantur Tertullianus, & Origenes; quoniam tamen paullatim fracti turpiter defecerunt, indeque in bonis etiam, & laudabilibus rebus auctoritatem labefactarunt ſuam, non injuria quis Patres illis anteponet, qui licet claritate nominis minus celebres, in Fide tamen toto vitæ ſpatio conſtantes perſeverarunt. (16)

Quum in controverſias incidit Lector, quæſtionis inprimis ſtatum ab origine expendat, oportet, ac omnes ejus partes, & adjuncta exploret; accurate inſuper inquirat, quæ fuerint diſputantium momenta, quibus cauſis ad diſputandum impulſi, quibuſve præjudiciis imbuti fuerint. Denique ſingulis eorum veſtigiis inſiſtat, neque illos e conſpectu abire ſinat in conficiendo itinere, ubi maximum ſubeſt errandi periculum. Qui enim *Anathematiſmos* Cyrilli Alexandrini, & Reſponſa Theodoreti inconſiderate legeret, utranque partem commiſceret facillime, præſertim quum magna utrinque ſubti-

 lita-

(16) Quæ ſcribit hoc loco Auctor operis, non adeo certa ſunt, ut nullus omnino ſuperſit dubitandi locus. Quis enim neget, auctoritatem v. g. Tertulliani, ad oſtendendam Fidem Eccleſiæ ſecundi ſæculi, plurimum conducere? Immo vero nulla melius ratione, quam illius etiam ad Montaniſtas lapſi auctoritate confirmari poſſe videtur quorundã Fidei Dogmatum veritas; neque enim reponere poſſunt Sectarii, eum defendendæ opinionis ſuæ ſtudio obcæcatum. Cæterum in præponenda quorundam Patrum auctoritate tot, ac tanta ſunt expendenda, ut ea in re univerſalem regulam ſtatuere difficillimum ſit.

litate res pertractentur : tum etiam Theodoretus a præjudiciis ſane non vacuus , ſincere , ac bona fide , ſimul ac erudite , acriterque diſceptaret .

Nihil fere magis de duobus controverſiarum Scriptoribus judicium impedire ſolet , quam quum illi ad eandem veritatis aſſecutionem contendentes , iiſdemque principiis nitentes , acriorem de abſtractis quibuſdam ideis , atque loquendi formulis metaphyſicis diſceptationem inſtituunt . Etenim par utrinque ſubtilitatum genus adhibentes , ægre admodum, difficillimeque inter ſe conciliari poſſunt . (17)

Intuendum qua ætate propoſita quæſtio primum excitata ſit . Fuerunt enim tempora, quibus Doctores de nonnullis Religionis Myſteriis obſcure prorſus , imperfecteque dixerunt , quod ſane illuſtrioribus ævis æquo animo ferri non poſſet . Equidem una ſemper fuit, eademque Fides , ſed non eadem ſemper vi , & claritate expreſſa , præſertim vero tribus primis Eccleſiæ ſæculis .

Juſtinus Martyr , Athenagoras , Tatianus , Theophilus , Irenæus , Clemens Papa , Clemens Alexandrinus , Dionyſius item Alexandrinus , Origenes , Gregorius Thaumaturgus , Methodius ,

---

[17] Exemplo eſt acerrima controverſia inter Occidentales , quorum Princeps Damaſus , Summus Pontifex ; & Baſilium una cum Orientalibus Epiſcopis , de uſu vocis *Hypoſthaſeos*; quum enim de re utrique convenirent , propter variam tamen illius vocis intelligentiam , acerrimam pugnam commiſere .

dius, Lucianus, Tertullianus, atque Lactantius, etſi Trinitatis Myſterium probe crederent, de eo tamen imperfecte admodum ſcripſere.

Tunc temporis *Naturam* inter, & *Perſonam* in hujus Theologiæ expoſitione parum omnino diſcriminis in loquendi modo ponebant, adeoque non attenta proprietate verborum, utrunque promiſcue uſurpabant: hanc ob cauſam redarguitur Clemens Alexandrinus, quaſi crediderit, naturam Filii a natura Patris differre.

Hinc Facundus, quum defenderet Euſtachium Antiochenum, cujus loquendi uſus Neſtoriano errori favere videbatur, inquit appoſite, hujus Antiſtitis Doctrinam condemnandam non eſſe propter ejus verborum vitium, quod benigne potius præterire debemus; quum enim Euſtachius iis temporibus ſcriberet, quibus Neſtorii Hæreſis nondum nata erat, ab illius ſophiſmatis ſibi non præcavendum exiſtimabat.

Non modo temporum ratio haberi debet, verum etiam locorum, in quibus quæſtiones agitatæ fuerunt. Altercationes olim habitæ Ægyptiacas inter, ac Orientales Eccleſias, ex diverſis, quos Ægyptii, & Orientales uſurpabant, loquendi modis originem duxerunt: hi enim, ut erudite notat in ſua Bibliotheca Dupinus, ad ſtabiliendam potius duplicis in Chriſto naturæ diſtinctionem, quam intimam

earum unionem : Ægyptii vero ad unionem potius , quam diſtinctionem incubuere.

Denique ſedulo inquirendum quibus Philoſophiæ principiis uterentur ad exponenda Fidei Dogmata. Trium priorum ſæculorum Patres ex Platonis Sententia , & vocabulis , de rebus divinis plerunque differebant „ unde „ nonnulli Novatores improba temeritate anſam arripuere dicendi, priorum ſæculorum „ Eccleſiam Fidem coluiſſe æqualitati , diſtin„ ctioni , & coæternitati perſonarum contra„ riam , addentes impudentiſſime, antiquos Pa„ tres in ea Sententia verſatos , qua Verbum „ Divinum ad Creationem uſque Mundi perfe„ ctum non fuiſſe , crederent: ſcilicet tunc ſo„ lum temporis effuſam in eum Sapientiam , qua „ perfecte exiſtit, antea vero ſicut in ſemine „ germen latuiſſe in ſinu Patris.

„ Verum, (ut alia occaſione ſcribit doctiſ„ ſimus quidam Theologus) hiſce cavillatio„ nibus id unum oſtenditur, duplex adhibuiſ„ ſe Patres Eccleſiæ loquendi genus, aliud Phi„ loſophorum , aliud Theologorum ; quum „ agerent Theologos, Philoſophiæ parum ſol„ licitos , quod in Myſterio ordinem natura „ ſuperiorem contemplarentur ; quum vero „ Philoſophos , parumper ſuperſediſſe a My„ ſteriis , quod probe noſſent, Philoſophicos „ ejuſmodi ſermones ſolo naturæ ordine conti„ neri. Philoſophiam , & Theologiam ſpecta„ runt , veluti duas diverſas claſſes , quibus „ nihil commune foret , atque adeo tanta in

Defenſ. de la Perpet. de la Foy L. 7. C. 4.

lo-

„ loquendo circumſpectione opus non eſſe,
„ putarunt, nihil veriti, ea, quæ tanquam
„ Philoſophi proferebant, Theologicis opponi
„ poſſe Myſteriis.

Equidem ſi ſolis quorundam veterum Patrum verbis de Trinitatis Myſterio ſtare libeat, ſuſpicari quis poſſet, eos Platonicorum Sectam in Theologiam Chriſtianam invehere voluiſſe, ac quæ a nobis Myſteria vocantur, aliud non eſſe, quam Platonicas ſubtilitates aliquibus Religionis Chriſtianæ principiis innixas. Immo jure quodam dici poſſe videretur, Judæos Helleniſtas, Platonica Philoſophia imbutos ejus ſemina primorum Fidelium mentibus injeciſſe, quæ Patres deinde collegerint, excoluerintque. Verum ſi animo advertas, quo ex fonte Doctrinam ſuam utut imperfectam hauſerit Plato, nimirum aliqua ſaltem parte ex Theologia Moyſis, qua ab Ægypti Sapientibus nonnihil eruditus fuerat, etiamſi eam funditus non percepiſſet, non ſecus ac Inſtitutores ſui, deponentur facillime præconceptæ opiniones fallaci hac ratione ſuffultæ.

Quum itaque Patres in exponendis Myſteriis Platonis vocibus uſi ſunt, haudquaquam in animo habuere novam Doctrinam immittere, levi, adeoque parum firmo fundamento innixam; ſed quum Philoſophia Platonica apud Gentiles ad Chriſtum converſos in uſu foret, convenientiſſimum videbatur illius vocabula adhibere ad exponendum Neophytis Trinitatis Myſterium, cujus rudem, & informem ſpeciem ex corrup-

tis Gentilium traditionibus efformarant Philoſophi.

Revera Plato, ejuſque Diſcipuli aliquam ſibi Trinitatis Imaginem effinxerant: etenim unum Deum eſſe putabant, ſummum, ſpiritalem, & inviſibilem, quod *Ens* appellabant; poſt illud inferius *Ens* ſtatuebant, dictum *Rationem*, præſentium, ac futurorum ducem, & univerſi Creatorem; tertium denique, quod *Spiritum*, ſeu Animam Mundi vocabant.

Etſi quædam veritatis umbra doctrinam hanc ſequi videatur, ita tamen a vera luce diſtat, ut aptiori nomine appellari non mereatur, quam omnium, quæ contra Sanctiſſimæ Trinitatis Myſterium exortæ ſunt, Hæreſeon fontis, & originis.

Non itaque de veterum Patrum Doctrina judicium dare oportet ex nonnullis vocibus a Platonicorum Philoſophia depromtis, verum ex Traditione Eccleſiæ definiente verborum ſenſum, quæ licentiores homines in pravum contorquere poſſent, putantes ea a Patribus hoc ſolum fine adhibita, ut ingenii acumen oſtenderent, amplioremque opinamentis ſuis auctoritatem compararent; quum e contrario Patres Eccleſiæ de Fidei Chriſtianæ Myſteriis ſecundum Platonicorum methodum, & verba loquentes, hac ſolum mente id fecerint, ut Gentilium animos ſibi conciliarent, eiſque majori, qua poterant, perſpicuitate proponerent; quæ cæteroquin benevolis auribus excipere detrectaſſent.

CAPUT

CAPUT XII.

Quomodo variorum hominum moribus, & ingenio ſe ſe accommodarent Eccleſiæ Patres in pertractandis Fidei Dogmatis.

ECcleſiæ Patres quovis tempore, ac diligenter ſecernere conſueverunt Fidei capita, quæ indiſcriminatim Fidelibus, Judæis, & Gentilibus, ab iis, quæ ſolis Fidelibus proponi poterant. „ Priora cum pane communi „ omnium cibo conferebant, poſteriora vero „ cum panibus propoſitionis Sacerdotibus duntaxat deſtinatis. Appellabant illa lac puerorum, elementa Fidei, exteriorem Evangelii Doctrinam, iſta vero cibum hominum perfectorum, Doctrinam interiorem, altiora, divinaque Myſteria, Evangelii decus, & gloriam. *Meth. des Pet. C. 9.*

Hac porro ratione coram omnibus de unitate Dei, ſummaque poteſtate differebant, de Creatione Mundi, de temporali Chriſti Jeſu Nativitate, de illius Miraculis, Præceptis, Paſſione, Morte, Sepultura, de Reſurrectione, Aſcenſu, & Gloria ad dexteram Patris.

Palam quoque, ac publice loquebantur de Eccle-

Eccleſia, de Remiſſione Peccatorum, Reſurrectione Carnis, extremo Judicio, & Vita Æterna; quibus adde diſtinctionem proborum ab improbis Angelis, quo ſignificarent Gentilibus, illorum Numina ex improbis Angelis, ſive Dæmonibus conſtare, qui falſis eos Oraculis captos, ſuiſque præſtigiis circumventos ab adoratione, & cultu veri Dei avertebant.

Ea fere ſunt, quæ Patres palam, & coram omnibus edicere ſolebant, recondita vero, ſive arcana Religionis occultabant profanis hominibus; neminem iccirco eorum videre eſt, qui Myſteria Trinitatis, Incarnationis, Euchariſtiæ, aliorumque Sacramentorum Paganis aperuerit. Altiſſimo hæc omnia premebant ſilentio, nec alius fortaſſe præter unum Juſtinum coram Paganis de Baptiſmate, & Euchariſtia loquendi facultatem ſibi adſcivit; quod nonniſi neceſſitate compulſus fecit, ad repellendas videlicet accuſationes, & calumnias a Chriſtianæ Religionis hoſtibus confictas, qui perperam interpretabantur ea, quæ percipere, intelligereque non poterant.

Ritus etiam, & Cæremonias, quibus in adminiſtrandis Sacramentis utitur Eccleſia, alioſque pietatis, & Religionis actus, quos domi exercere Chriſtiani conſueverant, Patres Eccleſiæ Gentilibus omnino ignotos ſervabant, ſecundum Apoſtolorum conſuetudinem, qui, ut notat *Schelſtrate* contra *Erneſt Tentzel*, quum ad Synagogas, & Templa convenirent, ut plurimum tamen privatas ſe in

ædes

ædes ad fractionem panis ſe recipiebant. Quanquam enim Apoſtoli de Sacramento Euchariſtiæ multa ſimpliciter, aperteque dixerint, illud tamen adprime animadvertendum, ſolis Fidelibus inſcripta fuiſſe illorum opera.

Tanta circumſpectione utebantur Patres, ut Catechumenos Orationem Dominicam non edocerent, niſi paucis ante Baptiſma diebus, ac nuſquam eis ſcripto traderent Apoſtolorum Symbolum, vel aliud quodlibet in Eccleſia pervulgatum (18). Sozomenus celeberrimus *Hiſt. L. 1. Ch. 20.* quinti ſæculi Hiſtoricus refert, quum animo propoſuiſſet Hiſtoriæ ſuæ Symbolum Nicænum inſerere, a piis Viris diſſuaſum fuiſſe, hanc præcipue ob cauſam, quod iſta Catholicæ Fidei expoſitio a ſolis Sacerdotibus, atque Fidelibus legenda foret.

Iccirco Religionis noſtræ Myſteria perquirenda non ſunt in Patrum libris adverſus Ethnicos, licet in illis arrepta occaſione illuſtrarint nonnunquam cætera Chriſtianæ Fidei capita, multa ex Philoſophia, & profanis Literis congerentes, ut ea Gentilibus ex induſtria opponerent, qui ſe talibus Doctrinis excultos profitebantur.

Ve-

[18] Hieronymus, & Auguſtinus, quorum ætate eadem vigebat adhuc conſuetudo non tradendi ſcripto Cathecumenis Symbolum Apoſtolorum, aliam tradu t ejuſmodi conſuetudinis cauſam; quod videlicet non in charta, aut atramento, ſed in tabulis cordis carnalibus ſcribendum foret. Lege Hieron. Epiſt. 38. *ad Pammachium*, & Aug. Serm. 212. *de Trad. Symb.*

Verum contra Judæos diſputantes, profanam hanc Scientiam minus adhibebant, utpote quod illam Judæi parvi omnino penderent, Apoſtolo teſte *prima ad Corinthios: Judæi ſigna petunt, & Græci Sapientiam quærunt*. Quamobrem, inquit Divus Maximus, Deum pro variis utriuſque Populi moribus dediſſe Gentilium Apoſtolo Clavem Scientiæ, Judæorum autem Apoſtolo Clavem Potentiæ. „ Ambo Claves a Domino perceperunt, Scientiæ „ iſte, ille Potentiæ.

Judæos vaticiniis præſertim, & Scripturarum promiſſionibus urgebant, ut evidenter oſtenderent, totam Veterem Legem, & cuncta majorum ſuorum geſta totidem fuiſſe figuras, ac præſagitiones, quæ Chriſti Jeſu adventum, ipſiuſque Eccleſiam ſignificarent.

Divus Juſtinus *contra Tryphonem* innumeris Scripturæ Sanctæ Oraculis Chriſtum Dominum verum eſſe Meſſiam, demonſtrat, ſive Verbum Dei, quod apparuit Patriarchis, humanamque ſtatuto tempore naturam aſſumſit, ac demum ad Humani Generis ſalutem natum eſt ex Virgine.

Tertullianus manifeſtiſſime probat, Legem Moſaicam, atque legales Cæremonias ad tempus ſolummodo inſtitutas, & uſque ad Chriſti Jeſu adventum, qui vere Meſſias eſt a Judæis expectatus ſecundum Prophetarum vaticinia, quem tamen Judæi non cognoverunt, inepte miſcentes, quæ dicit Scriptura de ejus Gloria in extremo adventu, cum iis, quæ in pri-

primo abjecta, & contemnenda videntur.

Eadem methodo utitur contra Judæos Cyprianus in ſuis *ad Quirinum Teſtimoniis*. Apertiſſime illis oſtendit ex Scripturis, præſertim ex Veteri Teſtamento, eorum Legem ad certum duntaxat tempus latam fuiſſe, neque ſemper manſuram, atque Judæos olim repellendos adveniente Chriſto, novum Templum extruendum, nova Sacrificia, novum Sacerdotium, novamque Eccleſiam a Chriſto Servatore, qui eſt Sapientia, & Verbum Dei Humana Carne indutum, ad Genus Humanum a ſervitute peccati, æternaque morte redimendum. Hunc Redemptorem diu, multumque promiſſum, expectatumque ex Davidica Stirpe Bethleemi naſciturum, primum ejus adventum humilem futurum, obſcurumque, a Judæis Cruci affigendum, tertia die reſurrecturum, venturum denique in fine Mundi cum Majeſtate, & Gloria ad judicandum vivos, & mortuos.

Quum autem Patres erudirent Catechumenos, multa inprimis circumſpectione utebantur, ac moderatione, tum ob Sanctitatem Myſteriorum, ne Gentilibus violanda exhiberentur, tum quia minus æquum videbatur Auditores infirmos tanto Doctrinæ, quæ illorum Fidei modum excedebat, pondere premere.

Pro vario Catechumenorum gradu præcepta illis, atque inſtitutiones tradebantur. Origenes *contra Celſum* duos ſolum videtur agnoſcere gradus. Recentiores vero quidam eruditi tres numerant: primo tempus illud, quo *Lib. 3.*

Ca-

Catechumenos adcenſeri cupidos probabant Paſtores, atque illorum animos, & corda ſcrutabantur, ut ait Auguſtinus, ac demum ea, quæ percipiendis Chriſtianæ Fidei veritatibus obeſſe poterant, impedimenta removebant.

In ſecundo Catechumenorum gradu ii cenſebantur, qui quum Religione inſtitui cœpiſſent, nondum exceperant Symbolum, ut purificarentur, ſive ut baptizarentur.

Tertium denique gradum illi tenebant, qui quum omnibus Evangelii Præceptis obſequi ſtatuiſſent, ab optimis propoſitis nunquam dimotum iri credebantur.

In hoc, ut ita dicam, tyrocinio duos, treſve annos impendere ſolebant, Chriſtianæ interim Morum diſciplinæ, ac Fidei rudimentis imbuebantur, quin Myſteriorum tamen expoſitionem audirent. Hæc enim iis duntaxat fiebat, qui ex numero competentium erant, ſeu, qui proximis Quadrageſimæ diebus nomen dabant, ut Sacro Baptiſmate diebus Paſchatis abluerentur: tunc enim primum exponebantur iis Myſteria, ac Cæremoniæ Baptiſmatis.

Ad hæc in promtu erant Ritualia, quæ legenda traderentur, quæque ut altiori mente reponerent, exſcribebant: de hiſce ritibus loquitur Cyrillus Jeroſolymitanus in ſuis Catecheſibus, ubi græcis vocibus συντάξει, & ἀποτάξει notat, Catechumenos nunc ad Orientem, nunc ad Occidentem ſe convertiſſe.

Primis diebus ſermonem habebant ad competentes de gratia Baptiſmatis, & Pœnitentiæ, dein

dein de præcipuis Fidei Dogmatis, poſtmodum de unoquoque ſingillatim Chriſtianæ Fidei Capite, ac conſectariis, quæ ad defendenda Trinitatis; & Incarnationis Myſteria colligi poterant ex Symbolo: denique, quum, ut mos erat illis temporibus, proxime ad tria Sacramenta Baptiſmatis, Confirmationis, & Euchariſtiæ accedere deberent, Doctrina Sacramentorum, ac virtutibus neceſſariis ad illa digne, utiliterque ſuſcipienda funditus imbuebantur.

Qui præerant illis erudiendis, de hiſce omnibus perſpicue diſſerebant, cunctas ad apicem Sacri Codicis metaphoras enucleabant, definiebantque, quo ſenſu hæ figuræ ſumendæ forent. Quum nihil verbis augerent, ſimpliciores adhibebant voces, aptioreſque ad enodanda Myſteria, miſſis ſubtilibus curioſorum cavillationibus, eas ſolummodo tractabant quæſtiones, quæ ex penu, ut ita dicam, & natura rerum, de quibus agitur, ſponte naſcuntur. *Meth. des Peres Ch. 4.*

Labente Octava Paſchatis Neophytos, ſive recens Baptizatos inſtruere pergebant. Divus Cyrillus Jeroſolymitanus in ſuis *Catecheſibus Myſtagogicis* magnopere inculcat votum renuntiandi Diabolo, Mundo, & Pompis ejus, quod in Baptiſmate nuncupabant, ejuſque præſtantiam, & conſectaria commendat: memorat etiam, quæ jam dixerat de Sacramentis, illorum Doctrinam, & myſticas rationes majori, quam ante perſpicuitate, & verborum copia explanat.

Quum Chriſtianos informabant Eccleſiæ Pa-

tres, etiamſi præcipua Religionis Capita explicare curarent, ac Fidei veritates per partes accuratius, quam hodie fiat, expenderent, certos tamen ſibi fines ſtatuebant, quos nunquam fere prætergrederentur, neque immorabantur improborum hominum argumentis, quæ obtruderent ad illudendum potius, quam ad diſcendam, percipiendamque Chriſtianam Religionem.

Altercationes ex humanæ mentis ſubtilitate profectas longius non perſequebantur; Divus Auguſtinus reſpondens Conſentio de præſenti Corporis Chriſti ſtatu in Cœlo: „ Non ergo „ (inquit) & nos addamus inquirere, quod „ ille non addidit dicere, & de compendio, „ ſi placet, finita ſit quæſtio. Fortaſſis enim „ accepta occaſione Sanguinis, urgebit nos „ moleſtior perſcrutator.

Epiſt. 205. Nov. Edit.

Quum Sancti Patres de controverſiis plerunque non agerent, niſi ad confutandas Hæreſes ſua ætate graſſantes, omiſſis, quæ ante prodierant, vel prodire deinceps potuiſſent, iccirco ferendum non eſt de tota illorum Doctrina judicium ex Homiliis, quanquam inter illas extant nonnullæ, in quibus de altioribus Myſteriis, atque difficillimis quæſtionibus Dogmatice diſſeruerunt.

Gregorius Nyſſenus in Homiliis *de Nativitate, & Baptiſmate Chriſti*, Sanctus Leo Papa in Sermonibus contra Eutychetem, & Auguſtinus *de Verbis Apoſtoli* uberrimam ſcientiæ copiam produnt, plerunque tamen ſolam Mo-

rum

rum Doctrinam conſectantur; ſi vero quid amplius dicunt, formulas adhibent, quibus tanquam velamentis reconditiores Myſteriorum ſinus profanis Gentilium oculis ſubducunt: hinc crebro in illorum Sermonibus hæc verba reperies: *alloquimur fideles*, *capiunt initiati quæ dicimus*, aliaque ſimilia, quibus notant arcanum, quod ſuſpectis auditoribus aperire nolebant.

Illud etiam animadvertendum, Patres in inſtituendis Fidelibus ſimpliciſſime doctrinam exponere, neque multis argumentis firmare conſueviſſe, ſecundum communem ſententiam, qua veritatibus ab Eccleſia propoſitis abſque ulla ratiocinatione fidem ab imperitorum vulgò adhibendam exiſtimatur, utpote qui Myſteria ſcrutari amplius non valeant.

Origenes, & Hilarius Chriſtianum Populum, *In Celſ. L. 5. de Trin. L. 2.*
quod Trinitatis Doctrinam ſpectat, ſolis contentam eſſe debere Evangelii verbis affirmant; in hoc Myſterio de loquendi formulis cavillandum non eſſe docet Athanaſius, neque curioſius inveſtiganda, quæ ſcrutari non licet; adeout inſulſe putemus, humanæ mentis ambitu comprehendi poſſe, quod vim omnem ſuperat, & rationem humanam; atque hanc præcipue ob cauſam, ut ait recentior Philo- *Malebranche Entret. 11.*
ſophus „ Chriſtus Dominus, & Apoſtoli manifeſte nobis non tradiderunt argumenta „ rationis, quibus veritates Fidei firmare „ ſolent Theologi, quia probe noſcerent, ea

Viris

„ Viris perſpicacibus nota, ſimplicibus vero
„ inutilia eſſe futura.

Denique Patres cum Hæreticis diſputantes vela dabant, ac de Myſteriis aperte loquebantur, cuncta proferre opportunius exiſtimantes, ut veritatem ab errore, & calumnia ſartam, tectamque ſervarent: eo vel maxime, quod perſuaſum illis foret, hoc ſolum fine permitti Divina Providentia Hæreſes, ut explicatis Dogmatis, homines infirmi, atque nutantes in Fide roborentur cœleſtis luminis ope, quo Spiritus Dei ſuam illuſtrat Eccleſiam.

Quantuſcunque tamen fuerit Patrum conatus, non temere credendum eſt, ab iis de unaquaque re controverſa vel omnia dicta fuiſſe, quæ dici potuiſſent, vel ita perſpicue, ut verbis ſuis nihil addendum reliquerint, vel ita acuto fuiſſe ingenio, ut omnia, quæ temporis ſucceſſu colligi poterant conſectaria, prævi-derint; quis enim inficietur, multa iis, in æſtu præſertim diſputationis excidiſſe, quæ paulo accuratius exprimi potuiſſent; in delectu quoque argumentorum relictis ſæpe numero firmioribus adhibuiſſe ſubtiliora, uti mos erat veterum Philoſophorum, qui ad defendendas opiniones ſuas non probabilibus duntaxat, verum etiam ſophiſticis utebantur argumentis?

Defenſor operis *de Perpetuitate Fidei* de ſecunda Nicæna Synodo verba faciens, inquit appoſite: etiamſi Patres hujus Concilii, qui doctrinam de cultu Imaginum multis, firmiſque rationibus munierunt, alias quaſdam minus

minus accuratas non ſuſtulerint, id tamen nequaquam obeſſe cæterarum firmitati, quæ ad ſtabiliendam Traditionem, quam Canonibus ipſi ſuis firmarunt, abunde ſufficiunt.

„ Deinde (ut addit idem Auctor) omnia, „ qualiacunque ſint, argumenta indigent bona „ fide, quum nullum vel purum, clariſſimumque ſit lumen, quod mala improborum ho„ minum fide obſcurari, delerique non poſſit; „ propterea quomodocunque nectantur con„ ſectaria, ad ſuprema quædam principia, quæ „ & probatione non egeant, & neminem ha„ beant diſſentientem, omnia ſemper ſunt re„ vocanda. Itaque in explicandis antiquis „ Auctoribus nihil magis alienum eſt a recta „ ratione, quam ſingula illorum argumenta „ adamuſſim expendere velle.

Nonnulli denique nodi, qui apud Patres occurrunt, nec ex ratiocinationis imbecillitate, nec ex vocum obſcuritate, ſed ex rei, quam tractant, altitudine proficiſcuntur, quod optime oſtendit Auguſtinus in ſuis *contra Julianum* operibus. Et ſane luderet ille, qui veteres Doctores ob ejuſmodi difficultates moleſtius urgere vellet, & adverſus eos argumenta deſumeret ex ſublimitate Doctrinæ, quæ major eſt, quam ut communibus modis percipiatur.

Immo plures etiam quæſtiones data opera Patres prætermiſere, ne alicujus ſententiæ patroni ab Hæreticis haberentur, atque ſponſo-

 res,

res, in quas nec ipſi quidem Doctores Catholici conveniebant, ſed eas ſolummodo vindicabant, & tuebantur, quæ generatim acceptæ, & ab univerſa Eccleſia probatæ erant: quam quidem optimam regulam, & normam in ſuis etiam Definitionibus Sacra Concilia quavis ætate ſervarunt.

CAPUT XIII.

De loquendi modis, de vocibus, atque figuris, quas Eccleſiæ Patres adhibent in exponendis Fidei Dogmatibus.

IN lectione Patrum Eccleſiæ ſumma opus eſt, æquiſſimaque ratione; quum enim apud eos nonnulla occurrunt loca perſpicua, alia vero ſubobſcura, non ex obſcuris clara, ſed ex claris obſcura ſunt exponenda. Quinimmo etiamſi unum ſolummodo perſpicuum haberetur teſtimonium, ex illo cætera omnia explicanda forent, præcipue ſi Auctoris ſui doctrinæ baſis eſſet, ac fundamentum.

Quam potiori igitur ratione cavendum, ne plura evidentia ex uno obſcuro, involutoque explanentur? Eapropter graviſſime conqueritur Ruffinus, ſe ab adverſariis immerito erroris accuſatum, quod transferens *Principia* Origenis, locum incaute reliquiſſet, ubi vetus iſte Theologus negare videbatur Patrem videri

videri a Filio Dei, quum alibi ſexcentis in locis erratum illud aperte, conſtantiſſimeque refellat.

Jam dudum ſcriptum reliquit Tertullianus: „ hoc ſollemne perverſis, & idiotis, & Hæreticis alicujus Capituli ancipitis occaſione „ adverſus exercitum ſententiarum inſtrumenti „ totius armari. *De Pudicit. Cap. 16.*

Gregorio Nyſſeno, qui ſæpe legerat Origenem, nonnulla in Sermonibus quandoque exciderunt, quæ priſci illius Scriptoris erroribus conſperſa videntur: non ſine maxima tamen injuria Antiſtiti Catholico errores tribuerentur Scriptoris, quem ille labentem ſolertiſſime vitavit, deſeruitque.

Divus Auguſtinus irridet Julianum, qui defenſore gloriabatur Chryſoſtomo, ea ratione fretus, quod ſatis alicubi non expreſſiſſet, quæ tamen alias adeo perſpicue expoſuerat, ut Julianum prorſus obrueret. „ Quid te adjuvit (inquit) quod Johannis Conſtantino- *Lib. 1. contra Jul.* „ poli, tanquam tibi ſuffragetur, teſtimonium „ poſuiſti? An ut unum verbum quaſi ab eo „ prætermiſſum, velut acuta calliditate cap- „ tares, & tot verborum ejus, quibus obrue- „ ris, tam ingentem tibi aggerem commo- „ veres?

Recta etiam ratio vetat, ne ex variis huc, illucque per Patrum opera diſperſis locis de illorum mente feratur ſententia; alioquin idem Pater ſecum ipſe interdum pugnaret, quum eadem res diverſis ſæpe modis pro va-

riis rerum, ac temporum circumſtantiis proponi poſſit. Præterea nulla lege ſancitum eſt, ut una ſemper, eademque ſervetur accuratio; extraneis præſertim locis, alieniſque prorſus a natura Fidei, quæ alibi certis rationibus munita eſt, atque firmata.

Expendendum proprio loco unumquodque teſtimonium, ac punctum, ut ita dicam, ad quod omnes lineæ diriguntur, attentius eſt inſpiciendum; hæc qui non caveat, totam forte Auctoris mentem, doctrinamque turbabit, ejuſque verborum, ac ſententiarum ordinem miſcebit, quo fere pacto nominis alicujus literæ mutantur, ut aliud quidquid libuerit, ſignificent.

Adnotandum præterea, Eccleſiæ Patres, quum de rebus agunt jam explicitis, certiſſimiſque, non eadem uti diligentia, qua ſolent in dubiis, atque controverſis. Poſteaquam in Concilio Nicæno perculſa, & proſtrata fuit Arianorum Hæreſis, quum non metuerent amplius, ne verba in quæſtionibus mox finitis adhibita pravum detorquerentur in ſenſum, Patres Græci loquentes de Filio Dei vocabula *Mediatoris*, *Miniſtri*, & *Inſtrumenti* libere uſurparunt, quæ antequam Eccleſiæ Decreto Catholicum transferrentur in ſenſum, aſpera nimis, & ambigua attentiſſimis Chriſti gregis Paſtoribus viſa fuiſſent.

Non Doctrina ex Patrum verbis aliquando imperfectis, ſed verba potius ex Doctrina illorum temporibus generatim accepta expen-

denda

denda ſunt. Qui vocem *Hypoſthaſeos* ſumeret pro *Perſona*, non modo Antenicænorum, verum etiam, qui Nicenæ Synodo interfuerunt, Eccleſiæ Patrum Fidem everteret, quum non ad *Perſonam*, ſed ad *Subſtantiam* exprimendam *Hypoſthaſeos* nomen uſurparint, ut bene notat tomo ſecundo Dogmatum Theologicorum Petavius. „ Vox *Hypoſthaſis* (inquit) non mo„ do ante Concilium Nicænum, ſed ab ipſis „ quidem Nicænis Patribus aliter fere accepta „ eſt, quam pro Οὐσία, & Subſtantia, minime „ vero pro Perſona, & proprietate διακριτικῇ, „ ac numerum faciente.

In nonnullis vocibus uſurpandis minus quandoque Patres ad propriam, communemque ſignificationem, quam ad notionem ab adverſariis ſubjunctam, cum quibus diſputant, animum intendunt. Hinc ortum habuit maxima, quæ in diſputationibus præſertim Cyrilli Alexandrini contra Neſtorium, ejuſque ſectatores offuſa eſt obſcuritas, atque caligo.

Neque vero ad obſcura duntaxat loca, verum etiam clariora illuſtranda rei expreſſæ cognitio in auxilium vocari debet: fieri quippe nequit, ut diſertiſſimi etiam Viri tanta vi, tantaque perſpicuitate animi ſui ſenſus exprimant, quanta opus eſt ad illos perfecte, cumulateque percipiendos.

Quotieſcunque una, eademque vox duplicem habet ſignificationem, generalem unam, ſingularem alteram, tum facta in primis cum Auctoris mente comparatione, illam procul dubio

dubio amplecti debemus, quæ cum præcipuo ejus fine cohæret.

Lib. 7. Cap. 2. Notat Defenſor operis *de Perpetuitate Fidei*, „ quum eidem vocabulo duplex ſubjecta eſt „ notio, quarum altera conveniat, altera „ pugnet cum aliquo Dogmate, fieri poſſe, ut „ altera ex illis ſignificationibus obſoleſcat, „ ſi nimirum id, quod in hoc Dogmate præ„ cipuum eſt, ſatis non indicet, eique quod „ propria non ſit, & unica, aliarum notio„ num ſubſidio ſuppleri poſſit: ſic data Ca„ tholicorum hypotheſi de Euchariſtiæ My„ ſterio, vox *Imaginis*, quum opponatur præ„ ſentiæ reali, eamque excludat, ac eidem „ altera ſignificatione conveniat, fieri poteſt, „ & conſentaneum adprime erat, ut ejuſmodi „ vox paullatim antiquaretur, quum de Eu„ chariſtia differendum eſſet, eo nimirum ſen„ ſu, qui cum præſentia reali non convenit; „ ita ut Euchariſtia ſignum, vel imago non „ diceretur amplius, iiſque vocibus ad ean„ dem rem exprimendam aliæ ſufficerentur, „ quæ pravo ſenſui obnoxiæ nequaquam „ forent.

„ Quum vero vocabulum ſimpliciter, ac „ ſecundum naturam exprimit Myſterii veri„ tatem: adeo ut omnibus quæcunque adhi„ beantur metaphoricæ locutiones ſit ſubin„ telligendum: neque aliud par, tamque ad „ ſignificandum accommodatum in tota Lingua „ reperitur, fieri haudquaquam poteſt, ut ob„ ſoleſcat. Ita vox *Deus*, quum ita proprie,

„ & ſecundum naturam conveniat Chriſto Ser„ vatori, ut ſublata hac voce, quid vere ſit „ Chriſtus Jeſus intelligi nequeat, nullo un„ quam tempore dici poterit, Chriſtum Jeſum „ non eſſe Deum, niſi eliminetur una Dog„ ma de ejus Divinitate, quod nunquam „ continget.

Quum Patrum verba proprio ſenſu, & obvio Catholica, in pravum tamen Hæreticorum contorqueri poſſunt, tunc in malam partem accipi non debent, ſed ea potius ſignificatione, quæ prior menti noſtræ ſe offert, exponi.

Similiter quum figuratis vocibus utuntur, ex ſimplici figuratus ſermo, non autem ſimplex ex figurato eſt interpretandus; præſertim, quum figuratus a conſuetis, & naturalibus loquendi modis recedens, niſi ad communem formam revocetur, deprehendi non poſſit: „ ex communi hominum conſuetudine *Id. ibid. c. 1.* „ locutioni quidem figuratæ ſimplex ſupponi, „ ſimplici autem figurata ſine injuria non „ poteſt; exemplo eſt *Petra Deſerti*, quæ, quum „ ſignificaret Chriſtum Jeſum, non eſt tamen „ Chriſtus Jeſus, nec niſi mentecaptus dicere „ contra poſſet, Petra eſt Chriſtus Jeſus, at „ Chriſtum Jeſum non ſignificat.

„ Hoc differunt ſimplices, & metaphoricæ „ locutiones, quod ſimplices unam compre- *Id. ibid. L. 6. c. 11.* „ hendant ideam, metaphoricæ autem duas; „ totidemque menti repræſentant. Objiciunt „ enim menti & rem, ad quam ſignifican-

dam

„ dam adhibentur, & imaginem uno, eodem-
„ que tempore, qua res ſignificatur: ex hiſce
„ ideis altera rei naturalis eſt, & aliena vo-
„ cabulo, altera naturalis vocabulo, & aliena
„ rei ſignificatæ.

„ Conſuetudine loquendi metaphoricè
„ ita quandoque obſcuratur hæc duplex
„ idea, ut nihil amplius menti, quam
„ rei ſignificatæ, cognitæque obverſetur ima-
„ go: at tunc non metaphorica dici debet,
„ quum omni careat metaphoræ vi, & ve-
„ nuſtate, ſed potius ambigua; varias notio-
„ nes habens pro varia occaſione. Perraro ta-
„ men contingit, talem eſſe, tamque repetitam
„ alicujus vocis metaphoram, ut vox ipſa
„ obvium ſenſum non amplius objiciat, ac
„ propriæ velut vocis locum teneat; maxime
„ vero, ſi ejus generis ſit metaphora, quæ
„ non in uno ſolum, ſed pluribus verbis,
„ multiſque, & continuatis allegoriis con-
„ ſiſtat.

Patres Eccleſiæ exemplo Chriſti Domini, ejuſque Apoſtolorum uſurpant ſæpe allegorias, & parabolas, ſive figuras, quæ rerum imaginem ita ob oculos ponunt, ut veritas, quam continent, non percepta imagine intelligi nullo modo poſſit. Etenim allegoria nihil proprie eſt, niſi metaphoræ continuatio; atque ſicuti vox metaphorica dicitur, quæ ad aliud ſignificandum adhibetur, quam quod ſuapte natura ſignificat; ita allegoricus ſermo vocatur, in quo multæ res exprimuntur vocibus, quæ ad

illas

illas ſignificandas proprie adhiberi non ſolent;
„ adeo ut allegoriæ (quemadmodum inquit eru- *Meth. des Peres C. 10.*
„ ditus quidam Auctor) obſcuriores multo
„ eſſe debeant, quam metaphoræ: ſi enim vel
„ una vox ad alienam notionem translata
„ obſcuritatem parit, quanto major erit ob-
„ ſcuritas, quum integra oratio verbis com-
„ ponitur, aliud omnino ſignificantibus, quam,
„ quod ex primæva hominum inſtitutione
„ ſignificare deberent.

„ *Synecdoches* etiam antiquis Eccleſiæ Pa-
„ tribus admodum familiaris eſt: hæc figura *Id. ibid.*
„ non rem ab altera denominat, ut metapho-
„ ra, ſed totam rem ab alterutra, ac ſæpe
„ minima ejus parte: at quemadmodum par-
„ tem adhibet quandoque nobiliorem, duobus
„ iccirco modis, iiſque omnino diverſis ſu-
„ mitur; quum enim nobiliorem partem uſur-
„ pat, perſpicuum eſt, rem totam ea deprimi:
„ hinc Clemens Alexandrinus explicans qui-
„ bus modis occultari poſſent Myſteria, ajebat,
„ nullum eſſe tutiorem, quam uſum *Synecdo-
„ ches*; ſi enim, inquit, qui ea ignorat, fal-
„ litur, qui novit, certe non fallitur.

„ Ad aſſequendam Scripturæ intelligentiam *Id. ibid.*
„ Sancti Patres principio ponendum admo-
„ nent, Synecdoches nunc ad perſtringenda,
„ nunc ad occulenda Myſteria adhiberi: atque
„ ii Patres, qui Scripturam imitati ſunt, hanc
„ figuram toties uſurparunt, ut mirum pro-
„ fecto ſit, poſt tot apertiſſimas eorum decla-
„ rationes non deeſſe homines adeo pertina-

ces,

„ ces, ut eorum loca, in quibus de myſte„ riis funditus, & fuſe tractarunt, ex aliis „ explicare velint, in quibus ad perſtringen„ das, vel occulendas Paganis, & Catechu„ menis veritates, quas illorum mens, & co„ gitatio capere non poſſet, de iiſdem myſte„ riis per hanc figuram diſſeruerunt.

Occurrit etiam apud Patres multis in locis tranſpoſitio quædam verborum *Hyperbaten* dicta; immo etiam integræ orationes, quarum ſeries adeo interrupta eſt, ut nulla prorſus eſſe videatur, quod dicitur *Anacoluthe*; parum attentis hiſce figuris in lectione Patrum Sectarii eorum teſtimoniis involutis, figuratiſque abuſi ſæpe ſunt.

Hyperbates, & *Anacoluthes* uſus præſertim apud Patres Antenicænos, qua ætate plura celanda erant Myſteria, creberrimus eſt, adeo ut nulla in eorum Sermonibus ſtructura, nulla ineſſe ratiocinationibus ordinis, & collationis cura videatur. Scitaberis fortaſſe, inquit D. Clemens Alexandrinus, cur Commentarios nullo ordine ſervato ſcripſerim? Nimirum veræ Philoſophiæ arcana iis vulgare, qui omnia audacter, & temere convellenda ſuſcipiunt, res eſt periculo plena.

Strom. 1., & 6.

Quod comparationes attinet Eccleſiæ Patribus valde ſollemnes, quum non omnes omni ex parte adequatæ fieri poſſint, iniquus certe foret, qui ea ſolum parte, qua vitioſæ ſunt, ſumere vellet, ut contra ipſoſmet Patres intorqueret; eo quippe fine inſtitutæ ſunt comparatio-

parationes, ut res obſcuræ innoteſcant per clariores, non autem, ut omnibus ſui partibus doctrinam, cui explicandæ inſerviunt, ſuſtineant, atque ſuffulciant.

„ Videtur nonnullis (inquit apposite Auctor *Defenſionis de Perpetuitate Fidei*) duarum „ ſimul rerum comparationem fieri non poſſe, „ niſi omnino pares ſint, ſimileſque: nulla „ tamen fere extat hujus generis comparatio; „ quum enim omnia, quæ in hac rerum uni„ verſitate continentur, ſimilis ſint, atque „ diſſimilis naturæ, inſtitutæ comparationes, „ peculiari, qua fiunt, ratione finitæ, ac cir„ cumſcriptæ ſint oportet. „ Quum Theodorus Abucara Epiſcopus Cariæ, Saracenum Au- *Id. ibid. L. 7. C. 9.* guſtiſſimo Euchariſtiæ Sacramento inſtituens, inquit, Spiritum Sanctum in dona deſcendere, ſuoque Divinitatis afflatu Panem, & Vinum in Corpus, & Sanguinem Chriſti convertere, eadem ratione, qua ſtomachi ardore cibus in proprium cujuſque corpus convertitur, quum, inquam, hæc loquitur, procul dubio ejus comparatio manca cenſeri debet, mutilaque: ſatis eſt nihilominus ad perſuadendum, ut fieri poterat, huic Saraceno, quod explicandum ſuſceperat.

Auctor operis *de Perpetuitate Fidei* merito, *Id. ibid. L. 8. C. 7.* & jure addit „ Patres hæreſeos facillime con„ victum iri, ſi omnes illorum comparatio„ nes ita perfectæ, abſolutæque crederentur „ ubique, ut res collatæ una ſimul extare „ deberent, atque deficere.

Qui

Qui ejuſmodi annotationes ad intelligendos Eccleſiæ Patres adprime neceſſarias noſſe cupiunt, eundem conſulant Auctorem, qui de his tam erudite, venuſteque diſſeruit, ut iſte pulcherrimus omnium, præſtantiſſimuſque egregii illius operis locus dici poſſit.

Petavius etiam in opere *de Theologicis Dogmatibus* optimas tradit regulas, ſine quibus Patrum doctrina inveſtigari, ac nodi, quibus implicantur, præcipue in Trinitatis Myſterio ſolvi difficillime poſſent: nimis longa res foret, atque etiam intricata, quæ eruditiſſimus iſte Doctor Societatis hac de re ſcripſit, concinne transferre, propter voces Theologicas, quæ in noſtri ſermonis uſu non ſunt: ſatis itaque fuerit monere Lectorem inter Petavii regulas eas, quæ Gratiam ſpectant, exponi capite quarto libri noni, tomo primo; cæteras, quæ Trinitatis Myſterium, capite octavo libri octavi, tomo ſecundo; demum, quæ ad operationes Jeſu Chriſti attinent, duodecim regulas ex antiquis Patribus *de Idiomatum Communione* depromtas extare Capite ſexto decimo libri quarti, Tractatu *de Incarnatione*; novemque alias Capite undecimo, & duodecimo libri octavi ejuſdem Tractatus.

Cæterum, qui Scholaſtico pulveri aſſueverunt, caveant diligenter, ne de vocabulis antiquorum Patrum judicent ex vi, & amplitudine ſignificationis, quam Schola vocibus ad uſum ſuum excogitatis affinxit; atque iſtud eſt, quod probe notat Petavius loquens

de

de notionibus, quas Græci Patres appellant ἐπινοίας, vel ἐννοίας, vel ἐπιθεωρημένας ἐννοίας, vel νοήματα, vel ἐπιβολάς, quibus Latina vox *notio* reſpondere videtur, immo reſpondet certiſſime ſi non ex Scholaſticorum, ſed ex Patrum uſu, quorum exempla refert Petavius, ejus ſignificatio expendatur.

Præterea, qui ſingularem quæſtionis diſquiſitionem aggreditur, ut accurate id faciat, nihil definiat oportet, quod antea probe, matureque expenſum non fuerit, nec plura pronunciet, quam propoſitæ inquiſitionis poſtulat amplitudo, in nullo doctrinæ capite plus quam par eſt, dubitationem afferat, injiciatque, quæſtiones ne tenuiter nimium, exiliterque pertractet, judicium ſuum cohibeat, animumque occupari non ſinat, Auctorum mentem probe dignoſcat, nec alienum quidquam ſupponat, rem, de qua agitur, in tot diſtribuat partes, quot opportunas crediderit, non minutatim tamen, & perexigue, ordinem ſervet, a clarioribus, ſimplicioribuſque ad obſcuriora, & minus ſimplicia gradum faciens, de rebus juſto ſubtilius, atque naſutius non dijudicet, neque ab implicatis ratiocinationibus illarum explicationem rerum nimis anxie repetat, quæ communi judicio dignoſci poſſunt, & intelligi; qui enim in ſublime tollitur, præcipiti lapſu ſæpe ruit, diſperitque, ac ea, quæ hominibus Philoſophia minus utentibus nullum faceſſunt negotium, ab iis, qui

qui præter modum philoſophantur, ſuperari quandoque non poſſunt.

Quemadmodum in errore verſantur, qui cenſent, abſque ſubſidio Dialectices nihil percipi poſſe, ſic hallucinantur, qui putant, omnia ſe aſſequi poſſe nullo præſidio instructi, ac ſola mentis attentione, quo fere modo primæ notiones, & quædam Metaphyſices axiomata innoteſcunt: ac ſicuti multa utpote evidentia demonſtratione non egent, adeoque obvio, quo primum ſe ſe offerunt, ſenſu ſumenda ſunt, ne infinitis cavillationibus via aperiatur, ita veritatibus etiam, licet ſubobſcuris, modo ſatis demonſtratæ, probatæque ſint, tum jure, tum facto acquieſcendum eſt: uno verbo, poſtulat bona, rectaque fides, ut nihil rejiciatur tanquam ἀδύνατον, etſi illius quandoque modus non detegatur, neque de verbis pervicaciter diſputetur, ubi nulla ſupereſt de rebus diſſenſio.

CAPUT

CAPUT XIV.

De lectione Patrum Chriſtianam Morum Doctrinam exponentium.

QUum de Religionis Dogmatis ut plurimum ſermonem non inſtituerint Eccleſiæ Patres, niſi data occaſione, de Morum tamen Doctrina ſemper, & ubique diſſeruerunt, atque incredibili labore monere, arguere, orare, obſecrare, comminari, atque docere nunquam ceſſarunt: quæ quidem agendi ratio Chriſti Domini exemplo conſona prorſus eſt, qui nedum altiora Theologiæ documenta Diſcipulis ſuis traderet, de iis nonniſi ſumma circumſpectione loquebatur plerunque, atque ad inſtitutionem præcipue, & regimen morum incumbebat. Hinc totum Evangelium aliud ferme non eſt, quam congeries, atque collectio axiomatum, quæ divina continent inſtituta ad majorem vitæ, morumque ſanctitatem, & caſtimoniam coram Deo, & hominibus neceſſaria. A primo Eccleſiæ ſæculo, licet exemplo potius, quam ſcriptis celebrare virtutes conarentur Patres, in lucem prodiere Tractatus de Morum Doctrina, ut *Liber Paſtoris* adſcriptus Hermæ, Epiſtolæ Sanctorum Clementis Papæ, Ignatii martyris, & Polycarpi.

Conſequentibus ævis tot de Doctrina Morum opera a Patribus edita fuere, ut cæterorum, quæ ab ipſis exarata fuerant, copiam ſuperarent, præter innumerabilia, eaque præſtantiſſima Philoſophiæ Chriſtianæ loca, quæ veteres iſti Scriptores Dogmaticis lectionibus inſerebant, exemplo Apoſtolorum, qui ad Chriſtianæ Morum diſciplinæ inſtitutionem incumbebant, dum Theologicorum Dogmatum fundamenta jacerent.

Veteres Philoſophi, quanquam denſiſſimis Gentilitatis tenebris ſepulti, univerſam Philoſophiam ad morum inſtitutionem accommodabant. Socrates Græcorum ſapientiſſimus Philoſophiam Antiquorum, qui in vagas, atque inanes de naturæ, quos percipere non poterant, affectibus ſubtilitates abibant, ad Morum præcepta traduxerat: nobilior Platonicæ Philoſophiæ pars in Morum Diſciplina verſatur; Ariſtoteles in Moralibus præſtat, quam in Phyſicis, ac Metaphyſicis: in Hiſtoria etiam Plinii animadverſiones morales excellentiorem locum tenent; Academici Ciceronis Libri, quive *de Finibus*, atque *de Officiis* diſſerunt, ad Mores pertinent; quanquam enim univerſæ Philoſophiæ, ut inquit præſtantiſſimus iſte Orator, velut ampliſſimæ regionis, ſolum incultum non eſt, nec derelictum, ſed uſquequaque fœcundum, nullibi tamen ditior, atque feracior Philoſophia, quam ubi regulas continet, & præcepta, quæ certam, conſtantemque vivendi normam præſcribunt, moreſque

que noſtros ad honeſtatis, & virtutis leges componunt.

Demum quiſquis vel leviter Græcos, Latinoſve Philoſophos antiquos verſabit, dubitare non poterit, quin præcipua in eorum ſtudiis fuerit mens mores inſtituere, atque moderari, qua re ſublata, & Imperium, & Religionem ſuſtolli neceſſe eſt. Patres Eccleſiæ, quum hæc optime perſpecta haberent, caverunt quammaxime, ne Morum Doctrinam negligerent, ea præſertim ætate, qua Paganis ad Chriſti Fidem turmatim convenientibus, maxima opus erat in Morum negotio attentione: ſicuti enim Religione morum ſanctitas, ita morum ſanctitate Religio defenditur; extra omnem quippe dubitationis aleam eſt, ſtatim atque mores vitiari cœperunt, Religionem quoque nutare cœpiſſe, necniſi impellentibus Carne, & Sanguine inflatum ſpiritum contra Fidem Myſteriorum plerunque tumultuari.

In Dogmaticis Patrum Tractatibus difficultates quædam occurrunt, quibus ſolvendis non omnes ſe pares ſentiunt: quæ vero de Diſciplina Eccleſiaſtica graves illi Theologi ſcriptis mandarunt, magni quidem illa ponderis ſunt, atque momenti, ſed, ut colligantur, libera, otioſaque ceſſatione, & acriore ingenio opus eſt, quod paucis omnino conceditur; eorum in Scripturam Commentaria plurimum judicii poſtulant, atque laboris; in Morum autem Doctrina nemo unus eſt doctus,

vel indoctus, firmus, vel infirmus, qui aliquid progreſſus non faciat.

Quamlibet ingreſſus ſit viam Lector, iſthuc præſtat ad Patres appellare, præſertim quum Morum non minus, quam Fidei Eccleſiæ depoſitarii ſint, nec aliud faciendum proponant, quam quod ipſi ante fecerunt: etenim bene norunt, optimum eum non habendum in Morum Diſciplina inſtitutorem, qui fidiſſimus Chriſti Jeſu in omnium virtutum exercitatione diſcipulus non fuerit. Gratia Servatoris, inquit Baſilius, & Sacrarum Literarum ſtudiis, ab erroribus humana traditione invectis gradum revocavi, & ad veritatis cognitionem, Divinique Amoris exercitationem perductus fui.

Hinc perſpicuo liquet, quantopere fallantur, qui dicere audent, tenebras ab iis offundi, qui de Morum Doctrina conſulunt Eccleſiæ Patres. Quid enim, amabo, ante natos recentiores Caſuiſtas fieri ſolebat in Eccleſia? Nunquid univerſus terrarum orbis in ignoratione verſabatur, atque caligine? minime gentium. Fortunatiſſimis illis temporibus, quibus Serpentis prudentia nondum vicerat ſimplicitatem Columbæ, quum primum naſceretur in re Morum controverſia, illius ſolutio non a ſubtilitatibus Dialectices, non ab illecebris cupiditatis, non ab humanarum traditionum circuitionibus petebatur, ſed ſingulæ Oves ad ſuum confugiebant Paſtorem, Paſtoreſque ſinguli non aliam, quam Canonum, ſuæque

Eccleſiæ

Eccleſiæ Ritualium regulam ſequebantur: quod ſi opus fuiſſet, res deferebatur ad Sedem Apoſtolicam, vel ad Concilia, quæ ſententias ferebant a Deo, mediis Eccleſiaſticis Traditionibus, Diviniſque Scripturis acceptas.

Itaque riſu excipi merentur, qui effutiunt, œconomiam Eccleſiæ ab illis turbari, atque peſſundari, qui priſcos adeunt fontes, quaſi vero non eadem hodiernis temporibus lex vigeat Evangelii, quæ primis obtinebat Eccleſiæ ſæculis, quum Patres Scripturis Sanctis enutriti, Fidelium animos moderarentur. Ecquid metuendum, ſi ferreis, ſive potius fæculentis, ad quæ devenimus, ſæculis aureæ Eccleſiæ ætatis methodus revocetur? Errat profecto, qui eam non ſequitur: ac procul dubio ea Eccleſiæ mens eſt, ut ſi non in omnibus antiquæ Diſciplinæ Capitibus, quæ obſoleverunt, in iis ſaltem, quæ immutabilem morum puritatem ſpectant, Majorum veſtigiis inſiſtamus.

Verum minus leviter, abſurdeque opponi poſſet, Patrum opera tanto numero eſſe, tantaque amplitudine, ut vix, ac ne vix quidem ab iis colligi poſſint omnia Morum præcepta, atque principia. Revera quidem in hac monumentorum multitudine Doctrina Morum nec initium ullum, nec finem habere videtur, atque res omnium expeditiſſima foret ad recentiores caſuum Expoſitores recurrere, qui ſuas ex ordine alphabetico deciſiones exhibent.

Hæc ſane via omnium breviſſima eſt, atque facillima; nec ingenii facultatem poſtulat, neque judicium; eaque poſita non eſt, cur res funditus inveſtigentur, vel difficultatum ſolutio, ac enodatio a primis principiis repetatur. Verum quid cauſæ eſt, cur tanta feſtinatio adhibeatur, ut homines juvenili, & inculta adhuc ætate tribunal Eccleſiæ conſcendant? Annon ſatis foret, ſi in eo ſederent poſt multos, atque ſeniles etiam labores in Scripturarum, ac Sanctorum Patrum lectione impenſos, poſt diuturnas, firmiſſimaſque meditationes, quibus inter lepram, & lepram ſententiam ferre didiciſſent? Facilior res eſt, quam multis videatur; cui enim recta ratio, & ardens in Chriſtum Charitas hæret alta mente repoſita, is Eccleſiæ Patres aſſiduo labore verſans, illorum documenta ad pauca quædam univerſalia capita, e quibus rectiſſima, certiſſimaque conſectaria colliget, nullo negotio revocabit.

Et ſane ſicut ingens ille numerus mandatorum, quæ dedit olim Deus Populo Judaico, ad decem Capita revocatur, quæ ad duo maxima mandata Amoris Dei, & Proximi referuntur; ita univerſæ Patrum ſententiæ ad aliquas præcipuas, quæ tandem in unum deſinunt AmoremDei, revocari poſſunt. Quippe amor Dei, ſi conſilia noſtra moderetur, & regat, cor, mentemque procul dubio illuſtrabit: ut enim inquit D. Leo, quiſquis hoc lumine illuſtratur, atque ſuccenditur, omnia legit in corde ſuo, quæ

Apo-

Apoſtoli, & Patres in Conciliorum Canonibus ſanxerunt.

Qui ita comparatus eſt animo, nullo negotio vitabit inſidias, cavillationeſque ex nimio ſui amore profectas, necnon mentales reſtrictiones a Tertulliano contra Marcionem primitibus jam ſæculis condemnatas; tantum enim abeſt, inquit, ut fraudulentis hiſce reſponſis fidem ſuam liberare quis poſſit, quin potius arctiori eam vinculo obfirmet, atque hujuſmodi ſubterfugiis utens, omnium in ſe odium concitet, indignationemque.

Priſci Fideles uno Evangelii lumine ducti vel ipſam fraudis, atque mendacii ſpeciem metuebant, atque a pejerando tantum aberant, ut etiam, ubi neceſſitas poſtularet, juſjurandum dare formidarent; omnia bona dimittebant potius, quam judicio contenderent, omnemque furti ſpeciem a ſe procul abigebant; uſuram coloratis involucris tegere non ſtudebant, ſed palam, & omnino damnabant, nec æquo animo tuliſſent iis temporibus Magiſtros, qui affirmare non erubeſcunt, uſuram quibuſdam cancellis circumſcriptam Reipublicæ neceſſariam eſſe; qua in re æquior illis videtur Paganus, qui roganti cuidam quid de uſura ſentiret, reſpondit „ quid tibi videtur „ de homicidio? Cic. de Offic. L. 3.

CAPUT

CAPUT XV.

Qua ratione comparare ſe debeat Lector ad perdiſcendam Patrum Eccleſiæ de Moribus Doctrinam, necnon de optimo quorundam hac in re delectu.

UT ad lectionem Patrum Eccleſiæ de Morum Doctrina ſe ſe comparet Lector, initium ducat oportet a *Moralibus* Divi Baſilii: opuſculum hoc, quod veluti collectionem quandam præcipuorum Evangelii, & Apoſtolorum præceptorum continet, Chriſtianæ Morum Diſciplinæ fundamentum eſſe poteſt.

Similia fere ſcripſerunt Auguſtinus in *Speculo*, Cyprianus in libris *Teſtimoniorum*, atque Athanaſius in ſua *Synopſi Scripturæ Sacræ*: ex hujuſmodi Operum lectione, ſeu potius meditatione (quippe meditatione magis indigent, quam lectione) duplex duci poteſt emolumentum; Patrum inprimis Doctrina ad Scripturæ Doctrinam revocabitur, deinde certo quodam ordine diſponentur omnia, quæ apud inclytiſſimos hoſce Theologos de Morum Diſciplina, præſtantiora occurrunt.

Qui Scholaſticam diſciplinam Poſitivæ jungere cupiunt, magno illis adjumento eſſe poteſt

teſt ordo, quem ſervat Divus Thomas in *Secunda Secundæ*, ut cognitiones ex priſcis fontibus hauſtas mandent memoriæ.

Poſito hoc fundamento, initium fieri jam poterit a libris *Moralium* Gregorii Magni, qui non modo Chriſtianæ Religionis ſpiritu ducitur, verum etiam cor humanum, ejuſque motus, & affectiones optime perſpectas habet, qua in re cæteris Patribus cunctis longius progreſſus eſt. Atque, quum utpote homines, aliis alii communem vitam ducamus, præclariſſimaque virtutis, & ſanctitatis exempla cæteris ad imitandum proponere debeamus, poſt *Moralia* Divi Gregorii, convertat ſe Lector ad *Officia* Divi Ambroſii. Opus hoc præſtantiſſimam exhibet Chriſtianæ honeſtatis imaginem ex tabella Charitatis expreſſam, ſine qua vel placere Deo, vel cum hominibus verſari nemo poteſt.

Clemens Alexandrinus in *Pædagogo* omnia tradit præcepta, quibus Viri prudentes, & probi uti queunt: Epiſtolæ Sanctorum Paulini, Auguſtini, & Bernardi ad inflammandos animos Chriſtiana charitate, honeſtateque aptiſſimæ ſunt: his accedit Tractatus Divi Auguſtini *ad Conſentium contra Mendacium*, ut exhorreſcat animus, ſicuti par eſt, vitium iſtud turpiſſimum, idemque mirifice blandiens, quod vitæ conſuetudinem, & morum honeſtatem funditus evertit.

Hinc gradus fieri poterit ad Sermones Divi Chryſoſtomi, qui Philoſophiæ Chriſtianæ ſummam continent: juvabit etiam omnes ejus

Sermo-

Sermones pervolvere, necnon Tractatus Morum, & Pietatis, eos præſertim, in quibus agit de dolore Cordis, & Pœnitentia, quæ ſecunda eſt poſt naufragium tabula.

Divum Chryſoſtomum proxime excipient Epiſtolæ Divi Hieronymi; atque quum plurimum conferant exempla ad exercitationem virtutum, ſine qua theoreſis nihil aliud dici poteſt, quam vana prorſus, & inanis umbra, legi poterunt, quæ ſcripſit Ambroſius de vita veterum Patriarcharum.

Si quis vero integrum unius, ejuſdemque Auctoris Theologiæ Moralis corpus exoptet, adeat Auguſtini Tractatus, & Epiſtolas Morales, quæ in novæ Editionis volumine ſexto collectæ inveniuntur.

Longum nimis eſſet opera omnia recenſere, quæ hoc in genere ab antiquis Patribus ſumma cum laude ſcripta ſunt. Non omnibus etiam fortaſſe probaretur noſter delectus, quum ſua quiſque voluptate trahatur, & ſenſu, de quo non eſt diſputandum. Quædam tamen extant adeo communi omnium ſenſu probata, ut aſſeveranter proponi poſſint, quin jus cuiquam tollatur, tanquam in publico convivio, manum, quibus maluerit, admovendi.

Sic juſtum, bonumque Virum ab ingratis vexatum magnopere levabit lectio Homiliæ Divi Chryſoſtomi *de Saule*, *&* *Davide*; ſtomachoſus homo, & ad iram fervens præclarum ſibi remedium comparabit ex Tractatibus Tertulliani, Cypriani, & Auguſtini *de Patientia*

Patientiæ: avarus ex Tractatu Clementis Alexandrini, ubi quærit, *quis dives ſalvetur*, & ex libro Sanctiſſimi Presbyteri Salviani *contra Avaritiam*, ſatis hauriet unde turpiſſimum hoc vitium contra ipſum avarum deſæviens a ſe repellat. Qui ſe fallacibus mundi blanditiis irretiri ſivit, diſcat ex libro *de Spectaculis* adſcripto Divo Cypriano mundum temnere, tanquam vanum ſcenæ apparatum, qui vix oculis objectus evaneſcit illico, nullamque poſt ſe veram oblectationem relinquit.

Immiſericordes pariter, qui æneo corde inſtructi, trucibus oculis, duroque animo egentiſſimorum fratrum inopiam excipiunt, ad pietatem moveri poterunt lectione Tractatus *de Operibus Miſericordiæ*, quem Divus Cyprianus velut antidotum illorum morbo proponit. Invidis, qui proſperam aliorum fortunam iniquo animo ferunt, idem Cyprianus Tractatum exhibet *de Invidia* aptiſſimum, ut eos ad Charitatem inducat, & a viliſſimo hoc, animique vere Chriſtiani nobilitate, & præſtantia prorſus indigno motu expediat, attollatque. Qui in omnem intemperantiam effuſi, ingluviem comprimere refugiunt, magno cum fructu legent Homilias Divi Baſilii *de Jejunio*.

Stupidos ſæculi amatores, qui Chriſtianum nomen, & ſpeciem vix, ac ne vix quidem ſervant, ad frugem facile revocabunt Tractatus D. Gregorii Nyſſeni *de Chriſtianæ Fidei Profeſſione*.

Qui

Qui ad altiſſimum, ſanctiſſimumque Chriſtianæ Fidei gradum evecti, temnendas creaturas, quæ nihil ſunt ante Deum, Idololatrarum adinſtar inſano cultu proſequuntur, ſi attente legant, quæ *de Idololatria* ſcripſerunt Tertullianus, & Cyprianus, maximo tanti ſceleris ex Gentilitate prognati horrore concutientur; ac cæteri etiam eodem morbo magis infecti, Divi Auguſtini *Confeſſionibus*, *&* *Soliloquiis* ſanari fortaſſe, & immoderatam animi licentiam ſubmovere poterunt.

Virginibus, Viduis, & Conjugibus Baſilius, Ambroſius, Hieronymus, & Auguſtinus plura ſuppeditant, quibus in ſuo quiſque ſtatu ſanctitatem ſervet, majoremque in dies perfectionem acquirat.

Presbyteri vero, atque Paſtores uberrima inveniant pabula apud Chryſoſtomum in Libris *de Sacerdotio*, Gregorium Papam *in Paſtorali*, Julianum Pomerium in Libris *de Vita Activa*, *&* *Contemplativa*, & Divum Bernardum in Libris *de Conſideratione* ad Eugenium Papam inſcriptis.

Regibus, & Principibus Syneſius in Sermone *de Modo Chriſtiane Regnandi*, & Divus Chryſoſtomus pluribus in locis præſtantiſſima tradunt pie, ſapienterque in rerum publicarum adminiſtratione vivendi præcepta.

Qui in turpiſſima ſcelera delapſi ſunt, a Baſilio, & Ambroſio Pœnitentiæ documenta deſumant.

Qui vero Religioſi cujuſdam Inſtituti vinculo ſe obſtrinxerunt, uti poſſunt ejuſdem Baſilii Tractatibus *de Vita Monaſtica*, *Regulis brevius tractatis*, necnon *Regulis fuſius tractatis*, *Conſtitutionibus* item *Monaſticis*, ac demum *Pœnis in Monachos delinquentes*. Extant etiam apud Auguſtinum in Libro *de Opere Monachorum*, atque *in Codice Regularum* Orientis, & Occidentis eximia ſolitariæ vitæ inſtituta, quibus adde *Inſtitutiones*, & *Collationes* Caſſiani, Opera Sanctorum Nili, & Bernardi, quæ velut Enchiridion Viris Religioſum aliquod Inſtitutum profitentibus aptiſſimum quovis tempore habita ſunt.

Ad promovendam illorum pietatem, qui rebus divinis, ac cœleſtibus ſe totos addicunt, proderunt Sermones Marci Eremitæ, *Centum Capitula* Diadochi, *Inſtructiones* Sancti Eucherii, atque Tractatus Gregorii Nyſſeni *de Oratione*.

Uno verbo, quiſquis omnes animi virtutes adipiſci cupit, tutaque via incedere, inſtar ingenioſæ apis, varios, lectiſſimoſque Patres libabit, ut ab antiquis hiſce fontibus ſapientiæ, & Chriſtianæ pietatis mel ſuaviſſimum exugat. Indubitatum quippe eſt, cætera quandoque ſtudia intermitti poſſe, ab ſtudio autem Doctrinæ Morum nunquam vacandum; quum nullum ſit vitæ tempus, immo neque momentum, quo a corrigendis, perficiendiſque Moribus ſuis abſtinere debeat Vir Chriſtianus.

CAPUT

CAPUT XVI.

De lectione Patrum Diſciplinam Eccleſiæ exponentium.

NUllum fere invenitur inter antiqua Patrum opera, in quo non aliqua Diſciplinæ Eccleſiaſticæ lineamenta reluceant; ſed quia nonniſi diuturno labore colligi poſſunt, eam ob rem, antequam iſthuc devenias, præcipuos Patrum Tractatus evolves, qui locupletiſſimum hoc argumentum data opera pertractant, exponuntque.

Inter eos primo loco ſe offerunt *Conſtitutiones* Divo Clementi adſcriptæ, quas Morinus in libris *de Pœnitentia* totius diſciplinæ in Eccleſiis Orientalibus ante Conſtantini Magni Imperium ſervari ſolitæ, exemplar habendas affirmat. Divus Clemens ea ſolum, quæ ab Apoſtolis acceperat, in illis colligere curaverat; ſucceſſu autem temporis adjecti ſunt Canones Conciliorum Orientalium. Hæc tamen Collectio, quæ magno olim in honore habebatur apud Græcos, parvi a Latinis penſa fuit; ac demum ab iiſdem Græcis in Concilio Trullano rejecta, tanquam opus, quod a Sectariis vitiatum, nonniſi ſumma circumſpe-

ctione

ctione legendum eſſet. (19)

His Lector addere poterit Libros *de Hierarchia* ſub nomine Dionyſii Areopagitæ. Singularem quoque Liturgiis, Sacramentariis, & Ritualibus Patrum operam dabit, non omiſſis, quæ ſcripſere de Divinis Officiis.

Apologetica Patrum, pleraque Tertulliani, Cypriani, & Optati opera, multique D. Auguſtini Tractatus, ac ſingillatim ejus ad *Dulcitium* reſponſa, præſtantiſſimas annotationes continent, quæ ad præſens faciunt argumentum.

Præſertim vero legendæ Patrum Epiſtolæ, ac præ cæteris Cypriani, Baſilii, Hieronymi, Ambroſii, Auguſtini, Cyrilli Alexandrini, & Theodoreti, quæ ad Diſciplinam Eccleſiaſticam ſpectant.

Pervolvendæ omnes Epiſtolæ vulgo Clementis Papæ, nec non Sanctorum Ignatii, & Poly-

(19) Ponere videtur hoc loco Auctor Operis *Conſtitutiones Apoſtolicas* D. Clementi adſcribendas, eiſque temporis ſucceſſu adjectos Canones Conciliorum Orientalium; quod quidem a veritate alienum prorſus eſt. Neque enim Canones ſolummodo, verum etiam Opus ipſum ſuppoſitū fuiſſe D. Clementi, duo maniſeſtiſſime probant. Primo, ſilentium omnium Eccleſiaſticorum Scriptorum ad quartum uſque ſæculum, quū tamen non infrequens ſe ſe obtulerit occaſio eas proferendi. Secundo, Doctrinam illæ continent a recta Fide, adeoque a D. Clemente prorſus alienam, ut, contra Divinitatem Filii, & Spiritus Sancti; rebaptizandos etiam docent Hæreticos; quartas Nuptias condemnant &c.: quæ quidem omnia a D. Clemente tam ſanctis temporibus, & Apoſtolorum ætati adeo proximis ſcripta fuiſſe nemo crediderit.

lycarpi : item , quæ Cœleſtini Papæ ad Provincias Viennenſem , & Narbonnenſem , ad Epiſcopos Apuliæ , atque Calabriæ ; Literæ , atque Tractatus Divi Paciani *de Baptiſmate* , omnes etiam Gregorii Magni ad amuſſim expendendæ , ac demum Epiſtolæ Canonicæ, atque Paſchales Dionyſii Alexandrini , Teophili ejuſdem urbis Epiſcopi , Gregorii Nyſſeni , Baſilii , & Gregorii Thaumaturgi .

In hiſce , ut ita dicam , Librorum ſummariis , atque ſcriptis confabulationibus Patres Eccleſiæ mentem ſuam familiariter aperientes , nitidis , firmiſque rationibus innumeras explicant difficultates , quas caſus illorum ævo non præviſus temporis progreſſu excitavit in rebus ſpectantibus ad Diſciplinam , quæ vinculum eſt Charitatis , & concordiæ Fidelium : nihil aptius , feliciuſque hiſce Patrum Epiſtolis ad mores recte inſtituendos conducit , eoſque optime informandos , qui ad curam Paſtoralem , rerumque Eccleſiaſticarum moderationem divinitus vocantur .

Cæterum a Patrum lectione recedere nequaquam cenſebitur , qui antiquos Canones legat , quum nulli ferme ſint , qui non vel ab his Doctoribus Sanctiſſimis in Conciliis , ad quæ convenerant , ſtatuti , vel ex operibus , & ex illorum doctrinæ penu depromti fuerint .

Atque hanc ob cauſam Eccleſia , quæ regulam , & normam ex Canonibus ſumit , eorum Collectionem ſemper haberi curavit : So-

cra-

crates primo *Hiſtoriæ* Libro ait, res a Patribus univerſim ſancitas, ab iiſdem ſubſcribi; & in Eccleſiarum Archiviis deponi conſueviſſe. Eodem teſte Hiſtorico viguit antiquitus hæc conſuetudo duplicis generis Canonum Collectiones elucubrandi, alteram Dogmatum Fideî, alteram Diſciplinæ Eccleſiaſticæ; primam συναγωγὴ τῶν συνοδῶν dictam, poſteriorem βίβλιον κανόνων. Cap. 1.

Præter has Collectiones, quæ ad uniuſcujuſque ſingillatim Eccleſiæ uſum ſervabantur, aliæ quædam ſunt generales, quas Canonum Expoſitores ad univerſæ Chriſtianæ Reipublicæ Inſtitutionem perfecere. Apud Latinos Iſidorus Mercator ex Summorum Pontificum Epiſtolis, & Conciliorum Canonibus ea collegit, quæ ad mentem ſuam magis conferre putabat. Poſt ampliſſimam hanc Collectionem, altera brevior prodiit ſub nomine *Corporis Canonum*, cujus Summi Pontifices Nicolaus, & Leo Quartus meminerunt apud Gratianum. Antonius Auguſtinus, doctiſſimus poſtremo ſæculo Canonum Interpres affirmat, has duas Collectiones duos veluti fontes haberi totius in Eccleſia Latina Juris Pontificii.

Inter Græcos Alexis Ariſtenes, Johannes Zonaras, & Theodorus Balſamon Collectiones elucubrarunt; atque pro more Juris Conſultorum, qui Jus Civile interpretationibus ſuis illuſtrant, Commentariis locupletarunt. Juſtinianus principio vetuerat, ne Leges ſuas quiſquam interpretaretur, verum experientia *Authen. Duck l. 1. c. 1.*

edoctus non omnes, qui evenire poterant caſus a ſe prævíſos, mutata Sententia facultatem dedit, ut ſecundum Juliani, & Adriani Imperatorum Sanctiones adhiberetur, ubi opus foret, expoſitio. Revera Juriſperiti Julianus, Ulpianus, & Pomponius teſtantur, ſolis Legibus non omnes, qui contingere poſſunt eventus, comprehendi. (20)

Extant etiam Collectiones Johannis Scholaſtici, Photii, Matthæi Blaſtares, Conſtantini Harmenopuli, & Arſenii, qui Canones ad quoſdam titulos retulerunt, adjectis una Legibus, atque Sanctionibus Imperatorum, unde *Nomocanones* dicti ſunt.

Decretū Gratian. juſſu Gregorii 13. emendatum fuit an. 1580.

Latini Canonici Juriſperiti Græcorum methodum fere tenuerunt. Magno quidem illi numero, ſed non pari virtute. Dionyſius Exiguus, Ivo Carnotenſis, & Gratianus cæteris præſtant; præcipue vero Gratianus, qui etiamſi nonnullis ſcateat erratis, in publicis ta-

[20]. Tot inter Canonum Collectiones, quarum aliquæ vetuſtiſſimæ ſunt, ac præſtantiſſimæ, vix paucas recenſet Auctor Operis, eaſque tum ætate, tum accuratione, & Fide cæteris longe poſtponendas. Ejuſmodi eſt præ cæteris Collectio Iſidori Mercatoris anno 836. perfecta, in qua paſſim, nulloque adhibito delectu undique congeſta, permixtaque vera falſis reperiuntur monumenta, ut Iſidoro in mentem veniebant. Quamobrem antiquiores adibit Lector Collectiones, puta quam Stephanus Epheſinus perfecit paullo poſt Sancti Johannis Chryſoſtomi obitum, & antequam celebraretur Concilium Chalcedonenſe, vel Collectionem Johannis Scholaſtici ſæculo ſexto. Temnenda etiam non eſt Collectio Dionyſii Exigui, ejuſdem ævi Scriptoris.

tamen Scholis ſemper legi conſuevit.

Quum leviori quandoque utantur Canonici Juriſperiti diligentia, eam ob rem Concilia ipſa, ſive Particularia, ſive Generalia legiſſe præſtat: etſi enim Conciliorum Particularium Canones cum Generalium Canonibus auctoritate comparari non debeant, plurimi tamen æſtimandi, immo in iis, quæ in Œcumenicis Conciliis non finivit Eccleſia, indubitatæ fidei habendi ſunt.

Minorum etiam Conciliorum Canones tanti fecit antiquitas, ut præter illorum Collectionem, quibus univerſa regebatur Eccleſia, particularium etiam Canonum, quibus particulares Eccleſiæ utebantur, Collectionem ſervaret.

Cujus rei argumento eſt Canonum Africanorum Collectio, quam Patres tanquam veteris Eccleſiaſticæ Diſciplinæ Theſaurum exiſtimarunt. Hæc Collectio primum ſancita in Synodo ſexta Carthaginenſi prodiit, paullo poſt in Orientalibus, & Occidentalibus Eccleſiis ſub nomine Codicis Canonum Eccleſiæ Africanæ. In eodem Concilio lecti ſunt Canones plurium Africæ Synodorum temporibus Aurelii Epiſcopi Carthaginenſis; qua re oſtenditur, recentem invectam non eſſe conſuetudinem Conciliorum, ſive Provincialium, ſive Nationalium Canones colligendi, ut inde ſanctioris vitæ norma derivetur.

Eccleſia Gallica conſuetudines principio ſervavit, quas primi illius Paſtores, ut Poti-

nus, & Irenæus ab Anteceſſoribus ſuis acceperant; verum poſt Concilium Arelatenſe anni tercenteſimi decimi quarti propriis Canonibus uſa eſt, donec Concilium Nicænum accepit, ac demum Collectionem in Concilio Chalcedonenſi probatam adhibuit.

Eccleſiæ Hiſpaniarum, & Angliæ propriis etiam Canonibus regi voluerunt. Tandem quocunque vertere nos libeat, ubique Eccleſiarum videre eſt cultum, reverentiam, obedientiamque Sacris Canonibus præſtitam, uſque adeo, ut Petrus Cellenſis dicere non dubitarit, Deo ſic jubente, revelatos Epiſcopis Sacros Canones, qui complementum eſſent Evangeliorum, & Librorum, quos Apoſtoli, & Prophetæ reliquerunt; parumque abeſſe, ne eodem, quo Evangelii verba, in honore habendi ſint.

CAPUT XVII.

De Methodo ſervanda in lectione Patrum Diſciplinam Eccleſiaſticam exponentium.

DIvus Auguſtinus, unam eſſe Fidem, inquit, Eccleſiæ, multas vero conſuetudines, & cæremonias. Quamobrem ſecernenda apud Patres ea, quæ Diſciplinam, ab iis, quæ Fidem ſpectant. Ad hæc animum ſatis non advertentes nonnulli Scriptores minus eruditi, ut notat Leo Allatius, Græcos recentiores, ut hæreticos traduxerunt, licet alios ab Eccleſia Latina ritus illæſa Fidei univerſalis unitate ſervare potuerint. Quod pariter animadvertit Morinus inquiens, quoſdam Scholaſticos, ſatis non diſtinctis variis Eccleſiarum ritibus in adminiſtratione Sacramentorum ab eorundem Sacramentorum ſubſtantia, immerito prorſus dubitaſſe, rata ſint, necne apud Græcos Sacramenta Baptiſmatis, & Ordinationis. (21)

Ep. 86. ad Caſul.

De Eccl. Orient., & Occidental. conſenſ.

Quamvis enim præcipua Eccleſiaſticæ Diſciplinæ inſtituta ab Evangelio primitus eruantur, firmiſſimaque perinde ſint, ac ipſummet Evangelium, nihil tamen adeo varium eſt,

 ni-

[21] Non illud exprobrat Morinus Scholaſticis, invalidas ab iis habitas Græcorum Schiſmaticorum Ordinationes, quas ipſemet Morinus irriras eſſe cenſet, ſed hanc ſolum ob cauſam rejectas, quod non eoſdem cum Latinis ritus ſervarent. Morinus autem hanc ſolum ob cauſam rejicit, quod nempe Græci ad Schiſma defecerint.

nihil tam mutabile, quam Eccleſiaſtica Diſciplina; quum Chriſtus Dominus Paſtorum prudentiæ commiſerit, ut quas magis congruere arbitrarentur, ex univerſalibus illis inſtitutis deductas Leges ſingillatim conſtituerent. Certiſſimum porro, & conſtantiſſime acceptum ſemper fuit in Chriſtiana Religione, ſine Pœnitentia comparari non poſſe Vitam Æternam; nihilo tamen minus hujus Pœnitentiæ exercitatio, immoto prorſus, cui nititur fundamento, tot modis diſtingui poteſt, atque variari, ac revera diſtincta fuit ab exordio Eccleſiæ ad præſentem uſque ætatem, quot eam variari ad creditarum ſibi ovium utilitatem, & ſalutem neceſſarium exiſtimarunt Paſtores. [22] In-

[22] In hac Eccleſiaſticæ Diſciplinæ mutatione ſedulo, & accurate diſtinguendi ſunt peculiares Ritus, & conſuetudines a Spiritu, & fine, quo regitur Eccleſia. Varii quidem fuere Ritus, at unus ſemper, idemqueSpiritus. Variarum quippe conſuetudinum, alias circumſtantiarum varietas induxit, ut Communionem ſub una, vel utraque ſpecie; alias remiſſior Chriſtianorum Charitas, ſive illorum imbecillitas, ut refectiunculam veſpertinam die jejunii, & pœnitentiæ publicæ abrogationem; alias prudens, & œconomica tolerantia, ut creberrimas diſpenſationes &c.; alias demum, quas nec probat, nec patienter tolerat Eccleſia, immiſit peſſima quorundam indulgentia, ut faciliorem abſolvendi a peccatis conſuetudinem &c. In hiſce tamen omnibus mutationibus uno ſemper, eodemque Spiritu ducitur Eccleſia, nimirum majoris Chriſtianæ Religionis emolumenti, ſive probans, ſive improbans mutationes. Igitur in Eccleſiaſtica Diſciplina conſuetudines quidem variæ ſunt, & mutabiles, at Spiritus tamen, quo ducitur Eccleſia in illarum uſu, unus ſemper, idemque eſt, ac immutabilis.

Inſtitutiones Eccleſiaſticæ ab Jure Divino profectæ immutabiles ſunt, ac perpetuo tenendæ; quæ autem a Jure Poſitivo derivantur, nec perpetuo, nec ubique, nec eodem ſemper modo ſervantur.

Alia fuit prioribus Eccleſiæ ſæculis, alia posterioribus agendi ratio. Ex. gr. quod uno ſæculo impedimentum Sacris Ordinibus habebatur, alio ſublatum omnino fuit. Olim ſola manuum impoſitione collati fuere Sacri Ordines; deinceps additus Vaſorum, Sacrorumque Librorum contactus. Non cogebantur antiquitus Clerici omnes Miniſterii ſui gradus conſcendere, ut ad altiorem pervenirent; a Lectoratus gradu ſtatim, & illico ad Presbyteratum, vel Diaconatum, vel etiam Epiſcopatum (23) evehebantur. Pauciſſimi enim iis temporibus Clerici ſingulos tenebant gradus, ut altiſſimum aſſequerentur: quod Socrates ſatis non intellexiſſe videtur de Sancto Baſilio ſer-

(23) Quod ait hoc loco Auctor Operis, id moris aliquando viguiſſe in Eccleſia, ut Clerici a Lectoratu ad Epiſcopatum, omiſſis mediis Ordinibus, eveherentur, nullo prorſus univerſæ antiquitatis exemplo monſtrari poteſt. Immo vero contrarium ab Hiſtoriæ monumentis ſuadetur. Sic Præſules Sardicenſes apud Theod. l. 2. cap. 8. quum Iſchyras ab Arianis Epiſcopus, omiſſo Presbyteratu, creatus fuiſſet in præmium calumniæ Athanaſio impactæ, irritam cenſent ejuſmodi Ordinationem eam ſolum ob cauſam, quod Preſbyteratus Ordine inſignitus antea non fuiſſet &c. Et ſane Epiſcopus, ut Summus Sacerdos, nunquam eſſe, vel dici poterit Epiſcopus, niſi antea Sacerdotalem gradum percurrerit, qui fundamentum eſt Epiſcopatus.

ſermonem faciens, qui quum Lectoris officio duntaxat fungeretur, Presbyter *per ſaltum* conſecratus fuit, non evolutis nimirum, ut hodie mos eſt, mediis Ordinibus.

Quædam conſuetudines non ſemper viguere, quod in perpetuum inſtitutæ non eſſent; hujuſmodi ſunt Ritus Legales, quos Apoſtoli ad certum duntaxat tempus ſervarunt. Aliæ vero quavis ætate valuerunt, nec niſi quibuſdam in circumſtantiis immutatæ ſunt, ut quum, integro manente antiquiſſimo Signi Crucis Ritu, in ejus modum invecta eſt mutatio, nunc ad unum, nunc ad alterum Myſterium indicandum, extenſis ſcilicet, elatiſque modo duobus digitis, ad ſignificandam duplicis in Chriſto naturæ unionem, modo tribus primoribus, ad Trium in una Eſſentia Perſonarum diſtinctionem exprimendam.

Nonnulla inſtituta piis de cauſis modo aucta, productaque, modo imminuta, contractaque fuerunt. Ad excitandam Populorum pietatem Epiſcopi Liturgias plurimum amplificarant; verum quum ob nimiam prolixitatem oneri eſſent Fidelibus, Divus Chryſoſtomus, & Baſilius, teſte Proclo Conſtantinopolitano Archiepiſcopo, eaſdem Liturgias contraxerunt.

Aliquæ vero conſuetudines, cæteroquin bonæ, aliis, a quibus pendebant, obſoleſcentibus, minus laudabiles evaſere. Antiquitus ad Menſam Euchariſticam quotidie accedebant Laici, unaque ſecum Oblationes ferebant;

ve-

verum refrigeſcente paullatim ſtudio frequentis Communionis, Presbyteri, (quod valde indecorum eſt) Oblationes oſtiatim rogare coacti fuere.

Alii e contrario Ritus decoris cauſa, atque ad graviora vitanda incommoda deleti. Ejus generis fuit Euchariſtiam erecto corpore ſumere, manu, aut velo eam accipere, domum transferre, ſibi ipſi eam miniſtrare, ejus uſum ſub utraque ſpecie Laicis concedere.

Nonnulli vero ſenſim ſine ſenſu, & nata occaſione in alios migrarunt. Ita occaſione Clinicorum, qui ſcilicet extremis vitæ momentis Baptiſmate in lecto donabantur, inolevit paullatim conſuetudo aſperſione tantum conferendi Baptiſma, ſublata, quæ prius adhibebatur, immerſione. (24)

Aliquos etiam Ritus mutavit, vel abrogavit indulgentia erga infirmos. Sic publicæ Pœnitentiæ ſeveritas in peregrinationes, eleemoſynas, & orationes abivit; ſic auſterius Quadrageſimale jejunium ad veſperam uſque duo-

[24] Parum omnino videntur in cauſa fuiſſe Clinici, cur immerſio in aſperſionem mutaretur. Tribuenda potius hæc mutatio periculo, ne pueris per immerſionem aliquod detrimentum inferretur, vel etiam mulierum pudori adſcribi poteſt, quæ ægre admodum Baptiſma per immerſionem ſuſcipiebant.

duodecimo etiam ſæculo produci ſolitum (25) paullatim ſublatum eſt.

Alii pro temporum, & perſonarum varietate mutati ſunt: ita juſtis de cauſis Sacerdotes in Hæreſim lapſi, poſtquam reſipuerunt, ad Ordinum ſuorum exercitium recepti fuere.

Quaſdam etiam Conſuetudines Eccleſia, ægre admodum, nec niſi poſtquam diu, fortiterque obſtitiſſet, abrogavit: ejuſmodi eſt electio Antiſtitum, cujus olim jure fruebantur Clerus, & Populus. Aliæ vero, quum ſemper ſervatæ ſint, alio tamen, & alio modo executioni mandatæ fuerunt. Quod notat Onuphrius in electione Summorum Pontificum, quæ ad noſtram uſque ætatem ſeptem, vel octo, & decem diverſas ſubiit formas.

Alias invexit ceſſio juris; ut quum Epiſcopi Græci tertio ſæculo, & Latini quinto Presbyteris copiam fecere, ut coram ipſis Concionem haberent; alias extentio juris ad ea loca, ubi ante non obtinebant; ut quum in Ora-

(25) Jejunium Quadrageſimale ad veſperam productum non fuit uſque ad ſæculum duodecimum, ſed decimum ſolummodo. Etenim undecimo jam ſæculo, tepeſcente in dies pietatis ſtudio, Concilii Rhotomagenſis Patres perneceſſarium duxerunt Canonem ſtatuere, quo prohiberentur Fideles, ne ante horam nonam cibum ſumerent diebus Quadrageſimæ. „ Nullus [inquiunr „ Can. 21.] in Quadrageſima prandeat, antequam hora nona peracta, „ veſpertina incipiat: non „ enim jejunat, qui ante „ manducat „. Convocatum fuit hoc Concilium anno 1072.

Oratoriis, & Monachorum Eccleſiis Parœciæ, & jura Parochialia inſtituta ſunt.

Aliæ dum antiquarentur, recentibus locum dedere; cuncta olim Officia Eccleſiaſtica Sacris Ordinibus in unaquaque Eccleſia jungebantur: altera Cleri pars aſſidebat Epiſcopo, altera in Titulos, & Parœcias civitatis tributa: interim vero prima hæc Cleri pars ſe ab Epiſcopo ſegregans Canonicos, & Capitula inſtituit, quorum regimini præſunt Decani.

Quaſdam Conſuetudines tempus obliteravit, quaſdam induxit: hinc obſolevit mos adſtandi aſſidue Divinis Officiis, Diurnis, Nocturniſque, inde Sacrorum numerus in immenſum excrevit, increbuere ſecretæ Confeſſiones, aliaque pietatis opera exercendi mos invaluit.

Nonnullæ piæ exercitationes ab erroribus originem ſumſerunt, ex. gr. Græci diebus jejunii Sacra non faciebant rati, ſumtione Corporis, & Sanguinis Chriſti Domini infringi jejunium; quam opinionem refellit Tertullianus Tractatu *de Oratione Dominica*. Ante tertium decimum ſæculum nonnulli rudes, & ignari in animum ſibi inducentes, ſuſcepto extremæ Unctionis Sacramento, abſtinendum deinceps ab uſu carnium, & Matrimonii, quamvis ejuſmodi ſententiam damnaſſent Concilia, in cauſa fuere, cur ægroti nonniſi ad extremam vitæ periodum redacti infirmorum Unctione muniri voluerint; unde ortum ha- *Synod. Oxon. Cap. 6.*

buit

buit conſuetudo, quæ etiamnum viget, morientibus nonniſi poſt Viaticum extremæ Unctionis Sacramentum conferendi.

Immo etiam Hæreſis nonnunquam ad aliquot pietatis operum inſtitutionem conduxit. Eutychetis ſectarii magnum cauſæ ſuæ patrocinium collocantes in titulo *Matris Dei*, quo merito, & jure Beatiſſimam Virginem vocat Eccleſia, occaſionem inde arripuerunt majori, quam apud Catholicos mos eſſet, eam cultu proſequendi. Primus omnium Petrus Fullo cunctis orationibus nomen *Sanctiſſimæ Deiparæ* inſeruit. Quum vero non omnia, quæ ab hæreticis proficiſcuntur, hæretica ſint, iccirco Catholici eam conſuetudinem a Sectariis, quorum Hæreſim aſpernabantur, invectam, tuto, ac pie ſequi ſe poſſe putarunt.

Till. Hiſtor. Eccleſ. t. 1.

Quædam inſtituta in omnibus univerſim Eccleſiis ab initio ad præſentem uſque ætatem ſervata fuerunt, ut celebratio Miſſæ, Scripturæ Sanctæ lectio, uſus precum, cantus Pſalmorum, & Canticorum; quædam vero ab Eccleſiis ſingularibus optata apud alias in uſu non ſunt. Die Sabbati Romæ, & Tagaſtes jejunabant Fideles, non autem Mediolani. Apud Africanas Eccleſias id moris erat, ut in honorem Martyrum adferrentur cibi ad eorum ſepulcra, quam conſuetudinem Divus Ambroſius, pravum illius uſum, & conſequentem ex ea licentiam metuens, in Eccleſia ſua damnavit.

Non-

Nonnulli ritus in quibuſdam Eccleſiis periere, in aliis diutius viguere. Ita in Diœceſi Rhotomagenſi ad annum uſque milleſimum ducenteſimum trigeſimum ſextum, qui Sacris Ordinibus initiandi erant, ad Epiſcopum, vel Pœnitentiarium delictorum Confeſſiones deferebant, quo Confeſſarius certo dignoſceret, an Sacros Canones uſpiam violaſſent.

Quidam etiam ritus adeo ſingulares ſunt, ut in una ſolum adhibeantur Eccleſia. Hujus generis eſt, qui ſexto ſæculo in Eccleſia Arelatenſi vigebat, Divina ſcilicet Officia græce, & latine celebrandi.

Alios Græca, alios Latina ſolum conſectatur Eccleſia. Apud Latinos Oleum ab Epiſcopis, apud Græcos a ſimplicibus etiam Preſbyteris conſecratur. Apud Latinos Extrema Unctio morientibus ſolummodo adhibetur; apud Græcos etiam iis, qui integri ſunt, & ſani, quum delinquunt, ut a venialibus delictis mundentur (26). Latini Sacerdotes a Nup-

[26] Si conſulas Goarium, alioſque Rituum Orientalium Scriptores, non ad venialia, ſed ad lethalia crimina delenda adhiberi videtur Pœnitentibus Sacra Unctio apud Græcos. En verba Goarii in ſuis *ad Sancti Olei Officium* notis: „ Ritus, quo gravioribus „ ſubditi peccatis, licet „ ſint omni ex parte ſani, „ quia tamen ægrotorum „ delicta Sanctam Unctionem curare noverunt, „ illam deinceps pro Canone, ideſt Pœnitentia „ acceptam, & a Sacerdotibus tota precum harum „ ſerie ſe expiandos, & „ infirmorum unctione velut adverſa animæ valetudine affectos, & medendos offerunt.

Nuptiis abſtinent; Græci vero, qui Uxorem ante ducunt, quam ad Sacros Ordines promoveantur, Matrimonio uti poſſunt.

Quorundam in Rituum uſu, quod præcipuum eſt, utraque ſervat Eccleſia; differt tamen in adjunctis. Ex. gr. Græci ſimul, ac Latini in Sacramento Confirmationis adhibent Sanctum Chriſma, quod oleo conſtat, & balſamo; ſed Græci ſecus a Latinis, quinque præterea, & triginta admiſcent aromatum genera, ſive totidem herbarum bene olentium ſuccos, unaque pauxillum vini.

Aliqua tenent Græci tanquam vetuſtiſſima, quæ Latini aliquandiu adhibita poſtmodum deſeruere. Penes Græcos Presbyteri, juxta ac Epiſcopi Confirmationis Sacramentum conferunt, quod penes Latinos uni convenit (27) Epiſcopo: quanquam in Eccleſiis Galliæ, & Hiſpaniæ etiam Presbyteri miniſtrarint antiquitus Sacrum Chriſma recens baptizatis, quibus deinde Epiſcopi manus imponebant.

Holſt. de Min. Confir.

Græci Sacerdotes quoddam Tonſuræ genus adhibent pueris, dum eos baptizant, vel octo poſt Baptiſma diebus. Eadem erat olim apud Latinos diſciplina, ſed evanuit temporis progreſſu, nec amplius, niſi eruditis rerum antiqua-

(27) Presbyteri quidam Latini contulere Sacramentū Confirmationis a ſæculo 6. ex indulgentia Gregorii Magni Summi Pontificis, ad ſæculum uſque nonum; Græci autem conferunt hodiernis etiam temporibus, ex tacita ſaltem Eccleſiæ conceſſione.

tiquarum ſtudioſis comperta fuit. Apud Græcos ſeptem inducuntur Presbyteri ad Sacramentum Extremæ Unctionis, apud Latinos unus, quanquam plures etiam olim convenirent; denique Græci in Sacrificio Euchariſtiæ utuntur Pane Fermentato, quem Latini, utentes Azymo, dereliquerunt, ut conſentiunt Viri in antiquitate verſatiſſimi. *Greg. ſacrament.*

CAPUT XVIII.

De Ritibus, quos Eccleſia ex Judæis deſumſit, atque Paganis.

BEne multas conſuetudines a Veteri ad novam Legem, a Synagoga ad Eccleſiam tranſlatas apertiſſimum eſt. Etſi enim Chriſti Jeſu, & Apoſtolorum conſilium fuerit, ut Judæorum Ritus delerentur; quidam tamen ad tempus tolerati, quidam aliqua ſui parte cæremoniis, & Ritibus noſtris permixti, hodierna etiam ætate ſuperſunt.

Hac re offenduntur ſummopere Græci, indeque anſam arripiunt traducendi Latinos, tanquam Rituum Judaicorum ſectatores, quod utantur Azymis, Unctionibus, Purificationibus, aliiſque id genus: quaſi vero non ipſi quoque multos, immo plures, quam Latini, Judæorum mores ſequerentur. Quum enim Græca Eccleſia antiquis Ritibus magis addicta fuerit, quam Latina, veri admodum ſimile

eſt, plura Græcos, quam Latinos Judæorum inſtituta fuiſſe amplexos.

Ut ut res ſit, mirum videri non debet, priſcos Fideles, quorum maxima pars a Judæis profecta, una cum iis creberrime in Templo, & Synagogis verſabatur, nonnihil retinuiſſe Judaicæ Diſciplinæ, cujus etiamnum in noſtris cæremoniis quædam ſuperſint veſtigia: præcipue quum ad ætatem uſque Imperatoris Hadriani, omnes Jeroſolymorum Epiſcopi, ſcilicet ii, quorum erat tradere Diſciplinam, e Chriſtianis circumciſis deligerentur, atque omnes fere illius Populi Fideles una jungerent Judaicæ, & Evangelicæ Legis obſervationem (28).

Sulpit. Sev. Hiſt. L. 2.

Verum quid tandem abſurdi fuerit, ſi modo e. g. Concilia cogantur ad exemplum magni Judæorum Synedrii: ſi Sacerdotes noſtri Veteres quodammodo æmulentur, qui ſub uno Præſide, vel Epiſcopo Synagogas regebant; ſi priſca ætate nullum, niſi Epiſcopi, & Presbyterorum Tribunal Fideles agnoſcerent; ſi Eccleſia Synagogam imitata ad inſtituendos Miniſtros manuum impoſitionem adhibeat; ſi apud nos

(28) Hæc Judaicæ una cum Evangelica Lege obſervatio ad Imperatoris uſque Hadriani tempora produci nullo jure poteſt. Etenim a Chriſti morte Lex Judaica mortua habita eſt ad deſtructionem uſque Jeroſolymorum, & ſufficientem Evangelii promulgationem. Deinceps vero evaſit mortifera, adeoque ſervanti exitioſa. Porro Jeroſolymorum Civitas everſa fuit anno circiter 73. æræ vulgaris, Hadrianus autem ſuſcepit Imperium anno 120.

nos Diaconi, cæterique Miniſtri inferiores, ſicut apud Judæos Miniſtri Templi, ac Synagogæ, rebus omnibus, quæ in Eccleſia fiunt, pervigilent; ſi nobis Cantores ſint, & Oſtiarii, quemadmodum Judæis Levitæ, qui januas aperirent, & clauderent, qui Pulpitum aſcendentes canebant, dum Sacra fierent; ſi Chriſtiani eodem, quo Judæi modo, certum quoddam tempus orationi aſſignarint; ſi qua demum intereſſe videatur inter Chriſtianorum, ac Judæorum Feſta ſimilitudo? Hæc, & alia id genus ſexcenta nihil abſurdi continent, nulloque jure profecto de iis quiſpiam conquereretur. Quum enim una ſit, eademque Chriſtianæ, & Judaicæ Religionis natura, unus utriuſque finis, nempe cultus Deo debitus, non eſt, cur quiſquam miretur, aliquas Judæorum cæremonias a Chriſtianis acceptas: quippe nonniſi magno eſſe poſſunt emolumento in Eccleſia, quæ illas in proprium uſum transferens, ſanctas reddit, atque perfectas.

Quidquid ad cæremonias mere legales attinet, ab Eccleſia exulare debet, ac revera exulat. Verum alii quidam Ritus, experientia duce, non ſine magna utilitate adhiberi poſſunt. „ Origenes arbitratur, Legem Primi- *M. Fleur. Hiſt. Eccl. L.* 2.
„ tiarum, aliaſque plures, quæ in Evangelio
„ aboletæ non fuerunt, ad apicem ſervandas
„ eſſe; præſertim vero Legem Primitiarum,
„ quam Servator firmavit, inquiens, qui Al-
„ tari ſervit, de Altari vivere debet; eo vel
„ maxime, quod poſtulet omnino recta ratio,

 ut

„ ut qui Eccleſiam ingreditur, ejus Presby-
„ teros, atque Miniſtros participes faciat fru-
„ ctuum, quos ſumma D. O. M. benignitate
„ accepit, quippe qui ſolem quaſi lumen
„ accendat, & opportune pluviam immittat
„ ad terrarum fœcunditatem.

Aliquas etiam cæremonias a Gentilibus mutuari potuit Eccleſia, ut iis nonnihil indulgeret, qui ab Idolorum cultu ad Chriſtianam Religionem vocati, in eos Ritus propendebant; præcipue, quum ſe ſolis indifferentes, in optimum, & laudabilem uſum converti poſſent. Baronius, Vicecomes, P. Fronto, aliique plures Theologi doctiſſimi multa Ritibus noſtris ineſſe fatentur ex Gentilitate deſumta, quæ in Eccleſiam translata, quum novam, ut ita dicam, naturam induant, ſummam venerationem merentur.

Divus Gregorius Thaumaturgus æquo animo ferebat, ut recentes Chriſtiani diebus Martyrum Feſtis convivia celebrarent, uti mos erat apud Paganos in Numinum ſuorum ſollemnitatibus; atque ad verum ii accedere videntur, qui ſentiunt, cultum Martyribus exhiberi ſolitum, quum in Sanctorum numerum adſcribuntur, ab eo depromtum eſſe, quam in ſuis Apotheoſibus exhibebant Gentiles eximiis Viris de Republica optime meritis: credibile etiam eſt, antiquiſſimam conſuetudinem inſcribendi Calendariis Sanctorum nomina, originem habuiſſe ex Paganorum more, qui præſtantiorum Virorum nomina Faſtis inſcribebant.

bant. Sollemnitas etiam Anniverſariæ diei, qua Eccleſia aliquorum ex ſuis Epiſcopis inaugurationem celebrare ſolet, ex Romanorum inſtituto fluxiſſe videtur, qui Anniverſarium diem Conſecrationis Imperatorum Feſtum agere ſolebant (29).

Hæc, aliaque plura affirmari certo poſſunt, teſtante Divo Clemente Alexandrino, aliqua Ethnicorum Myſteria ſanæ doctrinæ fundamento niti, atque ad veram Religionem quodammodo præparare: „ Non abs re ergo in My- *Strom.* 1.
„ ſteriis quoque apud Græcos primum locum
„ tenent Expiationes, & Luſtrationes, ſicut
„ etiam apud Barbaros Lavacrum. Poſt hæc
„ autem ſunt parva Myſteria, quæ habent
„ aliquod fundamentum doctrinæ, & præpara-
„ tionis futurorum (30).

Multo

[29] Fatendum ſane, in allatis exemplis nonnihil ſimilitudinis intereſſe inter Gentilium, & Chriſtianorum Ritus, ac cæremonias. At quæcunque tamen ſit ea ſimilitudo, ſatis firmum non ſuppeditat argumentum, quo oſtendatur, Chriſtianam Diſciplinam ab Ethnicis deſumtam fuiſſe. Etenim potuere Chriſtiani inconſultis Paganis, naturali lumine duce, eoſdem Ritus inſtituere, atque ſervare. Quid enim rectæ rationi magis conſonum, quam præſtantiſſimos Viros de Republica optime meritos colere, ac venerari?

[30] Non ait D. Clemens Alexandrinus, deſumta Chriſtianorum inſtituta a Paganis, ſed agnoſcit ſolummodo in Ethnicorum Ritibus aliquam Chriſtianæ Religionis figuram; „ habent [inquit] aliquod „ fundamentum doctrinæ, „ & præparationis futuro- „ rum. „ Quamobrem laudata Divi Clementis verba ad Auctoris propoſitum parum omnino conducunt.

De cætero, quod attinet ad figuram Chriſtianæ Religionis,

Multo ſane præclarius eſt, Eccleſiam Sacras feciſſe res profanas, in uſum Chriſtianæ Religionis convertendo, quam Gentilibus violanda reliquiſſe. Divus Gregorius Papa, quum Idolorum Templa in Anglia ſubverti primum mandaſſet, juſſit poſtea Epiſcopo Melito, ut ea mundaret, atque conſecraret, quo in gloriam cederent veri Dei, quæ ante ad cacodæmonum cultum uſurpata fuerant.

Juſtis itaque de cauſis Eccleſia in proprium uſum transferre potuit non modo Templa, verum etiam aliquas Græcorum, Romanorum, Ægyptiorum, aliarumque Nationum cæremonias, eoque potiori jure, quod Pagani eas fere omnes inique ſibi adſciviſſent, haurientes ex Libris Moyſis Ritus, & Sacra, quibus turpiſſimo errore ad falſæ ſuæ Religionis cultum abutebantur.

ligionis, quam Divus Clemens agnoſcit in cæremoniis Paganorum; commendandum ſane eſt Sanctiſſimi Doctoris ſtudium, quo ad Chriſtianæ Fidei laudem convertere nititur quidquid ad illam referri poteſt, de illa vero figura magnus dubitandi locus ſubeſt. Quum enim Deus O. M. Judæos ſolummodo in peculiarem ſibi Populum adſciviſſet, veriſimillimum eſt, a Judaica ſolum Natione figuris ea prædicta fuiſſe, quæ Servator Mundi, humana carne ſuſcepta, operari debebat.

CAPUT

CAPUT XIX.

De Conſuetudinibus Eccleſiæ, quarum origo evidenter non innotuit, atque erroribus, ac laxamentis a Diſciplina.

„ Quum aliquarum conſuetudinum origo tam involuta eſt, & obſcura, ut de ea nihil certi affirmari poſſit, „ tunc (inquit quidam Auctor) vel a Chriſto „ Auctore repeti debent, qui voce tenus illas „ Diſcipulis ſuis tradiderit, vel ab Apoſtolorum inſtitutione, vel a tertio quodam Traditionis genere, quæ aliud non eſt, quam „ teſtimonium, quod perhibet Eccleſia Doctrinæ, quam accepit, vel accepiſſe ſe putat ab „ Apoſtolis, utpote quod eam pleræque Eccleſiæ „ ab Apoſtolis principio conſtitutæ defendant. *Trad. de l'Egliſ. 2. Part.*

Deinde, quum omnes Eccleſiæ Conſuetudines aliquibus nitantur Fidei Dogmatis, ad hæc icciręo recurrendum, ut perſpicuo dignoſcatur, an Conſuetudo, cujus origo evidenter nota non eſt, Apoſtolos habeat auctores. Si enim cum Fidei Dogmatis cohæreat, argumento eſt manifeſtiſſimo, eam divinitus inſtitutam; quemadmodum colligitur, Dogmata, quorum nulla fit mentio in trium, quatuorve priorum ſæculorum monumentis, ab Apoſtolis tradita fuiſſe, modo id cæremoniæ, & Ritus ab

initio ſervati teſtentur, licet myſtica quadam, obſcuraque ratione; „ Traditione (ut „ inquit Baſilius) in myſterio, ideſt in oc„ culto tradita.

De Spir. S. C. 27.

Fatendum tamen, invaluiſſe quandoque in Eccleſia Conſuetudines, quæ quum illius auctoritate non firmentur, corruptelis adnumerandæ ſunt, quas vel immoderata libido, vel turpis ignorantia, vel imbecillium ſuperſtitio intruſerit.

Ejuſmodi abuſus nunquam probarunt Eccleſiæ Patres, quamvis illorum nonnullos ad tempus tolerare coacti fuerint, nempe, donec remedium efficax adhibendi opportuna ſe ſe offerret occaſio: „ Non enim (inquit Auguſti„ nus de Presbyteris, & Epiſcopis) ſanatis „ magis, quam ſanandis præſunt; perpetienda „ ſunt vitia multitudinis, ut curentur, & „ prius toleranda, quam ſedanda peſtilentia.

De Mor. rib. Eccl. C. 33.

Germani, ſincerique Animarum Paſtores legitimas duntaxat Conſuetudines commendarunt; quas autem ignorantia, error, vel infirmitas induxit, parvi omnino fecere. Et ſane apud illos inſtar axiomatis eſt, non ea ſolum ratione amplectendam Conſuetudinem, quod antiqua, verum etiam quod Eccleſiæ Traditioni conſentiat, aperteque declarant, de iis, quorum uſus invaluit, non inanis, pravæ, ac inveteratæ Conſuetudinis præjudicium, ſed unam veritatem conſulendam.

Si quando autem Patres ipſimet antiquæ Diſciplinæ limites prætergreſſi, ab illius ſeveri-

tate

tate pauxillulum deflexerint, graviſſimis id certe fecere rationibus, licet nobis ignotis, vel metu, atque ut Regiis Sanctionibus, & Jure Civili morem gererent; vel diſpenſatione, ſive prudenti juris, & regulæ relaxatione, quæ condemnanda profecto non eſt, modo illam honeſta comitetur, & utilis compenſatio.
„ Exemplo eſt Divus Cyprianus, qui licet Neo- *Fleury. Hiſt. de l'Egl. L. 9.*
„ phytus, ad Sacerdotium evectus fuit, ideoque
„ ſolutus a lege, quam refert Divus Paulus (31).
„ Verum affirmari etiam poteſt, tantum ex hac
„ Cypriani in Sacerdotium cooptatione utili-
„ tatis fructum ſperaſſe Paſtores, ut labes Eccle-
„ ſiæ Diſciplinæ illata quodammodo reſarta vi-
„ deretur.

Equidem legis laxamentum non ſine prudenti conſilio permitti debet. Hinc antiquæ Synodi cavebant quammaxime in ſanciendis Canonibus, ne novas inducerent Conſuetudines, quas Chriſtiani, ut ait Dominus *Fleury*, paullatim violarent, adeoque ab illarum obſervatione abſolvi peterent. *Ibid. L. 11.*

Baronius primum Schiſma in Eccleſia Romana ſubortum exiſtimat occaſione privilegii ad Sacros Ordines, Novatiano irrogati, qui Sacro Baptiſmate clinice donatus fuerat; atque, quod mirum magis, convaleſcens Signum Domini ab Epiſcopo non acceperat.

Ali-

[31] 1. ad Timotheum Cap. 3. V. 6, *Non Neophytum, ne in ſuperbiam elatus, in judicium incidat Diaboli.*

Aliquando Patres Eccleſiæ nonnihil accuratioris Diſciplinæ remittebant, quo, ut diximus, Imperatorum, Legumque Civilium poteſtati concederent. Hanc rationem ipſamet Concilia ſecuta videntur; ac nemo inficias iverit laxatam multoties Diſciplinam, dum certam ſpem conciperet Eccleſia, fore ut priſtino ſplendori, & integritati reſtituta erigeret ſe ſe, atque in graſſantes abuſus vires exerceret ſuas.

Can. 10. Concilium Arelatenſe eos, qui conjuges ſuas in adulterio deprehendunt, hortatur, ne viventibus uxoribus, licet adulteris, alias accipiant. Hortatur, inquam, non autem jubet, ut aliquam Legum Civilium rationem haberet, quæ ſubſequens facto divortio Matrimonium non condemnabant.

Marculph. Form. L. 2. C. 30. Et ſane divortio locus erat in Eccleſia Latina, atque, ubi ſemel jure factum pronunciaverant Judices, Maritus, & Uxor quam maluiſſent, in conjugem ſibi deligere poterant. Pravum hunc fuiſſe uſum, & Chriſtianæ Legi omnino adverſum nemo inficiabitur, diu tamen tolerari debuit, antequam ab Eccleſia depelleretur omnino, & eliminaretur.

Hæc conſtantiſſima Patrum ſententia eſt, ut ea ferantur humaniſſime, quæ ferri queunt, & fortiter repudientur, quæ ſine ipſius Evangelii contemtu tolerari non poſſunt. Itaque quomodocunque ſpectentur, ſtudium ſuum, optimumque conſilium manifeſte produnt. Verum vel aliquando prave intellecta, vel per-

peram

peram executioni mandata fuere, quæ Patres rite ſuſceperant, E. g. Libros pœnarum injungendarum Rituales compoſuerant, qui Confeſſariis facem præberent, & frænos delinquentibus; illos imitandi prurigo quibuſdam inceſſit, qui ducti non Spiritu Dei, ſed Carne, & Sanguine, fucata quadam ſpecie auctoritatis, ea affatim corruperunt, quæ antea ſola veteris hominis perſuaſione corrumpi cœperant.

Qui animadverſionibus hiſce alias addere cupit, commode id faciet, ſi adeat Auctores, qui hac in re excellunt; præcipue Divum Auguſtinum in duabus *ad Januarium* Epiſtolis *de Ritibus Eccleſiæ*, quæ contemnendæ profecto non ſunt.

FINIS

TERTIÆ PARTIS.

DE

DE OPTIMA LEGENDORUM ECCLESIÆ PATRUM METHODO.

PARS QUARTA

De uſu Patrum Eccleſiæ.

CAPUT I.

Magna Auctorum, & Librorum copia, quos ad acquirendam Eccleſiaſticam Scientiam hactenus propoſuimus, Lectorem deterrere non debet.

MAxima illa Librorum, Auctorumque multitudo, quos hactenus uſque laudavimus, quempiam forte perterrefaceret, niſi certum eſſet, exploratumque, tempore, ac labore omnia vinci, multoque longius, quam dictum ſit, humani ingenii vires efferri poſſe. Horæ, diei, vel etiam menſis ſpatium perexiguum eſſe videtur: vir tamen prudens, qui nullum temporis punctum perire ſiverit, multos præter opinionem graviſſimis in ſtudiis progreſſus faciet.

Cele-

Celeberrimus poſtremi ſæculi Scriptor, de Literaria Republica ob incredibilem librorum copiam optime meritus, tempus cum agro fœcundo conferebat, cui omnigenæ eruditionis ſemina commiſiſſet, uberrimamque inde ſegetem collegiſſet: „ Tempus (ajebat) mea „ poſſeſſio „. Et ſane conceſſum videtur homini tempus a Divino Numine, tanquam præclariſſimum bonum, cujus ope cætera omnia ſibi comparare queat, præſertim vero ſcientiam, quæ nonniſi diuturno ſtudio, multoque labore acquiri poteſt.

Hæc ſuprema (ſi ita loqui fas ſit) ingeniorum dominatrix duo poſtulat a nobis, videlicet, ut in ea tempus omne, otiumque conſumamus, & voluptates omnino repudiemus. Salomon eam adeptus via omnium breviſſima, divino ſcilicet afflatu, nonniſi multo labore, atque induſtria ut plurimum adquiri fatetur.

Divus Hieronymus refert, Platonem immenſos ſubiiſſe labores, patriam, ſuoſque deſeruiſſe, ut errantes in variis provinciis, ac veluti profugas Muſas ſequeretur. Atque ut ſolo Patrum exemplo utamur, Clemens Alexandrinus proprio victus experimento facilius eſſe putabat Camelo tranſire per foramen acus, quam ſtudioſum divitiis affluentem veræ Philoſophiæ arcana pervadere. Origenes, ut narrat Euſebius, diem, noctemque ducebat inſomnem, humi cubabat, ac ſolo pane veſcebatur, & aqua, ut attentius Sacrarum Literarum

rum intelligentiæ vacaret. Neque verò aliam iniit viam Sanctus Hieronymus, ut tantam, qua pollebat, eruditionem ſibi compararet. Omnes, uno verbo, præſtantiſſimi Viri exemplo ſuo aperte docent, ſcientias non pati, ut alio cultores ſui ducantur, quam illarum amore, vel alio, quam in illis adipiſcendis inſumant tempus; quod omnino ſibi vindicant.

Omnibus hæc perſuaſa ſunt, neque deſunt, qui proprio probent experimento, verum perpauci in finem uſque perſeverant, quod certum quoddam vitæ inſtitutum non teneant, ac ſtatum quotidiano ſtudio tempus non impendant. Præterea non unus omnibus eſt mentis ardor, non par facultas. Viri literati viatorum fere ſimiles ſunt, quorum alii propriam regionem, vicinaſque provincias, alii remotas nationes inviſunt, alii longiſſima aggrediuntur itinera, totumque terrarum orbem perluſtrant.

Vit. Card. praf.

Ita Macrobius, Aulus Gellius, aliique ne periculo ſe committerent, nihil ſuſcepere, quod ſui ingenii, & artis modum excederet. Cicero, Plutarchus, & Plinius longius progreſſi, multiplicem, uberioremque eruditionis copiam ſibi fecerunt. Contra Democritus, Teophraſtus, & Varro nullis adſtricti legibus, cuncta noſſe, & experiri voluerunt.

Enimverò ingeniorum alia ſunt anguſta, quæ paucis contenta eſſe debent, alia tam ampla, ut cuncta aggredi, & comprehendere

ſe

ſe poſſe confidant. Illa, quum ſui oblita æquare conantur poſteriora, caligant, aberrant, ac vanitatis ſtudio abrepta ex mediocri etiam ſede labuntur, in qua merito conſtitiſſent, niſi ea immoderatæ laudis amor ad altiora tuliſſet.

Qui autem ampliori ſunt ingenio, quum non omnem facultatem ſuam ſatis perſpectam habentes, loco recedunt, ſe ſeque in inferiorum ordinem cogunt, turpiter demum excidunt, non, ut temerariis mos eſt, prætergredientes metam, ſed ut ſolent inertes, & ignavi, qui deficientes animo, eo non valent contendere, quo cæteroquin virtute ſua ferri poſſent. Hac fere ratione illorum virtus paullatim dilabitur, imbecilles evadunt, ac nimia in res exiguas propenſione, ad majora minus apti redduntur, ad quæ nati videbantur.

Equidem maxima etiam ingenia ad res leviſſimas ſe demittere, mediocria vero ad altiora ſe ſe pro viribus ſuis extollere quandoque debent; hinc enim nihil contemnendum, inde vero corroborandum, amplificandumque eſt conſtanti, & firma exercitatione ingenium: eo tamen modo, ut nimius labor optimorum ſtudiorum contemtum, vel faſtidium, & ſatietatem non pariat.

CAPUT

CAPUT II.

De tempore in ſtudiis inſumendo, quo utilis, & conſtans in iis opera collocetur.

PErficiendis ſtudiis alii nocturnum, diurnum alii tempus magis accommodatum exiſtimant. Qui nocturnum aptius, potiuſque ducunt, ajunt, quietem, ac ſilentium, in quo cuncta jacent, ad acerrimas, attentiſſimaſque cogitationes plurimum conferre; atque meditationem; ſine qua optima ſtudia inſtitui nequeunt, nunquam opportunius, quam hoc tempore fieri poſſe, quo ſenſus ab objectis vacui, quibus interdiu percelluntur, expeditam, ſolutamque mentem relinquunt, ut intimas cogitationes promere queat.

Plin. L. 3. Epis. Addunt, Romanos ſub mediam noctem toto fere anno ſurgere conſueviſſe, ut ſtudio vacarent; atque complures Viros eruditione inclytiſſimos proferunt, qui clariſſimos dies in obſcuras noctes mutarunt, includentes ſe domi, velut mortui in ſepulcris, medias inter lampades (*Ep. 122.* unde vocantur a Seneca *Lychnobii*), quo magis tranquillam ſtudiis operam darent.

Marſil. Ficin. de San. tuend. Qui vero diurnum tempus anteponunt, Viris literatis nihil infeſtius affirmant, quam longas vigilias; tum immoderata hac cura pluſquam cæteris ingenii acumen obtundi, corporis

poris etiam valetudinem conteri: quod argumentis oſtendunt, ex aſtrorum, elementorum, humorumque affectione depromtis, immo ex ipſa cerebri natura, in quo ſedes eſt frigidi, & humidi. *Hyppocrat. de Carnib.*

Ariſtoteles hac in re verſatiſſimus ſtudioſos hortatur, ut ſurgant primo diluculo; quod tempus corporis, & mentis ſanitati omnium eſt accommodatiſſimum, atque ad verum Philoſophiæ progreſſum maxime conducit. Origenes ſcribit, in divinorum Oraculorum lectione, atque meditatione illud temporis ſpatium impendi ſolitum, quod a ſummo mane ad tertiam uſque, vel quartam horam veſpertinam fluebat. Cardinalis Perronius matutinum tempus ſtudiis inſumebat; atque ſapientiſſimus quidam noſtræ ætatis Scriptor, diurna ſtudia commendat, veſpertina vero, nocturnaque prorſus improbat. Auguſtus tamen politiorum literarum amantiſſimus „ a cœna lucubratoriam ſe in lecticulam recipiebat „ ut optimarum artium ſtudiis vacaret. *Apud Cedr., & Suid.* *Svet. in Auguſt.*

Aſt, ut verum fatear, proprias quiſque vires, ac proprium animi ſtudium hac in re opportunius conſulet. Etenim in omnibus fere gerendis ineſt nobiſmetipſis velut inſita regula quædam, quam & ſequi tenemur, & prætergredi nefas eſſet. Quocunque tamen ſe quiſque vertat, vel animi propenſione, vel alia quavis de cauſa, ibi conſiſtat oportet, nec diem ullam prætereat, qua non aliquid memoria dignum didicerit. *Vide Gabriel Naudæ quæſt., an matutina ſtudia veſpertinis ſalubr.*

Quidam extant homines adeo laborioſi, tantaque corporis valetudine, ut vita carere mallent, quam a ſtudiis abſtinere, quemadmodum refert Plini us Junior de avunculo ſuo Plinio Hiſtorico. Verum non omnes eadem vi pollent, eodemque robore; alii per ſaltum hac, vel illa die ſtudent, ut vel cupidine, vel curioſitate impelluntur; alii ſemel quotidie aliquot horis plus, minuſve; alii demum bis, vel ter ſummo mane, poſt meridiem, & ad veſperam repetitis vicibus ſtudia exercent.

L. 3. Ep. 5.

Hoc unum affirmari certo poteſt, quemadmodum non intermiſſo cibo opprimerentur corporis vires, ſic continuis ſtudiis animum hebetem fieri, ſtupidumque; & ſicuti quamprimum frangeretur corporis, minus quam par eſt, enutriti valetudo, ita mens infirmaretur omnino, quæ ſatis alta non foret. Simili enim modo, quo levem quotidie cibum adhibentes tenuantur, & macie tabeſcunt; pariter qui leviori ſemel in diem ſtudio utuntur, nunquam Poſterorum memoria dignos fructus edere poterunt. Infirma hæc ſtudia, obiterque perfecta cum iis conferri poſſunt Procerum cœnis, quas Renatus *de Beaune* lepide vocat *Cœnas ambulatorias*.

Conſentaneum magis videtur bis, vel ter iteratis vicibus quotidie ſtudere, quam vel animo tabeſcere illorum more, qui paullulum ſtudio vacant, vel hebeſcere, ut illi, qui immoderato æſtu nimium ſtudent. Tantum quie-

ris, & otii ſibi quiſque ſumere debet, quantum opus eſt; ut ſumta digerantur, & perficiantur; atque curandum, ut gravioribus ſtudiis leviora miſceantur, quæ levaminis inſtar, & oblectamenti reficiant animum, eumque ad diutius, acriuſque cogitandum inſtaurent. Sapientis eſt famem nec omnino explere, nec modum excedere: quum experientia duce optimi quique cibi præter modum adhibiti nequaquam proſint, multaque ſæpius fugiant immoderate legentem; ac demum qui libris volvendis nimium vigilat, plerunque dormitet. Sicuti enim quidam ajebat Philoſophus, ita mens noſtra comparata eſt, ut multa indigeat relaxatione, ad aliquam temporis partem in inquiſitione veritatis utiliter inſumendam. *Carteſ. Epiſt.*

Qui moderatione non utitur, corporis valetudinem periculo committit, quæ alterum eſt, ut ita dicam, in optimis ſtudiis fundamentum, non ſecus ac facilis memoria, & præcellens ingenium. Sapientiſſimus *Charon* acquiſitioni ſcientiarum anteponebat quodammodo ſanitatem: nec injuria ſane, quum ſublata valetudine jaceant ſcientiæ, atque langueſcant; ac licet oneri nequaquam ſint, parum tamen omnino proſint, parumve delectent.

„ In gravioribus ſtudiis, non ſecus ac in „ ludis, intemperantiores multi ſunt „. Innumera Eruditorum exempla proferri poſſent, quos acrior in ſtudiis exercitatio confecit, *Fr. Ful. vit. de F. P. ſolo.*

quive nimia mentis intentione, atque immodica ſtudiorum libidine immatura morte obierunt. Nam inter Parnaſſi, juxta ac cæterarum orbis partium cultores, alii ſunt imbecilles, ac faſtidioſi, alii deliciarum amantes, alii demum immoderati. „ Legendum eſt (ut ait „ antiquus quidam Scriptor) multum, non „ multa. Manent (inquit Cicero de Catone) „ ingenia ſenibus, modo maneat ſtudium, & „ induſtria: habet aliquod tanquam pabulum „ ſtudii, atque doctrinæ; nihil eſt otioſa ſe„ nectute jucundius.

Plato annos natus pluſquam octoginta, calamum præ manibus habens, vita exceſſit. Iſocrates, quum annum jam ageret quartum, & nonageſimum, opus ſcribebat, cui titulus *Panathenaïcus*. Ejus magiſter Gorgias ſeptimum ſupra centeſimum annum attigerat, quin a legendis, ſcribendiſque libris unquam deſtitiſſet. Pater Sirmundus dulce Eruditorum decus, ac venuſtiſſimus ætatis noſtræ Criticus ad Iſocratis uſque ætatem perfecta fuit corporis valetudine. Adrianus etiam Politus Senenſis, vir doctiſſimus, teſtante *Roſſy* ejus temporum Scriptore, tres, & octoginta annos vixit, nec Medico, nec Cauſidico unquam uſus: felix ſane, fortunatuſque, tum jucundiſſima animi tranquillitate, tum etiam integra corporis valetudine, quæ duo maxima bona, longioris vitæ decurſu, vix, ac ne vix quidem una concurrunt.

CAPUT

CAPUT III.

Quæ adhibenda ſit in ſtudiis accuratio, ac diligentia.

SAtis habendum non eſt, ingenii ſui vires compertas habere, ac tempus ordinate diſponere; plurimum præterea in lectione adhibendum diligentiæ, atque cavendum ſummopere, ne manum aliis rebus admoveas, & priora deſeras, antequam ea perfecte nota ſint, explorataque. „ Lectio libera eſt (in- *Inſtit. L. 10. C. 1.*
„ quit Quintilianus) nec actionis impetu
„ tranſcurrit, ſed repetere licet, ſive dubi-
„ tes, ſive memoriæ penitus affigere velis.

Quoties Liber aliquis evolvendus ſit, certo definiri non poteſt: procul tamen dubio toties verſandus eſt, donec probe perſpectus fiat, ac undique notus. „ Repetamus autem, & tra-
„ ctemus, & ut cibos manſos, ac probe
„ liquefactos demittamus, quo facilius dige-
„ rantur; ita lectio non cruda, ſed multa
„ iteratione molita, & velut confecta memo-
„ riæ, imitationique tradatur.

Attamen niſi ſermo fiat de rebus difficillimis, atque implicatiſſimis, vel de intricata principiorum collectione, cui multiplex, & ardua ſubſit ſignificatio, cujus generis ſunt, in Scientiis profanis, Aphoriſmata Hippocratis, & Elementa Euclidis; in Scientia vero

Theologica Sententiæ Petri Lombardi, *Summa* Divi Thomæ, aliaque ſimilia. Unum, eundemque librum ter legiſſe ſufficiat; primo, ut videatur, qua de re, & quo modo agat; ſecundo, ut analytice, & ad amuſſim expendatur; tertio demum, quo ejus doctrina, ordo, & ratiocinatio ita Lectoris menti inhæreant, ut de iis ſcienter, ac perite dicere, alioſque, ſi opus eſt, valeat erudire.

Verum utiliſſimam hanc legem ſervare non ſemper neceſſe fuerit; non enim latet, optimos extare libros, quos ſemel vidiſſe ſufficit, alioſque, a quorum lectione nunquam abſtinendum: ut Sacræ Scripturæ, iique omnes, qui ſtudiorum veluti baſis habentur, ac fundamentum. Hac de cauſa nonnulli Theologi Auguſtinum, & Philoſophi Ariſtotelem, atque Platonem nunquam e manibus dimittunt. Pari quoque ratione Critici artis ſuæ proprios libros volvunt, revolvuntque: quo modo Henricus Valeſius iterum, iterumque Harpocrationem in decem Oratores Athenienſes legebat.

Henric. Valeſ.

Generatim tamen illud affirmari poteſt, ſive nimis crebram, ſive nimis infrequentem libri lectionem periculo non vacare. Qui enim minus legit, quam par eſt, non omnia, quæ velut in occulto latent, deprehendit; qui vero ſæpius, eo tandem devenit, ut ea etiam, quæ procul abſunt, inſpiciat; ea fere ratione, qua nonnulli curioſi immoderata alicujus rei exi-

ſtimatione

ſtimatione ducti iterum, iterumque fixo oculorum obtutu, lepores, & elegantias detegunt, quæ, quum uni illorum hæreant cerebro, cæteros omnino latent; vel ut de quodam Auctore dictum eſt, qui iterata Poetarum lectione ea ſe demum inveniſſe putavit, quæ Poetæ ipſimet ne ſomniarant quidem. In hoc itaque rei cardo vertitur, ut dignoſcat Lector quid magis, vel minus univerſis rebus inſit, & huic diſcrimini, ſive varietati pro neceſſitate, & prudentia ſe ſe accommodet.

Equidem, qui ad ſummum perfectionis apicem contendit, eximium Auctorem, quem imitari ſatagat, in patronum ſibi adſciſcere debet. Verum niſi ſingulari naturæ beneficio ſelecti Auctoris ingenium aliqua ſaltem parte ſortitus quis fuerit, parum omnino delectu ſuo juvabitur. Illud naturæ beneficium ſi tollas, cuncta evaneſcunt, atque imagines ab exemplaribus omnino ſpecie differunt. Petrarca, quum Virgilium præ oculis haberet, ab ejus ſtylo magnopere diſtat: Calvinus, qui omnia Ciceronis opera ſemel quot annis legebat, Senecæ magis, & Cornelii Taciti, quam Ciceronis ſtylum expreſſit; atque parum abfuit, ne univerſa juventus, quæ ineunte hoc ſæculo Juſtum Lipſium, a cujus ingenio multum aberat, imitandum ſibi propoſuit, quidquid puræ Latinitatis adepta erat, amitteret.

Reprehenſione minus digni videntur ii, quibus librum anteaquam percipiant, quadrageſies lecto opus eſt, ut contigit Avicennæ,

quam qui perſunctorie ſolum luſtrantes nihil omnino intelligendi periculo ſe ſe exponunt. Perſunctoriæ hujus methodi uſuræ iis ad ſummum conceſſa eſt, qui felix, perſpicaciſſimumque ingenium ſortiti, cuncta, ut ita dicam, ſcientiarum ſemina in ſe ipſi continent, vel, qui in earum cultura adeo provecti ſunt, ut oculis in Auctorum libros vel leviter injectis, ſtatim, & illico detegant, ſi quod eſt illis ignotæ eruditionis Caput. Librum non legiſſe quandoque parvi refert; at illum, quiſquis demum ſit, non ea, qua oportet, attentione legiſſe plurimi intereſt, immo periculo nunquam vacat. Qui enim non legit, inſcitiæ ſolummodo arguitur; qui vero perſunctorie, & perperam legit, in errorem impingat neceſſum eſt.

Nequicquam compendium temporis facere putant; qui molli duntaxat brachio perſtringunt Auctores, quibus inquiunt, diutius non immorandum; ſatius enim multo erit non legiſſe, quanquam ex vulgari opinione cuncta legenda ſint, bona æque, ac mala. Plinius Senior nullum eſſe, ajebat, adeo ineptum opus, ex quo non aliquod colligeret emolumentum. Verum ille de Hiſtoria differebat, quam conſcribendam ſuſceperat, cujus incœptum adeo amplum erat, ut illius perfectionem undique mutuari cogeretur. Deligendi tamen ab eo erant paullo accuratius Auctores, ne inconſiderate, ac juſto confidentius tot geſta referret.

Spero

Spero Speronius, quum in eadem verſaretur Plinii ſententia, alia prorſus ratione ducebatur, ut libros etiam contemtiſſimos evolveret. Etenim rogatus, cur ineptis ejuſmodi opuſculis immoraretur, reſpondit, callidi Latronis eſſe, in abditis locis, & ab hominum frequentia remotis clanculum furari. Quod tamen reſponſum probo, honeſtoque viro minus dignum eſſe videtur, qui ita animo comparatus eſſe debet, ut nonniſi præſtantiſſimos Auctores imitari velit, ac debitam illorum nomini, quorum ope profecit in ſcientiis, laudem tribuere non omittat.

CAPUT IV.

Ab Antiquis, ut fieri poteſt, Studiorum Methodus eſt repetenda.

QUI libris appoſite, apteque ad rem ſuam utitur, in literis plurimum profeciſſe exiſtimandus eſt, utpote quum inde optimus, feliciſſimuſque Studiorum ſucceſſus omnino pendeat. Suam quiſque ſequitur peculiarem ſtudendi rationem; quæ tamen recta dici debeat, una eſt, in eo ſiſtens, ut ingenii vires omnes, quoad fieri poteſt, exerceantur, augeanturque.

Apud Antiquos alia vigebat ab hodierna Studiorum ratio. Quum ob librorum inopiam paucioribus operam darent, vires ſuas experiri

riri commode poterant, atque diuturnæ meditationis ſubſidio inſolita lumina, præclariſſimaque ſcientiarum ornamenta adferebant, unde percrebuit opinio, vel cœleſtem ab iis ignem ſurreptum, vel ſingulari quodam Numine afflatos, & illuſtratos eſſe, quanquam non alius iis adeſſet Genius, quam eximium a natura ingenium, aſſiduo labore, ſtudioque excultum, perfectumque. „ Nullum Dæmonem, aut Genium mihi „ adeſſe cognoſco (ajebat quidam Philoſophus, qui peculiari Numine ductus cenſebatur) „ illud bene ſcio, mihi pro bono Genio datam „ rationem, patientiamque in laboribus magnam, bonum animum. „ Quibus verbis Julium Scaligerum mendacii arguit, cujus ea opinio erat, extare hujuſmodi Genios in præſtantiſſimorum Virorum mentem ſubtiliter ſe ſe inſinuantes.

Cardan. in vita ſua.

Nimiam lectionem improbat Seneca, ab eaque cavebant Philoſophi; atque Homerus, qui ante certos quoſdam inventos ordines, & modos florebat, meditatione magis, quam lectione ad tantæ perfectionis apicem provectus videtur, ut non modo Poetarum, verum etiam Philoſophorum exemplar habeatur. Etenim Plato non ſola ingenii ſublimitate Homeri exemplum ſecutus eſt, ſed etiam rerum, verborumque magnificentia, & ubertate.

Græcis, quibus magiſtris Romani diſciplinas referre debent acceptas, proprio contenti ſermone, nec alienis incumbentes, totum in meditatione tempus collocabant, quod in Linguarum

guarum jacentium ſtudio, quas nemo unus perfecte aſſequi valet, a nobis inſumitur.

Socrates, Arceſilaüs, aliique Græciæ Sapientes bene, recteque cogitandi arte Auditores ſuos imbuebant; & quum univerſa, quæ tractabant, ad amuſſim expenderent, & ſingulas illorum partes attento animo intuerentur, per ampliſſimas regiones curſum aperiebant, ut facile videre eſt apud Platonem, Ariſtotelem, & Hippocratem.

Hæc meditandi voluntas a centum circiter annis inceſſiſſe videtur inſignibus quibuſdam Viris, ut inclyto Cardano, qui majorem librorum copiam ſcripſiſſe fertur, quam legiſſe; ac Julio Scaligero, qui ſingulari cum laude dicitur ingenio magis, quam ſtudio valuiſſe, contra quam quod de ejus filio Joſepho dictum ſit, qui ſtudio nimirum, quam ingenio præſtitit; qua in re alter Antiquorum, alter Recentiorum magis ſecutus eſt exemplum. *Thom. Illuſtr. Vir. Elog.*

Celeberrimus per totam Italiam Theologiæ Doctor Socratem imitatus fuiſſe fertur in inſtituendis Auditoribus ſuis: ſiquidem præmiſſo rerum delectu ſingillatim expendebat quidquid eis inerat firmi, vel infirmi, rectum etiam, vel pravum earundem uſum, errata, & abuſus, qui paullatim irrepſerant, nec niſi ex optimis, ſolidiſque principiis argumenta ducebat. Singularis videtur hic ordo, neque omnibus fortaſſis arridet, verum adquirendæ rerum cognitioni latiſſimam viam pandit. A paucis ille teneri ſolet, quod inani pompa, & oſten-

tatione

tatione careat: aſt metam attingit celerius, meritoque in fine curriculi præmio donatur.

Eccleſiæ Patres meditationi ſe plurimum dederunt. Solos fere Sacros Codices præcipue primoribus ſæculis volvebant. Divus Hilarius (ait D. Peronius) uni, ac ſoli Scripturæ Sanctæ Libro ſtuduerat. „ Clerici antiquitus, & „ Monachi operam omnem ſuam in perdi„ ſcendis Sacris Literis collocabant. In earum „ ſcientia ſiſtit univerſa veterum Patrum Theo„ logia; nec aliud profecto continent eorum „ opera, quam Scripturæ Sanctæ verba variis „ modis expoſita, ſimulque conſectaria ex illis „ deducta.

Mabill. de Stud. Monaſt.

Qui vero profana eruditione cæteris præſtabant, quidquid in politioribus literis profecerant, ad Verbi Divini intelligentiam conferebant. Origenes in Scholis omnes Philoſophiæ, & Mathematicæ partes tradebat, quæ ad Scripturæ Sacræ explanationem, Chriſtianamve morum inſtitutionem revocari poterant. Divus Hieronymus quidquid ab Oratoribus profanis, atque a Poetis hauſerat, ad Sacrorum Bibliorum interpretationem convertebat; eodemque utebantur conſilio Chryſoſtomus, & Theodoretus.

Scripturis Sanctis inſtructi Eccleſiæ Patres ſecreta loca petentes, altiſſimoque ſilentio ſepulti, animum extollebant ad Divinæ Sapientiæ contemplationem, cujus ſuaviſſimo lumine eo magis illuſtrabantur, quo arctioribus cum illa Charitatis vinculis erant conjuncti. Ut enim

ſcribit

ſcribit Auguſtinus: Charitas, qua Deo jungimur, nos edocet, & informat. Revera quidem acerrimum cordis, ac mentis ſtudium in Divini Præcepta Magiſtri plurimum confert ad proſperos in optimis ſtudiis progreſſus; neque potior ulla ratio adduci poteſt, cur tot præſtantiſſimi Viri, qui ad Eccleſiæ defenſionem hactenus uſque ſcripſere, tantis divinitus beneficiis cumulati videantur.

Quanto fuerit emolumento hæc meditandi ratio, dum viguit, vix dici poteſt, aut credi. Verum deficientibus temporis ſucceſſu antiquis fontibus, atque una primævis ingeniis, hæc mentis contentio paullatim remittere cœpit. Expeditius viſum eſt, atque facilius veterum monumenta Patrum adire, ac debitum illis honorem præbere, quam contemtus periculo ſe ſe committere, recentia proprio marte fingendi libidine. Itaque, qui poſterius floruere Scriptores, ſepoſita meditatione, longiſſimis ſe totos dedere lectionibus, ſed parum utilibus, quæ ſitim afferunt, ne dum expleant.

Eorum, qui hanc viam inierunt, facile princeps dici poteſt Divus Hieronymus, nodos identidem propoſitos ſolvendi neceſſitate compulſus. Quum enim non ita ſemper vacuus eſſet, ut tantum meditationi tempus concederet, quantum opus eſſe videbatur, Antiquorum doctrinam referre ſatis habebat. Divus Auguſtinus, eam rationem minus crebro adhibuiſſe videtur, præcipue in Libris Polemicis, in quibus propria ejuſdem Auguſtini medita-

tio pluries ſe prodit. Verum poſt Gregorium Papam, qui totum fere exſcripſit Auguſtinum, plerique Scriptores Eccleſiaſtici, ſemotis proprii ingenii fœtibus, potiorem in eo curam poſuere, ut antiquos Patres deſcriberent, ac illorum ſtudiis, atque laboribus fruerentur: tum ſcientia non ex novis, ut olim inventis, ſed ex uberiori lectione, atque ex majori locorum communium copia æſtimari cœpta eſt.

Hinc Compendia, & Epitomæ, quas Cancellarius Bacco *Vadum Scientiarum* vocat, quod in altitudinem fere depreſſa non ſint. Hinc quædam opera ſub *Catenarum* nomine, quod in iis varia Auctorum placita de uno, eodemque argumento connexa videantur. Inde etiam petenda eſt quorundam operum origo, quæ, quum majori diligentia elaborata ſint, nihil tamen continent præter collectas Patrum ſententias potius, quam verba.

Hoc ſcribendi genere præſtitit Venerabilis Beda, octavo Eccleſiæ ſæculo; ſic enim Antiquos deſcripſit, ut de ſuo nonnihil addiderit. Bedam complures imitati ſunt magis, minuſve proſpero ſucceſſu, pro majori, vel minori ingenio, ac facultate. Quamvis enim Sapientes deficere viderentur, ſublucebant identidem parvæ quædam ſcintillæ ex Veterum cineribus excitatæ.

Sub ea tempora Antiquorum documenta in ordinem cogi, ac Religionis Dogmata ad ſuprema quædam capita revocari cœpere, quibus

bus velut totidem membris conflatum tandem eſt univerſæ Theologiæ corpus, quo hodiernis temporibus utimur. Aſt dum florerent Compilatores, peculiaris ſtudiorum methodus excogitata fuit, quæ tum propter antiquitatem, tum ob Eccleſiæ utilitatem pluris faciunda eſt. In tranſcribendis Patrum operibus ea verſabatur; quamobrem & multæ lectionis libidinem explebat, & meditationi, in qua ſtudium fere omne ponebant Veteres, locum præbebat. Iis enim perſuaſum erat, fore ut iterum, iterumque tranſcriptos Auctores demum imitari diſcerent. Demoſthenes bis, & vigeſies Thucididis opera tranſcripſerat, quo ejus eloquentiam imitatione ſibi compararet. Andreas etiam Dudithius Lutheranus, Vir apprime doctus, qui poſtremis hiſce temporibus Antiquorum exempla ſibi propoſuerat, ter integrum tranſcripſit Ciceronem.

Aliam inſtituit Divus Bernardus ſæculo duodecimo, eamque nobiliorem ſtudiorum rationem, ſive potius antiquam, longo prudentiſſimorum Virorum experimento probatiſſimam recepit. Quamvis enim Sanctorum Auguſtini, & Gregorii Papæ volvendis operibus incumberet, Sacris tamen Libris ſtudebat inprimis, atque meditatione potius Verbi Dei, quam Commentariorum lectione veritatem indagabat. Ita demum res tractare conſuevit, ut antiquos Eccleſiæ Doctores non tam exſcribere, quam ſcribendo æquare videretur.

Sæculo

Sæculo ſequenti eandem iniit viam Doctor Angelicus. Quum enim plurima uteretur lectione, ſeque totum diſputationi dediſſet, nunquam tamen ad Chriſtum Jeſum, velut ad præcipuum Inſtitutorem ſuum non revertebatur. Verum Scholaſtica Chriſtianas Scholas invadens, immoderatam ſecum una laxitatem invexit, atque derelictis Scripturis Sacris, necnon Eccleſiæ Patribus, Theologiæ ſtudioſi ad inanes ſpeculationes, futiliſſimaſque cavillationes, quæ infirmi potius, quam acris ingenii argumenta ſunt, ſe totos converterunt.

Patrum, & Conciliorum ſtudia jacuerunt omnino, atque mos inolevit, ut nihil eorum addiſceretur, præter pauca, quæ in Scholaſticorum Summis, & Juris Canonici Peritorum operibus collecta reperiebantur; Magiſtri vero compilatorum errata, & hallucinationes velut oracula, atque inconcuſſa axiomata bona fide tradebant.

Ultima tandem, eaque maxima perturbatio allata eſt, quum ſcriptis præcepta tradendi perniciosiſſimus mos invaluit: tunc enim autographa Antiquorum monumenta omnino neglecta ſunt. Quum primum Ariſtoteles in Pariſienſe Lyceum invectus fuit, nonnulli duntaxat ejus Libri legebantur: progreſſu autem temporis quædam a Magiſtris Scripta tradi cœperunt, quibus non tota contineretur Philoſophia, ſed ſolæ illius præluſiones, ac paucæ quæſtiones, quæ *Prolegomena* dictæ, quum ad ſolvendas difficultates conducerent, ad

Lamy entret. ſur les Scienc.

ad Philoſophiæ ſtudium adoleſcentum ingenia præparabant.

Excreſcentibus in dies Magiſtrorum Scriptis improbari cœpit hæc docendi methodus, ac Profeſſores, vulgo dicti Lectores (quod antiquitus Scripta legerent ſolummodo, non autem dictarent) juſſi ſunt a dictando abſtinere, totumque tempus in legendis, ac viva voce explicandis antiquis Philoſophis inſumere.

Priſci Eccleſiæ Presbyteri, teſte Clemente Alexandrino, a ſcribendo abſtinebant, ne tempus meditationi neceſſarium, vel tradendis præceptis deſtinatum alio impenderent. Viget ea conſuetudo etiamnum in nonnullis Societatibus, ut omiſſis Scriptis, ſola Antiquorum lectio adhibeatur. *Hippo typ.*

Non inficior quidem, Scriptis memoriam juvari, iiſque Auditores de plurimis rebus, quæ attentiſſimos etiam, diligentiſſimoſque fugiunt, fieri certiores. At experientia tamen liquet, hac methodo ſegnes reddi potius, ac inertes, quam doctos Viros, qui Reipublicæ proſint, mediiſque Scriptis, quæ nunquam fere leguntur, non ſcientias adquiri, ſed ſcientiarum ſpeciem, & umbram, ut inquit eregie Plato. *In Phædro*

Verum quia contra torrentem niteretur, qui conſuetudinem in omnibus hac tempeſtate Athenæis receptiſſimam condemnaret, præcipue quum defenſoribus ſuis, ſuiſque commodis non careat, poterit quiſque ſingillatim recentium quorundam Eruditorum exemplo

 Scrip-

Scripturas Sacras adire, Concilia, & Patres, atque optimos inde fructus altiori, graviorique meditatione colligere.

CAPUT V.

Quis uſus Annotationum, & Collectionum.

IN more poſitum erat apud Græcos, atque Latinos ad ea, quæ probanda, vel improbanda videbantur, notas apponere. Svetonius Notarum Collectionem ad hunc uſum confecerat; Diogenes Laertius de Annotationibus loquitur, quæ ſua ætate Platonis adhuc operibus appoſitæ legebantur, atque ad indicandas peculiares Auctorum opiniones, graves ſententias, ac quidquid demum emendatione, mutatione, vel detractione dignum eſt, a Criticis adhibebantur.

Suid.

Quidam Ariſtophanis Interpres Notarum calculum exhibet, quibus Poetæ, publicæ præ cæteris cenſuræ obnoxii, diſtinguebantur. Ariſtarchus Homeri flagellum peculiares ſcripſerat Annotationes, ſive potius jam inventis pro libito utebatur. Atticus miniata cerula notare ſolebat, quæ in Libris Ciceronis reprehendenda exiſtimabat. D. Hieronymus Aſteriſcos memorat, & Obelos, quos adhibebat Origenes, & adhibuit ipſemet poſt Veteres Grammaticos Scholiis in Sacram Scripturam.

Apud

Apud Divum Epiphanium, & Iſidorum Hiſpalenſem nomina extant, & ſigna veterum Annotationum, una cum earundem expoſitione. Duplex illarum genus agnoſcit Sixtus Senenſis: *Notæ Literatæ*, *&* *Notæ Illiteratæ.* Priores ſelectæ ſunt alphabeti literæ; poſteriores autem ſigna ex induſtria facta, quibus, ut lubet, uti quiſque poteſt.

Hæc omnia manifeſtiſſime oſtendunt, quanta olim diligentia, & accuratione legerentur Auctores, nihilque Veterum cenſuram effugiſſe; neque enim ſatis habebant illi res omnino malas ſuggillare, dubia præterea, æquivoca, obſcura, ſupervacanea, mutilata, ſuppoſita, tranſpoſita, necnon aſſuta notabant.

Nonnulli hodiernis temporibus atramentum, rubricam, vel alium colorem eodem fine adhibent. Verum, qui libris ſuis pro arbitrio uti queunt, omiſſis coloribus hiſce, vel aliis, ut placet, inventis ſignis, Annotationes ſuas indicare poterunt. Itaque, quum notata relegent loca, copioſiſſimos brevi tempore laborum ſuorum fructus percipient. Hæc via eſt omnium breviſſima, eademque tutiſſima. Quum enim ſuo quæque loco ſita maneant, facilius multo explanantur dubia, ſi quæ occurrunt, quam ſi in unum collecta forent; nam ſi proprio loco amoveantur, ægre admodum intelliguntur, propterea quod iis, quæ in toto opere antecedunt, vel conſequuntur, connexa nequaquam ſint. Hinc bene multi ſuis, vel aliorum Collectionibus unice freti Scrip-

turis ſæpe Sacris, Eccleſiæ Patribus, atque Auctoribus, alienam prorſus ab eorum mente interpretationem affinxere. Fieri quippe vix poteſt, ut a propoſito non deflectat, qui loca ſolum expendit a propria libri ſede ſejuncta.

Præter Annotationes in uſu etiam erant apud Antiquos Collectiones. Plinius Senior, ut a Juniore refertur, una ſimul *adnotabat*, *excerpebatque*. Seneca Philoſophus ex iis, quæ legerat, optima quæque colligere conſueverat; quod & Auguſto familiare fuit, qui factas Collectiones amicis benigne, ac liberaliter impertiebat.

Erudiendis filiis ſuis Noctes Atticas elucucubravit Aulus Gellius, quas ex optimorum Auctorum lectione, atque illuſtriorum amicorum collocutione collegerat.

Strom. 1. Divus Clemens Alexandrinus Stromata ſua commendat, appellans „ ſepoſitos Commentarios, quaſi viaticum ſenectutis, & „ oblivionis remedium; ut (inquit) ſint nobis imago quædam, & ſpecies adumbrata „ efficacis illius, animatæque doctrinæ, quam „ a Viris beatis, & commemoratione profecto digniſſimis audire meruimus. Horum „ alter in Græcia Jonicus, alter in magna „ Græcia fuit.... Alii autem in Oriente vixerunt, &c. (1).

Quum

[1] Quem hoc loco præcipue commendat Divus Clemens Alexandrinus, docente Euſebio Hiſt. Eccl. L. 5.

„ Quum aliquid memoria dignum accepiſ- „ ſent Veteres, quod per tempus ſcripto man- „ dare non poſſent, *ponebant ſigna*; ſcilicet „ generalibus quibuſdam obſervationibus ad- „ inſtar analyſis illud notabant, ut omnes illius „ partes memoria tenerent, quum per otium „ literis conſignare liceret.

D'Acier ſur Horace Satyr. 4. L. 2.

Id genus adnotationes Philoſophi vocabant ἀποσημειώσεις, & Plato in quodam Theetetis loco appellat ὑπομνήματα, ubi Euclides Terpſioni roganti de colloquio, quod habuerat cum amico ſuo, reſpondet, difficulter omnino ejuſmodi confabulationem viva voce deſcribi poſſe: verum, inquit, domum reverſus nonnullas Annotationes in habitum colloquium exaravi, deinde vero, quum liceret per otium, adjectis obſervationibus meis illud ſcripto conſignavi.

Ad illarum, ni fallor, exemplum fiunt hoc ſæculo Collectiones, quibus memoranda præſtantiſſimorum Virorum dicta ab oblivione ſerventur. Aſt, ut verum fatear, multum, atque adprime neceſſarium deſideratur in illorum delectu judicium.

Eadem fere dici poſſent de multis, quas legendo plerique factitant, Collectionibus. Earum

L.5. Cap. 11. ille eſt „ Pantænus Philoſophus, qui, (ut ait idem Euſebius Cap. 10.) Alexandrinæ præfuit „ Scholæ, ubi partim viva „ voce, partim ſcriptis „ Divinorum Dogmatum „ theſauros expoſuit, „ temporibus Clementis Alexandrini.

rum uſus magnopere commendandus eſt ; aſt ita plerunque indiligenter, & inconſiderate fiunt, ut noceant magis, quam utilitatem ullam adferant. Ut vero non inutiliter fiant, ea inprimis ætate ſuſcipiendæ non ſunt, qua mens ſuam maturitatem nondum aſſecuta, admirari obvia quæque apta eſt, potius quam ſedulo dijudicare; vel, ſi ea ætate ſuſcipiantur, Magiſtro duce, qui ſingulari doctrina, exquiſitoque judicio præſtet, ſunt perficiendæ.

Deinde nihil omnino ab Auctoris cujuſcunque libro excerpendum, antequam totum, & quidem pluries perlectum fuerit, ne fucato nitore quis deceptus nugis, atque quiſquiliis intentus, a propoſita lectione deflectat. Ea quidem vigebat antiquitus conſuetudo, ut qui tranſcribendo librorum ſtudiis vacarent, ad calcem uniuſcujuſque paginæ, dum atramentum ſiccaretur, Collectiones ſuas apponerent. Verum otium, quo fruebantur Amanuenſes, ad res optime deligendas, digerendaſque, illius methodi vitium ſupplere videbatur.

Tertio loco tam apte diſponere, eoque ex ordine ſuas collocare oportet Collectiones, ut in illarum uſu mixtum inveniatur utile dulci. A pleriſque enim ita factitari ſolent Collectiones, ut res continenter, atque ut ante oculos illis obverſantur, ſcribere ſatis habeant, ea tamen mente, ut tabellis poſtea recorrigant, atque ad vocabularii formam redigant.

Alii

Alii vero accuratiores in diſponendis Collectionibus ſuis ordinem Magiſtri Sententiarum, vel Divi Thomæ ſequuntur, qui rebus Theologicis accommodatiſſimus eſt; utpote quæ ſeriem poſtulent, atque connexionem, ut iis Lector cum laude uti poſſit.

Nonnulli vero ordinem Decreti Gratiani ſectantes, ea, quæ excerpunt, ad generales quoſdam Titulos referunt, ac characteribus arithmeticis Lectorem ad loca annotata remittunt. Quo pacto Cardinalis *Caraffa* ex Epiſtolis Gregorii Magni inſignia loca collegit, quæ Diſciplinam Eccleſiaſticam ſpectant. Sic quæ in hujus Pontificis Epiſtolis ad Eccleſiæ Præſulum inaugurationem attinent, ad Titulum *de Conſecratione Prælatorum* reducit, atque characteribus arithmeticis indicat loca Epiſtolarum, ex quibus Gregorii Magni mens, & verba dignoſci poſſunt. Hæc methodus Juris Canonici Peritis ſollemnis, ac familiaris, bene multas tollit ſupervacaneas lucubrationes, ac dummodo conjunctam habeat in proferendis Auctorum locis diligentiam, & fidem, plurimum levat, adjuvatque Lectorem.

Omnium autem pulcherrima, necnon utiliſſima Collectionum methodus illa eſt, quam tenet Photius in ſua Bibliotheca, ubi Libros recenſet, quos pervolverat, dum in Aſſyriam legatus foret. Nihil eſt non perfectum, nihil non ſumme probatum, ne ipſa quidem excepta, qua ſcribere videtur, incondita ſimplicitate. Nulla utitur arte, at ſincerus tamen

ille, naturalis, minimeque fucatus lepor, cui immenſa eruditionis varietas conjuncta eſt, Lectorem admiratione capit, ſummeque delectat.

Schottus hanc Photii Bibliothecam nimiæ oſcitantiæ redarguit; quamobrem memoriæ magis juvandæ, quam Libri Poſteris mandandi cauſa ab eo ſcriptam fuiſſe exiſtimat. Pontanus vero non ſolum indiligentiæ in exponendis Librorum argumentis inſimulat Photium, verum etiam inconſiderantiæ, atque temeritatis, aitque, nullo delectu adhibito, ut a Notariis acceperat, ab eo vulgata fuiſſe. Verum ad depellendam a tanto Viro hujus culpæ ſuſpicionem, plurimum facit, quod ait Henricus Valeſius, multa ſcilicet, quæ in hac Collectione leguntur, aſſuta fuiſſe; ac vero ſimiliter a compilatoribus ſuppoſita, qui augendæ Bibliothecæ ſtudioſi eam omnino fœdarunt, atque deturparunt.

Pontan. in Theophylact.

Utcunque ſe res habeat, omni prorſus erroris periculo vacat, qui ex iſta Photii methodo Auctoris, quem legit, nomen, Patriam, mores, ætatem, qua floruit, quot etiam, & quæ ſunt illius opera, atque præ cæteris ſingularem illius ſtylum, & ingenium diſtincte notat. Hæc enim omnium eſt aptiſſima ratio, ad multas Auctoris vias indagandas, certeque perſequendas.

Si vero rei dignitas poſtulet, Auctoris doctrina fuſe, lateque exponi debet. Illius Analyſis primum inſtituenda, tum præcipua Auctoris,

ctoris, ejuſque Adverſariorum argumenta, & allata reſponſa notanda ſunt. Non enim niſi auditis utrinque diſputantium momentis, æquum de diſputatione judicium ferri poteſt. Sin autem controverſia vel auctoritate Eccleſiæ, vel communi Doctorum conſenſione finita ſit, ſententiam totidem, quibus concepta eſt, verbis deſcribet.

Photius Tractatuum, quos legerat, ampla etiam excerpta quandoque exhibet. Qua in re plurimam apud Poſteros inivit gratiam, quum ex veteribus Autographis monumentis non pauca interierint. Hodiernis vero temporibus, quum plerique manuſcripti Codices typis vulgati ſint, operam perderet, qui iis exſcribendis vacaret, niſi forte fortuna perrari forent, maximique momenti.

Sicuti Auctori diutius immorandum non ſit, ſilentio præterire poteris, vel paucis omnino verbis perſtringere, quæ de illo, ejuſque operibus dicenda ſunt.

Immo vero ab optimis etiam Scriptoribus non omnia colligenda, quæ animum illico percellunt, neque in omne argumenti genus longius excurrendum. De Fidei quidem Dogmatis paullo uberius diſſerendum, quod plurimum interſit eas res copioſe, nitideque exponere, quæ leviſſimam etiam ſuppoſitionis ſpeciem refugiunt. Hiſtorica geſtorum narratio contractius fieri debet, eodemque modo tractari, quo Diſciplinæ capita, ita tamen, ut præcipua non negligantur adjuncta, quorum ſilen-

ſilentium plurimam in ſtatu quæſtionis varietatem afferre poteſt.

In explanandis Sacris Literis majori etiam incedendum eſt circumſpectione. Cavendum, ne quid iteretur, ne levioris momenti Annotationes fiant, alioquin infinitum excreſcerent.

Ad Morum Doctrinam quod attinet, nunquam ſatis diligens præparatio, & cautio adhiberi poteſt. In eam quippe ut plurimum irrepunt errores, quod multa fucato colore, & quadam virtutis ſpecie ornata, ſponte ſua ſe offerant, nulloque negotio colligantur. Sententiæ ſententiis congeruntur; ac quum non omnes Lectores exquiſito ſemper judicio ſint, inconſiderate, avideque cuncta excipiunt, quæ mox eadem facilitate relinquunt: uti pueris evenire ſolet, qui conchas in litore primum inventas præpropera feſtinatione colligunt, quas ſtatim, & illico abjiciunt, ut alias pari inconſideratione congerant, ac tandem domum vacui revertuntur, nec alium laboris ſui fructum referunt, præter maximum faſtidium, magnamque virium laſſitudinem.

Præter res magni momenti, breves etiam a Patribus excerpendæ ſunt, acerrimæque ſententiæ, quibus ampliſſimæ notiones, ac multa eleganter, nervoſeque dicta continentur; quanquam illorum eloquentiam qui ſibi parare ſtudeat, memoriæ potius figere debet, quam literis exſcribendo mandare.

Quæ

Quæ ad ſingularem gratiam, & *unctionem*, ut ajunt, in operibus Patrum diſperſam attinent, miſſa facimus; eadem cura, eademque ſollicitudine, qua ab Iſraelitis Manna colligenda eſt. Verum hæc ad cordis officium, de quo nihil ad præſens inſtitutum.

Quum novas Lector cognitiones adipiſci pergit, tollet a Collectionibus quidquid ſuperfluere videtur. Notis eas illuſtrabit, atque pro viribus perpoliet, perficietque. Satius quippe multo fuerit exacto ſtudiorum curriculo vel unum librum ſcripſiſſe, ut præſtitit Photius, quam multa locorum communium ſpiſſa volumina, quæ nullius futura ſint utilitatis.

Ac ne laborum fructus amittat, diem ſingulis hebdomadis, hebdomadam ſingulis annis religioſe ſtatuat, ut excerpta recognoſcat, ſeriaque meditatione conſideret. Hæc, vel ſimilia ni præſtet, quæ longo annorum ſpatio collegit, difficile admodum perſpecta habebit, explorataque.

Doctiſſimus quidam hujus ætatis Scriptor nonnihil ex ſuis Collectionibus ſtata ſingulis diebus hora ediſcebat; qua ratione, quum memoria teneret, quæ ex optimis Auctoribus ſapientiſſime delegerat, Vir omnibus numeris adeo abſolutus eſſe videbatur, ut meliorem illo Scriptorem non quæreres.

Enfans celebres par leurs etudes. Verjus.

Ut autem hæc proſpere ſuccedant, quæ diuturno labore collegit, illa ſui juris facere aſſueſcat, eamque teneat in finiendis contro-

verſiis

verſiis rationem, quæ lucernam non oleat; præſtantiora Auctorum loca imitari ſtudeat, atque de ſuo nonnihil addat: ut enim ait Quintilianus „ nihil creſcit ſola imitatione „.

CAPUT VI.

Quis adhibendus ſit modus in eorum uſu, quæ ab Eccleſiæ Patribus colliguntur.

QUum Lector evolvendis Patribus multos inſumſerit annos, atque multiplici eruditione ornatus fuerit, manum operi admovere poteſt, ſuorumque laborum fructus modeſte, liberaliterque in vulgus edere.

Quæ res, quum multis modis præſtari queat, ab ea nemo pene dixerim ſe jure excuſare poteſt. Revera quantulumcunque ſit Lectoris ingenium, ea, quæ in ampliſſima Patrum Eccleſiæ lectione collegit, faciIlime reportabit, atque opus Poſterorum exiſtimatione dignum componet.

Ea quiſque ut plurimum excerpit, ad quæ propriam habet a natura facultatem. Orator Eloquentiam, Hiſtoricus Hiſtoriam, Philoſophus Philoſophiam, &c. Eccleſiæ Patrum lectio, cui generatim apponi poſſunt Annotationes de Vocibus, de Doctrina, de Eloquentia, ac verborum Conſtructione, omnibus faciet ſatis. Grammaticus, vel Criticus pro ſtudio ſuo, ſuæque

ſuæque artis regulis optimas Patrum Editiones Scholiis, atque eruditis Notis locupletata vulgabit, vel Vocabulariis eorum loquendi rationem illuſtrabit; Theologus Fidei Dogmata explanabit; Orator illorum opera eleganter, diſerte, eruditeque diſponet: quæ quidem ornamenta præ cæteris ſummam Operibus exiſtimationem conciliant.

Verum ad hæc prudentibus Viris, atque perſpicacibus opus eſt, qui facultatis ſuæ conſcii, & æquiſſimi rerum æſtimatores nullam ineant viam, qua non recta ad propoſitum finem ducantur; alioquin omnia ſuſdeque vertentur, atque tantum aberit, ut Literaria Reſpublica eximiis ditetur operibus, quin potius monſtruoſis expilationibus, turpiſſimiſque lucubrationibus repleatur.

Non omnis fert omnia tellus, ac bene ordinatam rerum ſeriem perturbat, qui poſtulat a ſimplici Grammatico, ut Theologicas, atque Polemicas agitet quæſtiones, vel contra petat a Scholaſtico, ut Oratoris perſonam gerat; niſi forte ejuſmodi ſint illorum ingenia (quod raro admodum contingit) ut quodvis argumentorum genus digne, &, ut par eſt, pertractare valeant.

Nihil adgreditor, quod non ante probe diſpoſitum habeas, atque ad felicem exitum perducere queas. Parata ſint omnia, & quidem prudenter delecta; nec quidquam temere, & caſu colloces, ſed ex præconcepta operis forma. Tanta demum res dexteritate

tra-

tractentur, ut ab Auctoribus erutæ, novam in Architecti manibus formam ſuſcepiſſe videantur.

Cicero, quum Libros *de Officiis* ſcribere propoſuiſſet, ab antiquis Philoſophis, ac præſertim a Panaetio excerpſit, quæ ad hunc finem felicius conducere putabat. Hæc tamen aliunde ſumta tam apte diſponit, ut non ab aliis mutuata, ſed ex ipſius penu depromta videantur.

Eandem ſecutus eſt viam Plinius in Hiſtoria Naturali, quæ aliud fere non eſt, quam perfectiſſima innumerabilium, quos hac mente pervolverat, Librorum Collectio. Propria Auctorum, quibus utitur, vocabula rariſſime uſurpat. Ea pro arbitrio componit, ac tam ſolerter, venuſteque exornat, ut ſua omnia, nihilque externum eſſe videatur.

Latini, quum proprio ſermone ſcriberent, de verbo ad verbum haudquaquam exſcribebant Latinos Auctores, quibus utebantur; Græcos autem, quum proferrent, ut legentibus magis probarentur, latine reddebant.

Patres Eccleſiæ, præſertim vero, qui quarto, & quinto ſæculo floruere, ſuperiorum lectione adjuti, quidquid optimum excerpſerant, ſummatim perſtrictum, operibus ſuis perinde inſerebant, ac ſi proprio marte finxiſſent.

Sæpe tamen alia incedendum eſt via, puta in Tractatibus Polemicis, atque Diſceptationibus Theologicis, quarum definitio ex Scripturis Sanctis, & ex Traditione pendet. Ea

quippe

quippe loca omnia, quæ ad rem faciunt, iiſdem omnino verbis ſunt proferenda.

Eadem in operibus Critices ſervanda ratio, ſed moderate tamen, Auctorum locis ſedulo diſtinctis; adeo ut bene compoſita, ordinataque partium ſtructura ingenii ubertatis, atque inventionis defectum ſuppleat.

CAPUT VII.

Novas Patrum Editiones vulgare ad eos ſolummodo jure quodam ſpectat, qui in eorundem Patrum lectione diu, multumque ſe exercuerunt.

CErtum eſt apud omnes, indubitatumque, novas Patrum Editiones ab iis jure quodam duntaxat in vulgus proferri, qui diuturnum tempus in iiſdem legendis conſumſerunt. Tot enim, tantæque difficultates objiciunt ſe ſe adgredienti, ut niſi diuturno experimento, altiſſimaque eruditione fuerit ornatus, eas ſuperare nullo modo poſſit.

Antiquiſſimis, ac melioribus exemplaribus uti, ſingula expendiſſe, necnon invicem contuliſſe, errata notaſſe, variaſque lectiones collegiſſe, hæc, inquam, omnia magna quidem, ſed non ſatis ſunt; atque niſi altera alteri lectio, vel emendatio anteponatur, quod ſine

perfecta

perfecta Auctoris linguæ, & doctrinæ cognitione fieri nequit, genuinus Auctoris ſenſus a falſis, incertiſve conjecturis ſecerni forte fortuna non poterit.

Niſi Patrum doctrina funditus nota ſit, perſpectaque, iis affingentur ſenſa ab eorum mente prorſus aliena, univerſaque demum Theologia ſuſdeque vertetur. Hoc modo quidam Critici non bene explorata Origenis Doctrina, & Librariorum errore decepti, qui in undecimam illius *in Leviticum* Homiliam irrepſit, Origenem ſenſiſſe putarunt venialia a lethalibus delictis non differre, quum tamen inter hæc duo apertiſſimum alibi ponat diſcrimen (2).

Similiter, qui Auctoris ſtylo, ejuſque ætatis ſermoni non aſſueverit, ut vitet barbariſmos, qui apud quoſdam Auctores notandi non ſunt, utpote illorum ingenio convenientiſſimi, facillime unam pro altera lectionem accipiet, atque germanum ſenſum turbabit.

Erratum hoc appoſite notavit *D. du Cange* in quibuſdam Criticis, qui mediæ ætatis Scriptores

[2] Præcipue vero Hom. 9. *in Ezech.*, ubi ait: „ quod „ inæqualia ſint peccata „ Scripturis utentibus nulli dubium eſt. Alia quippe magna, alia minora „ ab iis eſſe dicuntur. „ Lege etiam Hom. 10. *in Exodum*, Hom. 12. *in Levit.*, & Hom. 23. *in Numeros*. Demum Hom. 15. *in Levit.* „ in gravioribus „ (inquit) criminibus, „ ſemel tantum Pœnitentiæ locus conceditur; „ iſta vero communia, quæ „ frequenter incurrimus, „ ſemper Pœnitentiam recipiunt, & ſine intermiſſione remittuntur.

tores corrigere agreſſi, deletis audacter barbaris vocibus, alias in earum locum reponunt, quas argumento magis accommodatas putant, magiſque convenientes, quanquam iis in locis aptiores illæ non ſunt, quæ ad Latinæ Linguæ puritatem magis accedunt, ſed quæ, qualeſcunque demum, ad Autographum Scriptoris exemplar revera pertinent.

Marculphus, qui colligendis antiquæ Juriſprudentiæ Formulis operam dedit, Barbariſmis undequaque ſcatet, craſſiſſimiſque ſolœciſmis. D. tamen Bignonus, qui Marculphum edidit, eruditiſque Annotationibus locupletavit, haſce maculas non modo non abſtulit, verum etiam ex induſtria reliquit, tanquam monumenta antiquitatis, ſive potius ſtyli, qui Marculphi ætate vigebat, quum ignoratione, atque barbarie cuncta tenerentur.

Eadem fere ſe prodit linguæ ruſticitas apud Gregorium Turonenſem, atque Eginardum, quos incauti quidam Critici emendandos ſuſceperunt. Qua in re ab Auctorum mente plurimum aberrarunt, præcipue Divi Gregorii, qui Hiſtoriæ ſuæ initio declarat, Grammaticæ regulas a ſe infractas fuiſſe, non ignoratione, ſed ut tempori morem gereret, ac Populis, qui ruſtico huic ſermoni aſſueverant, ut loquuntur Patres Concilii tertii Turonenſis, qui *ruſticam Romanam Linguam* illum appellant.

Plerique poſtrema ætate Critici proprio magis ingenio ducti, quam accurata Patrum

doctrinæ, ac ſtyli cognitione, omnia inverterunt in illorum operum Editionibus. Non modo meris, levibuſque conjecturis primigenia exemplaria emendarunt, verum etiam, quod longe maximum, ſuas pſeudocorrectiones textui inſerere auſi ſunt, ut erudite notat Abbas *De-Billy* in Editione Arnobii a Galeno vulgata. Quamobrem illorum temporum Editiones pluris habendæ non ſunt, quam rudes quædam, & impolitæ illarum formæ, quæ ab octoginta circiter annis prodierunt. Neque vero movent nos duo, quæ profert argumenta Guillelmus *Cave*, inter Anglicanos Novatores Scriptor non ignotus, ut ad primas Patrum Editiones recurrendum oſtendat; ſcilicet, quod ex optimis, fidiſſimiſque Manuſcriptis, quæ hodie non extant, perfectæ ſint; deinde quod ante natas Catholicos inter, & Sectarios controverſias vulgatæ, corruptionis argui nequeant. Etenim, qui novas ſuſcipiunt Editiones, nunquam non conſulunt veteres, quas Guillelmus *Cave* tanti æſtimat: deinde ut omnis perfidiæ, ac corruptionis ſuſpicio amoveatur, curant quammaxime, ut varias Lectiones, adeoque omnes notiones referant, quæ Patribus Eccleſiæ ſubeſſe poſſunt. Præterea illarum Editionum pleræque mutilatæ ſunt, numero etiam pauciſſimæ lucem aſpexerunt. Omnium vetuſtiſſima eſt Divi Auguſtini Editio anno 1468. vulgata, quo ex tempore ad Reformatam uſque, ut ajunt, Religionem, atque

cor-

correctam, vix paucæ prodierunt (3). Quod enim attinet ad Editiones Eraſmi anno circiter 1516. vulgari cœptas, parum illius teſtimonio fidei tribuendum eſt, quum propriis hic Auctor conjecturis paullo liberius confiderit.

Monachi Benedictini Congregationis Sancti Mauri felici prorſus ſucceſſu Eccleſiæ Patrum Editiones vulgarunt, quod bene multis fruerentur commodis, quæ nemini fere conceſſa ſunt. Magna inprimis Manuſcriptorum multitudine potiuntur, quæ ſi tollas, nihil erit ſatis caſtigatum, nihil probe authenticum. Hæc deſiderantur plerunque privatis viris, qui ejuſmodi opera aggrediuntur, ut exemplo ſunt Rhenanus, & Horſtius, quorum primus Cyprianum, alter Bernardum vulgantes, quum maximo cæteroquin pollerent ingenio, ac facultate, Codicum Autographorum inopia, Literariæ Reipublicæ ſatis omnino facere non potuerunt.

Sicui vero res feliciter ſucceſſit, ut Savilio in Græca Divi Chryſoſtomi Editione, infini-

[3] Edita fuit anno 1498. Lutetiæ Pariſiorum *Epiſtola Divi Polycarpi ad Philippenſes*, una cum Operibus Dionyſio Areopagitæ adſcriptis, necnon undecim Epiſtolis, quæ ſub nomine Sancti Ignatii circumferuntur. Prodiit etiam *Apologeticus* Tertulliani Venetiis anno 1497., una cum operibus Lactantii, ac nonnullis D. Chryſoſtomi Lucubrationibus, & Euſebii præparatione Evangelica &c. Anno autem 1512. complura Origenis Opera vulgata fuere Pariſiis &c. quæ quidem omnes Editiones contemnendæ profecto non ſunt.

tis opus fuit laboribus, & ſumtibus, quibus plerique eruditi impares ſunt; quemadmodum teſtatur doctiſſimus iſte Anglus amico ſuo Sebaſtiano Tengnagelo roganti, ut Principes Dominos ſuos duobus Chryſoſtomi exemplaribus donaret. *Epiſt. 5.* „ Chryſoſtomi exemplar octo „ conſtans magnis Voluminibus, infinitis laboribus, immenſis ſumtibus conquiſitum, „ facilius erit veſtris Principibus emere, quam „ mihi donare, jam prope omnibus facultatibus exuto. (4)

Deinde privatus quilibet vir in ejuſmodi operibus longius progredi nequit, ac multum ſane laudis meretur, ſi toto vitæ tempore, vel unum mediocriter amplum Auctorem conſulto, accurateque in lucem proferat. Eraſmus quidem plures Græcos, Latinoſve Patres edidit. Verum non omnes Eraſmo pares; atque (abſit invidia verbo) de Literaria Republica multo meritus fuiſſet, ſi pauciora agreſſus, accuratius ea, & diligentius perfeciſſet. Conjecturas facere, nullius illi res erat negotii, labor autem inſtar ludi; atque quum tanta

eſſet

(4) Immo vero nec ipſe quidem Savilius ob eandem Codicum Autographorum inopiam ſatis omnino facere potuit Literariæ Reipublicæ. Bene multa reliquit loca mutila, imperfectaque, præſertim vero in Homiliis; quæ quidem nonniſi poſtremis temporibus emendata fuerunt, & abſoluta, auctore *D. Montfaucon*, qui Italiam peragrans, eaſdem Homilias Manuſcriptas invenit, unaque ſimul complures alias Divi Chryſoſtomi lucubrationes, quæ nunquam in lucem editæ fuerant. Eas autem vulgare cœpit anno 1718. tredecim Voluminibus contentas.

eſſet nominis celebritate, ut nemo unus cum illo congredi auderet, æquo, vel iniquo quorundam animo maximam lucubrationibus ſuis exiſtimationem, & auctoritatem conciliabat.

Hoc etiam cæteros ſuperant Monachi Benedictini, quod a pluribus annis ſtudia ſua conferentes in hoc eruditionis genus, quo Patrum Eccleſiæ opera priſtinæ integritati reſtituantur, perfectiſſimam Critices ſcientiam adquiſiere, cum in ſecernendis Manuſcriptis, tum in univerſæ antiquitatis, atque Linguarum Orientalium, quarum etiam rudimenta tradunt, altiſſima cognitione.

Demum ea præcipue ratione illorum Critice tuta eſt, quod quum unanimem operam conferant, ac mutuam ſibi lucem præbeant, & opem, facilius errores vitant, in quos privati aliorum conſilio non utentes impingere ſolent. D. Rigaltius vir adprime doctus, ſed alieni conſilii impatiens, Tertulliano, ac Cypriano ſuppoſuit, quidquid ſuæ ſatisfacere videbatur prurigini miram ubique eruditionem oſtentandi, parum attento Auctorum, quos vulgabat, proprio, legitimoque ſenſu. [5]

[5] Duo autem præcipue peccat: primo, Romanorum Pontificum auctoritatem ſuis in ea loca Annotationibus deprimere nititur; ſecundo, Baptiſma infantibus conferri ſolitum Apoſtolici negat eſſe inſtituti. Propter quos, alioſque nonnullos errores, parum abfuit teſtante Grotio Epiſt. ad Salmaſium, ne publica Hæreſeos nota inureretur.

Eo quoque præſtant Congregationes, quod ſtudiis in plures diſpertitis, nemo labore obruitur; atque alio editionem emendante, alter Chronologicis Tabulis Opus illuſtrat, Præfationibus, Summariis, & Indicibus, quæ non ſine magno Lectoris detrimento negligi queunt.

Nullius momenti videtur eſſe Præfatio, ſi tamen recte, apteque compoſita ſit, ad altiſſimam Auctoris cognitionem, cui viam parat, atque ſubſidium, recta perducit. Antiqui Præfationes Sermonibus, perinde ac Cytharædi præluſiones concentibus, præmittebant. Harum Præfationum exempla non deſunt in Scripturis Sanctis. Prima duo Jobi Capita divini hujus Poematis Præfatio ſunt, vel Prologus. Nepos (*6*) Jeſu Syrach *Eccleſiaſtici* Libro Prologum præfixit, in quo Interpretationis ſuæ cauſam fuſe ſatis exhibet. Pleræque tamen Bibliorum Præfationes contractiores ſunt, ut videre eſt apud Divum Lucam, ſive in Evangelio, ſive in Actis Apoſtolorum.

Apud Eccleſiæ Patres occurrunt paſſim admodum Epiſtolarum Præloquia, quum omnia fere illorum Scripta aliud non ſint, quam reſponſa ad amicorum quæſtiones, vel Tractatus illorum rogatu, & precibus exarati. Sic Gre-

[*6*] Qui dicitur Latine *Nepos*, Gallice non *Neveu*, ut habet Auctor Operis, ſed *petit Fils* vocandus erat. Quippe Jeſus Filius Sirach Auctor *Eccleſiaſtici* non patruus fuit, vel avunculus interpretis, ſed avus, ut ait ipſemet Interpres in Prologo.

Gregorius Magnus Libros ſuos Morales in Jobum Leandro Hiſpalenſi Archiepiſcopo, ad cujus preces eos elaborarat, longa ad Epiſtolæ modum Præfatione nuncupavit. Auguſtinus pariter Libros *de Peccatorum Meritis*, *& Remiſſione* Comiti Marcellino inſcribit, velut reſponſa ad Pelagianorum quæſtiones, ab eodem Marcellino ex Carthaginenſi Civitate miſſas, atque propoſitas.

Credibile eſt, id genus Prologos labente tempore nuncupatoriis Epiſtolis locum dediſſe, quæ ad oſtentationem ita plerunque adhibentur, ut ob id prudentiſſimi viri, vel tollenda omninò duxerint Præloquia, vel ad id ſolum adhibenda, quemadmodum antiquitus fieri ſolebat, ut indicetur, quis ſit Auctor, quæve duci poſſint ex illius operibus emolumenta. Verum e contrario hac ſolum mente uſurpantur, ut electus Mæcenas ſummis laudibus extollatur, atque in Deorum cenſum, ſi fieri poſſet, referatur. Quid vero ridendum magis, quam leviſſimis ſæpe de cauſis illorum, quibus facta eſt nuncupatio, familiam, atque progeniem inquirere, Hiſtoriam ſummatim ſaltem deſcribere, ac pluribus demum Mæcenatis laudes celebrare, quam Auctoris, cujus Opera vulgantur?

Poſtea quam in Epiſtolis nuncupatoriis de rebus ab argumento Librorum prorſus alienis agi cœpit, alia præſcribi opus fuit nova quadam ratione Præloquia, quæ ab opere toto ſejuncta maximam lucem adferunt ad illius

explanationem. Principio quidem breves eſſe ſolebant, at eo denique ventum eſt, ut quædam ex illis longos Tractatus, & integros Libros exæquent. Prolixarum id genus Præfationum Auctoribus optime quadrat, quod ajebat olim Diogenes quibuſdam Civibus, qui ampliſſimam anguſtæ urbi portam extruxerant: „ cuſtodire urbem, ne per portam „ elabatur.

Omnium præclariſſimæ ſunt Præfationes, novis Sanctorum Ambroſii, Auguſtini, Hilarii, & Bernardi Editionibus præfixæ, tum Marii etiam Mercatoris, & Opuſculorum P. Sirmundi, aliorumve quorundam Patrum, quibus velut pulcherrimi proſpectus exemplaribus uti quiſque poteſt ad præſtantiſſimorum operum decus, & ornamentum. Verum non omnibus id feliciter ſuccedit; ſingulari ad id opus eſt facultate, & multis quidem optimos Libros vulgare, non ſemper tamen accuratam Præfationem ſcribere conceſſum eſt.

Priſci Scriptores, qui Prologis, atque Proemiis opera ſua ornare ſtudebant, Epilogis etiam abſolvere conſueverunt, vel Annotationibus ollographis, aut ſcriptis reclamationibus adverſus illos, qui exemplaria vitiare, vel adulterare auderent.

Euſeb. Hiſt. L. 6. C. 24.

Auctor Libri ſecundi Machabæorum Opus ſuum comiter, urbaneque concludit; Photius Bibliothecam duodecim plus minus lineis abſolvit, quibus quodammodo claudit Præfationem

nem inſtar Epiſtolæ, ad Amicum Taraſium initio Operis inſcriptæ.

Antiquiſſimis temporibus ſcribendi mos obtinuerat ſine ulla verborum diſtinctione, adeout totius orationis lineæ non aliud eſſe viderentur, quam continuata Literarum ſéries, æqualibus inter ſe ſpatiis diſſitarum, ea fere ratione, qua literæ alphabeti ſcribi ſolent. Hinc lepidum illud Hebræorum effatum, *totam Legem uno verbo contineri*.

Verum cognita, perſpectaque verborum diſtinctionis neceſſitate, ut illorum ſenſus determinetur, quo certis limitibus circumſcriptus Lector, temeritate, vel imperitia alio ferri non poſſet, utiliſſimus interpunctionis uſus a Sapientibus invectus eſt. „ Minutiſſi„ ma quandoque puncta interſunt quampluri„ mi. Exemplo eſt locus ille Divi Pauli ad „ Romanos, *ex quibus eſt Chriſtus ſecundum* „ *Carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus* „ *in ſæcula*, cui pro triplici diverſa interpun„ ctione, quam refert Eraſmus, triplex ſu„ beſt diverſa ſignificatio. [7]

M. Sim. Hiſt. Critiq. du N. Teſtam. 3. p. Ch. 22.

Am-

[7] Prima: ſi fiat interpunctio poſt illa verba, *qui eſt ſuper omnia*, ſequentia autem verba gratiarum actionem contineant hoc modo: *ex quibus eſt Chriſtus, qui eſt ſuper omnia*; deinde; *Deus benedictus in ſæcula*. In ſecunda Lectione totus ſermo ſibi cohæret, eaque eſt communis Catholicorum expoſitio. In tertia Lectione ſit interpunctio poſt illa verba: *ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem*, deinde, *qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula*.

Ampliora dein opera in Libros, Canones, Titulos, Sectiones, Capita, Verſus tributa fuere, additaque majoribus partitionibus Summaria, quæ generalem operis intelligentiam ſuppeditant.

Ibid. Ch. 1. „ Hilarius *in Divum Matthæum*, (ut notat *D. Simon*) totum opus in tres, & triginta Canones diſtribuit, quibus velut totidem Sectionibus, aut Titulis Evangelii ſui textus conſtabat. Canones vocat, quod Græci appellant κεφάλαια, ideſt Capitula. In vetuſtiſſimis Latinis Examplaribus extat vox *Canon* ad Titulos, vel Summaria Sacræ Scripturæ Librorum indicanda. Pleraque Patrum Commentaria, anteaquam noſter diſtinguendi modus in uſu foret, ab Hilarii methodo parum aberant. Quod dicitur *Canon* hoc in loco, *Capitulum* in nonnullis Exemplaribus, in aliis vero *Breviarium* appellatur; quam methodum Latini a Græcis hauſere.

Id. Ibid. Ch. 25. „ Qui Manuſcriptis Exemplaribus utuntur, ut Patres Eccleſiæ, alioſve Scriptores Eccleſiaſticos in lucem edant, eorum in tribuendis Libris rationem negligere non debent. Multis enim, qualiſcunque demum ea ſit, emolumentis non caret.

Summaria longiſſimis partitionibus adjici ſolita maximi momenti ſunt, eaque in novis Patrum Editionibus contemnere nefas eſſet. Summaria in Tertullianum magna cum laude concinnavit Pamelius, ac jure, meritoque in poſtremis antiqui hujuſce Scriptoris Editionibus

bus a multis hodiernis etiam temporibus ſervantur.

Hac noſtra tempeſtate mos inolevit, maxima laude dignus, Editiones Patrum Chronologicis Tabulis locupletandi, quæ plurimum juvant, ut illorum lucubrationes, ac præſertim Epiſtolæ, quæ in primis Editionibus permixtæ ſunt, atque confuſæ diſtinguantur, ſecernanturque. Paulus Manutius, qui probe norat neceſſarium Chronologicum ordinem in pervolvendis Auctoribus, qui ad hiſtoriam aliquo modo referuntur, proxime ſuperiori ſæculo hunc ordinem dare ſuſcepit Epiſtolis Ciceronis ad Atticum, quæ ſine hoc ſubſidio facile intelligi nequeunt. Eandem in pleriſque veterum Patrum Epiſtolis confuſionem ægre ferens doctiſſimus Pamelius, Eccleſiæ utilitatis ſtudioſiſſimus, omnes Divi Cypriani Epiſtolas ex annorum ordine diſpoſuit. Inſignis hujuſce viri exemplum ſecuti alii complures Critici, accurate notarunt loca, & tempora, quibus Literæ, Homiliæ, & cætera monumenta ab Eccleſiæ Patribus exarata fuere.

Antiqui Scriptores indices rerum notabiliorum, ut hodie fit, nequaquam deſcribebant. Sat illis erat Tabellam, vel Summarium Capitum præmittere, quo Lector dignoſceret, quid in toto opere contineretur. Ita ſe geſſit Plinius in Hiſtoria Naturali, cujus Liber primus totius operis ſummam exponit; quem plures Scriptores Eccleſiaſtici imitati ſunt. *Prolog. Mart. in Div. S. Hieron. Bibliot.*

Euſe-

Euſebius Cæſareenſis in ſua Eccleſiaſtica Hiſtoria paullulum diverſum ſecutus eſt ordinem, nimirum Tabellam capitum unicuique ſingillatim Hiſtoriæ Libro præfixit. Alii ſatis habuere Summaria ad marginem apponere iis in locis, ubi Sectiones operis inveniebantur: quem ordinem adhibuit Divus Hieronymus in transferenda Epiphanii Epiſtola ad Johannem Jeroſolymitanum Antiſtitem, ut teſtatur ipſemet ſcribens ad Pammachium *de optimo Genere interpretandi*.

Indices omnino expungere præſtat, quam perperam deſcribere; ſi autem rite fiant, proſunt quam plurimum. Quamvis enim non ii ſimus, qui Libros in Tabulis legendos eſſe putemus, illarum tamen uſus viros etiam diligentiſſimos juvat, ut viſo uno, vel altero verbo res ad memoriam revocentur, quæ invitam etiam mentem, animumque perſæpe fugiunt.

Extat & alia Indicis forma non levis ſane ponderis in Editionibus Patrum. Colligit ille Scripturæ loca, quibus veteres Doctores in operibus ſuis elucubrandis utebantur; qua tamen in re, ut apte notatur in Oxonienſi D. Cypriani Editione, ab illorum errore abſtinendum, qui Scripturæ loca, non ut extant apud Patres, qui Græcam LXX. Interpretationem ſequebantur, ſed ut habentur in Vulgata, referre ſolent; quod & a recta ratione alienum eſt, & maximam confuſionem parit. Addi

ni-

nihilominus poſſet Vulgata in hiſce Tabellis Græcæ LXX. Interpretationi, quo Lectionum varietas magis eluceſceret.

CAPUT VIII.

De Commentariis, Animadverſionibus, Diſſertationibus, Scholiis, & Notis, quibus Viri in lectione Patrum exercitati eorum Monumenta illuſtrare poſſunt.

Viri Criticæ artis periti, probe perſpectis impedimentis, quæ ad perfectam Eccleſiæ Patrum intelligentiam contendentibus obſtant, omnes induſtriæ nervos intenderunt, nullumque non moverunt lapidem, ut illorum operum locis etiam abditiſſimis lucem adferrent.

Alii ampliſſima ſcripſere Commentaria, alii prolixas Diſſertationes, alii bene multas Animadverſiones, alii demum, ut paucis omnia complecterentur, Scholiis, atque Annotationibus obſcuriora Patrum loca illuſtrarunt.

Quum veterum Theologorum opera ſatis ampla ſint, Commentariis autem ampliora fiant, iſtud iccirco explicandi genus minus hoc loco aptum eſſe videtur, minuſve conveniens.

niens . Optabilem quidem exitum ſperare poſſumus , verum periculoſa res agitur ; ſæpiuſque operam perdimus , quemadmodum contigit Mendoſæ, qui in exponendo Concilio Elliberitano , ut explanaret locum, qui ne ſex quidem paginas implet , ſpiſſum Volumen *in folio* edidit . Ea ratione Lacerda in Tertullianum ſe tam immoderate effudit, ut multis jam vulgatis Voluminibus, ad propoſitum finem nondum perveneri t. Quin & ipſe Pamelius , qui ſuis Commentariis majorem ſibi laudem profecto quam Lacerda comparavit , ingenii ſui præſtantiam , atque eruditionis copiam oſtendandi libidini plus æquo indulſiſſe videtur.

Majori laude digni ſunt, qui omiſſis Commentariis , in quibus exiguæ quælibet res, minutiſſimæque tractantur, Diſſertationes in præcipua Patrum Eccleſiæ loca elaborarunt. Qui ad iſtud ſcribendi genus ſe conferunt , potiori conditione ſunt , quod obſcuris duntaxat quæſtionibus , & explicatione dignis intenti , ſummo fruantur otio , ac libertate ad eas funditus pertractandas , adeout Lectori divinandum nihil ſuperſit . Quam rem utiliſſimam eſſe nemo non videt , quum bene multæ difficultates occurrant apud Patres, quæ breviſſima oratione ſolvi haudquaquam poſſunt , & niſi omni ſui parte explicentur , nullo modo clariores fiunt .

Ut autem probentur omnibus Diſſertationes , Argumenta imprimis optime delecta ſunto;

to; exquiſita dein eruditione, dilucidaque oratione exponantur; tum Auctor ſic in præcipua quæſtione conſiſtat, ut inopportunis digreſſionibus a propoſito liberius non abeat. Diſſertationes in Divum Leonem editum ſub finem ſæculi ſuperioris ſunt numeris omnibus abſolutæ, etiamſi nonnullis Cenſoribus paullulum quandoque diſcedere videantur a Summi Pontificis Epiſtolis, quarum doctrinam exponit Interpres.

Qui maximum incommodum animo prævideriunt, quod provenire ſolet ex Diſſertationibus accurate ſatis non elaboratis, abſolutiſque, Animadverſiones ſcribere ſatius duxerunt; quæ quum medium inter Diſſertationes, ac ſimplices Annotationes teneant locum, Lectorem minus, quam illæ fatigant, eumque magis erudiunt, quam poſteriores. Exemplum hac in re præbere poſſent Animadverſiones Petavii in Divum Epiphanium; at eruditiſſimus iſte vir, quum immenſo rerum proferendarum pondere premeretur, longius e curſu quandoque digreſſus eſt.

Rigaltius autem methodum ſecutus eſt omnium aptiſſimam in ſuis ad Divum Cyprianum Animadverſionibus. Optimæ etiam exiſtimantur, quas ſcripſit Abbas *De-Billy* in Patres Græcos; verum quum paullo contractiores ſint, iis, quibus mediocris eſt facultas, minus proſunt.

Lat. Latinii Viterb. Bibliot. ſacra, & profana.

Ad Latinorum Patrum explanationem Mabillonius in ſuo *de Studiis Monaſticis* Tracta-

Epiſtolæ, conjecturæ,ph, ervat. ejuſdem.

Vid. ed. Oxford. S. Cypr.

tu commendat plurimum Bibliothecam, Epiſtolas, Animadverſiones, & Conjecturas Latini Latinii. De illo tamen magnopere conqueſti ſunt Angli, aliique vulgo *Proteſtantes*; quod Latinius, Clericus alioquin doctiſſimus, Viterbii in Italia natus, Sacram corruperit Antiquitatem, Patrum Opera mutilarit, ac quidquid demum Catholicorum Sententiæ minus cohærere videbatur, audacter ſuſtulerit. Cujus rei in exemplum proferunt celeberrimam Firmiliani Cæſareenſis Epiſtolam, quam in Editione Divi Cypriani typis a Manutio impreſſa reſcidit. Bona in omnibus fides procul dubio ſervari debet, neque vero quidquam periculi ſubeſt in vulgandis ſincere veterum Scriptorum monumentis, quæ Adverſariis noſtris parum plerunque favent. Aliquot abhinc annis Novatores vehementer obſtrepuere, propterea quod D. Faber Doctor Sorbonicus Epiſtolam Divi Chryſoſtomi ad Cæſarium Monachum, qua *Tranſubſtantiationis* doctrinam everti autumabant, ab opere *D. Bigot* ſuſtuliſſet. Verum Harduinus ex illa Chryſoſtomi Epiſtola nullum ab iis ſubſidium, nullumve pro cauſa ſua argumentum peti poſſe, monſtravit.

Omnium autem, quæ ad illuſtrandos Eccleſiæ Patres adhiberi poſſunt, longe accommodatiſſima methodus illa eſt, quæ in ſcribendis Scholiis, ſive breviuſculis Annotationibus ſiſtit; multum quippe ſublevat Lectorem, qui in evolvendis Patribus moræ impatiens,

oc-

occurrentium difficultatum ſolutionem paucis verbis contentam deſiderat. In hoc ſcribendi genere excellebat Sirmundus, a propoſito ſuo nunquam deflectens, adeo ut nihil ab eo ſcriptum ſupervacaneum affirmari poſſit. Hujuſmodi exempla proponere ſibi quiſque deberet, ut nihil non neceſſarium ſcriberet, nihil non perſpicuum, ne Ænigmata videantur potius, quam Annotationes.

Recens inventum non eſt Scholiorum uſus. Hæc principio illorum ars erat, qui propter altiſſimam rerum originis, & antiquitatis cognitionem *Antiquarii* vocabantur. Notas ad Librorum marginem apponebant ut plurimum, quo Auctorum ſermonis, & ſtyli perſpicuitatem, quæ deſiderari videbatur, hac explicandi ratione perficerent, eo quippe fine adhibendæ ſunt Annotationes.

Sunt inter eruditos nonnulli, qui magnam ſermonis obſcuritatem conſectantur, non, inquam, ridiculam inſulſi illius Literatoris, qui apud Quintilianum ajebat „ præſtantiſſi„ mum illud eſt, nec ego quidem intelligo; „ ſed myſticam quandam obſcuritatem illius fere ſimilem, quam ſectabatur Heraclitus, dum per Ænigmata loqueretur, ut a vulgi captu ſe ſe ſubduceret, unde a Græcis coævis σκοτεινος nomen accepit.

Ad eam quandoque acceſſiſſe videntur primi Eccleſiæ Patres, quum Religionis noſtræ Myſteria tam involute exponerent, ut qui eorum

Doctrinam aliunde notam non habuiſſet, penitus illa percipere non valeret.

Quum de obſcuriori hoc dicendi genere jam alias actum ſit, non eſt cur in eo diutius immoremur. Caveant interim Interpretes, ut ejus cauſas adducant, ubi poſtulet occaſio, ne forte Lectores, quemadmodum Hæreticorum mos eſt, ex ejuſmodi obſcuritate conſectaria Fidei, perpetuæque Eccleſiæ Traditioni contraria colligant.

Verum eſt & aliud obſcuritatis genus apud Patres, quæ quum omnium, qui ſcientias docent, communis ſit, quippe in vocabulis unicuique ſcientiæ peculiaribus verſatur, dilucida explicatione indiget in illorum gratiam, qui priſcæ Theologiæ parum periti hoſce loquendi modos lucis tantum filiis notos ignorant.

Nonnulli vero Patres obſcuri ſunt, propterea quod nimium ſermone conciſi, ut Divus Ambroſius, qui plura ponit, quam dicat: alios obſcuros facit nimia vocum exquiſitarum conſectatio, vel prava Regionis, in qua nati ſunt, loquendi conſuetudo, quam confidenter ſequuntur.

Quorundam autem obſcuritas ex inſolito, & peculiari, quod ſibi proponunt argumento, originem habere poteſt. Ejus generis eſt Tractatus *de Pallio* apud Tertullianum, ad cujus intellectum perfecta plurimarum rerum, quæ nos hodie latent, cognitio requiritur.

Quamo-

Quamobrem de hoc Opuſculo illud dici jure poſſet, quod olim ajebat Vigenarius de Stenographia Trithemii, ſcilicet interſcindendum eſſe [quemadmodum olim interſectum fuit Poema Caſſandræ auctore Lycophrone] ut introſpiciatur, quod extus non apparet.

Cæterum eruditos ſolummodo Criticos ſpectat, & acri judicio præditos, qui de ſe, vel de auctore ſuo magnifice non ſentiant, dilucidandis Patribus operam dare; qui enim mediocri ſolum eſt facultate, multa illum facile fugient, quæ expendenda forent, ac multa viciſſim detinebunt omittenda; qui vero minus acre judicium habeat, licet non indoctus, eruditionem ſuam male collocabit, vel falſa ex ſuis principiis conſectaria deducet; demum qui excellentia quadam proprii ingenii elatus ſit, auctoris loco haberi volet, vel ſi Auctorem altius, quam par eſt, extollere, eique ſplendorem animadverſionibus ſuis addere contendat, ejus errores vel prætermittet, vel contra fas omne tuebitur.

Petavius, qui ab hoc vitio ſummopere abhorrebat, contraria prorſus Methodo Divum Epiphanium, quem Notis illuſtrat, depri- mendum ſuſcepiſſe videtur. Libera, & incorrupta hæc ratio, quam tenuere Salmaſius in Solinum, ac *D. Simon* in ſuis ad Jeſuitæ Dandinii Itinerarium Annotationibus, iis non diſplicet, quos in Literarum, non ſecus ac in Romanorum Republica identidem vidiſſe

delectat audaces, atque magnanimos Viros, qui Scipiones deprimebant, ut Imperii gloriam, ſplendoremque magnificentius augerent.

CAPUT IX.

Vocabularia colligere, quæ ad antiquorum Eccleſiæ Patrum intelligentiam conducunt, illorum eſt ſolummodo qui in eorundem Lectione diu, multumque verſati fuere.

QUibus ea non eſt ingenii facultas, ut Eccleſiæ Patres Commentariis, Diſſertationibus, Animadverſionibus, Scholiis, atque Annotationibus illuſtrent, in id operam ſuam conferre poterunt, ut Vocabularia conficiant, quibus Lectori plurimum levaminis affertur.

Tertulliani effatum eſt a recta ratione profectum, intelligentiam Sententiarum ex vocum cognitione pendere, quum verba ſint cogitationum imagines; „ Fides nominum eſt intelligentia Sententiarum „. Quibus Tertulliani verbis quanta ſit Lexicorum neceſſitas, ſatis dignoſcitur, cognitio quippe vocum tam late fere patet, ac rerum ſcientia. Quamobrem in Editionibus Patrum inſerenda forent ad initium, vel calcem operis vocum minus frequen-

quentium, minuſve facilium Gloſſaria, qualia invenire eſt apud claſſicos quoſdam Auctores. Omnium autem utiliſſima res eſſet cunctarum vocum, quas Eccleſiaſtici Scriptores præter morem uſurpant, abſoluta in unum corpus collectio. Quæ res illorum opera, & ſtudio indigna non eſt, qui in volvendis Patribus diu multumque verſati, illorum Doctrinam, atque ſermonem optime perſpectum habent.

Eccur non idem fiat ad Theologiam, quod ad humanas ſcientias promovendas profani Auctores perfecerunt? Timeus, referente Photio, propria Platonis verba in unum volumen collegerat, quod etſi reapſe bonum, quum tamen nonnullis vocibus deficeret, Bohetus abſolvendum ſuſcepit. Quia vero ſecundum hoc Vocabularium ſatis abſolutum non erat, novam idem Auctor Collectionem adgreſſus eſt *de Dubiis apud Platonem Vocibus*, quæ primis duabus uberior erat, atque locupletior.

Salmaſius, qui in Literarum Republica clariſſimum ſibi nomen comparavit, turpe ſibi non duxit complures ambiguas voces, quas in legendis Auctoribus notaverat, in unum colligere. *De Homanym. Hileſ. Jatricæ.*

Atque ut graviori utamur exemplo, Divus Hieronymus Regionum, & Urbium nomina, quarum in Scripturis Sanctis fit mentio, ſingillatim excerpſit, ac propria Hebræorum *Biblioth. Cæſar. T. 3.*

 no-

nomina, quæ iiſdem in locis occurrunt, explicuit, explanavitque.

Extat in Bibliotheca Imperatoris, teſte Lambeccio, Lexicon ab Anonimo vetuſtiſſimo compoſitum hoc titulo: *Interpretatio Alphabetica difficiliorum quorundam vocabulorum, quibus Sanctus Dionyſius Areopagita in Operibus ſuis utitur*. Magnum ex illo emolumentum duci poſſet ad novam Sancti Dionyſii, ejuſque Interpretis Divi Maximi Editionem cæteris omnibus emendatiorem.

Eruditiſſimus Abbas *de Billy*, qui probe norat quantum conferre poſſet ad faciliorem Græcorum Patrum intelligentiam Vocabularium, a centum, & amplius annis ejus fundamenta jecit in opuſculo, cui titulus *Lectionum Græcarum Volumen*. Illius conſilium abſolutum fere invenies hodierna ætate *in Eccleſiaſtico* Gaſparis Suicerii *Theſauro*, ſive ampliſſimo Græcorum Patrum Vocabulario, ac brevium inſtar diſſertationum ordine alphabetico diſpoſitum, quæ res longe utiliſſima eſt; in ejuſmodi quippe operibus non utcunque exponenda ſunt verba obſcuriora, ſed fuſe, copioſeque, præcipue quum aliquod continent eruditionis arcanum.

Sunt tamen hac in re certi quidam fines, atque vitanda, ut fieri poteſt, duo vitia, quorum alterutro laborant plerunque Dictionaria. Ut enim bene notat Photius, plerunque vel juſto breviora ſunt, vel nimium prolixa,

lixa, atque animadverſionibus, & iterationibus ſupervacaneis referta.

In eo, quod proponimus Vocabulario ad Latinorum Patrum explicationem [quod enim ad Græcos attinet, perfectum illud jam eſt, abſolutumque] æquiſſima hæc menſura ſervari poteſt, ut ea ſolum colligantur, quæ alicujus momenti videntur, & annotatione digna. Atque ut rite fiat, ea deligere fas erit, quæ Sapientiores Critici in annotationibus ad Eccleſiæ Patres explicuerunt, tum accurate proferre annotationum auctores, ac demum proprio marte adjicere, quæ ab aliis prætermiſſa fuerunt.

Perdifficili, graviſſimoque huic operi par non eſt mediocris ingenii Auctor, qui veterum ſcripta obiter, & perfunctorie attingat. Diligentiores etiam Viri, Doctrinaque magis exculti, nec quidquam ad exitum pervenire ſperent, aliorum ope, & conſilio non utentes, qui eos a lapſu continere valeant, in dubiis firmare, atque animos addere, quum arduum quidpiam, & difficile audendum eſt. Nihil enim tam operoſum, nihil tam rarum, quam Vocabularium numeris omnibus abſolutum. In reliquorum operum diſquiſitione certus quidam eſt criticæ finis, aſt in Lexicorum caſtigatione fere nullus; nunquam enim non aliqua vel addenda, vel detrahenda nunquam, quæ ſcripta ſunt, non emendanda, vel illuſtranda.

CAPUT X.

Patrum Opera interpretari illorum eſt ſolummodo, qui in eorum lectione ſe dudum exercuerint.

QUum de Interpretationibus in ſecunda hujus Operis Parte plura jam dixerimus, duo nobis oſtendenda ſuperſunt. Inprimis quanti interſit monumenta Patrum interpretari, deinde hanc illorum eſſe duntaxat operam, qui multa lectione, diuturnaque meditatione graviſſimos hoſce Scriptores medullitus perſpectos habent, exploratoſque.

Quod ajunt nonnulli, Interpretationibus inertiam gigni, & Linguarum Orientalium ignorationem, cum experientia manifeſtiſſime pugnat. Indubitatum enim eſt æmulatione bis centum, & amplius annis invecta antiquos Auctores interpretandi, innumeros viros ad Linguarum ſtudia compulſos eſſe, quæ vel neglecta omnino fuiſſent, vel jejune, leviterque delibata, niſi in arte interpretandi ſe diu, multumque exercuiſſent.

Præterea quum non omnes Linguarum amore ducantur, atque illarum amantes non ſemper curarum vacui ſint, vel iis ſedulo incumbere velint, ut Auctorum monumenta primigenio ſermone exarata percipiant, multa, & magna in eos officia conferet, qui du-

cem

cem ſe, ac interpretem illis præbeat. Ambroſius Camaldulus eruditiſſimus, politiſſimuſque ætatis ſuæ ſolitarius latinam D. Ephrem Interpretationem Laurentio de Medicis nuncupans, acute inquit, venuſteque, quum hic Eccleſiæ Doctor in ſolitudine ipſum viſitaſſet, illius ingenii elegantia, & morum Caſtimonia illectum operam ei ſuam obtuliſſe, ut in Regiam Florentinam introduceretur, in quam ſuos Doctrinarum ſales effunderet, neque quominus iret, ignotum Regiæ ſermonem cauſanti, interpretem ſe pollicitum fuiſſe, ut præſtantiſſima illius verba bono forent exemplo, multiſque prodeſſent.

Interpretationes modo accurate fiant, hoc præſertim emolumentum adferunt, quod Commentarii locum teneant, quum fieri profecto nequeat, ut perfecta interpretatio non illuſtret exemplar, ejuſque præcipuas difficultates non diluat. Interpres enim, qui auctorem explanare ſtudet, illum inprimis omnino perſpectum habeat neceſſe eſt, atque in optimo pro viribus lumine collocarit.

Plinius Junior nihil tam utile ſtudioſis proponi poſſe exiſtimavit, quam meliores quoſdam Scriptores frequenter ex Latino in Græcum, vel ex Græco in Latinum transferre ſermonem. Hoc conſilium, ſubdit, adeo bonum eſt, ut ab Inſtitutoribus bene multis tanquam præceptum tradatur; ſola quippe interpretandi crebritate Linguæ puritas, atque elegantia comparatur. Illius ope locupletiſſi-

mus

mus, ut ita dicam, figurarum Theſaurus colligitur. Inde fluit ſingularis in exprimendis animi ſenſibus lepor, atque venuſtas, ac qui optimos Auctores frequenter exſcribit, ſupra vires ſuas quodammodo fertur, eorumque exemplo eo tandem devenit, ut digna, quæ ab omnibus deſcribantur, opera componat. Deinde quantacunque ſit in pervolvendis Auctoribus diligentia, fieri nequit, ut multæ dicendi veneres Lectorem non fugiant, quæ Interpreti ſe ſe paullatim offerunt, ejuſque menti peropportune obverſantur.

Quam apte animum perficiat ars interpretandi, vix dici, aut credi poteſt. Cicero, & Plinius uterque in ea ſe ſe exercuerunt, hujuſque laboris ſane non exigui ſubſidio poſteriorum temporum Scriptores talem, ac tantam adepti ſunt elegantiam, atque venuſtatem, quæ ante illorum ætatem vix, ac ne vix quidem innotuerat.

Quamobrem dubitari non poteſt, quin plurimum interſit celebriorum præſertim Eccleſiæ Patrum interpretatio, quum tot inde manent, ac tanta in Literarum Rempublicam, Morumve Doctrinam commoda, atque emolumenta. Revera tamen illius exercendæ poteſtas iis duntaxat jure concedenda eſt, qui multis laboribus, atque aſſiduis vigiliis eam adipiſcuntur. Enimvero non omnes interpretis partes implevit, qui Linguas callet; omnino præterea auctorem ſuum mente complectatur neceſſe eſt. Quis vero auctorem penitus

tus complecti valeat, niſi coævos Scriptores, immo etiam ſuperiores, quibus quodammodo conjunctus eſt, probe perſpectos habeat, ut ſi qua dubietas ſuboriatur, vel error in Textu, collatum cum illis, qui cum communes habet ſententias, corrigere valeat, atque emendare.

Hac porro ratione, qui Divi Ambroſii *Hexameron* interpretari aggrederetur, *Hexameron* inprimis Divi Baſilii conſulere poterit, quod Sanctus Ambroſius ſui quodammodo juris fecit. Qui vero Divum Cyprianum, pervolvet inprimis Tertullianum, quem Carthaginenſis Antiſtes Magiſtrum ſuum vocabat. Qui denique Proſperum, vel Fulgentium, verſabit accurate Auguſtinum, cujus Patres iſti velut adminicula ſunt, atque inſtrumenta.

Adverſarios etiam Patrum, quos interpretari ſuſcepit, probe norit, oportet, in re quippe Literaria contraria contrariis magis eluceſcunt. Itaque Ruffinum Hieronymo jungens, Julianum Auguſtino, Theodoretum Cyrillo Alexandrino, in vertendis iſtorum Patrum operibus bene multos extricabit nodos, quibus ſolvendis alia non ſuppetit via.

Patres Eccleſiæ alii aliis hærent, arcteque connexi ſunt, quo fere pacto corporis muſculi innumeris modis etiam contrariis, quive ſub ſenſus non cadunt, nectuntur invicem; adeout, qui vel unum perfecte aſſequi cupit, non eos ſolum omnes, qui conſentiunt, verum etiam qui diſſentiunt, comprehendiſſe

de-

debeat. Quæ niſi accurate ſerventur, in Fidei Dogmatis facillime quis aberrabit.

Neque vero levior eſt circa Diſciplinam Eccleſiaſticam difficultas, in ea quippe perraro Auctorum mentem in exemplari contentam reddere poſſumus, niſi fontes ipſos adeamus, e quibus illi Doctrinam hauſerunt. Equidem non inficior, Auctorum, qui exponuntur, nonnullos adeo eſſe perantiquos, ut illorum ætate nullum ſuperiorem invenias, quem conſulas: at coævos tum conſulere fas erit, immo etiam inferiores antiquitatis notitia eruditos.

Ad Hiſtoriam quod attinet, luce meridiana clarius eſt, haudquaquam feliciter Patrum, qui de illa ſcripſerunt, interpretationem fieri poſſe, niſi cumulata Scriptorum omnium notitia prius acquiſita, qui ad Auctorem interpretandum referri ullo modo poſſunt. Ita qui Optatum de Schiſmate Donatiſtarum transferre aggreditur, Auctores adibit ejuſdem ætatis, qui de maxima hac Eccleſiæ labe, atque pernicie ſcripſerunt; eo ſaltem fine, ut vitia emendet, quæ in hujus Auctoris exemplaria irrepſere.

Denique quum duplex ſit interpretandi ratio, altera quæ literam, alia quæ ſenſum magis ſectatur (7), expendendum ſedulo, quibus

(7) Inter hæc duo interpretandi genera aliud quoddam medium agnoſcendum videtur, quod quum a litera non recedat, aliquam tamen ſibi vindicat in reddendo ſenſu libertatem, ut poſtulat phraſis, &

bus locis, quave occaſione alterutra opportunius adhiberi queat. Qui ea ſolum mente interpretari aggreditur, ut animum, ac ſtylum formet, perficiatque, vel ut in ſermone generalem de Patrum Doctrina rationem reddat, latiorem viam inibit, ſeque jejune, exilique literæ ſerviliter non addicet. At vero quum de controverſiis agitur, ac Fidei Dogmata definite, diligenterque exponenda ſunt, accurati Interpretis eſt propria ſignificatione Vocabula ſtudioſius reddere, quidquid ſit de ſtyli elegantia, ac venuſtate; tunc enim nitendum, ut mens Lectoris non tam delectetur, quam perſuadeatur, atque ad veritatis cognitionem ducatur.

Ex hiſce animadverſionibus judicari facile poteſt quanta Interpres pollere debeat intelligentia, quantave cognitionum ubertate. Graviſſimos igitur Scriptores, nimirum Eccleſiæ Patres in alteram Linguam transferre eorum eſt ſolummodo, qui acerrimi judicii, atque omnigenæ eruditionis faſtigium attigere. Eo qui pervenerunt, interpretationibus Patrum, quas ipſi duntaxat, ut par eſt, præſtare queunt, Li-

& elocutio Linguæ, qua ſit interpretatio. Hæc igitur differt ab interpretatione literali, de qua differit Auctor, quod non reddat auctoris ſenſa de verbo ad verbum; ab ea vero interpretatione, quæ ſenſum magis conſectatur, quam literam, in eo differt, quod literæ nihil addat, vel detrahat, ſed ejus ordinem duntaxat immutet, ut alterius Linguæ phraſis poſtulat.

Literarum Reipublicæ plurimum proderunt. Geſnerius hinc ortum habuiſſe putat Interpretationum contemtum, quod ſpreta ab Eruditis, velut abjecta, viliſſimaque interpretandi ars, ab iis ſolum factitata fuerit, qui tenue, anguſtumque a natura ingenium ſortiti, operoſam hanc molem ſubire non poterant.

CAPUT XI.

Qui in Patrum lectione ſe ſe exercuerunt, inſtituendæ tum Scientiis, tum Moribus Juventuti prodeſſe poſſunt.

OPtima Juventutis Inſtitutio tanti momenti eſt, tamque neceſſaria, ut prudentum hominum judicio ad Religionis Sanctitatem, atque Imperii adminiſtrationem nihil ea utilius exiſtimetur.

Atque hanc ob cauſam Græci, & Romani inſtituerunt Academias, ac Libros edidere, cujus generis ſunt, qui ſuperſunt Xenophontis, Ciceronis, & Plutarchi, ut adoleſcentes, in quibus ſpem omnem ſuam ponebat Reſpublica, legis, ac rationis præcepta præ oculis habentes, ea violare erubeſcerent.

Apud Judæos in Prophetarum ædibus, in-

fantes

ſantes Divinam Legem edocebantur (8), in qua tota ſita erat hujuſce gentis Doctrina, quippe quum profanas artes aſpernaretur. Libri Salomonis juventutis inſtituendæ præceptis referti ſunt. Salomon ipſe ſe prodit ſub nomine *Samuelis* [9] Matris ſuæ Conſilia

[8] Deſumta ſunt hæc a Richardo Simone Oratorii Presbytero, qui non interruptam Scribarum, & Prophetarum ſeriem excogitavit ab ætate Moyſis uſque ad Chriſtum Servatorem. Vide not. 27. 2. par. Verum huic Simonis commento multa obſtare videntur. 1. Silentium Scripturarum, quæ, quum ſæpe memorent Prophetas, & cuneos Prophetarum, præſertim ab ætate Samuelis uſque ad ætatem fere Babylonicam, nullibi tamen referunt eos Ludimagiſtros egiſſe. 2. Loca, quæ incolebant Prophetæ, adoleſcentium inſtituendorum commodo parum apta fuiſſe videntur; etenim Prophetæ in montibus, vel deſertis locis ab Jeroſolyma, aliiſque Civitatibus non parum diſſitis morabantur. Demum interrupta admodum fuit Prophetarum ſucceſſio. Pauci identidem prodibant ante Samuelem. Poſtea ad Captivitatem uſque Babylonicam, vel 135. poſt annos, nimirum ad Malachiam uſque, qui inter Prophetas noviſſimus creditur, non intermiſſa fuit illorum ſeries. Porro autem a Malachia Propheta ad Chriſtum uſque Servatorem, nemo amplius Prophetiæ dono illuſtratus fuit, teſte Joſepho, & D. Hieronymo, cui conſonat univerſa Eccleſia. Quonam ergo abiere Judæorum Scholæ toto illo temporis ſpatio? Mirum profecto a Viro Catholico tam inſulſa, tamque aliena a communi Catholicorum ſenſu commenta excogitata fuiſſe.

(9) Non video prorſus quo fundamento nixus affirmet Auctor Operis, Salomonem ſe prodere ſub nomine Samuelis. Nullibi enim de Samuele verba facit neque in Libro *Proverbiorum*, neque in Libro *Eccleſiaſtis*, neque in Cantico Canticorum. Cap. quidem 4. *Proverb.* ſe pro-

lia reverenter excipientis, eaque ratione filiis adoleſcentibus præbet exemplum, ut dum tenella ſunt ætate, mollium inſtar ſurculorum, in bonam ſe partem flecti ſinant.

Chriſtianis etiam Gymnaſia, Magiſtri, atque Inſtituta non deſunt. Extant inprimis Libri Evangeliorum Fidelium omnium ingenio accommodati. Nullum prorſus erroris periculum ſubit, qui ab illis præcepta depromit ad informandos adoleſcentum animos; ſunt enim Incarnatæ Sapientiæ Verba, & Sententiæ. Atque etiamſi in Chriſtianis Scholis unica traderetur Evangeliorum, quemadmodum in Scholis Judaicis una erat Divinæ Legis Doctrina, ſatis nobis inde promanaret Eruditionis, atque Sapientiæ; nihil enim ulterius ei deſiderandum ſupereſt, qui ſalutis ſcientiam adquiſivit.

Quum tamen in hac mortali vita aliis alii arctiſſimis vinculis conjungamur, quæ ſi tollantur, actum erit de Societate Civili, nitendum iccirco totis viribus, ut omnia comparentur, quæ ad ſervandam hanc Societatem, Cœleſtis, ad quam contendimus imaginem, conducere poſſunt. Itaque non ea ſolum addiſcenda

---

prodit ſub nomine *Filii Tenelli*, & a Matre ſua dilecti. *Nam & ego Filius fui Patris mei, Tenellus, & Unigenitus coram Matre mea*. Verum quid hæc cum Samuele? Tum enim Samuel non fuit unigenitus; tum laudata Salomonis verba non de vero unigenito ſunt intelligenda, ſed de filio perinde dilecto a Matre ſua, ac ſi illi unicus fuiſſet; tum denique Salomon ibi non nominat Samuelem.

ſcenda ſunt, quæ Salutem Æternam, verum etiam, quæ Scientias ſpectant humanas, ea tamen mente, ut referantur in Deum, quo auctore, *omnia cooperantur in bonum iis, qui ſecundum propoſitum vocati ſunt Sancti*.

Quamobrem Patres Eccleſiæ duplex operum genus elucubrarunt, quorum alia exponunt Religionis Capita, & Mores vitæ inſtituunt, alia de humanis Scientiis diſſerunt ad Æternam Beatitatem conſequendam. Hoc quippe differunt Paganorum, & Eccleſiæ Patrum lucubrationes, quod illæ ad inanem Scientiarum jactantiam unice referantur, iſtæ vero Charitatem ſpectent, in qua Chriſtianæ Religionis perfectio ſita eſt.

Supervacaneum omnino videtur Patrum Opera ſingillatim recenſere, quæ de Juventutis Inſtitutione tractant. Satis ea norunt Eruditi, nulloque negotio invenient, ſi colligere velint, atque ſummatim perſtringere, ut adoleſcentes Chriſtianos a Librorum Gentilium ſervitute vindicent, qui dum animum informant, mores vitiant, atque corrumpunt.

Iſthuc conducere poteſt inprimis magna ſui parte *Pædagogus* Clementis Alexandrini; accedunt præſtantiſſima Morum Inſtituta, quæ ab Ambroſio, Hieronymo, Auguſtino, & Sidonio Apollinari traduntur.

Hiſce adjungentur appoſite Libri *de Ordine* Divi Auguſtini, qui medium veluti locum tenere poſſent inter ſtudia Morum, & Litera- L. 2. c. 11.

rum humaniorum. Ibi Auguſtinus oſtendit, Scientias bifariam adquiri, Auctoritate, atque Ratione. Duplicem eſſe docet Auctoritatem, Divinam, & Humanam; Rationem vero nobis conceſſam, ut prudenti conſilio utamur, atque Scientias aliud non eſſe, quam Rationem ad multas res contemplandas admotam; quæ Ratio dici poteſt quidam animi motus, quo res copulantur, vel diſtinguuntur, ut aſſidua meditatione, ac ſtudio altius memoriæ figantur.

Quibus principio poſitis de unaquaque ſingillatim Scientia agi poteſt, atque omnia, quæ apud Eccleſiæ Patres optima inveniuntur, excerpi; quæ ſane non pauca eleganter, & ornate dicta, adoleſcentibus exemplo eſſe poſſent, ut ad ſummam Oratoris perfectionem eveherentur, una diſcentes bene dicere, & operari.

Johannes Damaſcenus Logicam ſuppeditat, quæ in Galliis ante Ariſtotelis imperium tradi ſolebat; atque etiamſi ea intercidiſſet, vel una, quæ apud Auguſtinum extant principia, ſatis eſſent ad optimam Dialecticen perficiendam.

Univerſa Auguſtini Philoſophia, quum hodiernis temporibus in ſeptem exigua Volumina redacta ſit ſub Titulo *Philoſophiæ Chriſtianæ*, adhiberi commode poſſet, paucis adjectis, quæ ex Philoſophicis Divi Anſelmi, aliorumque quorundam Patrum Tractatibus deſumentur.

Quam-

Quamvis veteres iſti Doctores in Phyſicam rerum meditationem plerunque non incumberent, explicandis tamen Naturæ effectibus, quædam eorum animadverſiones inutiles exiſtimari non debent. Ut enim fatentur Doctiores Philoſophi, vera rerum naturalium Scientia aliunde petenda non eſt, quam ex Divinarum Perfectionum fontibus, in quarum contemplatione Patres Eccleſiæ omnem fere mentis aciem intenderunt.

Multa quoque ſunt apud Patres, quæ ad Scientiam Metaphyſices non parum conducere poſſent. Atque qui Divi Anſelmi Libros *ad Guenilonium*, & Auguſtini *Soliloquia* de Ideis, & Cognitione Dei conſuleret, adjectis ejuſdem Auguſtini Tractatibus *de Immortalitate*, *&* *Quantitate Animæ*, longe ſane, multumque proficeret.

Ea de re Gregorius etiam Nyſſenus Tractatum ſcripſit longe utiliſſimum. Tum enim varias Philoſophorum, atque Hæreticorum de Origine Animæ ſententias refert, tum etiam probe demonſtrat, Animam ſubſtantiam eſſe Spiritalem, atque Immortalem, quæ conjuncta Corpori illud penetrat, in eoque operatur.

Omnium autem abſolutiſſimum hoc in genere Claudiani Mamerti opus *de Natura Animæ*, in quo ita convenit Mamertus cum Metaphyſicis quorundam recentiorum meditatio-

nibus, ut eum recentes Philoſophi deſcripſiſſe videantur [10].

CAPUT XII.

Qui in Patrum lectione verſati ſunt, Sacras explanando Scripturas Eccleſiam juvare poſſunt.

QUandoquidem Eccleſiæ Patres Bonorum omnium conſenſu locupletiſſimi habentur Traditionis teſtes, cujus ope exponitur Verbum Dei, atque illuſtratur, certum eſt,.

(10) Negare profecto non auſim, duce ipſamet experientia, eruditionem profanam ab omni prorſus Chriſtiana Inſtitutione ſejunctam, formandis adoleſcentium animis obeſſe potius, quam prodeſſe. Illud etiam ultro fateor, lubenterque ex operibus Patrum quamplurima, eaque præſtantiſſima excerpi poſſe teſtimonia, quæ ad inſtituendos adoleſcentes, perficiendaque illorum ingenia mirum conducere poſſent. At non video tamen, cur e Chriſtianis Scholis omnia Profanorum Scriptorum opera ſint eliminanda; quum Eccleſiæ Patres iiſdem non ſine maximo fructu uſi fuerint. Deinde eruditiſſimi Viri Arnaldus Libro *de Arte cogitandi*, Rollinus in optima, quam tradit Methodo cultiores Literas perdiſcendi, *D. Pluche* in opere, cui titulus, *Spectacle de la Nature*, & alii ſatis oſtendunt quam felici ſucceſſu humanæ, profanæque Scientiæ ad Chriſtianæ Fidei decus, & utilitatem adhiberi poſſint. Quidquid enim Pagani Auctores de ejuſmodi Scientiis ſcripto mandarunt, ad Chriſtianam illi Fidem ſumma cum laude converterunt. Non itaque nefas fuerit Profanos adire Scriptores, dum eos Sacri, & Eccleſiaſtici comitentur. Deinde confer hoc caput cum cap. 8. ſecundæ partis.

eſt, indubitatumque, illos, qui Patres penitus perſpectos habent, omnium aptiſſimos eſſe, iiſque nihil amplius deſiderari ad Sacras optime interpretandas Scripturas. Linguarum quidem peritia comparari debet, quum clavis Scientiarum exiſtimetur; at quum Linguis verba ſolum, Traditione autem res ipſæ illuſtrentur, Traditionis notitia Linguarum ſtudium licet perutile, longiſſime ſuperat.

Præſtantiſſima, quæ poſtremis hiſce temporibus prodierunt in Scripturas Sacras Commentaria, auctores habent viros, qui ex Eccleſiæ Patrum Doctrina tanquam ex feraciſſimo ſolo, quod diligenter excultum lectos, & uberes fructus edit, illa excerpſerunt. Jam vero duplici modo adhiberi poteſt lectio Patrum ad Scripturæ intelligentiam: primo, quum in auxilium vocantur ad ea perficienda, quæ Lector proprio marte protulit: altero modo, quum ea, quæ Interpretes Antiqui adumbrarunt, omnibus ſuis partibus explentur, atque abſolvuntur.

Duplex hic modus duplici reſpondet ingeniorum ſpeciei, quorum alia facillime quidem fœtus procreant, ſed quum ſatis doctrinæ non habeant, ad aptiora confugere coguntur, ut ea, quæ ſe ſolis ediderunt, confirment, perficiantque: alia vero minus fertilia, rudes, & inchoatas aliorum notitias ſua, qua pollent eruditione perpolire valent, atque ad ſummum perducere.

Haudquaquam enim ii aſpernandi ſunt, qui

qui quum ſe ſolis nihil proferre poſſint, aliorum tamen ſententias illuſtrare, ac perpolire, vel ſaltem colligere, ac in bono ordine collocare valent. Hæc exercitatio, licet ſpecie tenus mediocris ingenii eſſe videatur, a præſtantiſſimis tamen Viris, quorum in numero ſunt eximii Eccleſiæ Patres, neglecta nequaquam fuit. Enimvero Divus Baſilius, ac Gregorius Nazianzenus, quum Scripturarum Sanctarum ſtudiis ſe totos dediſſent, dedignati tamen non ſunt præſtantiora Origenis loca in Sacros Codices deligere, quæ extant etiamnum ſub nomine *Philocaliæ*.

Præclariſſimum hac Methodo confici poſſet Commentarium, ab exquiſitiſſimis Patrum animadverſionibus in Scripturas Sanctas excerptum. Eorum Scholia literalibus explicationibus bene multis, iiſque aptiſſimis referta ſunt, quibus adjectæ accommodatiores, Myſticæ, ac Spiritales eorum Annotationes Librum conflarent, qui & omnigena eruditione præſtaret, & careret jejuna illa exilitate, plerorunque recentioris ætatis Commentariorum, in quibus Critices quidem ſtudium plurimum viget, pietatis vero ſpiritus omnino langueſcit.

Neque leviter exiſtimandum, propterea quod Patres in Allegorias paullo nonnunquam liberius excurrere videantur, omnes iccirco eorum Allegorias repudiandas. In quovis argumento translationes facile eſt adhibere, quum vel in ipſam Homeri Iliadem fuerint adhibitæ. Illud autem cavendum quo ſpectent,

Johan. Tzetzeus.

quo-

quove modo uſurpentur. Sunt inter Allegorias nonnullæ, quæ nihil aliud eſſe videntur, quam acutæ, ſubtilioreſque cogitationes, & vani efferveſcentis ingenii conatus; at non deſunt etiam certæ, appoſitæque, quibus Eccleſiæ Patres tanquam fundamento utuntur, ut ad ſublimem Prophetarum intelligentiam erigant ſe ſe, quas Origenes *contra Celſum* Myſticæ Theoreſis nomine donat. Optimus illarum delectus & Fidelibus prodeſſet quamplurimum, & Sectariis ora obſtrueret, qui Allegorias bene multas explodunt, cæteroquin convenientiſſimas, eaſque paullo liberiores, ac ſimplici, magiſque obvio Scripturæ ſenſui omnino contrarias dictitant [11].

Fieri etiam poſſent exemplo Græcorum, Latinorumve mediæ ætatis *Catenæ*, ſive delecta

(11) Ridendi autem Sectarii, qui, quum Allegorias explodant, adeoque plures Prophetias infirment, rejiciantque, ad ſenſum tamen allegoricum nonnunquam confugere coguntur, ut ſeſe expediant a difficultatibus, quarum definitionem a literali, quam tantopere jactitant, eruditione fruſtra perquirunt. Exemplo eſt Grotius, qui alium a literali ſenſu contemnens, quum graviſſimis difficultatibus Chronologicis in Hiſtoria Judithæ premeretur, ad allegoricam explicationem a ſano ſenſu prorſus alienam confugit, inquiens, intelligi debere nomine Judithæ, Judæam, pro Bethulia Templum; Nabuchodonoſore vero indicari Dœmonem; Holoferne autem ejus Miniſtrum, ac demum Eliachim eſſe Deum Judæ defenſorem. Ecquis ſanæ mentis hæc auſerit affirmare? Atque niſi hæc ſcripſiſſet ipſemet Grotius, tuliſſetne æquo animo quempiam ita diſſerentem?

ɑ Sanɑorum Patrum in Scripturas verba, ac ſententiæ ex ordine diſponi, vel ſimul arte quadam conneɑi. Qui enim varia Sanɑorum Patrum loca promiſcue, utque ſub oculos cadunt, congerere ſolent, immenſum, nulliuſque omnino fructus laborem ſuſcipiunt.

Multæ id genus *Catenæ* Typis editæ ſunt, at longe plures in ampliſſimis Bibliothecis pulvere conſepultæ jacent. Præſtantiores quædam deligi poſſent, atque ad magnam Literariæ Reipublicæ utilitatem vulgari. Quanquam enim Græci recentiores permulta proprio marte hiſce operibus adſcripſerint, indeque ſub Patrum Eccleſiæ nomine in vulgus ediderint, atque hujuſmodi Compilatores nec ſatis exquiſiti judicii, nec ſatis accuratæ fidei eſſe cenſeantur; immo vero Auɑorum nomina mutare, ex uno plures, vel ex pluribus unum Auɑorem facere, loca, quæ proferunt, pro lubito amplificare, vel contrahere, atque illa non totidem, quibus Auɑor, ſed aliis ſæpe verbis reddere conſueverint; nemo tamen inficias ibit, eos proſpero quandoque ſucceſſu adlaboraſſe, atque non parvam in Sacrarum Scripturarum ſtudiis utilitatem adferre poſſe. Revera nempe illorum Methodus aptiſſima eſt ad varias Auɑorum opiniones continuate, levique labore addiſcendas, necnon ad Veterum quorundam Interpretum Sententiam certo noſcendam, quorum exemplaria vel omnino interierunt, vel vitiata ſunt, aut mutilata.

Eſt

Eſt, & aliud compilationis genus, quod accuratiori ordine fit, atque diligentia, quam in Catenis adhiberi ſoleat. Colliguntur nimirum omnia, vel multa unius, vel alterius Eccleſiæ Patris in aliquem Scripturæ locum teſtimonia, ex quibus una, eademque conflettur oratio. Sic D. Paterius Sancti Gregorii Papæ in univerſam Scripturam interpretationes vulgavit, atque Gazeus annotationibus ex diverſis Patribus ſumtis octo priores veteris Teſtamenti Libros expoſuit. Sic Petrus Abbas Tripolitanus, teſte Caſſiodoro, depromtum ex Divi Auguſtini Operibus Commentarium in Epiſtolas Divi Pauli tanta arte confecit, ut ab ipſomet Auguſtino ſcriptus eſſe videretur. Eandem Methodum ſecuti ſunt Venerabilis Beda, & Diaconus Florus.

Et ſane magis jucunda videtur hæc compilandi ratio, magiſque æquabilis, quam præcedens. Cavendum tamen, ne diſpoſitis pro arbitrio Auctorum Teſtimoniis aliena ab illorum mente ſententia fingatur. Quemadmodum enim Oratio tranſpoſitis illius verbis a ſe ipſa diſcrepans effici, ita tranſpoſitis unius ejuſdemque Patris Teſtimoniis univerſa illius Doctrina turbari poteſt, ac novus veluti Auctor ſuboriri, cui nihil commune ſit cum primo, præter verba, quæ in omnem ſenſum pertrahi poſſunt.

Ut autem optima ſit collectio, illius artifex Auctorem, quem tractat, perfecte prius norit, oportet, ejuſque ingenium, doctrinam in-

integram omnino relinquat, ordini ſtudeat, accurato ſit ingenio, rectaque voluntate, ne alio, quam Auctoris, fine, ac mente illius opus regatur, neve Lector a propoſito fine, ad quem contendit, quam longiſſime aberret.

CAPUT XIII.

Theologiam docere ad illos jure quodam ſpectat, qui Patres dudum verſarunt.

FAtendum ſane, merito, & jure auguſto Theologi nomine donandos eſſe, qui Scripturas Sanctas, & Eccleſiæ Patres funditus exploratos habent. Hac ſolum via Scholaſticam tuto adire poſſumus, eam explere, ac illius errata emendare, quo modo publicæ olim ſtateræ ad ſtateras Sanctuarii expenſæ corrigebantur.

Duplex eſt tractandæ Theologiæ ratio, altera vetus, recentior altera. Prior Oratoriis ornamentis exculta, poſterior magis rigida eloquentiam parvi facit, ſubtilitatem autem conſectatur. Unius ornatus alterius ſimplicitate temperari poteſt, ut Theologia accuratior fiat omni cavillatione remota; tum ſolida, jucundaque, quin mollis nimium ſit, floribuſque diſtincta.

Ad Athanaſii, aliorumque veterum Patrum laudem dictum eſt, argumenta ſua polite, ni-
ti-

tideque eos exponere, optimiſque momentis graviter adverſarios premere, necnon ad exponenda Myſteria aptiſſimis uti Vocabulis, atque difficultates ſimplici prorſus ratione, omnique ſemota ſubtilitate illuſtrare.

Hoc modo Poſitiva, & Scholaſtica invicem jungi poſſent, ac mutuam ſibi lucem, cum vim, atque leporem præbere, Theologia Scholaſtica exilitatem, & cavillationem exueret, Poſitiva vero uberrimis ornamentis locupletata ordinem aſſequeretur, atque diſtinctionem, quibus illius dignitas, ac pretium ſummopere augeretur. Hujus rei exemplum ſuppeditant recentiores quidam Theologi, quos inter præſtat Petavius, qui de Theologicis Dogmatibus ita diſſeruit, ut Poſitivam, & Scholaſticam Theologiam una conjunxerit, adjectis etiam, quæ ex Judaica, & Pagana Eruditione utiliora, ſimul ac jucundiora colligere potuit.

Opponunt nonnulli, interdum aſſidua Patrum lectione Studioſorum memoriam obrui, ingenium vero parum omnino exerceri. Verum dicant, amabo, qua ratione docere quiſpiam poſſit, quod non didicit; vel etiam, quæ in rebus Theologicis ratiocinatio inſtitui aliis innixa, quam, quæ ex Scripturis Sanctis, & Eccleſiæ Patribus petuntur, fundamentis? Exercendum quidem ingenium, verum hæc exercitatio ſtabilis, certiſſimæque doctrinæ nitatur oportet.

Quid autem foret abſurdi, ſi Theologus Patres

Patres exſcriberet, quum id ipſum illi præſtiterint? Divus Cyrillus Alexandrinus Tractatu contra Antropomorphitas Epilogum adjecit, ex variis Divi Gregorii Nyſſeni *de Natali Chriſti die* orationis fragmentis excerptum; quidquid etiam Marius Mercator contra Pelagianos ſcripſit, & Neſtorianos, ex variis Eccleſiæ Patrum Operibus contra eoſdem hæreticos deſumtum eſt.

Perronius. In re Theologica, ajebat Cardinalis Perronius viam omnium tutiſſimam eſſe ab Auctoritate nunquam recedere; multo quippe magis expedit facti, quam juris quæſtiones perſequi. Theologiam eodem ſe modo tractare profitetur Vir ille præſtantiſſimus, quo Cujacius Jus Civile; ita ſcilicet, ut Hiſtoricum potius geſta narrantem, quam Philoſophum diſputantem ageret.

Hæc methodus in Theologia præſertim Polemica locum habet. Etſi enim Scholaſtici de controverſiis diligenter agant, quæſtiones etiam funditus inveſtigent, difficilius tamen victoriam referunt, quam ii, qui, omni altercatione ſepoſita, ad Traditionem, & Auctoritatem Antiquorum recurrunt.

Hiſce argumentis eo demum rediguntur Sectarii, ut vel ſe victos, vel puriſſimos Veritatis fontes a ſe derelinqui turpiſſime fateantur. Præterea longe majoris ſunt emolumenti, quam ſubtiliores, inaneſque ratiunculæ, quas pauci admodum percipere valent.

„ Subtiliores diſputationes (ait quidam ætatis noſtræ

„ noſtræ Scriptor) ſua habent commoda, ſua *Peliſſ. de la Toler. des Relig.*
„ etiam incommoda. Quæ ſuperfluere viden-
„ tur, neceſſaria aliquando ſunt, ſed Chri-
„ ſtianorum vulgo nec neceſſaria, nec utilia,
„ immo vero ipſis etiam Doctoribus perni-
„ cioſa, ſi neglecta Scripturarum meditatio-
„ ne, atque Antiquitatis Eccleſiaſticæ ſtudiis,
„ ea immoderato æſtu conſectentur.

Qui Catechiſmum Concilii Tridentini compoſuerunt [in quo Theologiæ quodammodo compendium ad Chriſtiani Populi uſum continetur] de ſubtili methodo in exponenda Chriſti Doctrina, deque diſcutiendis, Scholaſticorum more, principiis ſolliciti haudquaquam fuere; ſed Veterum potius Patrum in Catecheſibus exemplum ſecuti, Veritates Evangelicas brevi, facilique ratione, & omni ſemota diſputatione Fidelium oculis ſubjicere ſategerunt.

Theologiam vero Moralem, qui legendis Patribus aſſueverunt, feliciſſimo ſucceſſu tractabunt. Quum enim fontes iis pateant, e quibus ſanctiſſima vivendi inſtituta hauriuntur, ea depellent, quæ ab omni veritate aliena, impellentibus Carne, & Sanguine, in hominum mentes irrepſerunt, ac primas in iis ſedes occupant.

Illud quidem cavendum, ne miſceantur omnia, ne ſeveriorum hominum exemplo, nulla virorum, vel temporum ratio habeatur. Eſt modus in rebus; neque enim Spiritus Dei Prudentiam ſejungit a Zelo, vel Miſericordiam a Juſtitia.

Hæc

Hæc in mente habeant Eccleſiæ Paſtores ; quorum muneris , & juris eſt quæſtiones morum finire , atque ex univerſalibus Evangelii , Patrum , & Conciliorum principiis inſtituta colligere ; ut oves ſuas , inter hujus mundi illecebras periclitantes ad optatum finem tuto perducant .

Illud inchoarunt poſtremis temporibus Sanctiſſimi Præſules . Quum enim ad memoriam revocarent , quæ Antiqui Patres ob impenſum Eccleſiæ morem perfecerant , Tractatus Theologiæ Moralis vulgarunt , priorum temporum puritate non indignos .

Idem conſilium capeſſendum duxere quidam Theologiæ Doctores , qui licet in inferiori ordine conſtituti , ampliori tamen facultate præditi , quæ deſunt Epiſcopis , omnino ſupplent . Itaque major , quæ deſiderari poteſt in re Morum , puritas , & accuratio , inconcuſſis Juſtitiæ principiis innixa , hodiernis temporibus obtineri cœpit .

CAPUT XIV.

Qui legendis Patribus aſſueverunt, rerum Hiſtoricarum, necnon Antiquitatum Eccleſiæ ſtudio, de Chriſtiana Religione mereri plurimum poſſunt.

INter multa, quæ Viri legendis Patribus aſſueti Chriſtianæ Religioni adferre poſſunt emolumenta, nullum habetur præſtantius, quam Eccleſiaſticam Hiſtoriam conſcribere, vel ſaltem conſilio, collatiſque annotationibus ſcribentes juvare. Celeberrimus Nicolaus Faber, Vir cæteroquin eruditiſſimus, atque iis, quæ diuturna meditatione privatim comparaverat, evulgandis adprime idoneus, moderatione quadam, atque modeſtia ſatis habuit aliis Scriptoribus, ac præcipue Baronio laborum ſuorum fructus communicare.

Nihil eſt hac in re non præclarum, ſummaque laude dignum honeſto Viro, & gloriæ nimium non appetenti. Verum quamcunque teneat Methodum, ſive hanc, quæ minus ſplendoris habet, minuſve periculi, ſive manum operi admoveat, atque in Auctorum claſſem cooptari velit, procul dubio Hiſtoria Eccleſiaſtica non alia melius ratione, quam Teſtimoniis Patrum confici, ac illuſtrari poteſt;

quidquid

quidquid nonnullis videatur hominibus, qui-bus hæc via minus probata eſt, minuſve jucunda.

Hanc Methodum ſecutus eſt Cardinalis Baronius, quam antea tentarant Centuriatores Magdeburgenſes. Hæc ſecretiora quæſtionum abdita penetrat, quæ diſſidiis, Schiſmatibus, atque Hæreſibus locum dedere. Hæc in Spiritum, & regimen Eccleſiæ recta ducit, Antiquæ Diſciplinæ fontes aperit, omnemque Traditionum ſeriem, & connexionem exponit.

Innumeras reperire eſt in Apologiis Patrum, in Panegyricis, Concionibus, Commentariis, Laudationibus Funebribus, Collationibus, Diſputationibus, & Epiſtolis animadverſiones, quæ Eccleſiaſticam Hiſtoriam confirmant, multaque facta obſcura, quæ alioquin illuſtrari non poſſent, enodant, elucidantque.

Ut hæc omnia adhibeantur, neceſſe non eſt univerſæ Eccleſiæ annales conſcribi. Satis quiſque habeat pro modulo ingenii ſui unum, vel alterum antiquitatis Caput exponere, vel unius Concilii Hiſtoriam perſcribere, vel, ſi placet, Hæreſeos, puta Arianorum, Pelagianorum, Neſtorianorum &c. Satius quippe multo fuerit vel unam rem funditus tractare, quam plures jejune, exiliterque, immo etiam jucundius multo, atque facilius unum quidpiam ſingillatim expendere, quam plura ſimul, quod confuſionem parit, quum ea ſæpe connexa non ſint, atque permultas, eaſque diverſas cognitiones poſtulent.

Alius

Alius Sanctorum vitam, alius Martyrum geſta colliget, vel Scriptorum Eccleſiaſticorum Hiſtoriam, quæ in re Eccleſiaſtica non infimum locum tenet; vel denique Hiſtoriam Theologiæ, quæve fuerit ſingulis Eccleſiæ ſæculis Doctrina, accurate notabit. Ut enim inquit apposite Abbas *Fleury*. „ Hiſtoria Religionis non modo ſiſtit in notandis temporibus electionis, vel mortis Summorum Pontificum, & Epiſcoporum, in enarrandis miraculis, & ſuppliciis Martyrum, vel cruciatibus, quibus Monachi corpora caſtigare ſolebant; ſed illud longe præſtat Doctrinam ipſam exponere, quam firmabant Miracula, & Martyres teſtimonio ſuo tuebantur. Qui Philoſophiæ Hiſtoriam ſcribere adgrederetur, ſatis profecto non haberet Philoſophorum vitam, & geſta referre, ſed & illorum Dogmata exponeret. Atqui Hiſtoria Eccleſiaſtica veræ Philoſophiæ Hiſtoriam continet, ac præcipua, quibus conſtat, geſta illorum temporum Doctrinæ, ac Diſciplinæ innixa ſunt. *Hiſt. de l'Egl. T. 3. Præf.*

Verum enimvero ſi cui conſilia hæc non arrideant, quod vel ab inſignibus Viris perfecta jam ſint, vel illorum facultatem excedant, colligere poterit a Patribus, quæ ad illuſtrandam Hiſtoriam, & antiquitatem Eccleſiæ opportunius conducere videbuntur. Poterit quiſque pro facultate ſua in caſtigandis, abſolvendis, vel defendendis veterum, recentiumque Scriptorum Hiſtoriis ſe ſe exercere. Ut paucis

omnia complectar, Annotationibus ſuis uti poterit ad ſemetipſum erudiendum, atque ad depellendum in rebus bene multis errorem, quæ ob parum accuratam inveſtigationem ſatis non innoteſcunt. In re quippe hiſtorica nemo unus eſt, cui negotia, tempus, experimentum novam quotidie lucem, & conſilium non præbeant; ita ut eo tandem devenire fas ſit, quo nihil eorum nobis innotuiſſe intelligamus, quæ principio funditus callere putabamus, atque indignanter repudientur, quæ principem antea locum in noſtra mente tenebant.

„ Nunquam ita quiſquam bene ſubducta
„ ratione ad vitam fuit,
„ Quin res, ætas, uſus ſemper aliquid ap-
„ portet novi;
„ Aliquid moneat, ut illa, quæ te ſcire
„ credas, neſcias,
„ Et quæ tibi putaris prima, in experiendo
„ repudies.

CAPUT

CAPUT XV.

Qui Eccleſiæ Patrum Doctrinam funditus norunt, Populos Sacris Concionibus præ cæteris erudire queunt.

QUI ad erudiendos Sacris Concionibus Populos a Deo vocantur, omnia procul dubio ad illud opus feliciter exequendum neceſſaria poſſident, ſi eximiæ illorum Charitati, ac ſtudio accedat Scripturarum, Sanctorumque Patrum cognitio, qui non tam Doctrinæ, quam Eloquentiæ Magiſtri habendi, colendique ſunt.

Neminem latet, trifariam pro triplici hominum genere, neophytorum ſcilicet, provectorum, ac perfectorum, Religionis inſtituta tradi poſſe. Neophytis quidem Catechiſmos, provectis familiares in Evangelium Sermones, perfectis vero fuſas, diſertaſque Orationes.

Triplicis hujus inſtitutionum generis exempla ſuppeditant Eccleſiæ Patres, ſcilicet Catecheſes, quæ ab hodiernis Catechiſmis parum diſtant, ac duo Homiliarum genera, quorum aliæ Fidelium captui accommodatæ ad familiares in Evangelium Orationes facile revocantur; aliæ, quas ſublimiorem Doctrinam continentes, Johannes Chryſoſtomus vocat διδασκαλίας ad Sermones referuntur, in quibus

quibus una cum præclara eruditione Eloquentia Eccleſiaſtica ſplendet, eminetque.

Quodlibet autem conſilium aliquis capiat, Auditores procul dubio ſibi conciliabit, dum conſtanti, aſſiduoque labore dignum, fidiſſimumque ſe præbeat Eccleſiæ Patrum diſcipulum. Qui Fidei elementa proponit firmiſſimo hocce ſubſidio inſtructus, muneris ſui partes cumulate implebit, plurimumque ſplendoris adferet huic officio, in quo Paſtores Eccleſiæ præcipuam antiquitus operam collocabant, quamvis hodiernis temporibus parvi omnino pendatur. Priſci Antiſtites Chriſti Jeſu, & Apoſtolorum exemplo ducti exponebant ipſimet Fidei rudimenta Chriſtianis, atque perraro Clericis, vel Laicis, quantocunque pollerent ingenio, & facultate, hanc curam committebant.

Si quis autem ad officium Paſtoris implendum, vel in ejus locum ſuffectus, Evangelium Populo familiariter exponere debeat, nullo ſane modo id melius perficiet, quam ſi Patrum Doctrinam funditus exploratam habeat, indeque Evangelii oracula Auditoribus ſuis ſimplici, facilique ratione communicet, explanetque.

Antiqui Eccleſiæ Paſtores iis Sermonibus, quos utplurimum imparati ſponte proferebant, illius diei Epiſtolam, vel Evangelium commentabantur. Dogmata Fidei abſque nimia ſubtilitate exponentes, remotis gravioribus difficultatibus, atque diſputationum, & contrWorld-

troverſiarum argumentis, de Chriſtiana Morum Doctrina, & de exercitatione virtutum longius multo tractabant.

Hoc munere fungi erga oves ſibi creditas Epiſcopi, immo etiam Summi Pontifices adprime neceſſarium ducebant. Divus Leo doctiſſimorum Eccleſiæ Pontificum nemini ſecundus ab eo nunquam deſtitit. Gregorius etiam Magnus, graviſſimis licet curis diſtentus, adverſaque valetudine afflictus, ab eo implendo ægerrime abſtinebat. Sanctus Auguſtinus totius Eccleſiæ Africanæ negotiis occupatus, huic etiam curæ vacabat; neque defuerunt Antiſtites, qui quum facultatem in dicendo non haberent, Sanctorum Patrum Sermones legere aliquando maluerunt, quam Populum ſibi commiſſum Spiritalis Cibi jejunum dimittere. Ita ſeptimo Eccleſiæ ſæculo Epiſcopi Sermonibus Divi Cæſarii ad erudiendos Fideles utebantur.

Etiamſi plerique Sanctorum Patrum Sermones ex tempore prolati fuerint, non deſunt tamen eruditi juxta, ac perpoliti, quos per otium, multaque cura, ac diligentia ſcripſere. Hujuſmodi ſunt Sanctorum Baſilii, & Chryſoſtomi Sermones, qui præſtantiſſimis Concionatoribus exempli loco eſſe poſſent.

Divus Gregorius Papa in Epiſtola ad Johannem Ravennatem Subdiaconum, teſtatur, ſe privatim emendaſſe Sermones, quos publice proferebat. Plerique, qui ad nos pervenerunt, ſummam continent longiorum Orationum, Regiſt. L. 10. Ep. 22.

 quas

quas ad Populum habitas, privatim ad poſterorum eruditionem perpoliebant.

Certo illud, conſtanterque affirmari poteſt de pleriſque Sanctorum Sermonibus, ac præſertim Divi Bernardi, qui dimiſſa concione eos contrahebat, atque ita limabat, perficiebatque, ut ſapientiſſimorum Virorum judicio, Græcorum Patrum, qui in dicendo præſtiterunt, Orationibus anteponendi ſint. Politioris elegantiæ, qua Bernardus cæteros Patres, ac præcipue Latinos ſuperat, hanc reddit rationem Mabillonius, quod illi ad rudes, & ignaros Populi Fideles, Divus autem Bernardus ad ſelectos, eruditiſſimoſque ſermonem haberet.

Quæ res non omni dubio caret, quum Divus Bernardus coram fratribus ſuis ſæpiſſime diceret, quos non omnes in Doctorum numero fuiſſe certum eſt, compertumque. Verum quidquid ſit, non deſunt apud Patres exempla Concionum, atque Eloquentiæ, Morumve præcepta, quibus Evangelici Oratores commode uti poſſunt.

De Sacerd. Epiſcopi, ut docet Divus Chryſoſtomus, Verbum Dei vehementer, eruditeque annunciare debent, Fideles edocere, Hæreticos refellere, omnes demum juvare, ac Chriſto lucrifacere. Contemnendam æque ait ab Oratore aſſentatorum laudem, & invidorum obtrectationem; nitendum, ut morum caſtimonia integram ſui famam, nomenque tueatur, atque a ſe procul invidentiam omnem expellat,

qua

qua ob immoderatum ſui amorem, innatamque nobis ſuperbiam in eos invehi poſſet, qui pro ampliori facultate dicendi, majori cum laude, uberiorique fructu concionantur.

Lacrymas potius ab Oratore excitari cupit Hieronymus, quam populi plauſus, & acclamationes; eumque talem vult eſſe, qui neque declamitet, neque mordaci verbo quenquam diſtringat, ſed nitide, graviterque exponat Myſteria Fidei, & Evangelicam Morum Doctrinam. *Ad Nepot.*

Divus Auguſtinus a Sacro poſtulat Oratore, ut Fideles ad bonam frugem omni ſtudio perducere nitatur; quidquid juſtum eſt, honeſtumque adhibeat, ut animos ſibi conciliet, inertes excitet, ignaros edoceat, infirmos regat, obſecret, increpet, minitetur, ut moveat, penetret, frangat, ſuperetque Auditorum animos. Cui vero hæc deſunt, validioribus Sacrarum Scripturarum ſententiis, ac teſtimoniis ſe ſe præmuniat. *De Doctr. Chriſt. L. 4.*

Præterea nitori ſtudeat, atque peſpicuitati, liberius non excurrat, ab utili facilius non divertat ad jucundum, atque quum res, de qua agit, gravis ſit ipſa per ſe ſe, caveat quammaxime, ne gravitatem deponat, quanquam hilaritate nonnunquam orationem conſpergere queat.

Julianus Pomerius, Illuſtris quinti ſæculi Scriptor, multum diſcriminis eſſe inquit inter Declamatorem, qui ea ſolum mente eloquentiam adhibet, ut popularem gratiam aucupe- *De Vit. contem. L. 1.*

tur, & Sacrum Oratorem, qui ad Majorem Dei Gloriam, atque Animarum ſalutem totus contendit. Illum, inquit, magnificis, & ampullatis verbis res exiguas extollere; hanc vero ſermonis ſui ſimplicitatem illuſtribus, certiſſimiſque ſententiis confirmare: illum voluptatem magis conſectari, quam utilitatem; hunc vero firma, efficaciſſimaque oratione obduratiſſimos Auditorum animos vehementer movere, valideque percellere.

Ineunte hoc ſæculo Sermones habebantur, quos jure dixeris ſacræ, profanæque Eruditionis omnigenæ indigeſtam molem. Congerebantur promiſcue omnium ſcientiarum cognitiones, atque innumerabilibus teſtimoniis ex eorum manibus per fas, & nefas ereptis, qui & ipſi ab aliis ſurripuerant, opprimebantur Auditores; adeo ut ſuggeſtum eo ſolum fine tunc temporis conſcendere viderentur Oratores, ut immenſo diuturnæ lectionis pondere ſe ſe exonerarent.

Equidem Concionatores, ubi norunt exoſam omnibus futilem hanc eruditionem, qua ſibi turpe quoddam nomen merebantur, quod ſilentio prætterimus, ad veram eloquentiam pro viribus accedere niſi ſunt. Verum plerique res inſolitas magnifico ſtylo, inflatiſque buccis proferendi ſtudio, inanem Eloquentiæ larvam, vanumque ſimulacrum conſecuti ſunt. Tandem detecta fuit, atque contemta hujus ſimulacri illecebra, ac hodiernis temporibus Sacra Eloquentia ad ſummum perduci facile

poterit

poterit, modo ad illam accedat verus Eccleſiæ Spiritus, Pietaſque perfecta, ſeu ſingularis Gratia, ſtudium, & Charitas, quibus incenſi Oratores antiqui tot, tamque mira operabantur (12).

Quæ res iis facile, feliciterque ſuccedet, qui eorum vitæ puritatem, atque ſermonis candorem imitari, necnon ſententiis, & doctrina imbui ſtuduerint, quive illorum ingenium penitius exploraverint aſſidua eorundem lectione, ac præcipue Homiliarum Divi Chryſoſtomi, quas inter principem locum tenent Antiochiæ ſcriptæ, antequam ad Sedem Conſtantinopolitanam eveheretur. Nam licet Divus Baſilius aliquid elaboratius exhibeat, atque limatius, quod plus Atticæ puritatis habeat, ſtylus tamen Chryſoſtomi, quippe Aſiaticus, erudiendis Fidelibus accommodatior eſſe videtur. Populis enim paullo fuſius exponi debent Chriſtianæ Fidei Dogmata, ut illa utilius probent, atque jucundius.

Quum porro Eccleſiæ Patres Sacris Oratoribus in exemplum proponimus, non ea nobis mens eſt, ut ab iis exſcribantur, quæ ab hodierno ſtylo abhorrent. Multis enim in rebus ſine ullo erroris periculo relinqui poſſunt. Ita in

(12) Poſtquam in lucem editum fuit hoc Opuſculum, non defuerunt inter Gallicos Oratores, qui Sanctorum Patrum exemplo, eloquenter, & erudite, ſimul ac pie, ſanctiſſimeque Verbum Divinum Fidelibus expoſuerint: eos recenſere ſupervacaneum exiſtimo. Gallis quidem notiſſimi, Italis vero non incomperti ſunt.

in Oratoris facultate eſt, Sermonem ſuum, ut libet, tribuere, quanquam abs re non faceret, qui in partiendis Sermonibus Divum Chryſoſtomum imitari vellet.

Præclarus iſte Chriſtianus Orator ab exordio noſtris haud diſſimili orationem inchoabat. Primam illud Sermonis ſui partem quodammodo continebat. Inde ad alteram gradum faciens, qua Orationis corpus conſtabat, ibique magnum, immenſumque ſibi campum aperiens, majori, quo fieri poterat, nitore, ac perſpicuitate literalem Scripturæ ſenſum explanabat.

Hæc hodierni Oratores vel exiliter admodum, vel nihil omnino attingunt, atque Fideles Sacrarum Scripturarum jejunos nullo negotio dimittunt. Revera quidem plurimo opus eſt ingenio, maximaque facultate, ut in Sacrarum Literarum expoſitione, in qua parum Eloquentiæ viget (13), politi Oratoris nomen dudum

(13) Siquidem Eloquentiæ nomine eam intelligat Auctor Operis, quam ineunte ſæculo proxime ſuperiori conſectari ſolebant Concionatores, inficias non ibo, illam parum omnino vigere in Scripturis Sanctis, earumque explanatione. Sin autem intelligat veram, ſolidamque Eloquentiam in optimo rerum potius, quam fucato verborum delectu poſitam, diſſentientes habebit complures, eoſque ſapientiſſimos Viros, qui & contra ſentiunt, & ſuam ſententiam manifeſtiſſimo comprobarunt experimento, editis in Scripturas Sanctas Commentariis, & Interpretationibus, quibus nihil perfectiſſimæ illius eloquentiæ deſiderandum ſupereſt. Ejuſmodi ſunt præ cæteris Explanationes compluriumScripturæ Sacræ Librorum poſtremis hi-
ſce

dudum ſervetur incolume. Verum iſtud ſapientis eſt Concionatoris, lenioribus modis Auditores ſuos huic methodo paullatim aſſuefacere, quæ quum ſit ſimpliciſſima, maximam parit utilitatem.

Cohortationes etiam, quibus Homilias claudit Divus Chryſoſtomus, præclariſſimæ ſunt, dignæque omnino, quas una cum cæteris Orationis partibus imitentur hodierni Oratores. Uberrimam illæ Moralium Sententiarum copiam exhibent, quæ ab expoſitis Scripturis ſponte naſcentes, impigris, ſeduliſque Auditoribus fructum adferunt incredibilem.

Quanquam vero Divus Chryſoſtomus hac in re tantopere excellat, obmittendi tamen non ſunt reliqui Patres, ac præſertim Divus Auguſtinus, qui præ cæteris plurimum habet Pietatis, acuti judicii, Doctrinæ, & Charitatis. Colligi etiam utiliter poterunt ſelecta illorum verba, atque ſententiæ, quæ, ubi ſe præbeat occaſio, opportune uſurpentur. Immo vero longe præſtat in legendis Antiquorum operibus tempus impendere, quibus animus, & mores perficiuntur, quam in evolvendis recentioribus Concionum Libris. Me quidem non latet, optimas extare illarum Collectiones, quas

ſce annis Gallico ſermone vulgatæ, ſub hoc titulo: *Explication de* (e. g.) *la Geneſe: de la Prophetie d' Iſaie: des Livres des Rois, &c., où ſelon la methode des Saints Peres, on s' attache a decouvrir les Myſteres de Jeſus-Chriſt, & les Regles des Mœurs renfermées dans la lettre même de l'Ecriture.*

quas etiam legiſſe oportet. Verum vitanda eſt diligentiſſime illorum methodus, qui iis exſcribendis ſe totos addicunt: quod facere plerumque ſolent, qui juvenili ætate ad Conciones animum convertunt. Hinc enim jacet, deperitque naturalis illorum facultas, atque a recto tramite, quo ad Eloquentiæ Eccleſiaſticæ perfectionem devenirent, ſenſim ſine ſenſu abducuntur.

CAPUT XVI.

Qui perſpectos habent antiquos Patres, Scriptis ſuis Eccleſiam præ cæteris juvare poſſunt.

CUR indigeſta, atque incompoſita Scripta prodeant, in cauſa præſertim illud eſt; quod Auctores ad ſcribendum ſe conferant, prius quam ea eruditionis ſupellectile ſe inſtrúxerint, quæ ad bene, perfecteque ſcribendum deſideratur. Quanquam enim, qui optimi Scriptoris nomen ſibi vult comparare, a tenera ætate ſe ſe in ſcribendo exercere debeat, illud tamen ad experimentum fit potius, quam ut edantur opera in vulgus. Neminem latet, viros bene multos, quos ineunte ætate prurigo hæc ſcriptitandi tenebat, temporis ſucceſſu pœnituiſſe, ac proprio detrimento noviſſe, fructus præcoces, quibus quædam ineſt portenti ſpecies, propria maturitate, & ſapore carere.

Immo

Immo vero ne illi quidem, qui maturam attigerunt ætatem, temere, & inconſulto in prodere debent, niſi ante reponantur ad aliquod tempus Scripta, uti ſuadent Horatius, & Quintilianus. Multa, ac diuturna opus eſt patientia, ut ingenii fœtus ad eam perfectionem ducantur, qua merito lucem aſpiciant; atque ad rem noſtram facit, quod ait Salomon: *Doctrina Viri per patientiam noſcitur.* Enimvero Auctorum tolerantiæ accepta referenda ſunt perfectiora, quæ extant monumenta, aliorumque impatientiæ, ac præproperæ feſtinationi adſcribenda opera vitioſa, quibus referta eſt Literarum Reſpublica. *Prov.19. V. 11.*

Celeberrimus Mafeus quatuordecim ſolum, vel quindecim lineas ſcribebat ſingulis diebus, cujus rei ab amicis ſæpe redargutus reponebat ſapienter, eos, apud quos opera ſua emanarent, parvi facturos eſſe, plus ne, minuſve temporis in iis ſcribendis inſumſiſſet. Ab eo tamen exemplum duci non debet: ſunt enim nonnulli Scriptores feliciſſimo ingenio præditi, qui liberrime prodeuntes, pleno gradu, ſecure, non ſecus ac, qui lento, incedunt. Immo non deſunt, qui nimium lento greſſu ab incepto moverentur, adeoque Rempublicam optimis rebus defraudarent, quas, ſi parumper feſtinaſſent, procul dubio perficere potuiſſent.

Duo extant apud Eccleſiæ Patres operum genera: alia ex tempore edita, nonnulla vero per otium cogitata, atque elaborata. Pleroſque Sermones proferebant ex tempore, relicta interim

Diſci-

Diſcipulis ſuis cura eos colligendi, ſcribendique. Quum vero de præcipuis quæſtionibus ageretur, vel de refellendis Hæreticis, plurimum otii adhibebant, ac meditationis. Nihil habetur tam elaboratum, nihil tam abſolutum, perfectumque, quam D. Auguſtini Opera contra Julianum, alioſque ſuorum temporum Hetherodoxos. Apologiæ Patrum perpolitæ ſunt, exquiſitique judicii: eorum autem Epiſtolæ tum eruditione, tum venuſtate refertiſſimæ. Gregorius Magnus, quum aliis ſcribendorum Sermonum curam committeret, Epiſtolas ſcribebat ipſemet, permagni quippe momenti eſt, Summum Pontificem interrogantibus decretorio modo reſpondere; quod ſatis indicat *Decretalium* nomen Summorum Pontificum Epiſtolis inditum: enimvero Paſtorum Eccleſiæ reſponſa in rebus gravioris momenti, tanquam Sanctiones, & Decreta ſunt excipienda.

Neque vero opera ſua in vulgus inconſulto proferebant Eccleſiæ Patres, ſed accuratiori critica utebantur, ſuaſque lucubrationes ſeverius ipſi caſtigabant, & ad amuſſim expendebant. Teſtatum id faciunt Auguſtini, & Venerabilis Bedæ *Retractationes*, necnon Divus Hieronymus, qui plurima operum ſuorum loca emendare, ac delere, vel etiam mutare ſententiam non erubuit, re maturius expenſa, atque perſpecta.

Etiamſi nimia expolitione abſumendum opus non ſit, minuendumque, emendari tamen debent

illius

illius errata, tollenda, quæ ſuperfluunt, quæ autem deſiderantur, addenda. Salmaſius, vir alioquin eruditione inſignis, male apud nonnullos audiit, propterea quod ſemel ſcripta expendere detrectarit, ſuaſque lucubrationes Typographis omiſſa diligenti diſquiſitione tradiderit, tanquam oracula, quæ miſeri mortales bibulis auribus excipientes ſe omnium beatiſſimos eſſe crederent. Hanc agendi rationem abhorrent Scriptores, qui vulgi judicium æſtimandum eſſe norunt. Plinius Junior prolatum palam, & publice Trajani Panegyricum quamplurimis rebus auxit, ac trium dierum ſpatio coram ſelectis amicis legit, ut coram iſtis pene dixerim judicibus purgatus tuto, & impune in vulgus prodire poſſet.

Qui Scripturis, & Patribus probe perſpectis, aliquod Opus ad utilitatem Eccleſiæ ſuſcipiunt, omni ſtudio nitantur optimam illius ſpeciem efformare, tum accurata methodo diſponere, nec niſi, quæ accommodatiſſima ſunt, ad illius compoſitionem adhibere.

Præſtantiſſimum præ oculis habeant exemplar, quod illorum mentem regat, impetus cohibeat, componat, ac moderetur. Verum hoc exemplar pro ingenii facultate deligere, illudque ſic imitari, ut nimium non exſcribas, hoc opus, hic labor. Etenim exemplaria, a quibus ſcribendi regula ſumitur, & ingeniorum lumen derivatur, neque integra in proprium uſum transferri debent, neque membratim abripi; quemadmodum ii facere con-

ſueve-

ſueverunt, qui, quum proprio marte parum omnino producere valeant, conſilia tamen adgredi præter vires non dubitant.

Si cui cupido ineſt inclyti cujuſdam Auctoris veſtigia premendi, eumque vel æquandi, vel etiam ſuperandi, caveat inprimis, ne illius methodo ſe ſcrupuloſius addicat, illiuſque nænias, & quiſquilias, quæ contemnendæ omnino ſunt, ſtudioſius conſectans, ſe ſe Lectorum ludibrio exponat: ut illi profecto contingeret, qui Auguſtinum imitari ſtudens, ejus Antitheſes, ac verba ſimiliter deſinentia ex induſtria uſurparet.

Prudentis etiam eſt eam in argumentorum delectu rationem tenere, ut acta jam a celeberrimis Scriptoribus, perfecteque tractata non agat, niſi forte fortuna novi quidquam addendum ſuperſit. Hinc notat appoſite Cicero, Commentariis Cæſaris deterreri potius, quam excitari Auctores ad ejuſmodi argumentum tractandum poſt talem, ac tantum Scriptorem.

Si quid vero novi inventum ſit, vulgari facile poterit, omiſſis interim, quæ alii ſcripſere. Alienum quippe eſt a recta ratione, ob unum, vel alterum inventum complura volumina prælo ſubjicere, in quibus adjectæ ſententiæ vix, ac ne vix quidem detegi poſſunt.

Ab Eccleſiæ Patribus Doctrina potiſſimum deſumi debet. Licet enim poſtremis hiſce temporibus nova fieri poſſint inventa, perſæ-

pe

pe tamen error obrepit. Neque vero inventis fidenter hærendum, niſi Eccleſiæ probatio accedat, quæ ſane expectanda non eſt, ſi novæ ſententiæ Traditioni, & antiquis Doctoribus nequaquam conſentiant.

Deſumi etiam poteſt, immo totis viribus, ſcilicet aſſidue fuſis ad Deum precibus nitendum, ut induamur Spiritu Charitatis, qui in Patrum operibus viget, ac quidquid eloquentiæ, & eruditionis deſideratur, abunde ſupplet.

Ad ſtylum quod attinet, eadem ratione Patres Eccleſiæ imitari potes, qua reliquos Auctores; abs re tamen foret eum ſibi imitandum proponere, cui nihil ſingulare ineſt, præter duritiam in verbis, atque inauditam loquendi rationem. Sic abſtinendum prorſus a ſtylo Tertulliani, qui vocabulis inſolitis plerunque utitur, vel vulgatas, quas adhibet voces, alio prorſus a communi hominum ſenſu uſurpat, adeo ut illum pauci admodum percipere valeant. Præterea ſunt apud Tertullianum liberiores loquendi formulæ, quas imitari quum difficile ſit, & arduum, periculo non vacat.

Eandem ob cauſam improbandi videntur Eccleſiaſtici mediæ ætatis Scriptores, qui in Auguſtini ſtylo vocis ſonum, ac verba ſimiliter deſinentia imitando conſectati ſunt. Qua in re non animadverterunt, Auguſtinum, quum occaſio poſtularet, polite ſcripſiſſe, eoque ſolum fine in dicendo nonnunquam humilem,

abjectumque, ut Auditorum ingenio ſe ſe accommodaret; quos veritas iis verborum jocis ornata magis delectabat

Prudentius fuit illorum conſilium, qui Divi Bernardi ſtylum ſibi imitandum propoſuere. Plurimum enim habet gratiæ, & venuſtatis in rebus Pietatis, ac Religionis; immo vero Divus Bernardus inter Latinos Patres unus eſſe videtur, quem ii, qui ſe ſe ſupra vulgus extollere cupiunt, in Eccleſiaſtici ſermonis exemplum ſibi proponant. Nihilo tamen minus, quod huic Sanctiſſimo Doctori ita eximium eſt, ut ei a natura datum eſſe videatur, putida in iis crederetur affectatio, qui illum ſtudioſius imitari vellent, quum non æque perſpectas haberent Sacas Scripturas, eaque carerent ingenii dexteritate, qua tantopere pollebat Bernardus, ut Divinas Scripturas in quamlibet ſignificationen felici ſucceſſu converteret.

Quum plerique Latini Patres parum accurato ſtylo utantur, poterit iccirco Scriptor Eccleſiaſticus profanos Auctores adire, quibus Lactantius, Hieronymus, aliique nonnulli, Linguæ magiſtris uti non dubitarunt.

Porro, qui eximium Auctorem in patronum ſibi adſciſcit, caveat ſedulo, ne illius verbis pertinacius ſerviat, ne ab illo non adhibita uſurpare detrectet. Qui tam anguſte dicunt, merito improbantur, ac jure commendatur Eraſmi libertas, præ Italicorum Scriptorum ſcrupuloſitate, quibus ſæculo proximo ſupe-

ſuperiori religio fuiſſet, vel unum verbum a Cicerone non adhibitum uſurpare; cujus vitii reprehenſionem quum meruerit Bembus in ſcribenda Venetiarum Hiſtoria, quis non redarguat Theologos de rebus ad Religionem pertinentibus differentes?

Perpendat inſuper Scriptor oportet, quam perſonam gerat, quod argumentum tractet, quive demum ii ſint, ad quos ſcribit. Quæ quum non caverit olim Philoſophus Favorinus in Dialogis, falſus fuiſſe jure meritoque creditur. Caret enim illius ſtylus tum apta argumenti gravitate, tum eximia Philoſophi dignitate.

Ubi ſtylus rebus, & perſonis conveniat, nitiduſque ſit, ac perſpicuus, omnis querelis occaſio tollitur, atque Lectoris ingenio ſatis omnino fiet. Opera tua evolvens (ajebat *Roſſy* Hieronymo Alexandro, qui nitido, politoque ſtylo utebatur) doctiſſimum me eſſe ſentio; contra vero ignarum, quum illorum ſcripta lego, qui obſcuris, implicatiſque vocabulis ſe ſe irretiunt, involvuntque.

Latinum potius, quam vernaculum ſermonem adhibere in Auctorum facultate poſitum eſt. *D. Dupuy* in ea erat opinione, vernaculo ſermone ſcribendas eſſe Hiſtorias, & Geſta, quæ noſſe omnium intereſt. Hæc regula in Libris etiam Pietatis, & Morum, qui omnium manibus tractandi ſunt, locum habere poſſet.

De Theologia gravior longe difficultas, præſertim vero de Scholaſtica, quæ vernacule reddita, ægre admodum exponi poteſt; propterea quod illius vocabula omnino ſingularia, ac undique Philoſophica, omni vi careant in vulgarem translata ſermonem.

Theologiam vero Poſitivam plerique Patres indigeno ſermone tractarunt: nec quidquam cauſæ eſt, cur hodiernis temporibus ab illorum recedamus exemplo, niſi de illis fortaſſe agatur, quæ ignaris, & imbecillibus ſunt occulenda. In cæteris autem argumentis ſatis quiſque muneri ſuo faciet, ſi proprium conſulat ſtudium, ſi illorum, ad quos ſcribit, ingenium exploret, ſuamque in ſcribendo facultatem, hoc potius, quam illo ſermone, modo non obſoleverit. Qui enim e. g. Græce ſcriberet, omni pene careret Lectore. Revera ecquis hodiernis diebus Epiſtolas legat, quas doctiſſimus Budæus ad amicos poſtremo ſæculo ſcripſit? Ecquis Interpretationem Pſalmorum Davidis a Petavio Græcis verſibus elaboratam legere adgredietur, quæ tamen ab æquiſſimis æſtimatoribus perfectiſſimum, & omnibus numeris abſolutum opus eſſe creditur?

Immo vero non deſunt, qui ne unam quidem Græcam voculam, ut aliquid nervoſius exprimatur, adhiberi æquo animo ferant. Iſtam mixtionem plerique improbant, quidam etiam nullo modo ferre poſſunt, præſertim vero in publicis ſcriptis. Inquiunt enim, Antiquos nihil extraneum lucubrationibus ſuis

inſe-

inſeruiſſe; Latinos quidem eam facultatem ſibi vindicaſſe, verum in Epiſtolis ſolummodo familiaribus; Græcos autem nullibi. Addunt, Plutarchum, in referendis, quæ ſcribit Horatius de magnificentia Luculi, caviſſe religioſiſſime, ut e Latina in Græcam Linguam transferret, nequa in Græca ſua Oratione videretur eſſe ſermonis varietas: Ciceronem etiam, quum Græcum Epicharmi verſum proferre deberet, omni cura, ſtudioque, ut ipſe teſtatur, vitaſſe variarum linguarum mixtionem. „Scis enim „(inquit) me Græce loqui in Latino ſermone non plus ſolere, quam in Græco Latine, & recte quidem „. Non eſt tamen, cur tam religioſa adhibeatur ſcrupuloſitas, præcipue in operibus eruditionis, & critices, *Tuſcul. L. 1.*

CAPUT XVII.

Quibus facultas non eſt, vel voluntas docendi, atque ſcribendi, ii Sanctorum Patrum lectione ad ſuimet ipſorum inſtructionem ſummo cum fructu uti poſſunt.

QUI ea mente ſcribunt, vel loquuntur, ut Opera ſua, vel Sermones in vulgus proferant, bene multis virtutibus inſtructi eſſe debent, quæ non omnibus conceſſæ ſunt; immo etiam non deſunt, qui, quum

illis non careant, palam prodire vel nolunt, vel non audent, ſive modeſtia detineantur, ſive Criticorum metu; atque, ut ſubducant ſeſe a quibuſdam male feriatis hominibus ita animo comparatis, ut nec quæ bona ſunt, probare, nec infirma, aut imperfecta excuſare ſciant.

Nonnulli etiam quantacunque polleant in legendis Auctoribus, & Eccleſiæ Patribus facultate, quæ tamen privatim, & ſecreto didicerunt, palam proferre non valent. Neque vero deſerenda iccirco lectio Patrum Eccleſiæ; nihil enim eſt poſt Sacras Scripturas utilius, nihil jucundius, quam Sanctis Patribus familiariter uti, a quibus Gratia, Pietas, ac morum ſanctimonia uberrime fluunt. Sanctiſſimæ iſtius exercitationis ſubſidio modeſtiam ſervabit modeſtus, & humilis humilitatem; ea quippe pro beneficiis divinitus acceptis cumulatiſſima nos intelligentiæ luce perfundit. Quod ſi quis in dubium vocare audeat, proprio probare poteſt experimento.

Enim vero perſpicaciſſimi, amantiſſimique Eccleſiæ Patres, omnibus omnia fiunt, ut omnes Chriſto lucrifaciant. Parvulis lac præbent, perfectis vero ſolidum cibum; de ſapientia, ubi ſe præbet occaſio, loquuntur inter perfectos; ubi vero prudentia poſtulat, ſilentio premunt coram infirmis, quæ mediocrem illorum captum ſuperant. Fertilia nacti ingenia, atque docilia, non gloriantur, ſterilia vero, & infœcunda non faſtidiunt. Ubique ferunt

(inquit

(inquit Auguſtinus) nec a ſaxis perniciem timent, aut ſpinis. Cuncta a Deo accepta, cuncta ad Deum referunt.

Eos quiſque adire poteſt, rogare, conſulere, debita tamen reverentia; eoſque contemnere, vel negligere perinde eſt, ac evidentiſſima inſipientiæ ſuæ, quæ & impietatem oleat, argumenta præbere. Filiorum quippe præcipuum munus eſt Patrum documenta reverenter excipere, ac veræ ſapientiæ argumentum ad illorum conſilia recurrere. *Interroga Patrem tuum*, inquit Scriptura, *& annunciabit tibi, majores tuos, & dicent tibi: in multitudine Presbyterorum prudentium ſta, & ſapientiæ illorum ex corde conjungere, ut omnem narrationem Dei poſſis audire, &c. Verba Sapientium audiuntur in ſilentio, Sapiens narrationem Virorum nominatorum conſervabit.* *Deut. 12.* *Eccli. 6.* *Eccl. 9. & 19.*

Procul hinc ergo, qui Paganos Auctores Eccleſiæ Patribus anteponendos eſſe autumant. Equidem apud Ciceronem, Senecam, Plutarchum, alioſque nonnullos Philoſophos pulcherrima, utiliſſimaque inveniuntur ipſiſmet Chriſtianis, quorum intereſt veritatem exquirere, eamque probare, ubicunque tandem reperiatur, quoniam ab uno illorum Auctore, & Domino proficiſcitur. Verum deſideratur apud eos Scriptores res omnium præſtantiſſima, videlicet Spiritus Fidei, & Charitatis, in quo Chriſtianæ Religionis ſumma conſiſtit. *Aug. de Doctr. Chriſt.*

M. Du Bois pref. des Offices de Cic.

Hæc cumulate ſufficiunt ad demonſtrandam illorum ſententiæ falſitatem, qui Paganorum lectionem Eccleſiæ Patribus præferendam cenſent. Ut enim ſapienter notat *D. Du Bois*, vir eruditiſſimus „ Nullum eſt in univerſis Gen„ tilium operibus præceptum, quod ad rectam „ humanæ vitæ inſtitutionem conducat, niſi „ obedientia, quam propriæ quiſque debet „ rationis dictamini. Cæterum vero omnes „ actiones humanas referendas eſſe, uti poſtu„ lat Fides Chriſtiana, ad æternam rationem, „ quæ una eſt, certiſſimaque vitæ noſtræ re„ gula, & a qua rationem accepimus, ut eam „ conſulere, eamque ſtudioſe ſequi poſſemus, „ nullibi ſcriptum legitur.

„ Carent etiam Gentilium monumenta eo „ doloris ſenſu, quem Religio naturæ huma„ næ corruptionem aperiens, in nobis exci„ tare conſuevit, quod proprium uniuſcujuſ„ que experimentum ſatis ſuperque confirmat.

„ Neque vero illis probe explorata naturæ „ infirmitas, quæ talis, ac tanta eſt, ut quæ vere „ bona ſunt, operari non valeamus, quæve prop„ terea nos Deo perfecte ſubjicit, atque ad im„ plorandum aſſiduis precibus Gratiæ auxi„ lium impellit.

„ Nihil demum iis continetur, quod Chri„ ſtianæ Religionis Myſteria ſpectet; ſolius „ enim Chriſti Jeſu revelatione ab homini„ bus ediſci poterant; quæ tamen ejuſmodi „ ſunt, ut iis ſublatis Philoſophorum juſtitia „ corruat, atque inutilis omnino evadat ad

Æternæ

„ Æternæ Beatitatis conſecutionem „. Deſiderantur ſcilicet ea omnia, quæ Eccleſiæ Patres exponunt, atque nos docent in ampliſſimis ſuis Doctrinæ, & Pietatis monumentis, quorum lectionem hactenus uſque commendavimus.

Hæc fere nobis dicenda erant de uſu Patrum Eccleſiæ; quæ tamen ſic intellecta volumus, ut ab ea quiſque via non deflectat, qua a Deo vocatus eſt, ut ſuis erga Deum, Eccleſiam, ac ſemetipſum officiis accurate fungatur. Fieri quippe nequit, ut in tam ſalebroſo, tamque longinquo itinere, ſtudioſi, velut infantes manuducantur, eiſque cuncta ſingillatim indicentur. Omnium autem aptiſſima res foret, generalia quædam principia conſtituere, rectæ rationi, ac ſapientiſſimorum Magiſtrorum auctoritati ſubnixa. Immo nec iſtud proderit, niſi ſtudioſi integro polleant, & acri judicio, unacum impenſa laboris voluntate.
„ Illud quippe certum, & indubitatum eſt *M. de la Rochef. Maximil.*
„ apud omnes (ut ait Vir quidam doctiſſimus)
„ conſilia quædam dari poſſe, haudquaquam
„ vero judicium, perfectamque facultatem.

EPI-

EPILOGUS.

IN prima hujus Operis Parte, in qua de Auctoritate Patrum agebatur, paucis expoſitæ fuerunt hac de re Hæreticorum, & Eccleſiæ Theologorum ſententiæ. Atque quum Auctoritatem Patrum alii nimium contrahere, alii plus æquo augere videantur, in Theologorum ſententiam conceſſimus, qui Sanctis Patribus una cum Eccleſia Catholica, cujus eſt ea de re judicium ferre, omnino conſentiunt.

Hiſce principio poſitis, oſtenſum paucis eſt, errores, antilogias, falſas prolationes, ſuppoſitiones, corruptiones, atque incuriam, quæ antiquis Patribus vulgo adſcribuntur, nihil omnino illorum Auctoritati detrahere, quippe unanimi omnium, vel ſaltem plerorumque in præcipuis Chriſtianæ Fidei Capitibus conſenſioni ſubnixæ.

In altera hujus Operis Parte actum eſt de neceſſariis ad opera Patrum cum fructu legenda præparationibus. Eruditorum linguas ad id neceſſarias eſſe, ac præterea Criticen, Philoſophiam, Eruditionem profanam, Scripturam Sacram, & Hiſtoriam demonſtravimus, quæ quidem innumeras alias cognitiones involvunt.

Multiplex tertio loco legendorum Patrum Methodus propoſita fuit; univerſa illorum Opera in quatuor Partes tribuimus, ſcilicet Sacrarum Scripturarum Expoſitionem, Dog-

mata

mata Theologiæ, Chriſtianam Morum Doctrinam, & Diſciplinam Eccleſiæ. De unaquaque parte ſingillatim ſermonem inſtituimus, adjectis exemplis; quæ in tam longo, ac ſalebroſo itinere lucem præbeant.

Tandem de uſu Patrum verba fecimus in extrema Operis Parte, ubi poſtquam oſtendimus, magna Scriptorum, quos legendos propoſuimus, multitudine deterrendum quempiam non eſſe, methodum aperuimus, quam tenere quiſque poteſt, ut optima ſtudia magna cum laude perficiat.

Studiorum rationem ab Antiquis haberi ſolitam, unde repeti debet totis viribus exemplum paucis expoſuimus. Nonnulla dicta ſunt de Annotationibus, de Collectionibus, atque illarum uſu, vel abuſu. Demum fuſe, copioſeque diſſeruimus de maximis emolumentis, quæ Eccleſiæ adferre poſſunt, qui in Sanctorum Patrum lectione diu, multumque ſe ſe exercuerunt, vel illorum opera novis Commentariis, Diſſertationibus, Animadverſionibus, Scholiiſve illuſtrata vulgantes, vel Vocabularia colligentes, vel illorum Monumenta in alteram Linguam transferentes, ſive adquiſitam Doctrinam in Scholis, atque ſuggeſtis effundant, ſive privatis in ædibus publicæ utilitati inſerviant, ſive demum in id ſolum incumbant, ut animum ſuum informent, atque cumulatius perficiant.

FINIS.

174 0204.

Imprimatur. Vic. Gen. S. Officii.

V. Ab. COSTA S. F. P., & R.

Se ne permette la Stampa. MOROZZO per S. E. il Signor Marcheſe D'ORMEA Gran Cancelliere.

2770